

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ADİYAMAN AĞUÇEN ALEVİLERİNDE
İNANÇLAR TÖRENLER VE GEÇİŞ DÖNEMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KILIÇ

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ADİYAMAN AĞUÇEN ALEVİLERİNDE
İNANÇLAR TÖRENLER VE GEÇİŞ DÖNEMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KILIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet EROL

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ADİYAMAN AĞUIÇEN ALEVİLERİNDE İNANÇLAR TÖRENLER
VE GEÇİŞ DÖNEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa KILIÇ

Tez Savunma Tarihi: 08.08.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım

Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet EROL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

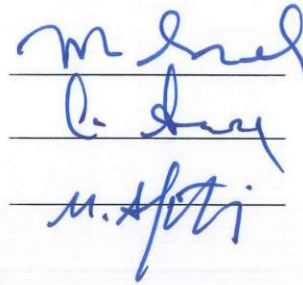
İmzası

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Mehmet EROL

Dr. Öğr. Üye. Cevdet AVCI

Dr. Öğr. Üye. Mehmet ALPTEKİN

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mustafa KILIÇ

ÖZET

ADİYAMAN AĞUIÇEN ALEVİLERİNDE İNANÇLAR TÖRENLER VE GEÇİŞ DÖNEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

KILIÇ, Mustafa

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet EROL

Ağustos 2016, 203 Sayfa

Bu tez, “Adıyaman Ağıuçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme” başlığı altında Alevilikle ilgili temel kavramlar, inançlar, cem ibadeti, kurban çeşitleri, törenler ve geçiş dönemleri üzerine yapılan bir çalışmadır. Yapmış olduğumuz bu çalışma, sahada yapılan derleme ve incelemeler neticesinde elde edilen bilgilerden meydana gelmektedir. Çalışmamız, giriş bölümü dâhil dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde yaptığımız çalışmanın önemi ve amacı, Adıyaman İli ve Alevilik hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümünde, çalışmamıza konu olan Alevilik ve Adıyaman hakkında daha önceden yapılmış tezler, kitaplar ve makaleler hakkında kısa özetler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmanın materyal ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde çalışmamızın bulgular ve tartışma kısmı bulunmaktadır. Bu bölümde, temel inanç kavramları, törenler, bayramlar ve geçiş dönemleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın sonuç kısmında ise çalışmamızın öne çıkan kısımlarına değinip ele aldığımız konulardan çalışmada ulaşılan sonuç belirtilip genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Adıyaman, Alevilik, Cem töreni, Hz. Ali, geçiş dönemi, halkbilimi.

ABSTRACT**AN INVESTIGATION ON CEREMONIES AND TRANSITIONAL PERIODS IN ADIYAMAN AĞUİÇEN ALEVIS**

KILIÇ, Mustafa

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Mehmet EROL

August 2019, 203 Pages

This thesis is a study on the basic concepts, beliefs, cem worship, sacrifice types, ceremonies and transitional periods under the title of İnceleme A Study on Beliefs, Ceremonies and Transition Periods in Adıyaman Ağıçen Alevis. This study consists of information obtained as a result of compilation and investigations in the field. Our study consists of four chapters, including the introduction. In the introduction part, the importance and purpose of the study, Adıyaman Province and Alevism are given. In the second part, brief summaries about theses, books and articles about Alevism and Adıyaman which are the subject of our study are given. In the third part, information about the material and method of the study is given. In the fourth chapter, the findings and discussion part of our study are presented. In this section, basic belief concepts, ceremonies, holidays and transition periods are tried to be determined. In the conclusion part of the study, the results reached in the study were mentioned and a general evaluation was made.

Key Words: Adıyaman, Alevism, Cem ceremony, Hz. Ali, transition period, folklore.

ÖN SÖZ

“Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışmada adı geçen Ağuiçen Ocağının cem töreni ve geçiş dönemlerinin inanç ve pratikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son yıllarda Alevilik, başta Türkologlar olmak üzere yerli ve yabancı araştırmacıların ve akademisyenlerin ilgi odağı olmuştur. Bu yönde bizler de yüzyıllardır Anadolu’da varlığını sürdüren Aleviliğin önemli bir parçası olan Adıyaman Ağuiçen Alevilerini belirlediğimiz konularda incelemeye çalıştık.

Alevi inanç sistemi üzerine yapılan çalışmalar son yirmi yıldır artış göstermektedir. Bu alanda farklı olarak araştırmacılar pek çok konu üzerinde çalışma yapmaktadır. Yapılan araştırmaların bir kısmı bilimsel kaygılar güderek, güvenilir yöntemlerle ve tarafsızlık esas alınarak ele alınmaktadır. Bu yöntemle yapılan çalışmalar, karanlıkta kalan birçok konuyu aydınlatıcı niteliktedir. Bunun yanı sıra araştırmacılar fikirlerini ve ideolojilerini yansıttıkları eserlerinde konunun gerçekliğinin dışına çıkarak bilgileri yanlış gösterdiği için muhataplarda ciddi bir bilgi boşluğu ve kavram kargaşası ortaya çıkarmaktadır. Bizim bu çalışmayı yaparken esas hedefimiz, Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde yaşatılan kültürü, inanç ve ibadet anlayışını, bilgiyi, ideolojiyi, ortaya çıkarmaktır. Bunu da tarafsız bir duruşla, sahada birçok derleme yaparak bilimsel çalışmaların ışığında ortaya koymaktır. Bu amaçları güderek araştırma yaptığımız süre boyunca, konumuzun dışına çıkmama düşüncesi ile tekrara düşmeden salt bilgiye ulaşım ele aldığımız konuyu ana hatlarıyla incelemeye çalıştık.

Son olarak, bu çalışmanın hazırlanması sürecinde kıymetli bilgilerini ve vaktini bana ayırarak tezin bu aşamaya gelmesinde büyük katkısı olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet EROL’a, çalışma sahasında bana her türlü desteğini sunan Sayın Zakir Mustafa ALKAN’a, bilgilerini benden esirgemeyen Sayın Pir Ali BÜYÜKŞAHİN Dede’ye, Alevi Kültür Dernekleri Adıyaman Şubesi Başkanı Sayın Rıza TANRIVERDİ’ye, Dede Aziz Türbesini Koruma ve Güzelleştirme Derneği Başkanı Sayın Zeki AKDAĞ’a ve sahada derleme yaptığım canlara teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmalarım süresince, her zaman yanımda olduklarını hissettiğim, başta bu tez süresinde vefat eden Ağabeyim Mehmet KILIÇ’a, anneme, babama ve ailemin diğer fertlerine sevgilerimi sunar, minnet dolu teşekkürlerimi borç bilirim.

Mustafa KILIÇ
Gaziantep 2019

KISALTMALAR

age.	:Adı geçen eser
Akm	:Atatürk Kùltür Merkezi Yayınları
akt.	:Aktaran
bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
çev.	:Çeviren
DTCF	:Dil Tarih Coğrafya Fakùltesi
K.Ş.	:Kaynak Şahıs
KB.	:Kùltür Bakanlığı
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TTK	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:ve benzeri
vs.	:ve saire
vd	:ve diğerleri
y.y.	:Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
KISALTMALAR	iv
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.Çalışmanın Önemi ve Amacı	1
1.2.Adıyaman Hakkında Genel Bilgiler	1
1.2.1.“Adıyaman” Adının Kaynağı	2
1.2.2.Adıyaman’ın Tarihi	3
1.3.Adıyaman’da Alevilik	4
1.4.Alevilik Nedir	6
1.4.1.Aleviliğin Ortaya Çıkmasındaki Etmenler	7
1.4.2.Anadolu’da Alevilik	12
İKİNCİ BÖLÜM	16
KAYNAK ÖZETLERİ	16
2.1. Tezler	16

2.2. Kitaplar	18
2.3. Makaleler	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
MATERYAL VE YÖNTEM.....	26
3.1. Materyal.....	26
3.2. Yöntem	26
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	28
BULGULAR VE TARTIŞMA	28
4.1. ADIYAMAN AĞUIÇEN ALEVİLERİNDE TEMEL KAVRAMLAR VE İNANÇLAR	28
4.1.1. Allah Tasavvuru	28
4.1.2. Allah-Muhammed-Ali Üçlemesi.....	28
4.1.3. Ehl-i Beyt	29
4.1.4. On İki İmam	30
4.1.5. Miraç ve Kırklar Meclisi.....	32
4.1.6. Hz. Ali	35
4.1.7. Dedelik Kurumu.....	38
4.1.8. Ocak Kurumu	39
4.1.9. Eşik İnancı.....	40
4.1.10. Semah.....	41
4.1.11. Muharrem.....	42
4.1.12. Teberra ve Tevella İnancı.....	44
4.1.13. Düşkünlük	45
4.1.14. Dara Durma.....	46
4.1.15. Melek İnancı.....	47
4.2. Adıyaman Ağuichen Alevilerinde Törenler, Bayramlar ve Uygulamalar	48
4.2.1. Dini İçerikli Törenler ve Bayramlar	48
4.2.1.1. Cem Törenleri	48

4.2.1.1.1. Cem Töreninin Yazısız Kuralları.....	57
4.2.1.1.2. Cem Töreninde On İki Hizmet.....	58
4.2.1.1.2.1. Dede (Pir, Mürşit).....	59
4.2.1.1.2.2. Rehber (Mürebbi).....	59
4.2.1.1.2.3. Gözcü.....	60
4.2.1.1.2.4. Çerağcı (Delilci).....	61
4.2.1.1.2.5. Zakir (Sazandar).....	61
4.2.1.1.2.6. Süpürgeci (Ferraş).....	62
4.2.1.1.2.7. Sakka (İbrikdar).....	63
4.2.1.1.2.8. Sofracı (Lokmacı).....	63
4.2.1.1.2.9. Peyik (Davetçi).....	64
4.2.1.1.2.10. İznikçi (Meydancı).....	64
4.2.1.1.2.11. Kapıcı (Bekçi).....	65
4.2.1.1.2.12. Saki (Dolucu).....	65
4.2.1.1.3. Cem Töreni Çeşitleri.....	65
4.2.1.1.3.1. Muhabbet Cemleri.....	65
4.2.1.1.3.1.1. Koldan Kopma Cemleri.....	65
4.2.1.1.3.1.2. Lokma Cemleri.....	66
4.2.1.1.3.1.3. Hıdırellez Cemi.....	66
4.2.1.1.3.1.4. Nevruz Cemi.....	67
4.2.1.1.3.2. Görgü Cemleri.....	68
4.2.1.1.3.2.1. İkrar Cemi.....	68
4.2.1.1.3.2.2. Musahip Cemi.....	70
4.2.1.1.3.2.3. Dardan İndirme Cemi.....	74
4.2.1.2. Kurban Bayramı.....	75
4.2.1.3. Ramazan Bayramı.....	77
4.2.2. Milli ve Yerel Törenler.....	77
4.2.2.1. Aziz Dede Anma Töreni.....	77
4.2.2.1.1. Aziz Dede Kimdir.....	77
4.2.2.1.2. Aziz Dede'yle İlgili Anlatılan Efsaneler ve Menkıbeler.....	79
4.2.2.1.3. Türbe ve Ziyaretleri Ziyaret Etme Adabı.....	84
4.2.2.1.4. Aziz Dede Anma Töreni.....	85
4.2.2.2. Asker Uğurlama-Karşılama Törenleri.....	86
4.2.3. Mevsimlik Törenler.....	88

4.2.3.1. Nevruz Törenleri	88
4.2.3.2. Hıdırellez Töreni	89
4.2.4. Kurban Törenleri ve Uygulamaları	95
4.2.4.1. Kurban Bayramı Kurbanı	96
4.2.4.2. İkrar Alma Kurbanı	97
4.2.4.3. Musahip Kurbanı	97
4.2.4.4. Adak Kurbanı	98
4.2.4.5. Ocak (Temel) Kazma Kurbanı	99
4.2.4.6. Ölüm Kurbanı	99
4.2.4.7. Düğün Kurbanı	99
4.2.4.8. Muharrem Kurbanı	100
4.2.4.9. Nevruz ve Hıdırellez Kurbanı	100
4.3. ADIYAMAN AĞUIÇEN ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	100
4.3.1. Doğum.....	101
4.3.1.1. Doğum Öncesi.....	103
4.3.1.1.1. Kısırlığı Giderme - Gebe Kalma	103
4.3.1.1.2. Aşerme.....	107
4.3.1.1.3. Bebeğin Cinsiyet Tayini.....	109
4.3.1.1.4. Gebe Kadının Kaçınmaları.....	111
4.3.1.2. Doğum Sırası.....	113
4.3.1.3. Doğum Sonrası.....	115
4.3.1.3.1. Çocuğu Göbeği ve Eşi.....	116
4.3.1.3.2. Çocuğun Tuzlanması ve Vücudunun Kesilmesi	117
4.3.1.3.3. Çocuğun Bakımı	118
4.3.1.3.4. Bebeğin Nazardan Korunması	119
4.3.1.3.5. Çocuğa Ad Koyma	119
4.3.1.3.6. Loğusalık – Loğusa Ziyaretleri	124
4.3.1.3.7. Kırk Basması – Kırklama – Kırk Gezmesi	126
4.3.1.3.8. Albasması	129
4.3.1.3.9. Çocukluk Çağı Genel İnanç ve Uygulamalar	132
4.3.1.3.10. Diş Hediği (Buğdayı)	133
4.3.1.3.11. Sünnet – Sünnet Töreni	134
4.3.1.3.11.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı.....	135

4.3.1.3.11.2. Sünnet Töreni Hazırlıkları	135
4.3.1.3.11.3. Sünnet İşlemi ve Sünnetçi	137
4.3.1.3.11.4. Sünnet Töreni	137
4.3.1.3.11.5. Hediye – Armağan	139
4.3.1.3.11.6. Kirvelik	139
4.3.2. Evlenme.....	142
4.3.2.1. Kız Bakma – Kız Görme	145
4.3.2.2. Kız İsteme – Söz Kesme	146
4.3.2.3. Nişan.....	147
4.3.2.4. Düğün.....	149
4.3.2.4.1. Düğün Hazırlıkları	151
4.3.2.5. Çeyiz Götürme – Çeyiz Gösterme	153
4.3.2.6. Kına Gecesi	155
4.3.2.7. Gelin Getirme – Gelin Alayı	157
4.3.2.8. Gelin İndirme	159
4.3.2.9. Nikâh – Gerdek	161
4.3.2.10. Düğün Sonrası.....	163
4.3.3. Ölüm.....	164
4.3.3.1. Ölüm Öncesi	166
4.3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler	166
4.3.3.1.2. Ölümden Kaçınma İşlemleri	169
4.3.3.2. Ölüm Sırası	171
4.3.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler	171
4.3.3.2.2. Ölüm Sonrasında Yapılan İşlemler	172
4.3.3.2.2.1. Ölümün Duyurulması.....	172
4.3.3.2.2.2. Ölümden Hemen Sonra Yapılan İşlemler	173
4.3.3.2.2.3. Ölümlerin Gömülmeye Hazırlanışı	174
4.3.3.3. Ölüm Sonrası.....	179
4.3.3.3.1. Cenaze Evi	179
4.3.3.3.2. Belli Günler.....	180
4.3.3.3.3. Ölü Yemeği.....	183
4.3.3.3.4. Yas.....	184

4.3.3.3.5. Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Simgeler.....	186
SONUÇ.....	188
KAYNAKÇA	193
A. Yazılı Kaynaklar	193
B. Sözlü Kaynaklar	198
ÖZGEÇMİŞ.....	202
VİTAE.....	203

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Önemi ve Amacı

Çalışma konusu olarak Adıyaman il merkezi ve buraya bağlı köylerde ikamet eden Ağuiçen Alevilerinin inanç kavramlarını, törenlerini ve geçiş dönemleri seçilmiştir. Adıyaman İli merkezinde üç büyük alevi ocağı vardır: Ağuiçen, Üryan Hızır ve Kureyşan Ocağı. Çalışma kapsamımız olan Ağuiçen Ocağı etrafında teşekkül eden canlı bir Alevi-Bektaşî kültür alanı bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz çalışmayla bu alandaki inanç, tören ve geçiş dönemleri ritüelleri kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Çalışmaya geçmeden önce bölgeyle ve konuyla ilgili yaptığımız literatür taramasında pek bir çalışma yapılmadığını tespit edilmiştir. Böylece yapacağımız çalışma Türk kültür tarihine kayıt düşmek açısından önem arz etmektedir.

İnsanoğlunun toplum halinde yaşamaya başlamasından itibaren folklorik olay ve ürünler oluşmaya başlamıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin yaşam alanları, inanç kavramları; dini, milli ve yerli, mevsimlik törenleri ve tezimizin bel kemiğini oluşturan geçiş dönemlerinin inanç, töre, tören, pratik işlemler ve büyüsel işlemleri üzerinde durulmuştur. Bölgenin kültürünü, çeşitliliğini gelecek kuşaklara aktarmak ve Türk kültürünün kaybolmasını engellemek bizim temel amacımızdır. Böylece bölgenin kültür hayatına ışık tutup bundan sonra yapılacak çalışmalara zemin ve fayda sağlayacağı inancındayız.

1.2.Adıyaman Hakkında Genel Bilgiler

Adıyaman ili Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. 37-45° kuzey enlemi ile 38-17° doğu boylamı üzerinde yer alan ilin denizden yüksekliği 669

metredir. Yüz ölçümü ise 7614 km², göller ile 7.871 km²dir. Doğuda Diyarbakır; batıda Kahramanmaraş, güneyde Şanlıurfa, kuzeyde Malatya illeriyle çevrilidir.

Adıyaman ilinin güncel(2018) nüfusu ise; 624.513 tür.

İlin merkez ilçesi dışında sekiz ilçesi olup bunların adları; Besni, Çelikhan, Gerger, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut'tur.

Merkez ve ilçelerinin kuzey kısımlarıyla Gölbaşı, Çelikhan, Tut, Sincik ve Gerger ilçelerinin tamamına yakını dağlıktır. Merkez ve Kahta ilçelerinin güneyi ile Samsat ve Besni'nin bir kısmı ise ovalıktır (Yağınlı, 2014:19-20).

1.2.1. “Adıyaman” Adının Kaynağı

Adıyaman adının nereden geldiği hakkında halk arasında birden fazla rivayet dolaşmaktadır. Adıyaman il ve çevresi 8. yüzyılda Araplar tarafından fethedilmiştir. Şehre Emevi komutanlarından “Mansur bin Ca'vane bin el-Haris, el-Amire” nin isminden dolayı “Hısn-ı Mansur” adı verilmiştir (Yağınlı, 2013:17).

“Cumhuriyetin ilanından sonra 1923 yılında eski ismi Hısn- Mansur olan bu adı hangi sebeple ve suretle almış olduğuna dair bazı tarihi malumat varsa da Hısn-ı Mansur'dan daha evvel olan isimleri bilinmemektedir. Bazı tarih meraklıları ilimizin eski isminin Adıyaman olmayıp eski bir millet olan “Eti” kavminin iskân ettikleri mahal olmasından kinaye olarak “Etiman” olduğunu, bazıları da mümbit ve mahsuldar bir ovaya malik olması sebebiyle Arapların “Vadul Eman” tesmiye ettiklerini ve bir kısımlarını da memleketimizin “Adıman” denilen hükümdar tarafından yapılmış olmasına kani olarak namına izafeten “Adıyaman” denildiği iddia etmekte iseler de bu mütalaalar bir kayda ve esasa dayanmamaktadır” (Çağlayan, 1967:2).

Başka bir rivayette, Mardin metropolit kütüphanesinde bulunan bir kitapta Eski Pirim şehri civarında “Yedi Şehit” namına yapılmış bir manastır bulunduğu, bu şehitler hayattayken puta tapan babalarının yapmış olduğu putları kırarak ancak Allah'ın, Hz. İsa'nın dediği gibi olduğunun halka ilanı sırasında babalarının gelerek bu yedi oğlunu öldürmesinden dolayı Adıyaman'a “Yediyaman” denildiği ve şimdiki Adıyaman'ın sözü geçen Yedi Şehit Manastırı mevkiinde olup şehir haline geldikten sonra da bu adın ona takıldığı ve zaman geçtikçe bu adın değişime uğrayarak “Adıyaman” olduğu bildiriliyor (Çağlayan, 1967:18). Verdiğimiz bilgilerin kesin

kayıtları olmamakla birlikte cumhuriyetin ilanıyla birlikte “Adıyaman” denildiği bilinmektedir.

1.2.2. Adıyaman’ın Tarihi

Adıyaman ve çevresi Asya ve Ortadoğu’yu Anadolu üzerinden Avrupa’ya bağlayan önemli bir geçiş güzergâhı üzerindedir. Bu stratejik öneminden dolayı bölge tarihi süreç içerisinde çeşitli devletlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bugünde bölge enerji, su kaynakları, tarım, kültür ve inanç turizmi açısından önemli bir konuma gelmiştir (Doğan, 2012:5).

Konum olarak, Adıyaman ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin kuzeybatı kesiminde, Orta Fırat Bölümü sınırları içinde bulunmaktadır. Adıyaman, 37° 25' -38°- 10' kuzey enlemleriyle, 37° 25' -39° 15' doğu boylamları içinde yer almaktadır. Adıyaman şehri Torosların uzantısı olan Akdağların güneydeki uzantısının eteklerine kurulmuştur. Adıyaman, kuzeyde Malatya, batıda Kahramanmaraş, güneybatıda Gaziantep, güneydoğuda Şanlıurfa, doğuda ise Diyarbakır ile komşudur. Adıyaman’ın Merkez ilçe dâhil 9 ilçesi bulunmaktadır. İlçeleri Merkez, Çelikhan, Besni, Gerger, Gölbaşı, Kâhta, Samsat, Sincik ve Tut’ tur. Adıyaman ilinin yüzölçümü 7614 km², göller ile 7.871 km², izdüşümü 7423 km², rakımı 669 metredir ve 450’ye yakın köyü bulunmaktadır (Sucu, 1985: 1-27).

Adıyaman, tarihin bilinen en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Adıyaman’ın tarihi M.Ö. 40 bin yıllarına kadar uzandığı bilinmektedir. Tarihi bulgulara göre M.Ö. 7 bin yılına kadar Paleolitik, 7 bin – 5 bin yılları arası Kalkolitik dönemlerin hüküm sürdüğü il, tarih boyunca çeşitli devletlerarasında el değiştirmiştir. Adıyaman, M.Ö. 3 bin – 120 yılları arasında Tunç Çağı, Hititler ve daha sonrası ile Asurlar (M.Ö. 900-700), Frigler (M.Ö. 750-600), Persler (M.Ö. 600-334), Makedonlar (M.Ö. 334-69), Kommagene Krallığı (M.Ö. 69-M.S. 72), Roma İmparatorluğu (72, 395), Doğu Roma(Bizans) İmparatorluğu (395-670), Emeviler (670-758), Abbasiler (758-926), Hamdaniler (926-958), Bizanslar (958- 1114), Türk Akınları (1114-1181), Eyyubiler (1182-1204), Anadolu Selçukluları (1204-1218), Moğollar (1230-1250), Memlukler (1298-1393), Beylikler dönemi (1393-1516), Osmanlı İmparatorluğu 1516’dan itibaren Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar egemenliğine girmiş ve bir sancakla beylerbeyliğine bağlanmıştır (Adıyaman Valiliği, 2004:24).

Adıyaman Osmanlı idarî teşkilâtında Besni'nin bir nahiyesidir. 1519'dan itibaren Gerger, Kâhta ve Besni ile birlikte Maraş eyaletine bağlanmıştır. 1531 yılında Elbistan sancağına bağlı bir kaza haline getirilen Hısn-ı Mansûr, 1563'te yeniden Maraş'a bağlanmıştır. Tanzimat'la birlikte 1841'de kaza, 1849'da Diyarbakır vilâyetine bağlı bir sancak olmuştur. 1859'da Malatya sancağına, 1883'te de Elazığ vilâyetine bağlanmıştır. 1923'ten 1954 yılına kadar Malatya'ya bağlı bir ilçe iken 1954 yılında il olmuştur (Sucu, 1985:4-20).

1.3.Adıyaman'da Alevilik

Yapmış olduğumuz çalışma Adıyaman ili mahalle ve merkez köylerini kapsamaktadır. Merkez ilçede Alevi, Sünni, Hıristiyan ve Ermeni nüfusu bir arada yaşamaktadır. Çalışmamızı, merkez mahallelerinde Alevilerin yoğunlukta yaşadığı Karapınar, Yunus Emre, Yeni, Harhar Mahallesi'nde; merkeze bağlı köylerden Yedioluk, Börkenek, Tekpınar, Çamgazi, Kömür, Kozan, Yaylakonak, Yarmakaya, Bulam, Durukaynak, Doyran köylerinde yapılan derlemeler meydana getirmektedir.

Adıyaman merkezde üç büyük Alevi ocağı vardır: Ağuİçen, Üryan Hızır, Kureyşan Ocağı. Çalışma sahamızı oluşturan Ağuİçen Ocağı'nın Adıyaman İli Merkezi, Adıyaman'ın Çelikhan İlçesine bağlı Bulam(Pınarbaşı) beldesidir.

Ocağın kısaca tarihçesi şöyledir:

“Asıl adı Seyyid Temiz olan Ağu İçen, Seyyid Lokman Perende'nin torunudur. Pîri Pîrân (Pirlerin Piri) olarak anılan Seyyid Lokman Perende ise İslam bilgini Seyyid Ebu'l Vefâ'nın torunudur. Ocağın merkezi Hozat 'ın Bargini Köyü'ndedir. Ocağın kurucusu ise Seyyid Hasan olup, türbesi de bu köydedir (Yıldız, 2004: 235-236). Ocağa bağlı dedeler, şecerelerinin İmam Zeyne'l- Âbidin'e dayandığını iddia etmektedirler. Ağu İçen Ocağı, Adıyaman'daki pir ocakları tarafından müşid ocak olarak kabul edilir. Ocağa bağlı talipler Adıyaman, Tunceli, Malatya, Diyarbakır, Sivas, Elazığ, Amasya ve Kahramanmaraş'ta bulunmaktadırlar. Ağu İçen Ocağı'nın dedelik hizmetlerini Hakk'a yürüyen Doğan Dede'nin yeğeni Adıyaman Börgenek Köyü'nde kısmen Hayri Doğan Dede ve Çelikhan Pınarbaşı Beldesi'nde Abuzer Güzel Dede'nin Oğlu Kemal Güzel hâlihazırda yürütmektedirler. Geçmişte ocağın dedelik hizmetlerini Seydik Dede, Ap (Amca) Aziz oğlu Hasan Güzel Dede, Küçük Mehmet (Küçükdoğan) Dede, Büyük Mehmet (Küçükdoğan) Dede, Doğan Doğan Dede ve Hüseyin Doğan Dede yapmışlardır” (Rençber, 2013: 164-165).

Yörede bulunan Üryan Hızır ve Kureyşan Ocakların tarihini Fevzi Rençber şöyle ifade etmiştir:

Kureyşan Ocağı Anadolu'nun eski ocaklarından biri olarak kabul edilir. Tunceli'de ocağın hizmetlerini yürüten dedeler bulunmakla beraber ocağın merkezi Adıyaman'da bulunmaktadır. Hacı Kureyş'in, Moğol istilasından sonra Horasan'dan gelip Tunceli'ye, oradan Adıyaman'a geçtiği anlatılır. Genellikle Alevî talipler tarafından ruh hastalıklarına şifa bulma amacıyla ziyaret edilir (Tuğrul, 2006: 38-39). Kureyşan Ocağı pir ocağı olarak bilinmektedir. Kureyşan Ocağı'nın Malatya, Elâzığ, Tunceli ve Erzincan'da talipleri bulunmaktadır. Adıyaman'da Kureyşan ocağına bağlı birçok köy bulunmaktadır.

Adıyaman'da ocağın hizmetlerini geçmişte Kamber Dedeoğlu ve Garip Bozkurt (ö. 1967) yapmıştır. Bugünse Kamber Dede'nin çocukları Hüseyin, Naci ve Kureyş Dedeoğlu tarafından dedelik hizmetleri yürütülmektedir. Ocağın soy şeceresi Kureyş Dedeoğlu'nda bulunmaktadır. Garip Bozkurt ve Mehmet Ali Tatal Dede taliplere dedelik hizmeti vermektedirler (Rençber: 2013:165).

“Üryan Hızır Ocağı kurucusu Üryan Hızır, Tunceli ilinde Pertek-Hozat'ın Zeve Köyü'ndedir. Bu ocağın Suriye, Adıyaman, Malatya, Kahramanmaraş, Çorum, Erzincan, Erzurum ve diğer büyük şehirlerde talipleri bulunur. Üryan Hızır Ocağı Alevî ocaklar içerisinde pir ocağı olarak kabul edilir. Ayrıca bu ocak Hubyar'ın mürşit ocaklarıdır. Üryan Hızır Ocağı'na bağlı taliplere geçmişte Baba Kasım, Seyyid Büyük Yusuf, Seyyid Küçük Yusuf, Seyyid Hüseyin Ağa, Seyyid Miro, Seyyid Memo, Seyyid Hüseyin ve Seyyid Hamo dedelik etmiştir. Üryan Hızır Ocağı'nın pirlüğünü şu anda Adıyaman Çelikhan Pınarbaşı'nda Ali Büyükşahin Dede yapmaktadır. Üryan Hızır Ocağı'nın pirlüğünü yapan Ali Büyükşahin bölgede itibar gören ve çok sevilen dedelerdendir. Ayrıca bu ocak; çocuğu olmayan veya erkek çocuk isteyenler tarafından, yine sara ve akıl hastalıklarına şifa bulma niyetiyle ziyaret edilir” (Rençber, 2013:166).

Ocak kurumu Anadolu Aleviliğinin en önemli yapısından birini meydana getirmektedir. Günümüzde ve geçmiş tarihte Aleviler ocak kurumu etrafında inançlarının gereklerini yerine getirmişlerdir. Her ocağın başında dedeler bulunur ve dedeler, taliplerin inançlarını ve geleneksel kültürlerini bir sonraki kuşağa aktarmasında yol gösterici rolünü üstlenir. Adıyaman Ağuiçen Ocağı da bu hususta görevini yerine getirmektedir.

Hızla değişen kültürün yanında kendi kültürlerini muhafaza etmelerinde ocak kurumu ve dedelerin büyük bir katkısı vardır.

1.4.Alevilik Nedir

Alevi, kelime anlamı olarak “Hz. Ali’ye bağlı olan kimse” anlamına gelmektedir (TDK, 2011: 90). Alevilik ise genel olarak Hz. Ali’yi sevmek ve onun soyunun yani Ehli Beyt’in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir (Yaman, 1968:14).

Şemsettin Sami, Aleviğin tanımı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Kâmûs-i Türkî adlı sözlüğünde Ebu Talip oğlu Hz. Ali ile Resulallah kızı Fatmatü’z – Zehra’nın soyundan olan sadât ve şürefânın (Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in soyundan gelenlerin) Alevi sıfatıyla anıldığını belirtmekte; ayrıca Hz. Ali’ye bağlanıp onun yandaşı olan ve onu peygamberin öteki sahabelerinden üstün tutanlarla Ali’nin yoluna tâbi olup ona bağlanmakla övünenlere de Alevi denildiğini eklemektedir” (Özkırmılı, 1990: 10).

İslam Tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hazreti Ali’yi sevmek ve saymak, “Aleviyet”, “Alevilik” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Hz. Ali’yi sevene “Alevi” denilmiştir (Eröz, 2014: 41-48).

Alevilik İslam içerisinde Hz. Peygamberin Ehl-i Beyti’ne gösterilen saygı, sevgi ve bunun yanında siyasi olarak yandaşlık yapan gruba verilen genel addır. Hz. Peygamberin soyundan gelenler için de kullanılmaktadır. Hz. Peygamberin damadı ve aynı zamanda amcaoğlu olan Hz. Ali’nin soyundan gelenler de Alevi olarak adlandırılmaktadır. Alevi adlandırmasının yanında aynı manayı taşıyan Seyyid ve Şerif terimlerinin de kullanıldığı görülür. Bu noktadaki ayrımı, Hz. Hüseyin’in soyunu devam ettirenlere “Seyyid”, Hz. Hasan’ın soyunu devam ettirenlere ise “Şerif” isim verilmesi oluşturur (Yalçınkaya, 1996:12).

Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde kaynak kişilerimiz Aleviliği şöyle tanımlamaktadırlar:

Allah, Muhammed ve Hz. Ali’nin kutsallığını gönlünde taşıyan, Hz. Ali’nin adaletinden, ilkelerinden ayrılmayan; her dine ve her mezhebe saygı duyan, hoş görüyle bakan; din, dil, ırk, renk farkı gözetmeyen; eline, beline, diline sahip olma ilkelerini şart koşan ancak bunu da musahiplik kurumu ile gerçekleştiren, gelmek isteyen inançlı insanları çatısı altına alarak manevi ihtiyaçlarını gideren; eşitliği, paylaşımcılığı, katılımcılığı savunan; insanın özünde Hakk’ı gören, dini bir biçim ve

şekil olarak değil bir inanç olarak algılayan, dini batını özelliğiyle evrimleştiren, akıl ve iman bütünlüğünü esas alan ve bütün bunları “Kırklar Cemi”nden alınan ilhamla yürüten canların inanç sistemidir (K.Ş. 2). Kişi, ben aleviyim diyorsa bu ilkelere uymak zorundadır. Adıyaman Alevileri “ikrar” vermeden alevi anne-babadan doğsalarda dahi alevi sayılmazlar (K.Ş. 2). Günümüzde bu durum ortadan kalkmıştır.

Alevilik, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e karşı yandaş olmak ve onların inanç, düşünce ve dünyadaki gelişmelere nasıl baktıklarını benimsemektir. Alevi, Hz. Ali’nin soyundan gelenlere denmektedir (K.Ş. 1).

Alevi, “Eline, beline, diline sahip olan kimse” (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş.5, K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 28) olarak tanımlanmaktadır. Aleviliği ise “Tasavvuf” gibi bir inanç biçimi (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4) olarak görmektedirler.

Kaynak ve halk arasındaki tanımların içerisinde bulunan kavramlardan anlaşılacağı üzere Alevilik, Hz. Ali’nin yaşamı etrafında şekillenmiştir.

1.4.1. Aleviliğin Ortaya Çıkmasındaki Etmenler

Aleviliğin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında halifelik mevzusu gelmektedir. Peygamberin vefatından sonra halife olarak Hz. Ali’yi işaret ettiğini düşünen Hz. Ali taraftarları, halifeliğin başkasına verilmesini haksız bulur. Çünkü Hz. Muhammed’in soyu Hz. Ali’den devam etmiştir. Savaşlarda ona en yakın olan ve komutan olarak tayin ettiği kişi Hz. Ali’dir (Yaman, 2012:71).

İlk fikir ayrılığı Peygamberin ölümü sonrası ortaya çıkar. Onun yerine kimin geçeceği sorusu Müslümanları Medineliler (Ensar) ve Mekkeliler (Muhacirun) grubu olarak ikiye böler. Medineliler, İslam’ın kendilerinin hizmetleriyle gelişip kökleştiğini öne sürerek içlerinden birinin, Sa’d b. Ubade’nin halife olmasını isterler. Ama bir grup Medineli buna karşı çıkar. Onlara göre peygamberin kavmi ve akrabası, ilk arkadaşı olan Kureyş muhacirlerinden de ikinci bir emir seçilmelidir (Özkırımı, 1996:12).

Medinelilerin kendi aralarında anlaşamaması Mekkelilerin mevzuya hakim olmasına sebep olur. Medinelilerin Saide Oğulları Gölgeğinde toplandığını öğrenen Hz. Ömer, Hz. Ebubekir’le birlikte oraya gelmiş, Hz. Ebubekir’in yaptığı konuşmanın ardından ona biat (bey’at) edilmesini sağlamıştır (Fığralı, 1984:26-29).

Hz. Muhammed'in soyu olan Haşimoğulları dâhil olmak üzere bir bölüm insanın, peygamberin soyundan geldiği, onun damadı olduğu için Ali'nin halife olması gerektiğini öne sürdükleri görülür. Ensar'dan kimileri Ali'nin halifeliğinden yana görünseler de Sa'd b. Ubade dışında hepsi Ebubekir'e biat ederler. Böylece ilk gün Ali'yi tutanlarla onlara karşı olan ve Ebubekir'i tutanlar olmak üzere iki karşıt grup ortaya çıkar (Özkırımlı, 1996: 11-12).

Abdülbaki Gölpınarlı'nın aktarımına göre Aleviler, Hz. Muhammed'in vefatından sonra İslam âlemine liderlik etmeyi Hz. Ali'nin yapması gerektiğini aşağıdaki olaya bağlamaktadırlar:

“Alevilere göre: Hz. Peygamber, son haccından dönerken Mekke'yle Medine arasındaki Cuhfe'de Gadiru Humm denen bir su birikintisinin yanında indi. Zilhiccenin on sekizinci günü, öğle vaktiydi. Oradaki ağaçlığın altına bir çadır kuruldu. İleriye gidenlerin geri dönmelerini, geri kalanların erişmelerini emretti. Herkes toplandıktan sonra ezan okundu, öğle namazı kılındı. Hava pek sıcaktı. Vida, yani ayrılış, kemal, yani olgunluk, belağ, yani bildiriş ve tamam ve İslam Haccı adlarıyla anılan bu haçta, yüz yirmi dört binden fazla kişi vardı. Sıcak yüzünden sahabe, giydikleri elbiselerin bir kısmını başlarına almışlar, bir kısmını ayaklarının altına sermişlerdi. Namazdan sonra, önceden deve havutlarından yapılmış üç basamaklı minbere çıkan Hz. Peygamber, Allah'ı övdükten, ondan yardım diledikten, birliğini bir bildirdikten, kendi peygamberliğine şehadetten sonra, ey insanlar buyurdu, Allah bana, ömrümün sona erdiğini, yakında davetine icabet edeceğimi, varlık yurduna göçeceğimi bildirdi. Ben de sorumluyum, siz de sorumlusunuz; ne dersiniz?

Hepsi, şehadet ederiz ki dediler, sana emredilene tebliğ ettin; savaştın, öğüt verdin; Allah sana hayırla karşılık versin.

“Hz. Peygamber, Allah'ın var ve bir olduğuna, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna, cennetin, cehennem, ölümün, ölümden sonra dirilmenin gerçek olup kıyametin kopacağına ve bunda şüphe olmadığına, Allah'ın, kabirdekileri haşredeceğine şehadet eder misiniz buyurdu. Evet dediler, bunlara şehadet ederiz. Resul-i Ekrem, Allah'ım şahit ol buyurduktan sonra dedi ki: Ahirete göçmekte ve havuzun kıyısına varmakta hepinizin önünde bulunacağım; siz de havuz kıyısında bana ulaşacaksınız. Havuzumun genişliği San'a ile Busra(San'a, Yemen ülkesinin merkezi, Busra, Şam'a bağlı Havran kasabalarından biridir) arasındır; kıyısında gümüşten ve yıldızlar kadar kadeh var. Bana

ulaşacağımız zaman sizden iki değer biçilmez şey soracağım; onlarla nasıl geçindiniz diyeceğim”.

“Bir rivayette, biri Ey Allah’ın elçisi, o iki değer biçilmez şey nedir diye sordu. Hz. Peygamber, o iki değer biçilmez şeyin büyüğü, yüce ve ulu Allah’ın kitabıdır; bir ucu Allah’ın (kudret) elindedir; öbür ucu sizin elinizde (Allah’a ulaşmak, onun razılığını elde etmek için vasıta size); ona yapışın da sapmayın değiştirmeyin. Öbürü de benim Ehli Beytimdir; lütuf ıssı ve her şeyden haberdar olan, bu ikisinin, havuz kıyısında bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmayacağını haber verdi; bu ikisinde size nasıl halef ve halife olurum, bakın görün buyurdu”.

“Ondan sonra, bilmez misiniz ki ben, inananlara nefislerinden evlayım (onların, veliyy-i emriyim) buyurdu. Hep birden evet dediler. Sonra, bilmez misiniz ki ben, her inanan erkek ve kadına, nefisinden evlayım diye sordu. Evet, cevabını aldıktan sonra Hz. Ali’nin elini tutup kaldırdı. Bir derecedeki ikisinin de koltuklarının beyazlığı görüldü. Ben kimin mevlası isem (yani veliyy-i emri isem kimin bana uyması gerekse) buyurdu Ali, onun mevlasıdır (onun üzerinde buyruk sahibidir). Sonra da Allah’ım ona dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol; ona yardım edene yardım et; onu horlayanı horla; nerede olursa gerçeği onunla beraber kıl diye dua etti (İbni Hacer’den, Vahidi’nin Esbab’ün-Nüzul’ünden, İbni Cerir ve Hâkim Tirmizi’den, Hâkim’in Müstedrek’inden, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inden, Zehebi’nin Telhis’inden, Nesai’nin Hasaıs’ından naklen Seyyid Şeref’üd-din Abd’ül-Hüseyn-i Amili’nin “El-Muracaat” i; VI. Basım; Necef-i Eşref-1383 H. 1963:202-206). Orada bulunanların, bulunmayanlara bildirmelerini de buyurdu” (Gölpınarlı, 2016:28).

Ölüm döşeğindeyken Hz. Muhammed, “Bana bir kalem ve kâğıt getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyezsiniz” demiştir. Fakat bu isteği yapılmamış ve Hz. Muhammed vasiyetini yazamamıştır. Daha sonra Hz. Ali ve diğer aile üyeleri Hz. Peygamberin defin işleriyle uğraşken, ilk halife Hz. Ebubekir ve ikinci halife Hz. Ömer’in de aralarında bulunduğu ensar ve muhacirin ileri gelenleri iktidar kavgasına başlamışlardır. Bu iktidar mücadelesi Hz. Ebubekir’in halife olmasıyla sonuçlanmış, daha sonra sırasıyla Hz. Ömer ve Hz. Osman halife olmuşlardır (Yaman, 2012:72).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri ve diğer Aleviler Hz. Peygamberin vefatından sonra inandıkları bu hadiselerle dayanarak, Hz. Ali’nin iktidara gelmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Hz. Ali’ye haksızlığın yapıldığını düşünüp Aleviliğin doğuşunu

ateşlemişlerdir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 21).

H. Ebubekir ölmeden önce halifelige H. Ömer'in geçmesini istedi. H. Ali'yi destekleyenler buna karşı çıkararak en uygun kişinin H. Ali olduğunu düşünüyorlardı. Sürecin sonunda yine de seçime gidildi ve H. Ömer İslam'ın ikinci halifesi seçildi. H. Ali ve taraftarları yine büyük bir kırınlık yaşadılar. Fakat H. Ali Müslümanlar arasında kavga ve dargınlığın olmaması için sevenlerini yatıştırdı, ikinci halife seçilen H. Ömer'e biat etti. H. Ömer'in halifeliği on yıl sürdü. H. Ömer mescitte namaz kılarken, Zerdüş dinine mensup bir köle tarafından öldürüldü. Tekrardan halifelik seçimi oldu ve H. Ömer zamanında yaşananlar H. Osman zamanında da yaşandı. Yine H. Ali, taraflarını sakinleştirdi. H. Ömer'e gösterdiği saygıyı H. Osman'a da gösterdi ve biat etti. Üçüncü halife H. Osman'ın halifeliği on iki yıl sürdü. H. Osman, birinci halife H. Ebubekir'in oğlu Muhammed tarafından düzenlenen bir suikast sonucunda öldürüldü (Bozkurt, 2005:2-6; Özkırımlı, 1990: 11-38).

Sonrasında H. Ali, sahabelerin ısrarına dayanamayarak halifeliği kabul eder. Onun bu kararında iç karışıklıkların da etkisi olmuştur. Fakat çalkantılı durumun devam ettiği görülür. Öncesinde H. Osman'ın halifeliğine de karşı çıkmış olan H. Peygamber'in eşlerinden H. Ayşe, Talha ve Zübeyr, H. Ali'nin halife olması sonrasında onu H. Osman'ın ölümden sorumlu tutarak Cemel savaşına yol açmışlardır. Bu savaşın kazananı H. Ali olur (Yaman, 2012:73). Bu savaş İslam dünyasında ağır yaralar açmış, ikiliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

24 Ocak 661'de H. Ali, İbn Mülcem adlı bir Harici tarafından uğradığı saldırı sonucu şehit edilmiştir. H. Ali'nin halifeliği sırasında ona biat etmeyen ve düşmanca bir tutum sergileyen Şam Valisi Muaviye halife oldu. Bu devirden itibaren halifelik babadan oğula geçen bir kurum haline geldi. Muaviye kendisinden sonra oğlu Yezid'i halife olarak gösterdi. H. Ali taraftarları buna karşı çıktılar. Bu olay üzerine İslam coğrafyasında asla kapanmayacak bir yara olan "Kerbela Olayı" başlamış oldu. Irak'ta yaşayan Kufeliler H. Ali'nin oğlu H. Hüseyin'i yanlarına çağırdılar. Kufeliler, H. Hüseyin'e onu destekleyeceklerini ve halife olarak seçeceklerini söylediler. Ancak H. Hüseyin ve yakınları Yezid önderliğindeki ordu tarafından "Kerbela" yakınlarında katledildi (Bozkurt, 2005: 2-6; Özkırımlı, 1990: 11-38).

Kerbela olayı İslam dünyasını derinden etkileyen bir vakadır. Bu konuda Yaman şunları söylemektedir:

“Bu olay o zamanki Müslüman memleketleri halklarını o kadar etkiledi ki Emevi saltanatı kökünden sarsıldı. Kerbela olayı İran ve Hicaz’da duyulunca halkta Emevilere karşı büyük bir kin oluştu ve isyan hareketleri başladı. Yezid’in Mekke ve Medine’ye saldırması bardağı taşıran son damla oldu. Hz. Hasan’ın, daha sonra da Hz. Hüseyin ve ailesinin –ki Peygamber’in soyu onlardan devam ediyordu- acımasızca öldürülmeleri, Emevi Hanedanı’na karşı muhalif bir düşünsel ve siyasal temeli olan bir harekete yol açtı. Bu harekete Hz. Ali yandaşlığı veya Alevilik demek mümkündür” (Yaman, 2012:75).

Kerbela olayı, İslam dünyasında gerek siyasal gerekse düşünce ve inanç ayrılıklarının iyice keskinleşmesinde dönüm noktası olmuştur. İslam dünyasında siyasal ve düşünsel temeli olan muhalif bir harekete dönüşen bu olay çeşitli adlarla adlandırılmaktadır: İran’da Şiilik-Caferilik, Mısır’da Fatımlık, Afganistan ve Pakistan’da İsmailiye, Yemen’de ve Arabistan’ın bazı bölgelerinde Zeydiye, Anadolu’da ise Alevi-Bektaşî adını almıştır (K.Ş. 1).

Gülağ Öz’ün kitabında yer alan bir rivayete göre Aleviliğin doğuşu Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya dayandırılmaktadır. Rivayet şöyledir:

Âdem ile Havva cennette gezerken bir erkek aslanla bir dişi aslanın cinsel birleşmesini görürler. Allah onlara nesillerini sürdürmek için bu olayı göstermiştir. Bu günden sonra Âdem ile Havva’nın yetmiş iki çift çocukları olur. Her çiftin erkeği diğer çiftin dişisi ile evlenir. Dünya üzerinde yetmiş iki millet bunların soyundan gelir. Zamanla Havva’nın nesli kurur, Âdem bunu Havva’ya söylediğinde Havva kızar ve asıl Âdem’in neslinin kurduğunu söyler. Âdem erkeğin neslinin ölene dek süreceğini söyler. İddialarını ispat için iki ayrı küpe nefeslerini üfleyip kırk gün sonra açmak üzere sözleşirler. Havva sabredemez ve küpleri açıp bakar. Kendi küpünde çöplerden başka bir şey bulamaz. Âdem’in nefesini üflediği küpü açıp baktığında parmağını emen bir çocuk görür, bu Güruh’tur. Havva kıskandığı için küpü sallar ve çocuğun kolları kırılır. Bu çocuk Âdem’in oğlu Şit Peygamberdir. Şit, kırık demektir. Havva daha sonra küplerin yerini tekrar değiştirir. Kırk gün geçtiğinde sözleştikleri gibi küpleri açarlar. Havva’nın nefesini üflediği küpten bir tavşan fırlayıp kaçar. Havva’nın nefesinden oluştuğu için tavşan haiz görür ve Alevîler tarafından yenmez. Âdem’in küpünü açtıklarında Şit’i görürler. Şit her gün karış karış büyür ve olgun bir insan olur.

Cenab-ı Hakk bir gün Âdem'in neslinin yürümesi için Naci adında bir kadın yaratır ve Cebrail vasıtasıyla Âdem'e gönderir. Âdem tarlada olduğu için onları Havva karşılar. Havva Cebrail'e Naci'yi niçin getirdiğini sorar, Cebrail anlatır. Havva kıskanır, kadınlardaki kıskançlık oradan kalmıştır. Havva bu olaydan sonra Âdem'e gider. Âdem'e kendisinden başka biriyle olmayacağına dair yemin ettirir. Akşam eve döndüğünde Naci'yi gören Âdem ona kim olduğunu sorar. Naci olayı ve orada niçin bulunduğunu anlatır. Âdem Naci'ye, sen benim kızım sayılırsın; çünkü ben Havva'ya söz verdim ve yemin ettim, der. Daha sonra oğlu Şit ile Naci'yi evlendirir. Dünya üzerindeki yetmiş üçüncü insan nesli onlardan türer. İşte bu yetmiş üçüncü millet Alevî milletidir. Dünyadaki yetmiş iki millet Âdem ve Havva soyundan gelmesine rağmen, yetmiş üçüncü millet yani Alevîler, Güruhu ve Naci soyundan gelir (Öz, 1995:425).

1.4.2. Anadolu'da Alevilik

Anadolu Aleviliğinin tarihi Türklerin İslam'ı kabul etmeye başladığı X. yüzyıldan, çeşitli siyasi ve sosyal olaylarla değişerek gelişen, günümüze kadar devam eden on asırlık bir dönemi kapsar. Aleviliğin tarihi, eski inanç sistemlerini yeni dinin gerektirdikleriyle sentezleyen Türklerin tarihidir (Üzüm, 1997:4).

“Türkler XI. Yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren Anadolu'ya askeri akımlar düzenlemiş, 1071 Malazgirt zaferine kadar yapılan mücadelelerde Bizans'ın doğu sınırlarındaki önce kuvvetlerini oluşturan Gürcü, Ermeni ve Abhazlar'ın direnişlerini süratle kırmış ve batı güzergâhında yer alan Erzurum, Erzincan, Malatya, Sivas, Kayseri, Konya gibi belli başlı Bizans savunma merkezlerini etkisiz hale getirmişlerdir. Özellikle bütün Bizans direnişini kıran Malazgirt zaferinden sonra Türkler Boğazlara ve Adalar denizi kıyılarına kadar dayanmışlardır. Bu askeri başarılarla paralel bir şekilde ve özellikle Sultan Melikşah devrinde ünlü vezir Nizamülmülk'ün büyük icatları arasında yer olan iskân siyaseti çerçevesinde yirmi dört Oğuz boyuna mensup kalabalık göçebe Türkmen kitleleri Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya sevk edilmiştir. Onlara burada yurtlar verilmiş ve böylece Anadolu'da yerli halka oranla çoğalmaları ve dolayısıyla hâkim duruma geçmeleri sağlanmıştır (Sevim, 1988:108-109)”.

Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen bu yapı, XIII. yüzyılın ortalarına doğru Babai İsyanıyla ağır bir darbe yemiştir. Sonrasında ayaklanmayla birlikte derlenip toplanarak Babailik diye adlandırılan bir hareketin oluşmasına yol açar (Üzüm, 2017:31).

Üzüm, Babai İsyaniyla ilgili şunları söylemektedir:

“Babai İsyani, 1240 yılında II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında meydana gelmiştir. I. Alaeddin Keykubad zamanında Amasya yakınlarındaki Çat (bugünkü İlyas) köyüne yerleşerek burada kurduğu zaviyesinde bir Vefai şeyhi olarak Türkmenler arasında daha çok eski Türk inançlarıyla İslamiyet’in yorumlanmış bir şeklini tasavvufi hüviyette talim eden Baba İlyas-ı Horasani, iktisadi ve sosyal durumları giderek kötüleşen Türkmenleri, içinde buldukları sıkıntıdan kurtarmak üzere Türkmenlerin yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu’da şeyhi adına propaganda yapmaya ve teşkilatlanmaya başlamış; aynı faaliyetler Amasya’dan Orta Anadolu’nun muhtelif merkezlerine gönderilen öteki halifeler tarafından sürdürülmüştür” (Üzüm, 2017:32).

Anadolu’daki Türkmen boylarının oluşturduğu isyan kısa zaman içerisinde “mehdilik hareketine dönüşmüştür. İsyani güçlükle bastırılmış ve ülkeye büyük zararı dokunmuştur (Sarıyaka: 1997:88).

Babailer isyani, Anadolu’da Türkmenler arasındaki birlik, beraberlik ve dayanışmanın sağlanmasına vesile olmuş, zaman içerisinde siyasi olmaktan çıkarak dini ve mistik bir hüviyet kazanmıştır. Türkmenlerin aralarında kazandıkları dini ve mistik içerikli özellik onların Safeviyye hareketi etrafında toplamıştır (Rençber, 2014:36).

XIII. yüzyılda derviş göçleri sırasında Anadolu’ya intikâl eden Hacı Bektaş-ı Veli, Baba İlyas Horasaniye intisap etmemiş ve isyana katılmamıştır. Nevşehir-Ürgüp yöresindeki Hıristiyanlar ile iyi ilişkiler kurarak onların hidayetlerine vesile olan Hacı Bektaş, Moğolların Müslüman olmaları içinde yoğun faaliyet göstermiştir (Üzüm, 1997:7).

Kuruluş yıllarında Anadolu’daki dervişler arasında Hacı Bektaş Veli’nin önemini ve düşünceleri gören Osmanlı yöneticileri, yeni askeri yapılanmanın önemli bir bölümünü teşkil eden Yeniçeri Ocağı’nın piri olarak onu seçmişlerdir. Böylelikle Hacı Bektaş Veli’nin düşünce yapısından esinlenerek Bektaşilik, gerek Anadolu’daki Bektaş halifeleri, gerek yarı göçebe olarak yaşayan topluluklar ve gerekse Yeniçeri Ocağı vasıtasıyla ve resmi muhafazaya mazhar konumuyla git gide güçlenmiştir. Bektaşiliğin ikinci piri olan Balım Sultan, II. Bayezid’in desteğiyle Hacı Bektaş Zaviyesi’nin şeyhliğini üstlenmiştir. Tarikat Balım Sultan ile birlikte yeni yapılanmaya tabi tutulmuş ve Anadolu’dan Balkanlar’a kadar olan geniş bir

coğrafyada çok sayıda tekkeden meydana gelen bir tarikat ağı ortaya çıkmıştır (Yaman, 2012:185).

“XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Safevilik kanalıyla Anadolu’ya Şii düşünceler sızmaya başlamıştır. Şiilik, Şeyh Cüneyd’in Anadolu’daki faaliyetleriyle köylü ve göçebe zümre arasında küçümsenemeyecek bir taraftar kitlesine sahip olmuştur. Şeyh Cüneyd’in oğlu Haydar, siyasi faaliyetlerini devam ettirmiş, kendisi on iki dilimli kızıl bir taç giymiş, müritlerine de derecelerine göre aynı tacı giydirmiş, bundan sonra da onlara “kızılbaş” denilmiştir (Sarıkaya, 1997:91). Şeyh Safiyüddün tarafından İran’da Sünni bir tarikat olarak ortaya çıkan Safevilik, Erdebil’de büyük ilgi görmüş ve kısa zamanda büyük mürit kitlesine sahip olmuştur. Haydar’ın oğlu Şah İsmail’in (1501-1524) Erdebil tekkесinin başına geçmesiyle Safevi Devleti’nin temeli atılmıştır. Şah İsmail, Anadolu’da Şiiliği yaymak için çeşitli faaliyetlere girmiş, Sünni halka kötü muamelelerde bulunmuştur. Şah İsmail’in halka, ilk üç halifeye ve ashaba karşı olumsuz tavır sergilemesi üzerine Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim ve ordusu 1514’te Şah İsmail’in ordusu ile Çaldıran’da karşı karşıya gelmiş ve Şah İsmail kesin biçimde mağlup olmuştur. Şah İsmail, yazdığı şiirlerle Anadolu’daki Kızılbaş-Bektaşî çevreleri yıllarca etkilemiştir” (Üzüm, 1997: 8-9).

“Şah İsmail ‘vekil’ veya ‘halife’ unvanlı aracılılarıyla, Anadolu’da propaganda yaptırıyor ve Kızılbaş kitleleri ‘yezid düzeni’ olarak nitelediğini Osmanlı idaresine karşı yönlendiriyordu. Daha sonra, taşrada faaliyet gösteren bu araçların üzerine ‘Halifet’ül-hulefa’ adlı daha büyük bir yönetici atanmıştı. Osmanlı-Safevi mücadelesinin bir sonucu olarak zaman zaman büyük halk kitlelerinin İran’a göçleri de gerçekleşiyordu. Bu halifelerin bu göçlerde rol oynamalarının yanı sıra ‘nezir’ veya ‘sadaka’ adlarıyla toplanan paraları gizlice ve düzenli bir şekilde Safevi idaresi merkezine ulaştırdıkları görülmektedir” (Kütükoğlu, 1993:8).

Şah İsmail tarafından Anadolu’ya gönderilen halifelerin faaliyetlerinin de katkısıyla ancak esas olarak sosyo-ekonomik etkenlerden kaynaklanan ve Osmanlı Devleti’ni sarsan irili ufaklı ayaklanmaları da anmak gerekir. Şahkulu Baba Tekeli, Nur Ali Halife, Bozoklu Celal, Baba Zünnun ve Kalender Çelebi ayaklanmaları, Kızılbaş Türkmen kitlelerin sosyo-ekonomik kökenli olmakla birlikte, “mehdici” ve onların müşidleri/dedeleri kabul ettikleri Safevi Şahları ile bağlantılı, onların uğruna gerçekleştirilmiş hareketlerdi (Ocak, 1996: 157).

1826 yılınca Bektaşî tarikatına bağı Yeniçeri asker ocağının kaldırılmasıyla, Alevî-Bektaşî kesimin Osmanlı Devleti'yle arası iyice bozulmuştur.

Anadolu'daki Alevî- Bektaşî topluluklar, Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardır. Mustafa Kemal, Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı örgütlerken Alevîlerin desteğini almış; Erzurum-Sivas Kongreleri dönüşü, 19 Aralık 1919 tarihinde Hacı Bektaş dergâhına gitmiş ve Cemaleddin Efendi ve baba postundaki Salih Niyazi Baba ile görüşmüştür. 23 Nisan 1920'de TBMM açıldığında Çelebi Cemaleddin Efendi Kırşehir mebusu ve TBMM başkanvekili olarak mecliste yer almıştır. Atatürk Meclis'e Alevî ileri gelenlerinin girmesini sağlamıştır. Alevî mebuslar, Meclis'te Atatürk'ün en büyük destekleyicisi olmuştur (Şener, 1997:41).

Sünnî kesim, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından Alevîler kadar etkilenmemiştir. Sebebi ise 3 Mart 1924 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Bu başkanlık İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevlendirilmiştir. Geçmişte resmi görüşe muhalif olan, ibadetlerini gizli yapan, cem törenlerine değil yabancıları, kendi içlerindeki düşkünleri bile almayan Alevî kesimine, yeni Diyanet İşleri Başkanlığının vereceği hiçbir şey yoktur (Dinçal, 1997:123).

1950 ve sonrasında dağlık kesimlerde yaşayan Alevîler Cumhuriyetin getirdiği ılımlı ortamdan faydalanarak şehir merkezlerine göç etmeye başlar. Sivas katliamından sonra Alevîlerde bu baskılara karşı toplumsal boyutta bir tepki ve kimlik arayışına girerler. Alevîler 15 Mayıs 1990'da sorunlarını ve istemlerini içeren bir bildirgeyi Cumhuriyet gazetesinde yayımlarlar. Bildirgenin altında Türkiye'nin tanınmış aydın, sanatçı ve yazarlarının imzaları bulunmaktadır (Kılıç, 2005:37).

Bu tarihten itibaren Alevîler ibadetlerini özgürce yapıp, düşüncelerini özgürce dile getirmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde, Adıyaman, Alevilik ve Türk Halkbilimi üzerine yapılan bazı çalışmalar incelenmiştir.

İncelenen bu çalışmaları tezler, makaleler ve kitaplar olmak üzere üç ayrı grupta verilmiştir.

2.1. Tezler

Konumuzla ilgili Adıyaman’da Aleviliği kapsayan üç teze rastladık. Bunların üçü de doktora tezidir. Bizim yapmış olduğumuz çalışma Adıyaman Aleviliğiyle ilgili uygulamalarda ilk halkbilim çalışmasıdır. Yörede Alevilikle ilgili yapılan çalışmalar aşağıda açıklanmıştır:

Fevzi Rençber, (2012). Adıyaman’da Alevilik, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 284s.

Fevzi Rençber tarafından yazılmış olan bu doktora çalışmasında Adıyaman ve yakın çevresini, tarih boyunca coğrafi konumu, hareketliliği ile dikkat çeken bir bölge olarak tanıtır Adıyaman’da yaşayan Alevilerin coğrafi dağılımı ve demografik yapıları; akide ve ibadetleri; ahlaki ve sosyo-dini yapıları hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Fevzi Rençber, yazmış olduğu bu doktora tezini Hakk Muhammed Ali “Adıyaman Alevileri” başlığı altında 2014 yılında kitaplaştırmıştır.

Hamit Aktürk, (2013). Toplumsal Değişme ve Alevi Dernekleri “Adıyaman Örneği”, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 374s.

Hamit Aktürk tarafından yazılmış olan bu doktora çalışması Giriş bölümüyle birlikte Dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, problemi, amacı, önemi, kapsadığı alan ve sınırları; çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler; konuyla ilgili literatür taraması, Adıyaman’ın tarihçesi ve demografik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin Birinci bölümünde Alevilikle ilgili temel kavramlar, Aleviliğin tarihsel gelişimi, Aleviliğin oluşumunda etkili olan şahsiyetler ve sosyal değişme ve örgütlenmeyle ilgili temel kavramlar üzerine durulmuştur. Tezin İkinci bölümünde Adıyaman’da bulunan birbirinden farklı dört örgüt tipi hakkında detaylı bir inceleme yapılmıştır. Tezin son bölümünde ise ikinci bölümde tespit edilen örgütler arasında Alevilikle ilgili yapılan mülakatlar karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir.

Yılmaz Arı, (2019). Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik “Adıyaman Örneği” Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 225s.

Yılmaz Arı tarafından yazılmış olan bu doktora çalışması Giriş bölümüyle birlikte Dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemler ve alt problemler; amaç ve yöntem; araştırmanın kapsamı ve sınırı; literatür ve değerlendirilmesi; son olarak yöntem ve teknik hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın Birinci bölümünde temel kavramlar, kuramsal çerçeve, dini otorite başlıkları altında her başlığa özgü kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde ise çalışma sahası hakkında bilgi verip burada varlığını sürdüren altı büyük alevi ocağı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Çalışmanın Üçüncü bölümünde tezin ana konusunu oluşturan otoriteyi Alevilik inanç sistemi içerisinde göstermiştir. Alevilik inancının temelini oluşturan dedelik kurumunu eski Türk inancıyla bağlantısı, benzerliği hakkında bilgiler verilmiştir. Dedelik kurumunun Alevi inancı içerisindeki işlevselliğe değinip bu kurumun zamanla ne tür değişmelere uğradığını tespit etmeye çalışmıştır.

2.2. Kitaplar

Hamdi Doğan, vd. (2012). Adıyaman Tarihi ve Kùltürü Üzerine, Kömen Yayınları, Konya, 474s.

Hamdi Doğan'ın editörlüğünde on bir kişinin yazmış olduğu eser; Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi'nde idari taksimi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında(1925-1928) Adıyaman, Kâhta ve Besni kazalarının sosyal ve iktisadi durumu, Adıyaman Ağzında kullanılan "karaçı" kelimesi üzerine, seyyahların gözünde Adıyaman ve çevresi, Adıyaman el sanatları, Malatya gazetesine göre Hısn-ı Mansur, Besni ve Kâhta kazaları (1923-1928), Atatürk Barajı'nın kurulmasının Adıyaman İli idaresi taksimatı üzerindeki etkisi, isimler ve mekânlar: Adıyaman, İli sosyo-ekonomik yapısı üzerine bir inceleme, Adıyaman basınına göre Adıyaman'ın siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı (1954-1968), ilçe olma taleplerinin reddedilmesi: Adıyaman İli örneği adlı on bir makaleden meydana gelen eser Adıyaman'ın geçmiş tarihi hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Ahmet Akil Yağınlı, (2006). Adıyaman Merkez Ağzı ve Kùltürü, Matsis Matbaa Hizmetleri, İstanbul, 408s.

Ahmet Akil Yağınlı tarafından yazılan eser, Adıyaman ağzı ve kùltürü hakkında önemli bilgiler içermektedir. Eseri incelediğimiz zaman üç ana bölümden meydana geldiği gör÷lmektedir. Birinci bölümde, Adıyaman İlinin tarihi, coğrafi yapısı ve ilçeler hakkında detaylı bilgiler verilir buralarda bulunan tarihi, coğrafi ve turistik yerler hakkında bilgiler verilmiştir. Yağınlı, eserin ikinci bölümünde Adıyaman Merkez ağzı ve kùltürü başlığı altında yöreye has kelimeler, deyimler, atasözleri, dua ve beddua ifadeleri, lakaplar, kıyafet isimleri, meslek isimleri üzerinde durmuştur. Üçüncü bölümde, Adıyaman'ın adet, gelenek ve görenekleri hakkında bilgiler verilmiştir. Geçiş dönemlerinden "evlenme ve doğum", giyim-kuşam, yemek çeşitleri, içecek çeşitleri, Adıyaman efsaneleri, halk hekimliği, masallar ve çocuk oyunları üzerine bir çalışma yapmıştır. Eser, Adıyaman ilinin tarihi zenginlikleri, doğal ve kültürel değerleri üzerine bir çalışmadır.

Ahmet Yaşar Ocak, (1983). Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 312s.

Ahmet Yaşar Ocak Alevilikle ilgili temel ve kaynak eser sayılacak birçok kitap yazmıştır. Ele almış olduğumuz bu kitap birçok kişi tarafından kabul edilen ve genel bir kanaate dönüşen Aleviliğin İslam öncesi temellerini ele almaktadır. Eser giriş bölümüyle birlikte beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Bektaşilik ve Alevilik 'teki İslam öncesi inanç motiflerinin kaynakları olarak gösterilen Türklerin girmiş olduğu dinler hakkında bilgi verilmektedir. Eserin ikinci bölümünde eski Türk dinleri kaynaklı motifler üzerine yazılmıştır. İkinci bölümde ise Alevilik-Bektaşilik geleneğinin Şamanizm kaynaklı inanç motifleri üzerine durulmuştur. Üçüncü bölümde Uzak Doğu ve İran Dinleri kaynaklı inanç motifleri ele alınmıştır. Eserin son bölümünde Alevilik-Bektaşilik geleneğinde sıkça var olan efsanelerin, menkıbelerin ve kerametlerin semavi dinlerden kaynaklı olduğu burada ele alınan inanç ve motiflerin kaynağını kitab-ı mukaddeslere bağlamıştır. Kısaca Ocak, Aleviliğin, Gök Tanrı inancı, kültürleri ve Türklerin İslam öncesinde girdikleri diğer dinlerle bağlantısını ele almaktadır.

Ali Yaman, (2016). Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 332s.

Ali Yaman tarafından yazılan Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi adlı eser giriş bölümü dâhil dört ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Alevi, Bektaşî, Kızılbaş, Rafizi kavramlarına açıklık getirmiş, Şiilik ve Caferiliğin Anadolu ve Balkanlar'da Alevilik-Bektaşilik farklılaşması üzerine durulmuştur. Daha sonra Aleviliğin yazılı ve sözlü kaynakları hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin ikinci bölümünde Alevilik-Bektaşilik inancının doğuşuna, Anadolu'da yaygınlaşmasına ve bu yaygınlaşmaya zemin hazırlayan olaylara değinilmiştir. Üçüncü bölümünde Aleviliğin temel konularına değinilmiştir: İnanç, ibadet ve erkân. Alevilik için çok önem arz eden on iki imam, Hz. Ali ve Ehl-i Beyti, dört kapı-kırk makam, eline-diline-beline sahip olmak, cem ibadeti, muharrem orucu, musahiplik kurumu, ocak vb. temel konulara değinilmiştir. Eserin dördüncü bölümü Alevilikte edebiyat, müzik ve sanat konularıyla ilgilidir. Türk edebiyatında var olan başlıca Alevi âşık ve ozanları

hakkında bilgiler verip onların Alevilikle ilgili yazdığı şiirlerden, eserlerden örnekler verilmiştir.

Mehmet Eröz, (1977). Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik, Otağ Matbaacılık, İstanbul, 479s.

Mehmet Eröz tarafından 1977 yılında yazılan bu eser Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik hakkında bilgiler vermektedir. Eser giriş bölümüyle birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Alevi-Bektaşilerin yaşadığı yerler ve sayıları, daha önce Alevilikle ilgili yapılan çalışmalar ve kendisinin araştırma yaptığı Alevi-Bektaşi köyler hakkında bilgiler verilmektedir. Eserin birinci bölümünde Alevilik ile ilgili terimler hakkında genişçe bilgiler verilmektedir. Alevi-Bektaşi geleneğinin ibadeti olan cem törenleri ve bu törenlerle ilgili olan terimler hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde Alevilik-Bektaşiliğin, dinler, sistemler, cereyanlar arasındaki bağlantılara değinilmiş bu bağlamda karşılaştırma yapılmıştır. Mehmet Eröz eserinin son bölümünde Türk kültürü ve eski Türk dini ile Alevilik-Bektaşilik arasındaki bağa değinmiştir. Dedelik kurumunun şaman-kam ile benzer yönlerine, cem ayinleri ile Kamlık Dini ayinlerinin benzerliklerine, yer-su kültü, gök kültü, yeraltı ruhları, uğurlu ve uğursuz hayvanlar, don değiştirme gibi eski Türk dinlerinde var olan inançların Alevilik-Bektaşiliğin benzer yönlerini ortaya koymaktadır.

Nejat Birdoğan, (1990). Alevilik Anadolu’nun Gizli Kültürü, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları, Hamburg/Almanya, 560s.

Nejat Birdoğan tarafından yazılan bu kitap otuz yılın birikimiyle ortaya çıkarılmış bir eserdir. Alevilik tarihinin gelişimi ile başlayan kitap Türklerin Asya’daki yaşantısı, İslam öncesindeki Oğuzların inanışları, Selçuklu Devleti’nin kuruluşu, Oğuzların Anadolu’ya gelmesi, Baba İshak ayaklanması gibi Aleviliği Anadolu’da yeşerten olaylara değinilmiştir. Daha sonra Anadolu Aleviliği için önemli isimler olan Hacı Bektaş-ı Veli ve Ahmet Yesevi hakkında bilgiler verilmiştir. Aleviliğin coğrafyalarda dağılışı ve ocaklara değindikten sonra Alevilik inanç ve kültürü hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin kültürel kısmında, Alevilikte Kur’an’a bakış, hukuk-düşkünlük, felsefe, on iki hizmet, dört kapı-kırk makam, tören, dua, kurban, ölüm, sayılar ve renkler, müzik, semah gibi önemli konulara değinilmiştir. Son olarak Alevilik ile Şamanlık, Ahilik, Hıristiyanlık ilişkileri ve benzerlikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İlyas Üzüm, (2007). Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İsam Yayınları, İstanbul, 238s.

İlyas Üzüm tarafından yazılan bu kitap iki ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Aleviliğin tarihsel arka planına değinilmiştir. Burada Türkler' in Müslüman olması, göçebe Türkler' in İslam anlayışı, göçebe oymakların Anadolu'ya intikali, Babai İsyanı ve Babailer hareketi, Safevilik ve Kızılbaşlık, Bektaşiliğin gelişmesi gibi Aleviliğin Anadolu'daki tarihi gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin ikinci bölümünde Aleviliğin kültürel boyutu hakkında bilgiler verilmiştir. Alevilikte inançlar; Hak-Muhammed-Ali, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahirete iman, tasavvufi anlayışlarına değinilmiştir. İbadet ve adap-erkân olarak; genel İslami inançlar olan namaz, oruç, zekât, hac konuları hakkında bilgiler verilip Aleviliğin temelini oluşturan cem törenlerine geçilmiştir. Burada cemin kaynağı, on iki hizmet, cem çeşitlerine detaylı bir şekilde değinilmiştir.

Sedat Veyis Örnek, (2014). Türk Halkbilimi, BilgeSu Yayınları, Ankara, 352s.

Türk Halkbilimine ilişkin yazılan en önemli eserlerden biridir. Eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü de altı ana başlıktan meydana getirilmiştir. Burada öncelikle Halkbilimine ilişkin konulara değinilmiştir. Halkbiliminin amacı, konusu, alanı, Türk halkbiliminin geçmişi ve günümüzdeki durumunu izah eden Sedat Veyis Örnek, kendimize özgü bir halkbilimi politikası izlemek için yapılmasını gerekenleri maddeler halinde önermiştir. Eserde Türk halkbiliminin yazılı ve görsel kaynakları hakkında bilgiler vermiştir. Sahada araştırma teknikleri ve araçları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk halkbilimi açısından yapılan çalışmaları sınıflandırarak bir düzen içerisinde vermiştir. Bunlardan sonra halkbilimiyle ilgili yapılan toplantı, seminer, kongre, bilgi şöleni ve kurslara değinilmiştir. Bu bölümde sonra olarak Türk halkbilimiyle ilgili kuruluş ve dernekler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde başlıca normlar olan örf, adet, teamül, anane, gelenek, görenek, töre ve moda üzerinde durulmuştur. Eserin üçüncü ve en önemli bölümünde geçiş dönemleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bilindiği üzere insan hayatının üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Sedat Veyis Örnek bunların yanında "çocuk" ana başlığında bilgiler vermiştir. Doğum, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası; çocuk, ad, çocuk görme, diş hediği, geleneksel sağaltma ve pratikleri ve işlemleri, çocuğu nazardan

koruma, sünnet; evlenme, evlenme biçimleri, evlilik çağı-yaşı, evlenme aşamaları, düğün, hediye, bağış ve ödemeyle ilgili adetler, evlenme ile ilgili ritüel ve büyüsel işlemler; ölüm, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası konularını kendi aralarında alt başlıklar vererek detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Erman Artun, (2017). Türk Halkbilimi, Karahan Kitabevi, Adana, 568s.

Erman Artun tarafından yazılan bu kitap Türk Halkbilimi adına yazılmış en önemli eserlerden biridir. Eser on altı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümünde halkbiliminin tanımı, konusu, önemi, diğer bilim dallarıyla ilişkisi, dünyadaki gelişimi ve Türkiye’deki gelişimi hakkında bilgiler verilmektedir. Eserin ikinci bölümünde halk edebiyatı ve halkbiliminin kaynakları olan sözlü, yazılı, görsel ve maddi kaynak hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde halkbilimin bazı terim ve kavramları üzerine durulmuştur. Dördüncü bölümünde halkbiliminin alan araştırmasında kullanılan tekniklerine değinip alan araştırması, derleme öncesi yapılan çalışmalar, derleme ile ilgili kavramlar, derlemede dikkat edilmesi gerekenler, kullanılan araç ve materyaller, araştırmadan sonra izlenecek yol hakkında bilgi verilmektedir. Eserin beşinci bölümünde halkbiliminin kuram ve yöntemleri hakkında bilgi verilmektedir. Metin merkezli kuramlar ve yöntemler, bağlam merkezli halkbilimi yöntemleri sistemli bir şekilde açıklanmaktadır. Altıncı bölümde Anadolu halkbilimin besleyen İslamiyet öncesi inanç sistemleri, öğretiler ve dinler hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar, totemcilik, canlılık, Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm; Gök Tanrı kültü, tabiat kültleri, hayvan, su, ateş, atalar kültü, ölüm ve ölümler kültü, ocak kültü ve ev ruhu kültüdür. Yedinci bölümde halk kültüründe sosyal normlar ve yaptırımlar üzerine durulmuştur. Sekizinci bölümde halk kültüründe geçiş dönemleri “doğum, evlenme, ölüm” hakkında bilgiler verilmektedir. Dokuzuncu bölümde halk hekimliği, halk veterinerliği, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hukuku, halk matematiği, halk ekonomisi, halk botaniği, dernekler, kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma, halk mimarisi gibi halk bilgisi ürünleri üzerine durulmuştur. Onuncu bölümde bayramlar, törenler ve kutlamalar kendi içerisinde tasnif edilerek hakkında bilgiler verilmiştir. On birinci bölümde tabiat olayları, canlı varlıklar, cansız varlıklar, hayvanlar, uğur ve bereket, büyü, nazar ve nazarlık, yatır ve ziyaret, rüya, fal, adak, kurban, yağmur duası, formülistik sayılar ile ilgili inanışlar üzerine durulmuştur. On ikinci bölüm oyunlara ayrılmıştır. Bu bölümde oyun, çocuk oyunları, halk oyunları kendi arasında alt başlıklara ayrılarak detaylı bir şekilde

açıklanmıştır. On üçüncü bölümde mutfak kültürü işlenmiştir. On dördüncü bölümde giyim-kuşam kültürü hakkında bilgiler verilmektedir. On beşinci bölümde günümüzde kültürel değişim-gelişimle yeniden yapılanan halkbilimine genel bakış başlığı altında bu konu hakkında bilgiler verilmiştir. Son bölümde halk kültüründe kümeleme kılavuzu ve alan araştırması derleme soru örnekleri verilmiştir.

Pertev Naili Boratav, (1973). Yüz Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 272s.

Pertev Naili Boratav tarafından yazılan bu eser Türk folkloru hakkında sorulan yüz soruya cevap verilerek yazılmıştır. Sorulan bu sorular giriş ve sonuç hariç beş bölüme ayrılarak cevaplanmıştır. Giriş bölümünde eserin içeriği hakkında bilgiler verilmektedir. Eserin birinci bölümüne geçildiği zaman inanç ve töre kurallarını kapsayan kırk dokuz soruya cevap verilmiştir. İkinci bölümde tabiat bilgisi ve tabiat yasalarını etkileme adlı başlığın altında uğur, bereket, fal, nazar, büyü, büyü çeşitleri, ocak, üfürük, muska, nazarlık, halk hekimliği, hayvan sağlığı hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde geçiş dönemleri üzerine durulmuştur. Çocuğun olmasını istemekten başlayan ve insanın mezara girmesine kadar süren birtakım inanç, pratik, töre, tören, büyüsel işlemler hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde bayramlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bayram çeşitleri nasıl kümelenebilir, dini bayramların halk geleneğine özgü renklemeleri, ulusal bayramların gelenek ve töredeki yeri, yaz bayramları, kış bayramları, yatır ziyaretleri vb. sınıflandırmalar yapılmış, bunlar neye göre yapıldığı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde oyun kavramı açıklanıp nasıl kümelenebilir gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir. Çocuk oyunları, rastlantı-talih oyunları, büyüklük ve törelilik oyunları üzerinde durulmuştur. Sonuç kısmında Türk halkbiliminin bütün konuları kapsamaması beklenen bu kitapta neler eksik kaldı, inceleme yapılırken karşılaşılan sorunlarla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

2.3. Makaleler

Fevzi Rençber, Adıyaman Yöresi Alevi Ocakları, OMÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, Sayı: 35, s. 159-170.

Rençber bu makalesinde Aleviliğin temel yapılanmasında var olan dedelik ve ocak kurumu hakkında bilgiler vererek, bu kurumların Alevilik içerisindeki yerini inceleyerek tarihi süreçte Aleviliğin kendini muhafaza etmesindeki rolüne değinmiştir.

Dedelik ve ocak kurumunun eski Türk geleneklerinde bulunan kam ve şaman geleneği ile Türklerin İslam'la tanıştıktan sonra İslam'da bulunan hilafet ve imamet anlayışına bağlı olarak şekillendiği üzerine durmuştur. Asıl konu olan Adıyaman'da bulunan Alevi ocaklarını sahada yaptığı araştırmalar neticesinde altı tane olarak belirlemiştir. Bunlar: Ağuichen, Kureşan, Üryan Hızır, Seyyid Derviş Cemal, Derviş Gevr ve Hacı Memi Hacıyan Ocaklarıdır. Rençber her ocağın soy şeceresine değinip zaman içinde ve günümüzde kimlerin hangi ocağa dedelik yaptığını belirtmiştir. Yapmış olduğu bu çalışma ile Adıyaman'daki ocak sistemi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Fevzi Rençber, 40 Soruda Adıyaman'da Geleneksel Alevilik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010, Sayı: 56, s. 395-406.

Günümüz Aleviliğinin sağlıklı bir şekilde anlaşılması için sahada derleme, inceleme ve mülakat yöntemiyle ortaya çıkarılan bu makale Adıyaman Aleviliğinin inanç, ibadet, örf-adet ve ahlaki kurallarını bilimin ışığında ortaya koymaktadır. Makale, kaynak kişiye sorulan kırk soru ile meydana getirilmiştir.

Fevzi Rençber, Niyazi Arslan Dede ile Adıyaman'da Alevilik Üzerine, International Journal of Social Science, Volume 6, Issue: 3, p. 547-569, March 2013

Rençber tarafından yazılan bu makalede Anadolu Aleviliğinin yanlış anlaşılması yolunca derleme, mülakat yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın içeriğinde, Alevilik nedir, semahın Alevi anlayışındaki yeri, Alevilikte Hakk-Muhammed-Ali inancı, Alevilikte kadının yeri, vefat eden Aleviler için icra edilen “dardan indirme erkânı”nın yöredeki uygulamaları gibi sorularının yanı sıra “abdesti alınmış, namazı kılınmış” ifadelerine cevap aranmaktadır.

Fevzi Rençber, Adıyaman Alevilerinde Türbe veya Yatır Ziyareti, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2014, Sayı: 71, s. 209-223.

Fevzi Rençber, bu çalışmasında Adıyaman Alevilerinin yatır ve ziyaretlere verdiği önem üzerinde durup buraların ne amaçla nasıl ziyaret edildiği hakkında bilgiler vermiştir. Rençber, Adıyaman Alevilerinin 20- 25 türbeyi düzenli şekilde ziyaret ettiklerini tespit etmiştir. Adıyaman Alevilerinin halk inançları bağlamında yaptıkları ziyaretler hakkında değerlendirme yapmıştır.

Fevzi Rençber, Adıyaman Alevilerinin Coğrafi Dağılımları ve Demografik Yapısı, Mezhep Araştırmaları, 2014, VII/1 s. 7-18.

Rençber, Adıyaman yöresindeki Alevilerin yaşamış olduğu coğrafyayı ve demografik yapılarını analiz ettiği bu çalışmada mülakat ve gözlem tekniğini kullanmıştır. Çalışmada Adıyaman Alevilerinin genel il nüfusuna oranı yaklaşık olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Fevzi Rençber, Anadolu Aleviliğinde Görgü Cemi: Adıyaman Örneği, OMÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, Sayı: 34, s. 197-231.

Rençber makalenin giriş kısmında görgü cemleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Görgü ceminin Alevilik için önemine değindikten sonra Adıyaman Alevilerinde görgü cemi nasıl yapılır bilgisini vermektedir.

Ali Tanrıverdi, Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2018, Cilt 3, Sayı: 5, s. 139-158.

Tanrıverdi, giriş kısmında makalenin amacı ve yöntemi hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonrasında Alevilik inanç sistemini daha iyi anlayabilmek için Alevi-Bektaşî geleneğinde bulunan bazı kavramlara açıklık getirmiştir. Adıyaman Alevilerinin inanç kimliğine değindikten sonra isim verme geleneği, düğün geleneği ve nikâh, cenaze işlemleri ve sonrası, mekân-yapı çerçevesi, Hızır ve Alevi inancı, Alevilerin Muharrem orucu, dedelik kurumu, musahiplik kurumu hakkında bilgiler verilmiştir. Sonuç olarak, günümüz teknolojisinin toplumsal ve kültürel alandaki değişimi etkilediği görülmektedir. Kültürel mirasın yok olmasını engellemek için onu ortaya çıkarmak ve aktarmak gerektiğine değinmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

Tezimizin bu bölümünde çalışmada kullandığımız yöntem ve materyaller hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Materyal

“Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri” adlı çalışmamızı meydana getirebilmek için saha çalışması yapılmıştır. Yapılan saha çalışmasında ele aldığımız konularla ilgili inanışlar tespit edilip, ses kayıt ve video kayıt cihazlarıyla kayıt altına alınarak bu yöredeki kültürel birikimi ortaya çıkarıp halkbilimi araştırma ve inceleme kurallarına uygun olarak tez çalışması haline getirilmiştir.

3.2. Yöntem

Çalışmayı meydana getirebilmek için saha araştırmaları yapılmıştır. Saha araştırmasında halkbilimi derleme ve araştırma yöntemleri olan gözlem ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Alan araştırmasına çıkılmadan önce çalışma için ön hazırlık yapılmıştır. Çalışılacak konular tespit edilip bunlarla ilgili literatür taraması yapıp YÖK tez merkezinden, Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesinden, Adıyaman Üniversitesi Kütüphanesinden, Çukurova Türkoloji sitesinden ve Adıyaman Halk Kütüphanesinden yararlandık. Alan araştırmamızı sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmek için sahaya çıkmadan önce gidilecek yerler ve kaynak kişilerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Gözlem yoluyla araştırılacak topluluğun ortamında bir müddet yaşayarak sağlıklı bir iletişim kurup ayrıntılı bilgiler almayı amaçladık. Derleme esnasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve not defteri kullandık. Bilindiği üzere Alevi toplumu sosyolojik açıdan yarı açık olduğundan derleme

yapmamız kolay olmadı. Bu durumu biraz da olsa yumuşatmak için kaynak kişilerimiz ile aramızda köprü kurması için her iki tarafı tanıyan kişiler ve toplumda söz sahibi olan dedeler ile irtibata geçtik.

“Görüşme” veya “mülakat” da denilen yöntemin kullanılması durumunda derlemeci ve anlatıcı aynı ortamda bulunur. Derlemecinin önceden hazırlamış olduğu sorular ve derleme esnasında doğaçlama olarak çıkan sorular, derlemeci tarafından, “kaynak kişi” adı verilen anlatıcıya yöneltilir. Sorulardan alınan cevaplar ya not tutma yöntemi ile yazılır ya da ses veya ses ve görüntü kaydediciler kullanılarak kaydedilir. Görüşme yöntemi, halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntem kullanılarak hem kaynak kişi hakkında hem de icracısı hakkında çeşitli bilgiler elde edilebilir (Ekici, 2013:71).

Bizler de çalışmamızı hazırlarken en çok görüşme tekniğinden faydalandık. Kaynak kişilerimize soracağımız soruları önceden hazırlayıp soruları açık, anlaşılır bir şekilde sohbet edencesine sormaya çalıştık. Ele aldığımız konular Alevilikle ilgili hassasiyet teşkil ettiği için kaynak kişilerimizi özenle seçtik. Kişilerimizi seçerken çalışacağımız konuyu da temel aldık: İnanç ve ibadet kısmını derlerken kaynak kişilerin ocak kökenli veya iyi eğitim almış olmasına önem gösterdik, kültürel konuları derlerken de toplumda söz sahibi olan, en yaşlı kişileri seçmeye çalıştık.

Çalışmamızı sağlıklı bir şekilde yürütmek için beş ay boyunca her hafta cem törenlerine katıldık. Yörede yapılan lokma törenleri, cenaze törenleri, düğün törenleri, Nevruz ve Hızır törenleri, Kırk törenlerine de iştirak ettik. Böylelikle çalışmanın gözlem kısmına hâkim olarak daha sağlıklı olmasını amaçladık. Burada nasıl hareket etmemiz gerektiğini öğrenip insanların güvenini kazandık. Derlemelerimiz sırasında kaynak şahısların izniyle malzemeyi ses kayıt cihazlarına kaydettik. Bazı kaynak kişilerimiz bu durumu normal olarak görürken bazısı da hoş karşılamadı.

Saha da topladığımız bütün verilerin herhangi bir nedenden dolayı kaybolup yok olmasını önlemek için veriler birden fazla yere kaydedilmiştir. Görüşme sırasında kaynak kişilerimizin adı, soyadı, yaşı, ikamet adresi, eğitim durumu, mesleği kayıt altına alınıp metinlerin sonuna not düşülmüştür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Temel Kavramlar ve İnançlar

Alevilerde yapılan inanç ve ibadetlerin kendine has yönleri bulunmaktadır. Bu farklılığın temeli biçimden çok özü esas almasına dayanır (Yaman, 1998:50). Söz konusu yapı her şeyden önce dini bir anlayış ve yaşayış olup kendisine has geniş ve esnek bir inanç zemini üzerine kurulmuştur (Üzüm, 2017:83). Saha araştırmalarımız neticesinde bu inanç kavramları hakkında derlediğimiz bilgiler şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1. Allah Tasavvuru

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Allah, esirgeyen, bağışlayan, koruyan ve yaratandır. Gaffar, Settâr, Hü, Ali, Dost, Şah, Tanrı gibi isimlerle ifade edilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 5, K.Ş. 18, K.Ş. 21, K.Ş. 28).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerine göre Allah tektir, yaratılmamıştır, var olan her şeyi o yaratmıştır. Var olan hiçbir şey ona benzemez (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş.5, K.Ş. 12).

4.1.2. Allah-Muhammed-Ali Üçlemesi

Bazen “Allah-Muhammed-Ali” bazen de “Hak-Muhammed-Ali” şeklinde dile getirilen kavram için Aleviliğin en önemli sembolüdür diyebiliriz. Buna dayanak olarak, Alevi edebiyatı bünyesinde “üçler”e ilişkin deyişlerin çokluğu gösterilebilir. Erkan yürütülürken hizmet edenler dededen hizmet alırken, “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” söyleriyle niyaza başlar; hatta canlar her biri bu “üçler”den birine tekabül etmek üzere “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” diyerek üç defa kucaklaşırlar (Üzüm, 2017:85).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri için “Allah-Muhammed-Ali” üçlemesi çok önemlidir. Allah, nurundan verdiği Hz. Muhammed ve İmam Ali’yle birlikte anılmaktadır. Allah esirgeyen, bağışlayan, koruyan ve yaratandır. Hz. Muhammed, Allah’ın elçisi ve Kur’an’ın tebliğcisidir. Ali, velilerin ulusu, cömert ve Allah’ın aslanıdır. Velilerin ulusu olduğu için kendisine Veliyullah denilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3.). “El ele, el Hakk’a sistemi” vardır. Allah, canlı cansız bütün varlıkları, kâinatı yaratandır. Onun peygamber olarak göndermiş olduğu Muhammed de bizim o Hakk’a ulaşmamızı sağlayan bir rehber, aracıdır. Muhammed’e ulaşmak da velayet yoluyla olur yani Ali yoluyla olmaktadır (K.Ş.2).

Alevilikte girilen yol, Hakk-Muhammed-Ali yoludur. Bu yola giren Alevi sayılmaktadır. Çünkü bu yolun gereklerini ve ritüellerini yerine getirmekle ancak Alevi olmaya hak kazanılmaktadır. Bu yola girmek için musahip edinerek ikrar vermek gerekmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2)

Adıyaman Ağuiçen Alevileri bu üçlemeye nur olarak bakmaktadır. Allah bunları kendi nurundan yarattığı için onlar da nurdur. Bu nurlardan dolayı ceme başlamadan önce üç çerağ yakılır. Her biri birinin nurunu temsil etmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, KK, 3). Adıyaman Ağuiçen Alevileri her fırsatta bu üçlemeyi söyleye gayret ederler. Bu üçleme onlara güç vermektedir. Ceme başlarken, bir işe başlarken, Allah’a niyaz ettikten sonra, cem törenlerinin her aşamasında “*Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!*” üçlemesini dualarının kabulü, işlerinin rast gitmesi için söylerler. Bu üçlemenin onlara güç verdiğine ve inançlarını kuvvetlendirdiğine inanmaktadırlar (K.Ş.2, K.Ş. 5, K.Ş. 12, K.Ş. 14).

4.1.3. Ehl-i Beyt

Ehl-i Beyt sözcük manası olarak ‘ev halkı’ anlamına gelmektedir. Ev halkı, yani Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşmaktadır (Yaman, 2012: 206).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de Ehl-i Beyt sözcüğü Hz. Muhammed, damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatma ve torunları İmam Hasan ve İmam Hüseyin’den oluşan aileye verilen isimdir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 14. K.Ş. 5).

Hz. Muhammed’in erkek çocuğu olmadığı için soyu kızı Hz. Fatma’dan yürümüştür. Bundan dolayı Hz. Fatma ve Hz. Ali’nin soyundan gelen “on iki imam”

ve dolayısıyla on iki imamdan gelenler de “Ehl-i Beyt” soyu olarak kabul görülmüştür (K.Ş.1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4). Adıyaman Ağuiçen Alevileri Ehl-i Beyt ailesine çok büyük önem verirler. Ehl-i Beyt’i “Beşler” olarak kutsamışlardır.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri Allah’ı sevmenin Hz. Muhammed’den, Hz. Muhammed’i de sevmenin yolunun Ehl-i Beyt’ten geçtiğine inanırlar. Bu inançtan dolayıdır ki Ehl-i Beyt sevgisi çok önemlidir. Her duada her işte Ehl-i Beyt’in isimleri okunur. Onlara olan sevgi her durumda belirtilir.

Allah’a kul olmanın en iyi yolu Ehl-i Beyt gibi yaşamaktan geçtiğine, böylece Allah’ın hoşnutluğunu kazanıp cennette gidileceğine inanmaktadırlar. Bu inanç Anadolu Aleviliğinin de olduğu gibi Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de vardır.

4.1.4. On İki İmam

On iki İmam Alevilerin Hz. Muhammed’den sonra önder olarak tanıdıkları Hz. Ali ile Hz. Fatıma’nın soyundan gelen, Ehl-i Beyt’in devamı niteliğinde kişilerdir (Yaman, 2012: 206).

On iki imam, Hz. Ali, sonra oğlu İmam Hasan, ondan sonra kardeşi İmam Hüseyin ve onun soyundan gelen dokuz kişidir. Bunların adları sırasıyla şöyledir: İmam Aliyy’ül-Murtaza, İmam Hasan B. Ali, İmam Hüseyin, İmam Ali, İmam Muhammed’ül-Bakır, İmam Ca’fer’üs-Sadık, İmam Musa’l-Kazım, İmam Aliyy’ür-Rıza, İmam Muhammed’üt-Takiy, İmam Aliyy’ün-Nakiyy, İmam Hasan’ül-Askeri, İmam Mehdi (Gölpınarlı, 2016:56).

Tarih içerisinde bir inanca dönüşen On iki İmam anlayışı, Hz. Peygamber’in ölümünden sonra başlayan halifelik mücadelesiyle ortaya çıkan Hz. Paygamber’in soyundan gelenlerin toplum içerisindeki konumu ve misyonuyla ilgili tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Yazıcı, 2014:314).

İlk Müslümanlar halife ile imam sözcüklerini aynı anlamda kullanmış; halifelik ayrıca “imamet” diye de adlandırılmıştır (Zehra, 1993:29)

Hz. Muhammed’in vefatından sonra tebliğ işi sona ermiştir. Bu dönemden sonra tebliğ edilenlerin yorumlanması dönemi başlamıştır. Bu yorumlama işini sıradan insanların yerine Hz. Muhammed’in soyundan gelen kimseler yapabiliyordu. Bunlar da İmam sıfatındaki kimselerdir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin inancına göre ise Hz. Muhammed vefat etmeden önce Hz. Ali’yi İmam tayin etmiştir (K.Ş. 2, K.Ş. 2, K.Ş.

3, K.Ş.5, K.Ş. 14). Bundan dolayı Hz. Ali'nin soyundan gelenlere imam denmiştir. Onlara göre Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasındaki fark Hz. Muhammed'in nübüvvet nuruna, Hz. Ali'nin ise velayet nuruna sahip olmasıdır.

Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin on iki imama çok bağlı oldukları buna nazaran on iki imamın adlarını sırasıyla sayabilen kişilerin çok az olduğu gözlemlenmiştir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerine göre doğru yol on iki imamın yoludur. Bu yoldan layıkıyla giden her Alevi Allah'ı memnun etmiş olur. On iki imam onların yolundan gidenlere şefaathçi olacaktır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 14).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde hemen hemen her duada on iki imamın adı da söylenerek onlara niyazda bulunulur. Onların isimleri çocuklarına verilmektedir.

On iki imam inancının dayanağı olarak gösterilen ayet ve hadislerden bazıları şunlardır:

- “Her topluma bir hidayet veren vardır.” (Rad / 7)
- “Onları, emrinizle halkı hidayete çağırın imamlar kıldık.”
(Enbiya / 73)
- “Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir korkutucu çıkmassın.” (Fatır / 24)
- “Kim zamanın imamını tanımadan ölürse, cahiliye ölümüyle ölmüştür.”
- “Benden sonra imam ve hüccet Kureyş kabilesinden 12 kişidir. Onların ilki Ali, sonuncusu Mehti'dir (Yazıcı, 2014:316).

On iki imam inancı bu ayetlerden dolayı Adıyaman Ağuiçen Alevileri ve diğer Alevi toplumlarından büyük öneme sahiptir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerine göre İmam Mehdi sır olmuştur ve bir gün geri dönüp dünyayı düzene sokacağına inanılmaktadır.

Kaynak kişimiz son imam olan İmam Mehdi'yi büyüklerinden duyduğuna göre şöyle anlatmaktadır: “İmam Mehdi sır olmuştur. Hz. Âdem yaratıldığı zaman onun mayasında toprak fazlaydı. Hz. Musa yaratıldığı zaman onun mayasında ateş

fazla olmuştur. Hz. Musa hidayete ermeden önce çok küfürlü konuşmuş. Hz. Nuh yaratıldığı zaman onun mayasında su fazla olmuştur. Hz. Nuh'un karısı ve oğlu ona inanmayıp gemiye binmediler ve boğularak öldüler. Hz. İsa yaratıldığında onun mayasında hava fazla olmuştur. O da göğe sırt olup çıktı gitti. Hz. Muhammed'in kavminde bu unsurların hepsi bulunuyor. Toprak gibi insan-ı kâmil olan, Musa gibi ağzı bozuklar olan, Hz. İsa gibi göğe yükselen olacaktır. İşte Hz. Mehdi bundan dolayı göğe yükselmiştir. Bir gün geleceğine inanılmaktadır" (K.Ş. 2).

4.1.5. Miraç ve Kırklar Meclisi

Miraç, kelime anlamı olarak göğe çıkma demektir (TDK, 2011: 1688). Kavram olarak ise Hz. Muhammed'in Miraç Gecesinde Mescid-i Harama geldikten sonra oradan semalara yükseltilmesi mucizesine verilen isimdir (Çiçek, 1995:25).

Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde yer alan Miraç meselesi kısaca şöyledir: "Hz. Muhammed geceleyin Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya götürüldükten sonra buradan da Cebrail (a.s) tarafından arşa yükseltilmiştir. Yedi kat semaya çıktıktan sonra Hz. Muhammed'e "Sidretül Münteha" gösterilmiş sonrasında Hz. Muhammed'e cennet gösterilmiştir. Nihayetinde Hz. Muhammed beş vakit namazın farz kılınması emri ile aynı gece geri dönmüştür." (Temel, 1995:13-14). Alevi inancında olan Miraç meselesi yukarıda bahsettiğimizden tamamen farklılık göstermektedir.

Kırklar Meclisi, gayp erenlerinin kadın erkek farkı gözetmeden bir araya gelerek katıldıkları topluluktur. Kim oldukları bilinmemekle birlikte Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Salman-ı Farisi, Abuzer Gaffari ve birçok ünlü sahabenin bir araya gelerek cem yaptıklarına inanılmaktadır. Kırklar Ceminde Hz. Muhammed mürşitlik, Hz. Ali pirlük ve rehberlik yapmıştır. Kırklar Ceminde barış, eşitlik, paylaşma, hoşgörü, ortamı yaratmak, küskün ve dargınları barıştırmak ön plandadır. Orada kadın, erkek, ırk ve düşünce ayrımı yoktur. Orada semah dönüp Allah'la bütünleşmek vardır. Orada on iki hizmet vardır. Orada eşikte oturanla, döşekte oturan birdir, eşittir (K.Ş. 1).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Kırklar Cemi ve Miraç meselesini kaynak kişimiz şöyle anlatmaktadır:

Allah tarafından Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e miraca davet gelir. Hz. Muhammed gider bakar ki Hakk Teâla'nın kapısında aslan yatmaktadır. Bu aslan

Hız. Muhammed'in içeri girmesine izin vermez. Cebrail vasıtasıyla Hız. Muhammed'e seda gelir:

“Ya Muhammed o benim arsanımdır. Ona bir nişane göster” der.

Hız. Muhammed peygamberlik yüzüğünü çıkarır ve aslanın ağzına koyar. Aslan sakinleşir Hız. Muhammed'i içeri bırakır. Hız. Muhammed, Allah ile doksan bin kelam konuşur. Hatta bu doksan bin kelamın, altmış bin kelamı Hız. Ali'nin hakkında olduğu söylenmektedir. Otuz bini ise kendi ümmeti hakkındadır. Bunları görüşükten sonra evine giderken mağaradan sesler gelir.

Merak edip mağaranın kapısını çalar, içeriden: “Kimdir o?” diye sorarlar.

Hız. Muhammed:

“Açın kapıyı ben Muhammed'im, Abdullah'ın oğluyum” der.

İçerideki ses:

“Senin bizle işin yoktur, işine bak” der. Kapıyı açmaz.

Hız. Muhammed kendi kendine: “Ben evveli ve ahiri peygamberim bunlar bana nasıl kapıyı açmazlar” der ve tekrardan kapıyı çalar.

İçerideki ses: “Kimdir o?” der.

Hız. Muhammed:

“Açın kapıyı, ben evveli ve ahiri peygamberim, açın kapıyı” der.

İçerideki ses:

“Sen peygambersen git peygamberliğini yap. Senin bizimle işin yoktur” der.

Hız. Muhammed dönerken Cebrail vasıtasıyla tekrardan bir seda gelir: “Git de ki ben fakir, biçare bir kulum. Özünü turap et” denir. Tekrardan kapıyı çalar ve ben fakir, biçare bir kulum der içeri alınır. Hız. Muhammed'in yeri hazırdır. Hız. Muhammed kırkların şahıdır. Posta oturur. Oradakilere: “Sizler kimlersiniz?” der.

Onlar: “Bizler kırklarız” derler.

Hız. Muhammed: “Bana kırklar olduğunuzu nasıl ispat edeceksiniz, saydım sizi otuz dokuz kişisiniz” der.

Perde/kapı arkasından bir el gelir ve neşterle elini keser. Orada bulunan herkesin kanı o kana doğru gider ve birbirine karışır Hz. Muhammed de dâhil olmak üzere. Daha sonra kapı altından bir rivayete göre de mağaranın tepesinden de bir damla kan gelir buraya karışır.

Hz. Muhammed: “Bu dışarıdan gelen kan kimin kanıdır?” der.

Derler ki: “Bu kan Selman-ı Farisi’nin kanıdır. Bizim için Şeydullaha erzak dilenmeye gitmiştir.”

Selman-ı Farisi gelirken kendisiyle bir üzüm habbesi getirir. Hz. Muhammed’e sunar: “Bunu bizlere paylaşır” der.

Hakk tarafından kendisine bir seda gelir: “Onu ez ve suya karıştır.”

Hz. Muhammed, üzümü ezer ve bir bardak suyla birlikte şerbet yapar. Bir kişi bunu içer cümlesi bir hoş olur.

Hepsi hoş olduktan sonra aşka gelir ve semaha geçerler. Burada semah dönerken Hz. Muhammed’in tacı düşer. Kırk parçaya ayrılır. Her biri bir parçayı beline bağlar. Bağlanan bu kemere, “kemberbest” nedir. Bu meclisteki herkes birbirine musahip olur. Hz. Muhammed’in musahibi de Hz. Ali’dir.

Hz. Muhammed evine gider.

Zaten bu olay yaşanmadan önce Hz. Muhammed tefekküre dalmıştır.

Hz. Ali sorar: “Amca sen nereye gittin?”

Hz. Muhammed’de başından geçen her şeyi anlatır. Hz. Ali de dilinin altından peygamberlik yüzüğünü çıkarır. Der ki: “Senin yüzün bu mudur?”

Bunun üzerine Hz. Muhammed: “Evveli sen, ahiri sen, batını sen, zahiri sen, cümle işler sana bağlı, ey şahı evliya” der (K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 14).

Alevi cemleri işte bu Kırklar Meclisini sembolize etmektedir. Anlatılan bu hikâyeden yola çıkarak Alevi Cemlerinin kökenini bu hikâyeye bağlayabiliriz. Günümüz Adıyaman Ağuışen Alevilerinde cemler bu hikâyeye uygun olarak yapılmaktadır. Hikâyenin sonunda yer alan yüzük hadisesine dayanarak Alevilerin Hz. Ali’yi Allah’ın aslanı olarak gördüklerini söyleyebiliriz.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde bu hikâye Cem ibadeti sırasında deyiş şeklinde okunmaktadır. Buna da “Miraçlama” denmektedir.

4.1.6. Hz. Ali

Alevi Bektaşi yolunun en temel şahsiyetidir (Yaman, 2012:179). Alevilik inanç sistemini anlamak için, hayatı, Alevilikteki konumu, özellikleri ve Aleviler tarafından nasıl algılandığı en iyi şekilde anlaşılması gereken kişi Hz. Ali’dir (Yazıcı, 2014:243).

Tarihi şahsiyet bakımından Hz. Ali, Hz. Muhammed’in amcasının oğlu olup beş yaşından itibaren onunla birlikte yaşamaya başlamıştır. Bunun yanına Hz. Muhammed’in damadıdır. Çocuk yaşta Müslümanlığı kabul etmiştir.

“Hak-Muhammed-Ali” üçlüsünde üçüncü sırada bulunan “Ali”, belirtmek gerekir ki Aleviler için merkezi şahsiyet ve kavramlardan biridir. Hakkında en çok deyiş söylenen, çocuklara en çok ismi konulan kişidir. Hemen hemen bütün Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin evinde resimleri asılmaktadır. Her işin başında “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” derler. Bu Alevilere manevi bir güç vermektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 14).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri Hz. Muhammed’den sonra Hz. Ali’nin halife olarak başa geçmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu durumu, şu olaylara bağlamaktadırlar:

Adıyaman Ağuiçen Alevileri için Hz. Ali, Hakk’ın bir parçasıdır. Son hutbe haccında Hz. Muhammed deve semerlerinden yüksek bir yer yapar ve Hz. Ali’yi oraya çıkarır. Der ki: “Ben, kimin mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır. Ali’nin kanı benim kanımdır. Ali’nin canı benim canımdır. Ali’nin eti benim etimdir.” Bu konuşmalar Alevilere göre Hz. Peygamber’in kendisinden sonra gelecek halifeyi işaret etmesiydi. Alevilere göre sistem haklı olanı değil güçlü olanı haklı yaptı ve Hz. Ebubekir’i ilk halife olarak seçtiler. Hz. Ali, Hz. Muhammed’in defin işleriyle uğraşırken o sırada sahabeler kendi aralarında seçime gidip Hz. Ebubekir’i halife seçmişlerdir. Alevilerin kabullenemediği nokta Hz. Aliye haksızlık yapıldığına inanmalarıdır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5). Bu anlatı halk arasında sözlü olarak yoğun bir şekilde görülmektedir.

Buna benzer bir diğer olay ise Gölpınarlı tarafından şöyle aktarılmıştır:

Ali'nin halifeliği konusundaki en önemli dayanaklardan biri Hz. Muhammed'in Veda Haccından dönerken Medine'yle Mekke arasındaki Gadiru Humm denilen su birikintisi yanında konaklandığında yaptığı konuşmadır.

"Zilhiccenin on sekizinci perşembe günü, öğle çağıydı. Oradaki ağaçlığın altına bir çadır kuruldu. İleriye gidenlerin geri dönmelerini, geri kalanların erişmelerini emretti. Herkes toplandıktan sonra ezan okundu, öğle namazı kılındı. (...) Namazdan sonra önceden deve hamutlarından yapılmış üç basamak minbere çıkan Hz. Peygamber, Allah'ı övdükten, ondan yardım diledikten, birliğini bilip bildirdikten, kendi peygamberliğine şhadetten sonra, ey insanlar buyurdu, Allah bana, ömrümün sona erdiğini, yakında davetine icabet edeceğimi, varlık yurduna göçeceğimi bildirdi. Ben de sorumluyum, siz de sorumlusunuz; ne dersiniz?

"Hepsi, şhadet ederiz ki dediler, sana emredileni tebliğ ettin; savaştın, öğüt verdin; Allah sana hayırla karşılık versin.

"Ondan sonra, bilmez misiniz ki ben, inananlara nefislerinden evlayım (onların veliyy-i emriyim) buyurdu. Hep birden, evet dediler. Sonra, bilmez misiniz ki ben, her inanan erkek ve kadına, nefisinden evlayım diye sordu. Evet cevabını aldıktan sonra Hz. Ali'nin elini tutup kaldırdı. Bir derecede ki ikisinin de koltuklarının beyazlığı göründü. Ben kimin mevlası isem (yani kimin veliyy-i emri isem kimin bana uyması gerekse) buyurdu, Ali, onun mevlasıdır (onun üzerinde buyruk sahibidir). Sonra da Allah'ım, ona dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol; ona yardım edene yardım et; onu horlayanı horla; nerde olursa gerçeği onunla beraber kıl diye dua etti. (Gölpınarlı, 1969:17-18)"

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin arasında sözlü olarak anlatılan bir diğer dayanak ise şöyledir. Hz. Muhammed hastalığı şiddetlendiği zaman, rivayet edildiğine göre:

"Bana bir divit ve kâğıt getirin size bir vasiyet yazayım, benden sonra sapıklığa düşmeyiniz." Dedi. Bunun üzerine orada bulunanlar arasında tartışma çıktı. Bazısı bir kâğıt ve divit getirelim, Allah'ın peygamberi istediğini yazsın diye düşündü. Bazısı da Allah'ın kitabı ve peygamberin sünneti bize yeterlidir diye düşündüler.

Nihayetinde Hz. Ömer:

"Peygamberin çektiği ıstırap ortadadır. Buna gerek yok. Allah'ın kitabı bize yeterlidir" dedi.

Sonunda Hz. Muhammed:

“Yanımdan gidiniz, benim yanımda çekişmek uygun düşmez” dedi (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5).

Halk arasında gezen bu hadiseyi Özkırmımlı şöyle aktarmaktadır:

Hz. Ali taraftarları, eğer bu vasiyet yazılıysaydı peygamber vefatından sonra yerine Hz. Ali'nin getirilmesini isteyecekti demekte; kimi ayet ve hadisleri bunun için delil olarak göstermektedir. Şu ayet buna bir örnek olarak gösterilebilir:

Şuâra sûresinin “Önce yakın akrabamı uyar” anlamındaki 214. Ayeti indiğinde Hz. Muhammed'in Abdülmuttalib oğullarını topladığı ve onlara:

“Allah, sizi çağırmaq için beni görevlendirdi. Hanginiz bu işte benim vezirim olacak?” diye sorduğu belirtilir. Bu soruyu hiç kimse yanıtlamayınca çağrılıların en küçüğü olan Ali atılarak:

“Ey Allah'ın peygamberi, ben bu işte senin vezirin olurum” der. Bunun üzerine peygamber şunları söyler: “Gerçekten de içinizde bu benim kardeşimdir, vâsimdir, halifemdir. Artık onu dinleyin ve ona itaat edin” (Özkırmımlı, 1996: 14-15).

Ayrıca şu ayetlerde de Ali ve Ehl-i Beyt'ten söz edildiği konusunda birleşilmektedir:

"De ki, buna karşılık sizden yakınlarla sevgiden başka bir ücret istemiyorum." (Şura suresi, ayet 23)

"Eh Ehl-i Beyt, şüphesiz Allah sizden kusuru gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister." (Ahzab suresi, ayet 33)

Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in yanındaki değerini ifade eden hadislerin sayısı fazladır. Bunlardan birkaçını sıralayalım:

"Ali benden, ben Ali'denim; her müminin velisi Ali'dir."

"Bu Ali'dir ki eti etim, kanı kanımdır."

"Sırrının sahihi Ali b. Ebu Talib'tir."

"Ali'nin insanlığın hayrı olduğundan kim şüphe ederse kâfirdir."

"Ali'nin yüzüne bakmak ibadettir."

"Benden sonra fitne olacaktır. Bu oldu mu Ebu Talib oğlu Ali tarafını tutun. Çünkü o bana ilk iman edendir, kıyamette de benimle ilk musafa edecek odur. O Sıddık-i Ekber'dir. O, bu ümmetin Faruk'udur. O müminlerin ulusudur, reisidir. (Özkırımlı, 1996:15)"

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Hz. Ali ile ilgili sıkça rastladığımız hadisler şunlardır:

"Ben ilim şehriysem, Ali kapısıdır.", "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.", "Ali bendendir, ben Alidenim; o benden sonra inanların velisidir, benden sonra o sizin velinizdir."

Hz. Ali, Alevilik yolunun piri ve önderidir. Onda kâmil insanda bulunması gereken bütün güzellikler bulunmaktadır. O, okuyan, bilen, yardımsever, barışçıl ve cömerttir (K.Ş. 1).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerine göre onları Hakk'a ulaştıran pir, mürşit Hz. Ali'dir. Bu yol Hz. Ali olmadan olmaz (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 14).

Hz. Ali, Alevi kültürü bakımından tarih içerisinde çeşitlenen birçok tasavvura konu olmuştur. Aleviliğin sözlü ve yazılı kültürel kaynakları göz önünde bulundurulduğunda, bu tasavvurların Hz. Ali'yi ne kadar yücelttiği, Hz. Muhammed ile özdeşleştirildiği, Allah'ın aslanı olarak gösterildiği ve yiğitlik timsali olarak ön plana çıkmasına kadar farklı boyutlarda olduğu söylenebilir.

4.1.7. Dedelik Kurumu

Dedeler, Alevilikte sosyal hiyerarşinin en üst mertebesinde bulunurlar. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri, cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtür. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, aynı gücün yani dedelerin sıkı kontrolü altındadır (Yaman, 2004:80).

Alevilik yolunun önderidir. Mürşittir, pirdir ve on iki hizmet sıralamasında birinci sırada görevlidir. Dinsel, sosyal ve toplumsal alanda liderdir (K.Ş.1).

Dedeler pak evlatlardır, hiçbir zaman kirlenmezler. Ehl-i Beyt soyundan gelenler bu görevi yapabilmektedir. Bundan dolayı seyitlerdir. Dedeliğin bir diğer adı da imametliktir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde her Ehl-i Beyt soyundan gelen kişi

Dedelik yapamamaktadır. Dedelik yapabilmesi için öncelikle Dedelik vasıflarını taşıması gerekmektedir. Eğer vasıfları taşıyamıyorsa soydan da gelse Dedelik görevini yerine getiremez. Dede ailesinden birden çok dede olabilir. Bu durumda mevcut dede ailesinden bu görevi layıkıyla yerine getirecek kişiye yetkisini aktarır. Geriye kalan dede soyundan gelenler ise talip olurlar (K.Ş. 2).

Alevi inancına göre, dedeler Hz. Ali'nin ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in soyundan gelir. Alevilikte Hz. Peygamber'in soyundan gelmeyen kişilerin dedelik yapması mümkün görülmemektedir (Bozkurt, 207:32).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bu böyledir. Bir kimsenin dede olabilmesi için öncelikle Hz. Peygamber soyundan gelmesi gerekmektedir. Birinci şart yerine getirildikten sonra dedelik vasıfları aranmaktadır. Bu vasıflar saha araştırmalarımızda sıkça duyduğumuz "Eline, diline, beline sahip olmak" şeklinde kısaca özetlenebilir.

Dedeler, Alevi toplumuna yön veren kimselerdir. Dede, cem törenlerini yönetir, taliplere öğüt verir, Alevilik yolunu, erkânını öğretir, Aleviliğin örf ve adetlerini öğretir, düğünlerde, nişanlarda, doğumlarda kısacası Aleviliğin her alanında bilgi sahibi olan ve bu bilgisini taliplere öğreten kişidir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde dede halk hekimliği de yapmaktadır. Her dedenin mensup olduğu bir ocak vardır. Bu ocaklarında her biri farklı hastalıklara şifa verdiği inanılmaktadır. Günümüzde de Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde öncelikle cem ibadeti olmak üzere toplumda önem arz eden çeşitlik tören ve ritüellerde dedeler önemli yere sahiptir. Onlar olmazsa bunların yapılması olası değildir.

4.1.8. Ocak Kurumu

Kelime anlamı olarak birden fazla anlamı bulunmaktadır. Araştırmalarımıza en yakın anlamı ise ev, aile, soydur. Hz. Peygamberin soyundan gelen kimselere ocakzade denmektedir. Bu ocaklar Alevi Dedelerinin bağlı olduğu yerlerdir. Alevi inancında her dedenin soyu Hz. Peygambere dayanmaktadır.

Ocak sistemi, Alevilerde dinsel hizmetleri gören dedelerin aileleri ve bu aileler çevresinde oluşan organizasyonu ifade etmektedir (Yaman, 2012:230).

Dedelik veya ocak kurumu, eski Türk geleneklerinde bulunan şaman ve kam geleneği ile Türklerin İslam'la tanışmalarından sonra karşılaşılan hilafet veya imamet anlayışına bağlı olarak şekillenmiştir (Rençber, 2003:165).

Adıyaman merkezde bilinen, köklü üç ocak vardır. Bunlar: Ağuiçen Ocağı, Kureyşan Ocağı ve Üryan Hızır Ocağıdır. Bizim araştırmalarımıza konu olan Adıyaman Ağuiçen Ocağıdır. Alevilik sisteminde dede olsun, talip olsun bu ocak sistemi içerisinde belirlenmiş bir konumda bulunur. Her dedenin ve talibin bir ocağı muhakkak olmalıdır.

Ocaklar ile ilgili birçok kerametın olduğu, menkıbeler anlatılmaktadır. Aynı zamanda her ocağın taliplerine belirli hastalıklarda şifa kaynağı olduğu görülmektedir. Adıyaman Ağuiçen Ocağı'nda ise çocuğu olmayanlara şifa verdiği inaniılmaktadır. Bunun yanında ocakzade dedelerin türbelerine her türlü hastalığa şifa bulmak için adaklar adanıp, dualar edilmektedir.

4.1.9. Eşik İnancı

Türk inancında tabiatüstü varlıkların iyileri, kötöleri, hayırlıları, hayırsızları, dindarları hatta evliyaları vardır. Hayırsız olanları evlerin daha çok eşik, ocak başı, merdiven altı gibi yerlerini mesken edinirler. Bazen kendilerini yukarıda saydığımız kılıklarda gösterirlerken bazen de varlıklarını kilitli kapıları açmak, eşyaların yerlerini değiştirmek gibi çeşitli şekillerde belli ederler. Halk bu gibi yerlere tekin değil der. Burada yaşayan göze görünmeyen varlıkların insanı çarpacağına, ağzını, yüzünü egeceğine inanır (Balcıoğlu 1952: 555).

Alevi inancında ise; eşik bilindiği üzere kapı girişinin altına verilen isimdir. İçeriye girmek için eşikten geçilmektedir. Hz. Muhammed'in olduğu ilmin şehrinde Hz. Ali bu şehrin kapısıdır (K.Ş. 1).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri için eşik çok kutsaldır. Eşiğe basmamak için çok itina gösterilir. İnanca göre kapının üst kısmı arş-ı aladır, dünyanın göğü gibidir. Bu kısım Hz. Muhammed'i temsil etmektedir. Yandaki direkler ise dünyanın direkleri gibidir. Buralar da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil etmektedir. Kapı eşiği ise Hz. Fatma'yı temsil etmektedir. Kapının kendisi ise Hz. Ali'yi temsil etmektedir (K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri inancında eşikten geçerek ceme gelen, cem bittikten sonra eşikten çıkınca kötülüklerden arındırılmış olur (K.Ş. 1).

Ziyaretlere, türbelere dua edilmeye gidildiği vakit, Aleviler giriş kapısının sağına soluna niyaz etmektedirler. Bu niyaz Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir. Direkt kapının kendisine niyaz ediliyorsa bu niyaz Hz. Ali’yedir. Secdeye eğilip niyaz ediliyorsa bu niyaz da Hz. Fatma’yadır. Bundan dolayı eşige basılmamakta ve kutsal görülmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4).

4.1.10. Semah

Semah, Alevi inancının müzik, söz ve dansla birlikteliğini temel alan bir coşku halidir. Aynı zamanda ibadet olarak görülen bu coşku hali, Aleviliğin ayırt edici özelliklerindedir (Yaman, 2012:277).

Alevi dinsel oyunlarını halk, “semah, samah, zamah” gibi yerel sözlerle adlandırır. Semah katı kurallara sokulmamıştır. Bu, onun değişimini ve çeşitli dallara ayrılmasını sağlamıştır. Böylece çeşitli semah türleri doğmuştur (Bozkurt, 2007:7).

Semah, Alevi-Bektaşî cemlerinde Allah’la bütünleşmek için saz eşliğinde çeşitli figürlerle dönülen bir ritüeldir. Cem ibadetinin bir bölümünü meydana getirmektedir. Semahın kaynağı olarak Kırklar Meclisi gösterilmektedir (K.Ş. 1).

Semahın, Alevilerde temel amacı Allah’a varmaktır. Allah’a varıp Allah’la bütünleşmektir. Dini ve estetik yönü bir tarafa, erkek ve kadının birlikte katıldığı harekette, tavırda ve tutumda, son derece saygılı ve ağır bir havanın Allah aşkıyla coşku yaratılmasıdır. Semah esnasında cinsiyet kalkar, yerini sevgi, hoşgörü ve ehli muhabbet alır. Bundan dolayı semahlar cemlerde belirli bir aşamadan sonra yapılır. İnsanı aşka getiren, Allah’a ulaştırmayı arzulayan deyişlerden sonra gelinen bir aşamadır. Semahın belirli bir figürü, şekli yoktur. Günümüzde semah esnasındaki ahengi ayarlamak için belirli figürlerde, şekillerde semah dönülmektedir. Allah’ın yarattığı her şey dönmeindedir. Bundan dolayı Aleviler de Allah’a dönerek ibadet ederler (K.Ş. 2).

Semah cem-i ayinlerde, dini amaçlı toplanmalarda yapılır. Düğünlerde, eğlencelerde semah dönülmez. Bölgelere göre figürlerde değişikliklerle meydana gelmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Turnalar Semahı, Miraçlama, Çark Semahı, Erkan Semahı, Dem Geldi Semahı, Hacı Bektaş Semahı, Nevruz Semahı, Ya Hızır Semahı, Hıdırellez Semahı, Gönüller Semahı, Kırklar Semahı, Kırat Semahı, Dünyanın Üzerinde, Kalktı Havalandı, Güzeller Şahı ve düz semah olmak üzere birçok semah çeşidine rastladık. Bu semahlar cem gününün özelliğine değişkenlik göstermektedir. Tanık olduğumuza göre semahlar en az iki ve üzeri kişi ile dönülmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri Nevruz, Hıdırellez gibi özel bir güne sahip olan cemlerde semah dönerken kadınlar ve erkekler tek tip kıyafet giymektedir. Yaşlı erkekler genelde siyah yöresel şalvar, beyaz veya mavi gömlek, onun üstüne şalvarla aynı renk olan yelek giyip sekiz köşeli kasket şapka takarlar. Yaşlı kadınlar ise tek tip açık renk gömlek, aynı şekilde koyu ve desenli etek, bu eteğin üzerine sarkıtılan tek tip desenli önlük giyerler. Bununla birlikte bele sarılan kırmızı renge yakın kuşak ve yöresel başlık takarlar. Genç erkekler beyaz gömlek, siyah pantolon giyerler. Bunların yanına bele kırmızı kuşak, kafaya ise yeşil kuşak bağlanmaktadır. Genç kızlar da ise tek tip koyu renkli şalvar ve siyah elbise giyilir. Bele yeşil kuşak kafaya ise kırmızı kuşak bağlanmaktadır.

Gözlemlediğimize göre; semah dönülürken belirli yaş grupları aynı semaha kalkar. Yaşlı ve orta yaşlılar bir semah grubu oluştururken gençler de bir grup oluşturmaktadır. Sebebini sorduğumuzda “semahın ahengi düzenli olsun, yaşlılar gençlere, gençler de yaşlılara ayak uyduramayabilir.” cevabını aldık.

Miraç meselesinde değindiğimiz gibi Adıyaman Ağuiçen Alevileri semahın kaynağı olarak Kırklar Meclisini göstermektedirler (K.ř. 1, K.ř. 2, K.ř. 3, K.ř. 17).

4.1.11. Muharrem

Kurban Bayramı, Hicri takvime göre Zilhicce Ayı'nın onuncu günü başlar. Kurban Bayramının birinci gününden başlayarak yirmi gün sayılır. Yirminci günün akşamı Muharrem orucu için niyet edilir ve oruç başlamış olur. Adıyaman Ağuiçen Alevileri Muharrem orucundan önce üç günlük “Masum u Pak” orucu tutarlar. Bu oruç henüz çocuk yaşta öldürölen on dört Ehl-i Beyt çocuğu için tutulur. Muharrem orucuna girmeden üç gün öncesinde başlamaktadır (K.ř. 1, K.ř. 2, K.ř. 3, K.ř. 17).

İslam'dan önce bazı peygamberlerin buna Hz. Muhammed de dâhil kurtuluşa karşılık tuttıkları oruçtur. Alevi-Bektaşilerde muharrem ayı ve orucu çok önemli bir yer tutmaktadır (K.Ş. 1).

M.S. 680 tarihinde Muharrem Ayının onuncu günü Hz. Hüseyin yetmiş iki yakınıyla birlikte susuz bırakılarak Yezid tarafından acımasız bir şekilde şehit edilmiştir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri bundan dolayı her yıl Muharrem Ayında hem kerbela yası hem de muharrem orucu tutarlar. Bu ayda üç gün Masum u Pak orucu ile birlikte toplam on beş gün oruç tutulmaktadır (K.Ş. 1).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Muharrem orucu, Hz. Muhammed dâhil İslam öncesi birçok peygamber tarafından tutulduğuna inanılması, Kur'an'ın Bakara Suresinin 183. Ayetinde ve Fecr Suresinin 1-3. ayetlerinde tutulması emrinin buyrulması, Hz. Hüseyin ve yakınlarının kerbelada şehit edilmesinden dolayı tutulmaktadır (K.Ş. 1).

Günümüzde Muharrem Orucu, oruçtan ziyade yas ve mateme dönüşmüştür (K.Ş. 2).

Kerbela olayına kadar Muharrem ayında, Hz. Muhammed on gün oruç tutmuştur. Onuncu gün temenni ve dilekleri kabul olup miraca çıkmıştır. Hz. Musa on gün tutmuştur. Onuncu gün Firavundan denizi yarararak kurtulmuştur. Hz. Eyüp on gün tutmuştur. Onuncu gün bütün dertlerine şifa bulmuştur. Hz. Nuh on gün tutmuştur. Onuncu gün gemisi karaya vurmıştır. Hz. İbrahim on gün tutmuştur. Onuncu gün ateşten kurtulmuştur. Hz. Âdem on gün tutmuştur. Onuncu gün temenni ve dilekleri kabul olmuştur. Bu kerbela olayına kadar böyle devam etmiştir. Hz. Hüseyin ve aile efradı on gün tutup, onuncu gün İmam Hüseyin'in kellesi kesilmiştir. Kerbelada altmış dokuz Ehl-i Beyt ve üç tane de hür şehit diye tabir ettiğimiz Yezid'in komutanları olan haksızlığa dayanamayıp saf değiştirenler olmak üzere yetmiş iki şehit verilmiştir (K.Ş. 2).

Bütün bu meselelerden dolayı Aleviler için muharrem ayı yas ve matem ayı olmuştur. Bundan önce on gün tutulan oruç günümüzde on iki gün tutulmaktadır. On iki İmamın yası için bu sayı ondan on ikiye çıkarılmıştır. Var olan imamların hiçbiri eceliyle ölmemiştir. Bu durumun yasını tutmak için Adıyaman Ağuiçen Alevileri Muharrem Orucunu on gün yerine on iki gün olarak saymışlardır (K.Ş. 2).

Muharrem ayında düğün, nişan ve sünnet yapılmaz. Eğlence yerlerine gidilmez. Özellikle sofralarda et bulundurulmaz, soğan, sarımsak yenmez, sade su içilmez. Hasta olan, dayanamayan kişiler sade suya biraz toprak atıp bulandırarak içerler. Cinsel temasta bulunulmaz. Kısacası Muharrem ayında insanın zevk aldığı her şeyden uzak durulur. Bu ay matem ayıdır. Yemek yerken bile fazla doyulmaz. Sahur yapılmaz. Uyunacağı vakit biraz bir şeyler yenilip uyulur.

Muharrem ayında kesinlikle bıçak kullanılmaz. Muharrem ayına girmeden önce kesilecek ne varsa her şey önceden hazır edilir. Sade su içilmez. Bunun yerine çay, kola, ayran gibi içeceklerle susuzluk giderilir.

On ikinci günün sonunda şükür kurbanı kesilmektedir. Bu şükür kurbanı İmam Zeynel Abidin'in kerbela olayından sağ kurtulmasının kutlanmasıdır.

On ikinci günün sonunda "Aşure" de yapılmaktadır. Aşure demek çorba demektir. Günümüzde yapılan aşureye en az on iki çeşit yiyecek koyulmaktadır. Bu malzemeler genelde şunlardır; buğday, nohut, kuru fasulye, susam, kuru incir, kuru kayısı, kuru üzüm, pekmez, fındık, fıstık, badem içi ve kayısı çekirdeği gibi ürünlerden yapılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 17, K.Ş. 21, K.Ş. 28).

Adıyaman Alevi Kültür Dernekleri her yıl Muharrem Orucunun bitmesiyle Aşure etkinliği düzenlemektedir.

4.1.12. Teberra ve Tevella İnancı

Aleviler gerek Kur'an'ı Kerim'e (Ahzap Suresi, Ayet 33), gerekse Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'ne dayanarak Ehl-i Beyte özel bir sevgiyle bağlanırlar (Yaman, 2012:206).

Teberra, uzak durma manasına gelmektedir. Ayrıca Alevilikte Ehl-i Beyt'e kötülük yapanları sevmemek anlamında kullanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 17).

Tevella, dostluk kurmak, yakınlık göstermek anlamına gelmektedir. Alevi inancına göre Ehl-i Beyt'i sevenleri sevmek, Ehl-i Beyt soyundan gelenleri sevmek anlamında kullanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 17).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinden "Teberra ve Tevella" etmek haktır. Bunu bütün yaşam alanına yansıtmaktadırlar. Ehl-i Beyt'in adı, sevgisi her ortamda dile

getirilmektedir. Aynı şekil Ehl-i Beyt'e kötülük yaptığına inandığı kişilere de kötü sevgi beslenilmektedir.

4.1.13. Düşkünlük

Alevilik yoluna mensup bir kişinin vermiş olduğu ikrara bağlı kalmayarak toplum içerisinde büyük bir suç işlemesi üzerine dedenin talimatıyla toplum içerisine alınmama ve toplumdaki ayrı düşürülmesine “düşkünlük” adı verilmektedir (Üzüm, 2017:207).

Alevilikte, küçük-büyük çeşitli suçları olanlar, “yol”a aykırı hareket etmeleri nedeniyle, düşkün veya yol düşkün olarak adlandırılırlar (Yaman, 2012:246).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de iki çeşit düşkünlük vardır. Bunlar; büyük düşkünlük ve küçük düşkünlüktür.

Büyük düşkünlük; kişinin işlemiş olduğu toplumda büyük olarak tabir edilen günahlardan dolayı düştüğü durumdur. Kişi şu durumlarda büyük düşkün olur;

- 1) Kişi eşinden haksız yere boşanırsa.
- 2) Zina yaparsa.
- 3) Hırsızlık yaparsa.
- 4) Adam öldürürse.
- 5) İkrarından dönerse.

Bu gibi durumlarda kişi büyük düşkün olarak toplumdaki dışlanır. Kişi büyük düşkün ilan edilirse, onunla konuşulmaz, selam verilmez, ceme alınmaz, evine gidilmez, kız verilmez, sokakta görülse göre bile yüzüne bakılmaz.

Küçük düşkünlük ise kişinin yalan söylemesi, toplumda huzuru bozması gibi durumlarda düştüğü durumdur. Bu düşkünlüğü yaptırımları büyük düşkünlüğe göre yok denecek kadar azdır.

Bir kişinin düşkün olduğu cemler de ilan edilir. Cem başlamadan önce, Dede: “Herkes birbirinden razı mıdır” der. Eğer birbirinde razıysalar: “Hak cemedir” denir. Eğer canlar birbirinden razı değilse kalkıp durumunu anlatır. Ve suçlu kişi dara kaldırılır. Sorguya çekilir. Orada bulunan herkesin ifadesi alınır. Dede orada sembolik

olarak hâkimlik yapar. Asıl hâkim taliplerdir. Kararı verildikten sonra kişi cemden atılır ve düşkünlükten çıkana kadar ceme alınmaz (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Düşkünlüğün giderilmesi için, İslam'a göre yol-erkân kuralları yapılır. Düşkünlük meydanında arınmak için tören düzenlenir. Her düşkünlük suç derecesine göre değişir. Ağır suçlardan dolayı düşkün olanların durumuna af getirilemez. Pirin ve erenlerin çözemediği sorunları düşkünlüklerine havale edilir. Bazı ağır suçlarda modern yasanın kurallarına göre havale edilir (K.Ş. 1).

4.1.14. Dara Durma

Dara durmak kişinin kendini tamamıyla Hakk'a teslim etmesidir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri sorguya çekildiği zaman dara dururlar. Araştırma sahamızda 3 çeşit dara durma biçimine rastladık bunlar şunlardır;

- 1) Mansur Darı
- 2) Nesimi Darı
- 3) Hüseyin Darı veya Fatma Ana Darı da denmektedir.

Mansur darı, kişi dara durduğu zaman Mansur (Hallacı Mansur) gibi kolları ve kellesi kesilmiş gibi hisseder, öyle durur.

Nesimi darı, dara duran kişi Nesimi gibi derisi yüzülmüş gibi hissetmektedir.

Hüseyin darı, kişi dara durduğu zaman sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağının üzerine koymaktadır. Çünkü Hz. Muhammed bir gün Hasan ve Hüseyin'den su ister. Bunun üzerine ikisi birlikte su getirmek için koşarlar. Hz. Hüseyin, gelirken sol ayak başparmağını bir kenara vurur ve kanatır. Hz. Muhammed kanı görüp üzülmeyin diye sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağının üzerine koyar. Böylelikle Hüseyin Darı oluşmuş olur. (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Suçlu olarak dara kaldırılan bir kimse eğer gerçeği söylemezse ve suçluysa yukarıda bahsettiğimiz darlar aynen uygulanabilir (K.Ş. 2).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde canlar dara durduğu zaman Hüseyin Darını uygularlar. Bu dar cem esnasında canlar ne sebeple olursa olsun ayağa kalktığı zaman uygulanmaktadır. Canlar böylece Hz. Muhammed'in huzurunda dara duran Hz. Hüseyin gibi hissetmektedir.

4.1.15. Melek İnancı

Melekler, yapıları ve ifa ettikleri görevler bakımından diğer varlıklardan farklıdırlar. Allah'ın vahyini ve nübüvvetini gayb âleminden insanın yaşadığı müşahede dünyasına nakleden onlardır. Onların yaşadığımız âlemdaki nizam ve intizamı sağlamada önemli rolleri vardır. İnsanın psikolojik dünyasının olumlu yönünü oluşturan iyilikler, faziletler ve güzellikler hep meleklerin ilhamıyla gerçekleşir. İnsana sürekli iyilikleri, güzellikleri ve ihsanı telkin eden, latif, görülmeyen ve duyularla hissedilmeyen, insanlar gibi yemeyen, içmeyen, uyumayan, erkeklik ve dişilikleri olmayan ve Allah'a tam bir itaat halinde olan varlıklardır (Gölcük, 2011:425,427-428).

Adıyaman Ağuichen Aleviler meleklerin yaratılış inancı hususunda Sünni kesimden farklı düşünmektedir. Bununla ilgili kaynak kişimizin anlattığı bir efsane şöyledir:

Allah önce yeşil bir kubbe yarattı. Ondan sonra kendi ruhundan bir ruh yarattı. Yarattığı bu ruhu ikiye böldü. Birini ak, birini yeşil yaptı. Yeşil Muhammed, ak olan da Ali'ydi. Daha sonra bir melek yarattı. Adını Cebrail koydu. Allah bu meleğe bir soru sordu: "Sen kimsin ben kimim"

Cebrail: "Sen sensin ben benim" der.

Allah bu Cebrail'i yaktı kül etti. Aradan 6 bin yıl geçtikten sona bir melek daha yarattı. Onun adını da Cebrail koydu. Aynı soruyu ona da sordu. Cebrail cevap veremedi. Sonra ona uçmasını emretti. Cebrail 6 bin yıl uçtu, gezdi. Artık kolu kanadı kırılacak hale gelince yeşil kubbenin üzerine konar. Bakar ki içeride kelle iki vücut bir nur var. O nurdan bir ses gelir: "Senin adın Cebrail'dir, var git Hakk'ına. Allah sana bir soru soracak sen de ben bir mahlûkum, sen halıksın diyeceksin. Cebrail bunu aynen yerine getirir. Bunun üzerine Allah şöyle der: "Rahmet ola senin pirine, mürşidine, ustazına."

Aradan altı bin yıl daha geçince Allah dört melek daha yaratır. İsrail, Azazil, Mikail, Azrail adlarında meleklerdir. Bu melekler kendi aralarında sorarlar "biz kimiz" diye. Cebrail gelir ve "sizler mahlûksunuz ben de mahlûkum gelin size göstereyim" der. Cebrail ve dört melek yeşil kubbenin oraya gelirler. Bu kubbenin yedi tane kapısı vardır her bir kapının açılması için bin bir gece ibadet ederler ve sonunda kapılar açılır.

İçeri girerler. Allah tarafından bir seda gelir: “O nura secde et” diye. Azazil hariç hepsi secde eder.

Azazil: “Ben meleğim, bunlar âdem ben bunlara secde etmem” der. Orada nefesine uyduğu için “şeytan” olur (K.Ş. 2).

Sahada yaptığımız araştırmalarda meleklerin işlev bakımında bu hikâye hariç geleneksel İslam’la aynı olduğu görülmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde dedeler, pirlar ve zakirler tarafından cem törenlerinde dört büyük meleğin adı sıkça zikredilmektedir.

4.2. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Törenler, Bayramlar ve Uygulamalar

4.2.1. Dini İçerikli Törenler ve Bayramlar

4.2.1.1. Cem Törenleri

Cem sözcüğünün Türkçe karşılığı toplanmak, bir ara getirmektir (Yaman, 2012:211). Bu kavram “Cem Töreni” veya “Ayin-i Cem” adı altında Alevilerin ibadetini karşılamaktadır. Alevilerde bu anlam yüzyıllardır işlevini sürdürmektedir.

Katılanlara “Alevi” adını veren “Ali” kavramının anıldığı, o kutsal ve sevgili baskının duyulduğu “Ali”, “On İki İmam”, “Hacı Bektaş Veli” vb. yol ulularının temsilcileri olan “Pir”in katıldığı dinsel törenlerdir (Birdoğan, 2015:286).

Geleneksel görüş Alevilikle ilgili temel toplumsal kurumların tümünü olduğu gibi Cem kurumunu da Hz. Muhammed ile Hz. Ali zamanında yaşandığı varsayılan ve Hz. Muhammed’in Mirac’ı sonrası yapılan “Kırklar Cemi”ne dayandırmaktadır. Buna göre cem ibadetinin temelleri Kırklar Cemi’nde atılmıştır (Yaman, 2012:212).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri de cem töreninin kökenini Kırklar Cemi’ne dayandırmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 17).

Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan cem ibadeti eski Türk inanç sistemiyle benzerlikler taşımaktadır. Anadolu’da yaygın olarak görülen saz geleneği, kadınlı erkekli törenler ve bu törenlerde yapılan “semah” adı verilen dinsel danslar gibi “cem kurumu” da İslamiyet öncesi geleneklerin İslam sonrası değerlerle yoğurulmasına dayanmaktadır (Yaman, 2012:213).

Bektaşî menkıbelerinde tespit edilebilen inanç motiflerinin pek çoğu da vaktiyle Orta Asya’dan Anadolu’ya intikal eden nüfus arasında varlığını korumuştur.

Tasavvuf çevrelerinde İslami kavramların ve yorumların altında bu eserlerde süregelmiş olması tabii görülmektedir. Bu motiflerin kabaca bir tasnifi bile bizi belli ölçüde Şamanizm'e götürdüğü gibi bunun yanında Budizm, Maniheizm, Zerdüştilik(Mazdehizm) gibi eski Türk inançlarına götürmektedir (Ocak, 2017:55).

Cem ve Şamanizm ilişkisine Esat Korkmazcan şöyle demiştir:

Bilindiği gibi “Ayin-i cem”, Aleviliğin temel ibadet kurumudur. Bilimsel açıdan ele alındığında bunun da tıpkı dedelik gibi, Türkler arasındaki eski Şamanist geleneklerle sıkı sıkıya ilgili bulunduğunu görürüz. Nitekim bilimsel çalışmalar “ayin-i cem”in İslâm'dan önce Orta Asya'da Türklerin sürekli olarak belli zamanlarda Şaman'ın yönetiminde icra ettikleri 'ritüel nitelikli kıymız içme' töreninin bir devamı olduğunu göstermiştir... Bu kıymız ritüeli, belirlenen günün gecesinde, şamanın çadırında yapılırdı. Törene yalnızca evli çiftler katılabilirlerdi. Şaman kopuz refakatinde dualar okur, bu arada törene katılanlara kıymız sunulurdu. Tören gece geç vakte kadar sürer, sonra herkes kendi çadırına çekilirdi. Görüldüğü gibi bu tören ayin-i cemin esasını çok iyi gösteriyor. Daha sonra bu Şamanist ritüele Budist ve Maniheist unsurlar da katılmıştır ki Alevilikteki ikrar ayini ve musahiplik ayin-i cemi hemen hemen bütünüyle bunların izini taşır (Korkmaz, 2008: 208).

Araştırma sahamızda yaptığımız gözlemlere göre Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bu inanç motiflerine rastlanılmıştır. Eski Türk inançları ile Alevi-Bektaşilik arasındaki ilişkiye kısaca değinilmiştir. Şimdi asıl konumuz olan cem ibadeti hakkında bilgi verelim.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri, Alevilik ve Bektaşilik'te adap-erkân, diğer manasıyla yolun temel usul ve uygulamalarını cem törenlerinde öğrenmektedirler (K.Ş. 1, K.Ş. 2, KK, 3). Cem-i ayin dendiği vakit dini içerikli toplanmalar anlamına gelir. Bu cemlerde kimin ne sıkıntısı varsa oradaki canlar ve pir tarafından giderilemeye çalışılır (K.Ş. 2).

Cemi ayin dediğimiz cem tamamen dini içerikli, amaçlı cemlerdir. Bu cemlere kırgın, küskün, hak yemiş kimseler giremez. Ceme girebilmek için bu vasıflardan arındırılmış olması gerekmektedir. Cemler muhabbet şeklinde de olabilir. Bu tür cemlere “Balım Sultan muhabbeti” denir. Zakirler bu cemlerde saz çalar duvazı imam okurlar. Balım Sultan muhabbeti, dini içerikli olmayıp canların her türlü konuyu dile getirdiği cemlerdir. (K.Ş. 2).

Cem düzenleneceği zaman “peyik” tarafından yöredeki canlara cemin olacağı günü ve saati haber verilir. Ceme gelecek kimseler mümkün mertebe en güzel, en temiz kıyafetleriyle gelmeye çalışır. Eskiden köylerde ceme gölge düşmesin diye cem başlamadan önce canların sıkıntıları, dertleri araştırılıp cem başlamadan halledilmeye çalışılırdı. Günümüzde de cem başlamadan önce Dede tarafından canların sıkıntıları, dertleri, dinlenir kimin ne sıkıntısı varsa orada giderilmeye çalışılır. Herkes birbirinden rızalık alır. Biri rızalık vermezse sorunun ne olduğu çözülmeye çalışılır. Şikâyeti olan kişi öne çıkararak meydana niyaz eder. Şikâyetini Dedeye ve orada bulunan canlara söyler. Dede bu kişileri dara kaldırır, sorunlarını çözmeye çalışır. Sorunun çözümüne canlar da onay verir. Daha sonra bu kişiler dardan kolay inemezler. İllaki ya cem evine ya da fakir bir aileye ya da bir sonra ki ceme lokma temin eder (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4).

Cem törenleri cuma geceleri yapılmaktadır. Canlar, ceme geleceği zaman uygun kılık kıyafet giyinmektedir. Bu kıyafetler çoğunlukla koyu renklidir. Kadınlar genellikle yöreye ait şalvar giyip başlarını bir örtü ile kapatmaktadır. Ceme kot pantolon vs. ile girmek hoş karşılanmamaktadır.

Cem alanına girmenin kaideleri vardır. Öncelikle can alana gireceği zaman eşiğe basmaz. Cem alanına girdiği zaman sağ elini kalbine götürüp başını öne eğerek ilerler daha sonra sağ elini meydana sürüp kendi elini öperek Dedeye niyaz verir. Eğer dede daha gelmemişse dedenin makamına niyaz verir. Sağ elini sürerek yere niyaz etmenin sebebi: yediden yetmişe herkesin bastığı toprak olmasıdır. Cem alanına gelen kişinin yere niyaz etmesi oradaki herkesin ayak toprağıymı manasını vermektedir. İnsanlar topraktan gelmiştir, toprağa gidecektir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Kişi işlemden sonra kendisine uygun gördüğü bir yerde bağdaş kurarak veya dizlerinin üstüne oturarak cemin başlamasını bekler. Cemlerde mümkün mertebe edep, erkân içinde oturulur. Büyüklerin yanında saygısızlık olarak algılanabilecek oturma şekillerinden uzak dururlar. Çünkü Zâkirlerin okumuş olduğu deyişlerde Ehl-i Beytin, On iki İmamın, üçlerin, beşlerin adı geçtiği için insanların çeki düzen vererek oturması gerekmektedir. (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Kadınlar ve erkekler aynı alan içerisinde ayrı ayrı bölgelere otururlar.

Cem esnasında kişinin öz helali bile kardeşi sayılmaktadır. Cem esnasında oturma düzeni yaşlılara göre olmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Adıyaman Ağuıçen Alevilerinde her cuma gecesi yapılan cem töreni şöyle yapılmaktadır:

Dede salona girdiği zaman öncelikle herkesi dara kaldırır. Orada şöyle der: “Değerli canlar, geldiğiniz arı yolu, durduğunuz mansur darı, gördüğünüz hak didarı, Hakk cesede can verdi, hepinize iman verdi, ağız talip, dil mürşit, erenler meydanında ne gördünüz ne işittiniz onu söyleyin.”

Canlar: “Hakk gördük, Hakk işittik” derler.

Bunu dedikten sonra Dede tekrar: “Değerli canlar, geldiğiniz yoldan, durduğunuz dardan, gördüğünüz didardan şefaata göresiniz. Darına durduk ya Allah ya Allah ya Allah, divanına durduk ya Muhammet ya Muhammet ya Muhammet, keremine sığındık ya Ali ya Ali ya Ali, inayet eyleyin ya on iki imam, yol gösterin ya on dört masumu paklar, yardım eyleyin ya on yedi kemerebestler, bağışlanma senin yüzünün suyunun hürmetine olsun pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, darlarımızı, divanlarımızı kabul eyle. Eksiklerimizi, noksanlarımızı gönül hanene tamam kaydet. Dil bizden nefes hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’den ola. Gerçeğe Hü mümine ya Ali” denildikten sonra herkes niyaz eder yere oturur.

Dede: “Değerli canlar, yaşamış olduğumuz fani dünya içerisinde bilerek, bilmeyerek birbirimizi incitmiş, kırmış olabiliriz. Hak vermiş hak yemiş olabiliriz. Gönül almış, gönül kırmış olabiliriz. Eğer varsa birbirine kırılmış, gücenmiş, hak yemiş varsa burası er meydanıdır. Meydana gelsin hakkını talep etsin. Orada herkes: “Hak cemedir, Allah eyvallah” derse dede tekrardan: “cümlemiz birbirimizin elinden, dilinden hoşnut ve razı mıyız?” bunu üç defa sorar herkes onay verdikten sonra dede: “Aşı aşan, mümine nişan gösterin, sağındaki solundakine niyaz etsin” der. Sağ taraftaki kişiler sol taraftaki kişilerin sol omzunu öper ve böylece niyaz almış olurlar.

Dede o günün anlam ve önemine binaen öğüt verici, bilgilendirici bir sohbet yapar. Bu konuşmadan sonra zakirler tarafından 3 deyişle meydan açılır. Deyişler okunduktan sonra duvazı imamla bağlanıp cemin bu safhası son bulur.

Dede gülbang verir: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, hizmetleriniz kabul ola, kabulü makbul ola, muratlarınız hazır ola, adlarını zikrettiğimiz on iki imamın hüsnü metihleri üzerimizde hazır ve nazır ola” der. Bundan sonra On iki hizmet göreve gelir.

On iki hizmetin sercemi dededir. Cemi yöneten kişidir. Dedenin yardımcısı rehberdir. Görgüsü yapılanlara yol gösteren. Ceme katılanlara ne yapacağını gösterir. Onlara yok hakkında bilgiler verir. On iki hizmet erlerine görevlerinde eşlik eder. On iki hizmet görevlerine ayrı bir başlık altında detaylı bir şekilde değineceğiz.

Cem töreninin görevliler safhası için On iki hizmet deyişi okunur.

Bu deyişten sonra dede şu gülbangı verir:

“Desturi pir bismi Şah Allah Allah, akşamlar hayrola, hayırlar fetih ola, şerler def ola, münkir, münafık berbat ola, hazır, gaip, zahir, batın, ayin-i cem erenlerinin nur nazarına âşık ola, on sekiz bin âlemle birlikte, mümin Müslüm cümle kardeşlerimizi Muhammet Ali gülbangından mahrum eylemeye, Allah cümlemizi dirar-ı Ehl-i Beyt’inden meşrebi Hüseyin’e dâhil eyleye, on iki imamın hüsnü nimetleri üzerimizde ola, saklaya, bekleye, göre, gözete. Dil bizden nefes pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’den ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali” der.

Bu dedikten sonra on iki hizmet sahipleri yerlerine giderler.

Bundan sonra On iki hizmetten ferraş meydana gelir. Ferraşlığı ya üç bacı yapar ya da yol ehli bir can yapar.

Erkek yapıyorsa: “Desturi pir bismi Şah Allah Allah, Güruhu Naciyim, kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum” der.

Üç bacı yapıyorsa: “Desturi pir bismi Şah Allah Allah, biz üç bacıyız, kırklar meydanında süpürgeciyiz. Pir divanında durucuyuz. Elhamdullillah, pirimiz Hacı Bektaş’tan Seyidi Ferraştır. Nefes pir nefesidir” deyip meydana üç defa süpürge çalarlar.

Dede onlara gülbang verir: “Desturi pir bismi Şah Allah Allah, hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola, Seyidi Ferraş efendimizin hüsnü nimetleri üzerinde hazır ve nazır ola” der.

Alevi inancına göre bu süpürgecin meydana çalınmasının sebebi orada dara duran canların günahlarının yere döküldüğüne inanılmasıdır. Dökülen bu günahlar Ferraş tarafından süpürülür ve oraya serilmiş postun altına koyulur. Böylelikle canlar günahlarından arınmış olurlar. Ferraş günahları postun altına koyduktan sonra: “Sırrı sır edenin demine Hü” der ve geri çekilir. Ferraş meydanı süpürürken Allah

Muhammet ya Ali üçlemesini söyleyerek üç hamlede yapar. İnanca göre canlar özünü dara çekmiş ve orada bütün geçmiş günahları dökülmüştür.

Bu hizmetten sonra meydana post getirilir. Getirilen bu post alevi inancına göre Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin tek vücut çift kafa olarak musahip olup oturdukları posttur. Post meydana getirilirken postçu tarafından: “Hü Erenler Hakk Muhammet Ali hizmeti geldi” der. Bunu üç defa tekrarlar. Tekrarlarken her bir söyleyişte bir adım atar. “Bu post Hakk Muhammet Ali'nin, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin postudur. Kamber Ali Sultanın da sermiş olduğu posttur” der. Postu serdikten sonra postun dört köşesine niyaz eder. Allah Muhammet ya Ali diyerek secde edip posta niyaz eder. En son postun ortasına niyaz edip “cümle cem erenlerinin niyazı” der. Dara durur. Dede tarafından o postcuya dua verilir. İnanca göre bu postun üzerinde on iki imamın adı yazılıdır. Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e getirilmiştir. Hz. Muhammed ise o postun üzerinde ikrar verip Hz. Ali ile musahip olmuştur. Kırklar ceminde Hz. Muhammed bu postun üzerine oturup Kırklar cemine sercemlik yapmıştır.

Posttan sonra çerağcının hizmeti başlar. Allah, Muhammet, Ali için her birine bir mum yakılır. Bu mumlar üç nuru temsil eder.

Dede burada: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, bercemali Muhammed, kemali İmam Hasan Şah Hüseyin, yansın yakılsın çerağımız azametinin nuru aşkına, yansın yakılsın merağımız nübüvvetinin nuru aşkına, yansın yakılsın çerağımız velayetinin nuru aşkına, yansın yakılsın çerağımız ehli beytin nuru aşkına, yansın yakılsın çerağımız pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin nuru aşkına, yansın yakılsın çerağımız ulumuzun, ülkemizin birliği, dirliği, bütünlüğü aşkına. Nuri mutlak ya Allah ya Allah ya Allah” deyip birinci çerağı yakar. Nuru nübüvvet ya Muhammet ya Muhammet ya Muhammet deyip ikincisini yakar. Nuru velayet ya Ali ya Ali ya Ali deyip üçüncü çerağı yakar. Çerağı ruşan, fahri dervişan, zuhuri imam, himmeti piran dedikten sonra çerağın önünde secde edip niyaz eder ve üç adım geriye çekilip dara durur.

Dede tarafından kendisine gülbang verilir: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, akşamlar hayrola, şerler defola, münkir münafık berbat ola, Cabiri Ensar efendimizin hüsnü nimetleri üzerinde hazır ve nazır ola. Gelmiş erişmiş göz gönül katmış ola. Dil

bizden nefes Hünkar Hacı Bektaş-1 Veli'den ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali” der. Bundan sonra zakirler çerağla ilgili üç nefes okur.

Semahlar üç aşamada yapılır. Önce yavaş başlar sonra biraz hızlanır en sonda da çok hızlı olur ve o hızla tamamlanır. En sonra semah tevhid cemi ile bitirilir. Tevhid yapıldıktan sonra artık semah dönülmez. Sıra sakka suyuna gelmiştir.

İbrikdar bir bacı ve bir kardeş tarafından yapılır. Her ne kadar canlar kendi evlerinde temizliğini yapıp gusül abdesti almışsa bile bir de cem meydanında sembolik olarak yaparlar. Bacı ve kardeş tarafından meydana bir elinde sürahi bir elinde leğen ve sırtında havlu ile gelirler. Dara dururlar. İkiisi birlikte: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, ben gülamın kamberiyem, etmezem adülerden hayf. Kırklar meydanında pirimiz, üstadımız selman-1 pak, bercemeli Muhammed, kemali İmam Hasan, İmam Ali'yi pir bilelim verelim Muhammed Mustafa'ya salavat; Allahumme salli ala Muhammed ve ala ali Muhammed” derler. Burada mümkün mertebe cemde bulunan herkese sembolik olarak abdest aldırılır. Su dökülürken Allah Muhammet ya Ali diyerek üç defa dökülür. Daha sonra yine Allah Muhammet ya Ali diyerek havlu ile üç hamlede el kurutulur. Sembolik olarak abdest aldırılmış olur. Eğer cem çok kalabalık ise dede, zakir, üç erkek ve Ana Fatma'yı temsilen bir kadın olmak üzere bu kişilere abdest aldırılır. Geriye kalanlar abdest almış gibi olur. Su hem arıdır hem de artırıcıdır.

Tüm bunlar yapılırken dede o esnada gülbang okur. Abdest alma işlemi bittikten sonra ibrikdarlar dara dururlar dede onlara: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, hizmetleriniz kabul ola, kabulü makbul ola, muratlarımız hâsıl ola, sakiyi kevser, Aliyel Murtaza efendimizin hüsnü nimetleri üzerinde hazır ve nazı ola. Gerçeğe Hü mümine ya Ali” der.

Miraçlamanın son aşaması mersiyedir. Bu mersiyeler Hz. Hüseyin'in kerbala olayını anlatmaktadır. Burada susuzluk ön planda olduğu için burada sakka suyu dağıtılır. Sakka görevini yapan can tarafından dağıtılır. Eğer cem çok kalabalıkta kendisine bir iki kişi yardımcı olabilir. Sakkacı meydana gelip: “Bismi şah Allah Allah, selamullah ala İmam Hüseyin selamullah ala İmam Hüseyin selamullah evladı Ali'yi İmam Hüseyin. Lanet ola katili İmam Hüseyin” der. Bundan sonra herkes Yezid'e lanet getirir. Canlar hep bir ağızdan: “yüz bin kere lanet olsun” derler.

Sakkacı: “Lütfuna muhtacız ey Hasan, Hüseyin derdimize senden derman eyle ya Hüseyin. Gayrıya muhtaç kılma ya Hüseyin, sen bizlere medet kıl ey ya Hüseyin. Yüz bin kere lanet olsun. Seni şehit kıldılar ya Hüseyin. İzninle su tapşırdım akışına vermek için aşkınla içenlere kıl abı hayat ya Hüseyin” dedikten sonra bir nara çeker: “Allah Allah geçmişiz canı baştan canı hıraştan can gözü dem be dem hakkı görenler aşkına, deşti kerbela gamında can erenler aşkına gözün yaşı sebil ettim şahı şehidan aşkına” der.

Elinde bulunan suyu mümkünse cemde bulunanlara birer yudum verir. Cemler çok kalabalık olduğundan uzun zaman alacağı için bu su, ceme gelen canlara nur olması açısından herkesin üzerine serpilir. Serpilirken: “Haydarı Kerrar aşkına, Ahmedi Muhtar aşkına, sakka Selmanı pak aşkına” deyip serpilir. Bu işlemi yaptıktan sonra dara durup dede tarafından gülbengini aldıktan sonra yerine oturur.

Zakirler bundan sonra kerbela olayı için mersiye okurlar. Okunan mersiyeler üç tane olmalıdır.

Yapılan her hizmetten sonra ferraşlar meydana süpürür. Bu hizmetten sonra meydana lokmalar getirilir. Cemde kurban lokması varsa daha önceden kesilip hazırlanır. Kurban yok ise ceme gelen canlar tarafından bisküvi, gofret, portakal, elma, mandalina gibi yiyecekler getirilir. Getirilen bu yiyecekler tepsilerin üzerine koyulur. Bu lokmalar, lokmacı tarafından meydana getirilir. Lokmacı, lokmaları dedenin yanına götürür. Dede bir elini lokmanın bulunduğu tepsiye koyar ve şu gülbangi okur: “Desturi pir bismi şah Allah Allah, yedi kat yerden, yedi kat gökte, arşta, köşkte, levhi kalemde on sekiz bin âlemde kendini her nesneye nakşeylemiş, varlığını Adem’e bahşeylemiş Hakk için lokmalarımız kabul ola. On iki imamın da adları okunarak yiyene helal ola, yedirene delil ola bismişah Allah Allah, bismişah Allah Allah, sofrası Ali’nin nimet velinin bereket İbrahim Halillullahın itaat İsmail’in elhamdullillah elhamdülillah elhamdullillah” dedikten sonra herkes bir ağızdan: “Allah Allah” der.

Lokmacı: “Elimde yoktur okka ile terazi herkes hakkına oldu mu razı” der. Bu cümleyi üç defa tekrarlar. Bu esnada canlar her seferinde “Allah Allah” veya “Hakk Cemdedir” deyip onay verirler. Alevilikte rızalık temel ilkelerden biridir.

Lokmacı tarafından bu lokmalar herkese eşit olarak dağıtılmalıdır. Dağıtıldıktan sonra dede destur vermeden kimse lokmayı yiyemez. Dedenin izni dışında biri yerse dara çekilir. Cezası ise bir sonraki cemde lokmaları karşılamaktır.

Lokma az olur, her cana yetişmezse daha önce dağıtılan canlardan birer parça alınarak verilmeyen canlara tekrardan pay edilir. Lokmacı “şah yürüsün, şah yürüsün, şah yürüsün” diyerek lokmaları dağıtır. Genellikle cem törenleri çok olduğu için lokma dağıtımında zorlanıldığında lokmalar kapının çıkışına koyulur. Geçen canlar payına düşeni kendisi alırlar.

Cemin mühürlenmesi için her hizmet sahibi gelip tekrardan yaptıkları hizmetlerin devamını yaparlar. Postlu postu kaldırır. Çerağcı gelip aynı şekil cerağı söndürür. On iki hizmet sahipleri hepsi meydana gelir. Dede burada onlara bir gülbenk okur. Onlar da yerine geçerler.

Cemin mühürlenmesi için Dede: “Değerli canlar, Allah Allah dedik gülbenk çektik. Hasan ve Hüseyin’in kini(kilidi) dedik. Muhammet Mustafa Aliyel murtaza’nın mührünü bastık. Durana, oturana korkusuz, kaygısız evine varıp baş yastığa koyana, Ali baş Hızır Yoldaşı olsun. Hepinizin cemi Ana Fatma’nın İmam Hasan’ın Şah Hüseyin’in gönül defterine kaydola. Gerçeğe Hü, Mümine ya Ali” der. Bundan sonra Dede kendi oturmuş olduğu posta niyazını yapar. Cümlesinin niyazını almış olur.

Cem töreni böylelikle sonlandırılmış olur (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Günümüz toplumsal yapılanmasında kentlerde yaşayan Aleviler için cem ibadeti zamanla önemini kaybetmektedir. Bu tespite, beş ay boyunca yapılan bütün cemlere katılarak gelen “can”ların azlığı; dedelerin, dernek başkanın ve cemevinde görevleri kimselerin bu konudaki siteleri göz önünde bulundurularak varılmıştır. Cemler geleneksel yaşamda dışa kapalı iken günümüzde kentlerde ve kırsal kesimlerde dede olduğu zaman her hafta cem ibadeti yürütülür. Adıyaman Ağuichen Alevilerinin her hafta cuma gecesi yapmış olduğu ceme katılım sınırlı sayıdadır.

Cem törenine gelindiği zaman uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bunları bir alt başlıkta ele alacağız.

4.2.1.1.1. Cem Töreninin Yazısız Kuralları

Cemde icra edilen her hareketin bir anlamı olmakla beraber herkesin dikkat etmesi gereken zahiri ve batini kurallar bulunmaktadır. Ceme gelmeden önce en temiz kıyafetler giyiniilmektedir. Cem alanına girişte yere niyaz edilmektedir. Yere niyaz etmek “Allah’ım bizi topraktan yarattın yine toprağa döneceğiz şükürler olsun.” manasını taşımaktadır.

Cemlerin temelini oluşturan niyazlaşmak da “yakarış” anlamına gelir. Elin kalbin üzerine konulmasının birçok anlamı vardır. “Sana secde ediyorum, sana iman ediyorum, sana inanıyorum.” manasındadır. İnsanın yüzünde Allah aranır. Allah insanları hem nurundan hem de cemalinden yaratmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli şöyle der: “Âdem Allah’tandır, Allah Âdem’dendir.” (K.Ş. 1, K.Ş. 3).

Cem törenine girildiği zaman kapının eşiği önemlidir. Hz. Muhammed diyor ki: “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır, o kapıdan giren ancak ilmi tanıyabilir.” (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Hz. Muhammed’in bu sözü doğrultusunda Alevi inancına göre kapının kanadı Hz. Muhammed’dir. Yan tarafları Hz. Hüseyin, Hz. Hasan’dır. Eşik ise Hz. Fatma’yi temsil eder. Kapının kendisi de Hz. Ali’yi temsil etmektedir. Bu inanıştan dolayı kapının eşiğine basılmaz.

İnsanlar dünyaya çıplak gelir. Bunun için Adıyaman Ağuiçen Alevileri çıplak ayakla “semah” yaparlar. Bununla Allah’a olan saygılarını ve sevgilerini arz ettiklerine inanmaktadırlar. Başın açık olması veya kapalı olması fark etmez ama eski geleneğe bağlı kalındığı için şimdiler de semaha gelen kadınlar başını kapatmaktadırlar. Adıyaman Ağuiçen Alevileri, “İbadeti ne şekilde yaparsan yap yeter ki dikkatleri üzerine çekecek şekilde giyinilmesin.” demektedirler. Marifet toplumunun, uygun gördüğü şekilde olsun. Marifet; eline, diline, beline sahip olmaktır. Kıyafetlerdeki değişikliğin sebebi ise eski kültürü yaşatmak istemlerinden gelmektedir. O yüzden Adıyaman Ağuiçen Alevi kadınları şalvar giyer, başlarını kapatırlar.

Semah, Allah için dönmehtir. Evren de dünya da dönmehtir. Aleviler, “Allah’ım sen beni dünyaya gönderdin yarattığın her şey dönüyor, ben de senin için dönüyorum.” diyerek semah dönmehtirler. Semah dönülürken, ellerin biri yukarıya

açıkken diğeri ise aşağıya doğru açıktır. Bu, Allah'tan alınan kul ile paylaşma ve eşitlik manasına da gelmektedir.

Cem törenlerinde sıkça karşılaşılan dara durmak ise şunu ifade eder; Hz. Muhammed bir gün Hz. Fatma'dan su isterken, Hz. Fatma suyu getirdiği zaman sol ayak başparmağını bir yere vurur ve parmağı kanar. Hz. Muhammed kanı görmesin diye sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağının üzerine koyar. Bu olayı Hz. Hüseyin için de söylerler. Bu günümüzde saygı ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu hadiseden dolayı talipler pir karşısında saygı için dara dururlar.

Dara durmak kıyam etmek gibidir. Allah'ın huzurunda dara durmaktır. Semahta, erenlerin yanında, pir divanında, masum darında dara duruyor gibi hissetmektir. O erenlerin şahitliğinde söz vermektir. Bu yolu dürüst bir şekilde yürüteceğine dair, kimseyi kırmayacağına dair, kul hakkı yemeyeceğine dair söz vermektir ve kendini kötülüklerden arındırmaktır. Dara kalkıp dara durduktan sonra herkes pak bir insan olarak ortaya çıkmaktadır.

Cem esnasında dede selametele oturun demeği müddetçe talipler iki diz üzeri oturmak zorundadır. Bu durumu yapamayacak durumda olanlar harici oturur. Kesin bir şekilde cem esnasında konuşmak yasaktır. Buna uymayan canlar gözcü tarafından uyarılır. Kısacası cem esnasında “adap, erkân” içinde hareket edilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 17).

4.2.1.1.2. Cem Töreninde On İki Hizmet

Hangi cem yapılıyor olursa olsun, temelde cem toplantıları on iki hizmetin yerine getirildiği meclislerdir. *Buyruk*'ta, on iki hizmetin yerine getirilmediği toplantıların cem özelliği taşımayacağı ve bu esnada yenilen ve içilenlerin helal olmayacağı belirtilir (Üzüm, 2017:183). Adıyaman Ağuışen Alevilerinde de bu böyledir. Bir cemin ibadet sayılması için on iki hizmetin yerine getirilmesi gerekmektedir. On iki hizmetin yerine getirilmediği toplantılar normal olarak yapılan muhabbet yerine geçmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

On iki hizmet sahipleri dede hariç normal kişilerden seçilebilir. Kişinin on iki hizmet eri olabilmesi için Alevilik hakkında bilgili ve birikimli olması gerekmektedir. Kişi gerekli şartları sağlarsa dede tarafından o göreve layık görülür. On iki hizmet

erlerinden olan rehberler genelde ocaklı ailelerden seçilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde on iki hizmet sahipleri şunlardır:

4.2.1.1.2.1. Dede (Pir, Mürşit)

Alevilikte pirlük mürşitlik yapan kimseye “dede” denir. İnanca göre, dede Hz. Ali ve dolayısıyla Hz. Muhammed’in soyundan gelir. Peygamber soyu dışında bir kişinin dedelik yapması olası değildir (Bozkurt, 2008:32). Dede, cem törenlerini yönetir. Toplumda aydınlatıcı konuşmalar yapar. İnanç önderi olarak dinsel görevleri yerine getirir. Taliplere yol-erkân gösterir, öğretir.

Dede, Alevilikte en üst mertebede bulunan kişidir. Yol gösterir, erkân yürütür, öğüt verir, cem yönetir, kurban sunumlarında öncüdür, ölüm törenlerinde, evlilik törenlerinde büyük rol üstlenir. Dede cem törenlerinin birinci hizmet sahibidir. Cem törenlerini yönetir, normal zamanlarda toplumun sorunlarını çözer, toplumu her konuda eğitir ve yönetir. Dedeler bu konuda kendini geliştirmiş kişilerdir.

Ocaklı ailenin içinde kim dedelik vasıflarını taşıyorsa, bu yola yatkın ise o dede olarak seçilir. Ailenin diğer erkek fertleri de dededir fakat onlar yol, erkân yürütmezler. Bundan sonra yol, erkân yürütme işini seçilen dede yapar. Her dede ailesinin, ocağının icazetnamesi vardır. Soy şecereleeri Ehl-i Beyte kadar dayanmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde dedeye “Sercem” de denilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Cem törenlerinde dede semaha kalktığı vakit orada bulunan bütün canlar ayağa kalkıp ayakları mühürlenmiş (dara durma) bir şekilde dedenin oturmasını beklerler.

Bektaşilerde tarikat yoluna girerek kendini geliştiren kimse “Dede Baba” olarak görev yapar. Bu kişilerin Ehl-i Beyt soyundan olma koşulu yoktur. Bu kişiler Dedelerin olmadığı yerlerde yol, erkân yürütürler.

4.2.1.1.2.2. Rehber (Mürebbi)

Dededen sonra en önemli hizmet rehberindir. Rehberlik Aleviliğin eğitim kurumudur. Dedenin bulunmadığı yerde onun yardımcısıdır (Bozkurt, 2008:33).

Rehber her konuda dedenin yardımcısıdır. On iki hizmette rehber, ocaklı ailelerden seçilmeye özen gösterilir. Alevilik yolu hakkında canları aydınlatan kişidir. Yolun ehli olan biri bu görevi yapmaktadır. Yola girenleri hazırlar ve pir huzuruna, erenler meydanına getirir (K.Ş. 2).

İkrar verme, musahiplik gibi cemlerde rehber onlara neler yapılacağını gösterir. Bu yolda onlarla birlikte hareket eder. On iki hizmet sahiplerine yol gösteren, cem esnasında onlara neler yapmasını gerektiğini öğreten kimsedir. Ayrıca on iki hizmet sahiplerine hizmet boyunca eşlik eder (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.2.3. Gözcü

Gözcü, cem töreninde cemin düzenli ve sükûnetli geçmesini sağlayan görevlidir. Cem töreni boyunca ayakta ayakları mühürlenmiş bir şekilde durur. Elinde “Elif” adı verilen uzunca, dümdüz bir değnek vardır. Bu değneğin bir ucu göğü bir ucu yeri temsil eder. Cem esnasında “Elif” kesinlikle yere değmemelidir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Gözcü, niyaz edeceği durumlarda yere veya posta değil elinde bulunan “Elif”e niyaz eder. Elif ile düzeni bozan canları uyarır. Uyarmasına rağmen hala düzensizlik yapıyorsa o canı cemden çıkarma yetkisi vardır. On iki hizmet sahipleri görevlerini yaparken gözcü de onlara eşlik eder ve başlarında durur. Gözcünün piri Karaca Ahmet’tir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Cem esnasında herhangi bir ihtiyaçtan dolayı cemden çıkmak isteyen biri önce gözcüye söyler. Gözcü de bu durumu gidip dedenin kulağına söyler. Eğer dede izin verirse o kişi cemden dışarı çıkabilir. Yoksa herhangi bir şekilde cemlerden çıkmak yasaktır. Cem esnasında sükûnet bozulursa gözcü: “Gerçeğe Hü” diye bağırır. Gözcünün bu uyarısıyla cemde sükûnet sağlanır. Gözcü bir nevi cem esnasında dedenin dili olur.

Gözcü: “Marifete hüü...” der ve canlar edep-erkân (iki diz üstü) otururlar.

Adıyaman Ağuichen Alevilerinde on iki hizmet saz eşliğinde deyişler okunarak meydana teker teker çağırılır ve hizmet sahipleri meydana niyaz edip dara dururlar. Gözcü: “on iki hizmetlerimizin kabulüne gönül birliğiyle diyelim Allah Allah” der ve Dede şu gülbangı okur: “Bismi Şah Allah Allah... Üçlerin, beşlerin, yedilerin ve kırkların hürmetine... On İki İmam, on dört masum-u pak, on yedi

kemberbest ve kerbela şehitlerinin hürmetine... Erenlerin, evliyaların, âşıkların ve sadıkların hürmetine... Hakk erenler dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı vere... Gözcü Karaca Ahmet'in ve on iki hizmet sahiplerinin de hizmetleri kabul muratları hâsıl ola... Eksiklerimiz tamama yazıla. Hz. Pir Divanına kaydola... Nur-u Nebi Keremi Ali Pirimiz Hacı Bektaş Veli... Dil bizden nefes Şahı Şehidi Kerbela'dan ola. Gerçeğe hüü..." der (K.Ş. 1. K.Ş. 2).

Gözcü, düşkün durumuna düşürülmüş kişileri cem alanına girmesine izin vermez (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.2.4.Çerağcı (Delilci)

“Çerağ” ya da “delil” adı verilen aygıtı yakan kimsedir (Bozkurt, 2008:33). Eski dönemlerde bu eşya genel itibari ile yağ ile çalışırdı. Günümüzde bazı yerlerde ayinde mumlar kullanılmakla beraber Adıyaman Ağuışen Alevilerinde sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde bu aeyşaların yerini sistematik bir şekilde dizilmiş üç lamba almıştır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Cem töreninde Allah'ın, Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin nurunu temsilen genel olarak üç mum yakılmaktadır. Mumlar bir, üç, beş, yedi, on iki, on dört, kırka kadar yakılabilir. Bu sayılar Alevilikte önem arz etmektedir. Bir diğer adı da delilcidir. Delilci mumu yakmadan önce üçer defa Allah Muhammed ya Ali der (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Cemlerde üç mum veya üç lamba ile aydınlatma işlemini “Allah-Muhammed-Ali” üçlemesini sembolize etmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Cem törenim en son safhasında delilci gelip yaktığı mumları söndürür. Mumların sönmesi cemin bittiğine işarettir. Böylelikle ceme gelen kişiler dedenin izni ile oradan ayrılabilirler.

Delilcinin piri Zeynel Abidin'dir ama bazı kaynaklara göre de delilci Cabir-i Ensari'dir (K.Ş. 1, K.Ş. 2).

4.2.1.1.2.5.Zakir (Sazandar)

Cem töreninde saz çalıp deyiş, duvazımam, miraçlama, mersiye, nefes ve kasideler okuyan on iki hizmet sahibidir. Zakirler uzun bir deneyim ve sınama geçirmiştir. Zakirlerin çaldığı sazın eşliğinde semahlar dönülmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2).

Zakirlerin genelde iyi saz çalmalarının yanında seslerinin de güzel olmasına dikkat edilir. Zakir, ezberinde bir cem töreni için gereken bütün deyişleri ve ezgileri bilmektedir. Cem töreni içerisinde hangi aşamada hangi deyişi nasıl çalması gerektiğini bilmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde genelde cemler tek zakir ile yapılmaktadır. Bazen birden fazla zakirle de cemler yürütülmektedir.

Zakirlerin piri Zeynel Abidin'dir. Ayrıca Bilal Habeşi olduğu da kabul edilmektedir.

4.2.1.1.2.6.Süpürgeci (Ferraş)

Genel olarak süpürgeci olarak bilinse de "Ferraş" ismi de sıkça kullanılmaktadır. Ferraş cem yapılacak yerin temizliğinden sorumlu on iki hizmet görevlisidir. Manevi olarak da kirleri ferraş temizler. Ferraş her hizmetten sonra meydana süpürge çalar.

En çok ikrar ve musahip cemlerinde süpürme yapmaktadır. İkrar veren veya musahip olarak canlar dedenin huzurunda dara dururlar. Dede burada onları sorguya çeker. Bu esnada onların günahlarının yere döküldüğüne inanılmaktadır. İşte ferraş bu günahları süpürüp postun altına atar.

Bu hizmeti erkek can tek başına yapıyorsa "hüü" dedikten sonra eğilip meydana süpürür, sembolik olarak süpürdüklerini çulun (meydandaki halı, kilim vb.) ucunu kaldırıp altına doğru "sırrı sır edenin demine hüü" deyip süpürgeyi üç defa "Allah, Muhammed, ya Ali" diye meydana çaldıktan sonra dara durur, süpürgeyi sol koltuğuna alır ve "hüü" diyerek şu duayı okur: "Hamdülillah Pirimiz ol Hz. Bektaşî'dir. Üstadımız Al-i Muhammed'den Seyidi Ferraş'dır. Bercemal-i Muhammed, Kemal-i İmam Hasan Şah Hüseyin Ali Bülend'e salâvat" der. Tüm canlar: "Allahümme salli ala seyyidine Muhammed'in ve ala Ali Muhammed" diye salavat getirir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Bu hizmeti üç bacı yapıyorsa yine aynı şekilde "hüü" diye meydana gelip, sırayla her biri birer defa süpürgeyi meydana çalarken "Allah, Muhammed, ya Ali" dedikten sonra "Destur-u Pir... Biz üç bacıyız, Güruhu Naci'yiz, kırklar meydanında süpürgeciyiz... Süpürgeci Salman, Kör olsun Yezid-i Mervan, zuhur eyleye Mehdi-yi sahip zaman... Nefes pirdendir. Hü pirim hüü..." derler ve dede de şu gülbangi okur:

“Allah Allah. Seyit Ferraş efendimizin hüsnü himmet ve hidayeti üzerimizde hazır ola. Hizmet sahibi hizmetinden şefaata bula. Nur-u Nebi Kerem-i Ali Pirimiz Üstadımız Hacı Bektaş-ı Veli. Gerçek erenlerin demine hüü.” (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Ferraşlığı tek bir erkek yapabileceği gibi üç bacı da yapabilir. Genel olarak Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde üç bacı yapmaktadır.

4.2.1.1.2.7.Sakka (İbrikdar)

İbrikdarlığı bir erkek ve kadın yapmaktadır. İbrikdarlar cemde mersiyeler okuyarak Hz. Hüseyin’in aşkına su dağıtan, lokmalar yenildikten sonra el temizliği için ibrik ve havlu getiren on iki hizmet sahibidir. Sakkanın yaptığı hizmet aynı zamanda tarikat abdesti olarak da algılanır. Bu tarikat abdesti şu şekilde olur:

İbrikdarlar meydana geldiği zaman ellerinde su dolu sürahi, omuzlarında havlu ve bir elinde atık suyunun akması için bir kap bulunur. Meydanda önce kendileri abdest alırlar. Suyu iki eline üç defa dökerler. Her döktüklerinde: “Allah, Muhammet, Ali” derler. Kendileri abdest aldıktan sonra aynı şekilde dede ve postta oturanlara abdest aldırırlar. Daha sonra taliplerden üç erkek ve Ana Fatma’yı temsilen bir kadın cana abdest aldırırlar (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 17).

Her ne kadar ceme gelen kişiler kendi beden temizliğini yapsa da cem esnasında ibrikdarlar sembolik olarak bu abdesti aldırırlar.

Sakkanın piri Selman-ı Pak’tır.

4.2.1.1.2.8.Sofracı (Lokmacı)

Bu on iki hizmet sahibi sofracı, lokmacı, kurbanacı gibi birçok isimle adlandırılır. Kurbanacı ceme gelen canların getirmiş olduğu lokmaları eşit bir biçimde dağıtma ile sorumlu hizmet eridir. Ceme gelen canların hemen hemen hepsi lokma getirirler. Bu lokmalar bisküvi, gofret ve mevsimine göre meyvelerdir. Gelen bu meyveler cinsine göre harmanlanır ve bir tepsi içine koyulur. Bu işlerin hepsi kurbanıcının görevidir.

Kurbanıcının asıl görevi ikrar verme ve musahip cemlerinde getirilen kurbanları kesilip pişirilmesini sağlamaktır. Cemin en sonunda kurbanacı var olan bütün lokmaları dedenin huzuruna getirir. Dede bu lokmalara illa bir eliyle dokunarak duasını verir. Kurbanacı üç defa: “elimde yoktur okka ile terazi, herkes oldu mu hakkına

razı” dedikten sonra cemde bulunanlar da “Allah Allah!” diyerek haklarına razı olurlar. Daha sonra kurbanlı lokmaları herkese eşit bir biçimde dağıtmaktadır. Lokmalar dağıtıldıktan sonra ancak dedenin izni ile herkes aynı anda yemeye başlar. Olurda lokmalar herkese yetişmez, yeniden dağıtım yapılmasını diye yemek için dedenin izni beklenir.

Günümüzde cemler çok kalabalık olduğu için böyle bir dağıtım mümkün değildir. O yüzden kurbanlı lokmaları çıkış kapısının oraya koyar. Cemden çıkan canlar o lokmalardan kendi payına düşeni yerler. Bu lokmaları, kimisi hastalığına şifa için kimisi kısmetinin açılması için kimisi bir muradının olması niyetiyle yer. Bu istekler daha da uzatılabilir.

Kurbancının piri Mahmut el Ensari'dir.

4.2.1.1.2.9. Peyik (Davetçi)

Cem ibadetinin nerede ve ne zaman yapılacağını taliplere haber veren on iki hizmet görevlisidir. Cem ibadetinin yapıldığı yer ile dışarı arasında bağlantıyı oluşturur. Kimlerin ceme geldiğini kimlerin gelmediğini belirler (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Bir diğer adı davetçidir. Davetçinin piri Cebrail'dir.

4.2.1.1.2.10. İznikçi (Meydancı)

Cemevinin ve cem ibadetinin yapılacağı yerin temizlik işlerine bakar. Ayakkabı ve vestiyer işleriyle uğraşır. İznikçinin bir diğer adı meydancıdır. Asıl görevi ise meydana postu getirmektir. Postu getirme işlemi şöyle olmaktadır:

Meydancı postu-seccadeyi- alıp, “Hüü Erenler Hak Muhammet Ali Hizmeti geliyor” diye birer adım atarak üç defa bunu tekrar eder darda durur ve Dede şu gülbangı okur: “Bismi Şah Allah Allah... Bu post Hak Muhammet Ali'nin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin On İki İmamların postu... Kamber Ali Sultanın sermiş olduğu post ola. Hizmet sahibinin hizmeti kabul muradı hâsıl ola. Dil bizden nefes pirimiz Hacı Bektaş Veli'den ola. Gerçeğe hüü...” (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Meydancı bu gülbenkten sonra postu serer ve posta niyaz edip yerine geçer. Meydancının piri Hüzeymetül Ensari'dir.

4.2.1.1.2.11. Kapıcı (Bekçi)

Cem töreninde salona giriş, çıkış kapısının idaresini elinde tutan on iki hizmet görevlisidir. Cem töreni başladıktan sonra kişilerin hem girişi hem de çıkışı yasaklanır. Kapıcı tarafından kapı kitlenir ve cem töreni bitinceye kadar kapıcı kapının önünde ayakta beklemektedir. Cem yapmanın yasak olduğu zamanlarda kapıcının başka görevi ise dışarıdan yabancı kimselerin gelip gelmediğini gözlemektir. Hatta ceme gelmiş olan kişilerin evine de bekçilik yapmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 17).

Cem başlamadan önce dede tarafından kapı mühürlenir. Kapı mühürlendikten sonra kesinlikle giriş, çıkışlar yasaktır. Mazereti olanlar gözcü vasıtasıyla dedeye söyler. Dede de destur verdikten sonra kapıcı kapıyı açar (K.Ş. 2, K.Ş. 3). Kısacası kapıcı içte ve dışta güvenliğin sağlanması için gerekli önlemleri alan on iki hizmet görevlisidir. Kapıcının piri Kamberdir (K.Ş. 1).

4.2.1.1.2.12. Saki (Dolucu)

Cem esnasında suyu dağıtan on iki hizmet görevlisidir. Cemin sonlarına doğru kerbela şehitleri için mersiyeler okunmaktadır. Kerbela şehitleri susuz bırakılarak şehit edildikleri için bu mersiyelerden sonra su dağıtılır (K.Ş. 2).

4.2.1.1.3. Cem Töreni Çeşitleri

Cem törenleri kendi arasında cemin toplanma amacına göre iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar; Muhabbet Cemleri ve Görgü Cemleridir. Bunları da kendi arasında ayıracağız.

4.2.1.1.3.1. Muhabbet Cemleri

Eğitim, öğretim amaçlı cemlerdir. Bu cem türlerinde on iki hizmet yürütme zorunluluğu yoktur (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Yörede yapılan dört farklı muhabbet cemine rastladık.

4.2.1.1.3.1.1. Koldan Kopma Cemleri

Cem törenleri arasında ilk cem koldan kopma cemidir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Bu cem töreni ibadetten ziyade Alevi gençleri toplantıya alıştırmaya, adap ve erkan hakkında bilgi verme, Alevilik mefkuresini aşılama amacıyla yapılan bir muhabbet toplantısıdır (Üzüm, 2017:203).

Öğretici cemler olarak yapılmaktadırlar. Bu cem töreninde Alevilikle, yolla, erkânla ilgili bilgiler verilmektedir. Daha önce belirtildiği gibi eğitim ve öğretim amacı taşıdığından; cem evine nasıl girilir, nasıl kalkılır, nasıl dara durulur, nasıl semah dönülür, nasıl ikrar verilir, nasıl oturulur-kalkılır gibi genel olarak canların bilmesi gereken her şey öğretilir. Bunların yanında muhabbet de yapılmaktadır. (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.3.1.2. Lokma Cemleri

Lokma cemleri, dileklerin, muratların, adakların yapıldığı ve bu arada cemlerin yürütüldüğü, insanların birbirine muhabbetle, barışla yaklaştığı cem türüdür. Bu cemlerde de muhabbet yapılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Lokma cemlerinde dede şu gülbangı verir: “Allah Allah! Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin. Yiyenlere nur-ı iman ola! Hastalar şifa bula! Müminler şad ola! Münafıklar berbat ola! Üçler, beşler, yediler, on iki imam, on yedi kemerbestler, kırklar, seksen bin Rum erenleri, doksan bin Horasan pırları, yüz bin gaib erenleri, Hakk-Muhammed-Ali, pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş-Veli lokmalarımızı kabul eyleye! Dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı kabul eyleye! Gerçeğe hüü” der. Bu duadan sonra artık lokmalar yenmeye başlanmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Bu lokmalardan yiyen kişiler hastalıktan, kederden, musibetlerden, sakınacağına ve hayatının, kazancının bereketli olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.3.1.3. Hıdırellez Cemi

Hıdırellez zamanına özel yapılan cem törenidir. Bu cem töreninden önce büyük hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıkların başında yörede “havra” olarak adlandırılan bir çeşit yemeğin yapılması gelmektedir. Hıdırellez ceminden önce cemin yapılacağı gün için duyuru yapılır ve herkes kendini o güne hazırlar. Hıdırellez zamanını ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz. Hıdırellez cemine başlamadan önce gelen kişilere havra ikram edilir. Havra ikram edilmeden önce dede şu gülbangı verir:

“Ya Hakk, ya Muhammed, ya Ali! Bismi Şah Allah Allah... Seyyidi Selman, kör olsun mervan, mülkü Süleyman, elhamdulillah. Dosta mihmanız, cümlemiz canız, ehli imanınız elhamdulillah. Sofra Ali'nin, himmet velinin, şöhret dinin elhamdulillah. Haşim'in zikri, el fakirin fikiri, lokmanın keremine şükür elhamdülillah. Niyazınız nur

ola, Şah zuhur ola, lokmanız arta eksilmeye, taşa dökülmeye, dertlere derman ola, hastaya şifa ola, nimeti Celil ola, bereketi Halil ola, bir lokması bin kazaya-belaya karşı gele ne niyetle ne muratla hazırladıysanız Hızır'ın yüzü gözü hürmetine Hakk gönlünüzdeki muratlarınızı nasip eyleye. Birliğinizi, dirliğinizi kadim eyleye. Namerde, münkir münafiğa uğratmaya, arsızca, pirsizce, uğursuzca düşürmeye. Cemi cümlelerinizi görünür, görünmez kazalardan, belalardan uzak eyleye. Çağırduğumuz er, evliya cemi cümlemizin canına yetiše. Haneleriniz gül ola, gülünüz bülbül ola, yüzünüz ak ola, özünüz pak ola, divanı Muhammed-Ali'de yüzünüz her daim hak ola, çağırduğumuz er, evliya cemi cümlemizin canına yetiše. Evvel Allah diyelim, kadimi billah diyelim, geldi hakkın sofrası, bizde Ehl-i Beyt aşkına yiyelim. Nuru iman, aşkı şevk ola. Şah yürüye, helali hoş ola, hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata göre. İki cihanda gördüğümüzden emin eyleye. Bu birlikteliği, bu güzelliği kadim eylesin çağırduğumuz er, evliya, sadık, muhip, derviş, divane. Yaramaza uğratmasın, münkir, münafiğa düşürmesin. Cemi cümlemizi kazadan, beladan hıfzı himaye eylesin. Hepinizi Hakk saklasın, Hızır beklesin. Hızır'ın bereketi, Hz. Muhammed'in güzel ahlakı sizlerle olsun. Ya Hakk, ya Muhammed, ya Ali... Allah eyvallah" der (K.Ş. 3).

Dedenin bu gülbangından sonra lokmalar sağ baştan herkese eşit olacak şekilde dağıtılır. Günümüzde cemler çok kalabalık olduğu için lokma dağıtımını cem salonunda yapılmamaktadır. Kişiler, cem salonunun dışında lokmalarını yedikten sonra cem yapılacak yere geçerler. Burada artık gülbangların, deyişlerin, dedenin nasihatlerinin konusunu hıdrellezin oluşturduğu cem yapılır. Hıdrellez cemlerinde on iki hizmet erkânı yürütülmektedir.

Hıdrellez ceminin her hafta cuma gecesi yapılan cemden farkı sıkça hıdrellez konusunun konuşulması, deyişlerinin söylenmesi ve cem öncesi yapılan "havra" ikramıdır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.3.1.4. Nevruz Cemi

Baharın başlangıcı olarak kabul edilen 21 Mart günü yapılan cemdir. Nevruz ceminden önce cemin yapılacağı tarih herkese haber verilir. Ceme gelen kişiler yeşil ve yeşilin tonlarını giymeye gayret ederler. Nevruz ceminde de dede, nevruz hakkında bilgiler verir, okuduğu gülbang ve deyişler nevruz ağırlıklı olur. Nevruz ceminin cuma gecesi yapılan cemden farkı bu deyişler, gülbanglar ve giyim kuşamdır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.3.2. Görgü Cemleri

Cem ibadetinin asıl olarak yerine getirildiği cemlerdir. Bu cemlerde on iki hizmet yapılmak zorundadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Görgü cemleri Aleviliğin en temel törenleridir. Alevilik yolunun, erkânının tamamen uygulandığı cemlerdir. Yörede üç görgü cemine rastladık.

Görgü cemleri, zaman zaman görgü veya ikrarlarını vermek isteyen Alevî taliplerin isteği üzerine dede ve on iki hizmet sahiplerinin bir araya gelmesiyle icra edilen erkânlardır. Bu gelenek, Alevî-Bektaşî kültüründe “ölmeden önce ölmek, ahiret hesabından önce dünyada hesap görmek” anlayışının sosyal hayattaki pratik yansımasıdır (Rençber, 2013:229).

4.2.1.1.3.2.1. İkrar Cemi

Alevilik inancında ikrar vermek, bir diğer ifadeyle pirden nasip almak; mecazi anlamda pirden yeniden doğmak ve yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilir (Üzüm, 2017:192).

İkrar cemi Alevilikte en önemli cem türüdür (K.Ş. 3). Bu cemde şu esas alınır: Bir pirin, rehberin, mürşidin huzurunda Allah’a yemin etme. Canlar burada Allah’a, Hz. Muhammet’in onun elçisi olduğuna, Kur’an-ı Kerim’e inandıklarına; pirin, rehberin, mürşidin sözünü dinleyeceklerine Allah’ın ve canların huzurunda yemin ederler.

Bu yeminden sonra yalan söylemeyecek, zina yapmayacak, haram yemeyecek, eliyle koymadığını almayacak, gözüyle görmediğini söylemeyecek; eline, beline, diline sahip olacak; aşına, eşine, işine sadık olacak; yetimin hakkını gözetecek, mazlumu koruyacak, fakir fukaraya yardım edecek; ana-baba, akraba, komşu, ata hakkı bilecek; iftara etmeyecek, kem gözle insanlara bakmayacak, kötü söz söylemeyecek; Allah’ı bir bilip özünde taşıyacak, muharrem orucunu tutacak bütün bunlar için ikrar vermiş olacaktır.

İkrarın temelini insanlık sevgisi oluşturmaktadır. İkrar toplumdaki düzeni sağlamaya yöneliktir. İkrar veren her can buna uyarsa toplumda insanlığa zarar hiçbir unsur barınmaz. Canlar ikrar verdikten sonra kesinlikle ikrarından dönemezler. Eğer ki bu vasıfları yerine getirmezse o kişi canlar tarafından düşkün ilan edilmektedir. Alevilikte düşkün ilan edilen kimseler tamamen toplumdan soyutlanır. Düşkünlüğü

devam eden bir cana selam bile verilmemektedir. Düşkünler cemlere, düğünlere, özel günlere katılamamaktadır. Bu durum ta ki düşkünlüğü kalkana kadar devam etmektedir. Düşkünlüğü kaldırmak için cemlerde düşkün kaldırma ritüelleri uygulanmaktadır.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İkrar cemleri şöyle yapılmaktadır:

Kişiler, Alevi ana-babadan doğmuş olabilir ama bu Alevi olduğu manasına gelmez (K.Ş. 2). Kişinin Alevi olabilmesi için görgüden geçip ikrar vermesi lazımdır. Cem kurulur, çevredeki herkes bu ceme katılabilir. Görgüden geçip ikrar verecek kişi “dört kapı, kırk makamdan” geçer. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapılarından geçer. Buralardan geçtiği sürelerde herkes kendisine soru sorar, sorguya, çekilir.

Dede der ki: “Döktüğünü doldurmaya, ağlattığını güldürmeye, küstüğünle barışmaya vs. bunlara Allah eyvallah diyor musun?” görgüden geçen kişi buna: “Allah eyvallah” cevabını vermelidir.

Dede tekrar sorar: “Eline, beline, diline sahip olacağına Allah eyvallah diyor musun?”

Kişi yine: “Allah eyvallah” der.

Dede tekrar sorar: “Aşına, işine, eşine sadık olacağına Allah eyvallah diyor musun?”

Kişi yine: “Allah eyvallah” der.

Dede tekrar sorar: “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapmayacağına Allah eyvallah diyor musun?”

Kişi: “Allah eyvallah” der.

Dede tekrar sorar: “Burada olmayıp, başka yerde olan herhangi bir can talip davacı olup hak talep ettiğinde, onun hakkına hak deyip hakkını vereceğine Allah eyvallah diyor musun?”

Kişi: “Allah eyvallah” der.

Dinin gereklerini kişiye hak bellettir. Bu gibi sorularla bu gibi akitlerle kişi görgüden geçer ve ikrar verir. Dede talibin sırtına “Allah-Muhammed-ya Ali” diyerek, Pençe-i Ali Aba vurur. Bu görgü esnasında kişi Dedenin önünde postun üstüne

durmaktadır. Bu post manevi değer olarak Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e gelen, Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in musahip oldukları post olarak görülür. Adıyaman Ağuışen Alevileri, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bu postun üzerine çıkıp tek vücut çift kafa olduklarına inanmaktadır. Bu görgüden dede dâhil her Alevi geçmelidir. Günümüz artık ikrar cemleri yok denecek kadar azdır.

İkrar verildikten sonra kişinin durumu varsa kurban keser ve lokma olarak dağıtır. Burada asıl olan kişinin kendini kurban etmesidir. Kesilen hayvan kişiyi temsil eder (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

İkrar veren canlar ikrarını her yıl yenilemek zorundadır. Tekrardan dara çekilir. İkrar verdirilir.

4.2.1.1.3.2.2. Musahip Cemi

Sözlükte “kardeş tutmak, kardeş edinmek” anlamına gelen musahiplik, terim anlamı olarak da Alevilik inancında evli iki çiftin birbiriyle yol kardeşliği kurması demektir. Bunun eski Türk inanç ve adetleriyle ilişkili arka planı bulunmakla birlikte, aynı zamanda İslami bir boyuta da sahiptir (Üzüm, 2017:196).

Musahip kardeşliği denilen, canı cana katmak, malı mala katmak düsturuyla birlikte yola çıkılan iki ailenin yoldaşlığıdır. Musahip aileler her şeyiyle birbirinden sorumludur. Kişiler bu yola girmeden önce tertip edilen musahip ceminde erenler meydanında, Allah'ın huzurunda ikrar verirler. Bir nevi yemin törenidir.

Musahiplik, yârin yanağından gayrı her şeyini ortak olarak paylaştığın yol kardeşliğidir. Bu kurum günümüzde uygulanamamaktadır. Çünkü musahipliğin çok zor şartları vardır. Günümüzde bunun yerine “her el kaşıdığı gövdeyi bilir” anlayışı hâkimdir. Yani herkes kendinden mesuldür. Kişinin, musahibinin imkânı yoksa aynen kendi çocuklarına baktığın gibi onun da çocuklarına bakmalıdır ne yerse musahibinin de yemesi lazımdır. Musahipler birbirinden sorumludur. Talipler musahip olacağı kişiyi seçer iki taraf da anlaşırsa gidip dedeye ikrar verirler. Musahipler genel olarak evlenmiş kişiler olmaktadır. Çünkü sadece erkekler değil kadınlar da ikrar vermektedir. Dört kişi birbiriyle kardeş olmaktadır. Musahip olan kimseler birbirine kız alıp veremez. Musahip kişiler birbirleriyle her alanda bütünleşirler.

Musahip olacak aile önce iyi günde kötü günde birbirine destek olacağına dair karar alır. Çünkü musahiplerden biri yanlış yaparsa diğeri de mesul tutulur. Bunun için

musahip olacak aileyi seçmek çok önemlidir. Mühim olan bu iki ailenin birbirine maddi olarak, mekân olarak yakın olmasıdır. Musahip olmak için dört kapı kırk makamdan geçilir. Rehber musahip olacak aileye musahipliğin gereklerini, yolu bir kez daha hatırlatır.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde Musahip Cemi böyle yapılmaktadır:

Rehber: “Bu yol, Hakk-Muhammed-Ali Hünkâr Hacı Bektaş’ın yoludur. Bu yol kıldan ince kılıçtan keskindir. Ateşten gömlek, demirden leblebidir. Riya ile ibadet olmaz, şirk ile itaat olmaz. Bu yola gelme gelme, dönme dönme gelirsen malından olursun dönersen canından olursun” der.

Rehber: “Eline, beline, diline sahip olacağına, eşine, işine aşına sadık olacağına Allah eyvallah diyor musun” der.

Bu yeminlerin onaylanmasında sonra dört kapı kırk makamdan geçilir.

Ayini cemde rehberin önünde taliplerin karşısında postun üstünde durulur.

Rehber: “Ayini cem erenleri, hak erenlerin huzurunda dört kişi koç kuzulu kurban olarak ikrar verecek olan canlarımızı meydana getirdim. Nefes pir nefesi, Allah eyvallah” der.

Musahip olacak canlar dedenin huzurunda postun üstünde ayakları birbirine mühürlenmiş bir şekilde kafaları yere dönük beklerler.

Dede: “Bu yol kıldan ince kılıçtan keskindir. Ateşten gömlek, demirden leblebidir. Riya ile ibadet olmaz, şirk ile itaat olmaz. Bu yola gelme gelme, dönme dönme gelirsen malından olursun dönersen canından olursun. İyice düşün taşın yine gel” der.

Musahip olacak kişiler dedenin bu sözünden sonra kapıdan çıkar yani posttan inmiş olurlar. Düşündükten sonra tekrardan ikinci sefer posta çıkarlar.

Dede bu yolun hassasiyetini ve inceliklerini tekrardan kişilere anlatır. Sonra: “Bu yola gelme gelme, dönme dönme gelirsen malından olursun dönersen canından olursun. Öl ikrar verme, öl ikrarından dönme” der. Tekrardan kapıdan çıkarır. Sonra tekrardan kapıya gelirler.

Dede: “Hü şeriat erenleri, hü tarikat erenleri” der.

Erenler de cevap verir: “Gerçeğe hü şeriat erenleri, gerçeğe hü tarikat erenleri” derler.

Dede en son: “Gerçeğe hü sırrı hakikat erenleri” der.

Rehber son olarak tekrar sorar: “Bu yol kıldan ince kılıçtan keskindir. Ateşten gömlek, demirden leblebidir. Riya ile ibadet olmaz, şirk ile itaat olmaz. Bu yola gelme gelme, dönme dönme gelirsen malından olursun dönersen canından olursun, geldiğin yol Ali yolu, durduğun dar Mansur darı, gördüğünüz hak didarı, hak cesede kan vermiş kalbimize iman vermiş, ağız, dil, talip, mürşit, erenler meydanında ne gördünüz ne işittiniz onu söyleyin” der.

Onlar da: “Hak gördük, hak işittik” derler. Ve başlarını kaldırırılar.

Daha sonra Dede bu kişileri cem-i ayine gelenlere sorar: “Değerli canlar bu canlarımızı musahiplik yoluna uygun görüyor musunuz? Bu canlarımızın bildiğiniz duyduğunuz kusurları var mı? Ya da bir alacağınız herhangi bir istediğiniz varsa söyleyin burası hak meydanıdır. Ele gelen dile gelin bile gelin hakkınızı talep edin. Bu canlarımızın ellerin, dillerinden, bellerinden, her bir halinden cemi cümleniz hoşnut ve razı mısınız? Hoşnut ve razı mısınız üç defa tekrarlanır.”

Cevap olarak: “Razıyız, Allah eyvallah, hak cemedir” cevaplarından birini kullanarak onay verirler. Bu onay alındıktan sonra dede musahip olacak kişileri dara durdurur.

Dede: “Canlar, sizleri hazırdaki cem erenlerine sorduk, soruşturduk. Her bir halinizden hoşnutluk getirdiler. Ancak siz kendinizi nasıl bilirsiniz? El gövdede kaşınan yeri bilir. Özünüzü bir yoklayın. Döktüğünüzü doldurmaya, ağlattığınızı güldürmeye, küstüğünüzle barışmaya, yıktığınızı kaldırmaya Allah eyvallah diyor musunuz?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Elinize, belinize, dilinize sahip olacağınıza Allah eyvallah diyor musunuz?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Aşınıza, işinize, eşinize sadık olacağınıza Allah eyvallah diyor musunuz?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Kendinize yapılmasını istemediğiniz bir şeyi başkasına yapmamaya Allah eyvallah diyor musunuz?”

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Başkasının hakkını kendi hakkınız gibi gözeteceğinize Allah eyvallah diyor musunuz?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Burada olmayıp başka zaman başka yerde bile herhangi bir can sizden davacı olup hak talep ederse ona hakkını vereceğinize Allah eyvallah diyor musunuz?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Bu sözü ahdi ve ikrarı bozmayacağınıza dair Hakk-Muhammed-Ali pirimiz üstadımız hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli şahit olsun mu?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Üçler, beşler, yediler, kırklar şahit olsun mu?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Erenler, evliyalar, veliler, nebiler, âşıklar, sadıklar şahit olsun mu?” der.

Musahip olacak kişiler: “Allah eyvallah” der.

Dede: “Hakk-Muhammed-Ali pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli dilde dileklerinizi, gönülde muratlarınızı vere bu ahdinizi ve ikrarınızı bozmayacağınıza dair meydana niyaz edin ve tekrardan dara durun” der.

Dede: “Eliniz elde, yüzünüz yerde, özünüz Mansur darında, Hakk-Muhammed-Ali yolunda, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli divanında, erenler meydanında, pirin huzurundasınız. Dört kapı kırk makam hak mıdır?” diye sorar.

Musahip olacak canlar: “haktır” diye cevap verir.

Dede: “Pir, mürşit, rehber hakkı hak mıdır?” der.

Musahip olarak canlar: “Haktır” der. “On iki yası matem hak mıdır?”
Musahip olacak canlar: “Haktır” der.

Dede: “Kırk sekiz Perşembe hak mıdır?” der.

Musahip olacak canlar: “Haktır” der.

Dede: “Ana, ata hakkı hak mıdır?” musahip olacak canlar: “Haktır” der.

Dede: “Hakk-Muhammed-Ali pirimiz üstadımız hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli verdiğiniz sözden döndürmeye, mahşeri âlemde yandırmaya” der.

Bundan sonra musahip olacak kişiler secdeye eğilir. Secdede musahipler başparmaklarını birbirine raptederler.

Sonra Dede: “Desturu pir Bismi Şah Allah Allah! Hü Allah hü eyvallah, secde haktır âdeme, seyrangahız âleme, el ele el Hakka dedik, geldik bu deme” der.

Daha sonra Dede: “La fetta illa Ali La seyfe illa Zülfikar Hakk-Muhammed-Ali pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli diyelim gönül bir Allah Allah. Hal erenler halidir. Yol erenler yoludur. Gafil olmayın canlar. İnen üstaz elidir. Allah Muhammed ya Ali, Allah Muhammed ya Ali, Allah Muhammed ya Ali deyip her birinin sırtına pençe-i ali aba vurulur. Vurulan pençe Muhammed, Ali, Ana Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin pençesidir. El bizden pençe Hz. Pirden ola” der ve musahip kişileri tekrardan dara kaldırır.

“Desturu Pir Bismi Şah Allah Allah” der ve musahip olacak canların akitleşmeleri tamamlanmış olur. Artık musahip olmuşlardır. Musahip olan canların pirden yeniden doğduğuna inanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.1.3.2.3. Dardan İndirme Cemi

Alevilikte ve Bektaşilikte vefat eden bir kimse için “Hakk’a yürüdü” deyimi kullanır. Gerçekte, insan Tanrı’dan gelmiş ve O’na dönmektedir. Ölüm bu dönüşün adıdır (Üzüm, 2017:204).

Bir kişinin vefatından sonra onun için düzenlenen ceme dardan indirme cemi denmektedir. Yapılan bu cem, rızalık meydanı için düzenlenmektedir. Vefat eden kişinin üzerindeki hakların helal edilmesi için yapılmaktadır. Komşusu, eşi, akrabaları, dostu, arkadaşı ne kadar tanıdığı varsa bu ceme davet edilir. Burada herkese hak iddia

edilir. Gelen misafirlere şöyle denir: “Sizin Hakk’a yürüyen candan alacağınız, vereceğiniz var mı? Bir hakkı var mı?”

Hakların iki taraf içinde helallik alınması için düzenlenen cemdir. Eğer borcu varsa o borç ödenir. Alacağı varsa aynı şekil o da tahsil edilir.

Diğer cemlerde olduğu gibi bu cemde de tevhit okunur, orada da semahlar dönülür, orada da mersiyeler okunur. Bir cem ayini için neler yapılıyorsa dardan indirme cemlerinde de aynısı yapılır. Diğerlerinden farkı belirttiğimiz gibi cem başlamadan önce hak iddia edilir. Orada çıkan hakların hepsi ölen kişinin ailesi, musahibi, akrabaları tarafından giderilir. Alevilik inancında dünyasını değiştiren canın arkasından hiçbir kul hakkı bırakmaması gerekmektedir.

Dardan indirme cemi ölen kimse için yapılan son cemdir. Bu cemlerde okunan gülbanglar, deyişler, duvazıimamlar genel itibari ile ölüm ile ilgilidir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.1.2. Kurban Bayramı

Alevilikte kurban geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Yatır, ocak ziyaretleri veya ibadetler sırasında kurban geleneği uygulandığı gibi, Kurban Bayramı’nda da kurbanlar kesilir (Yaman, 2012:225). Kurban Bayramı diğer Müslüman toplumlarla aynı vakitte kutlanır. Adıyaman Ağuichen Alevileri de Kurban Bayramı’nın kaynağı olarak Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail meselesine dayandırırılar (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 17, K.Ş. 8).

Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail’i Allah için kurban edeceği vakit Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla gönderilen koçun oğlunun yerine kurban etmesi geleneğine bağlı kalınarak Kurban Bayramı kutlanılmaktadır. İmkânı olan herkes bu kurbanı kesmektedir. Kurbanın temel amacı insanların nefislerini kurban etmesidir (K.Ş. 2).

Yeryüzüne bakıldığı zaman her toplumun bir inanç biçimi vardır. Kişiler manevi ihtiyaçlarını gidermek için dinin gereklerini yerine getirirler. İşte aynı şekil dini bayramlar da kişinin yerine getirmekle mükellef olduğu bir inançtır. Dini bayramlar barışın, sevginin, birliğin, beraberliğin sağlayıcısıdır. Kurban Bayramı da bu kapsamda çok önemli yere sahiptir.

Dinsel ve kültürel geleneğe göre Kurban Bayramı'nda maddi durumu yeterli olan kimseler kurban yaparlar. Yapılan bu kurbanın yedi parçasından birini yapan aile veya kişi alır. Geriye kalan altı parçası da fakirlere, ihtiyaç sahiplerine, komşulara dağıtılır. (K.Ş. 1). Sahada yaptığımız araştırmalara göre Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çok istisna yedi parçaya bölme olayı vardır. Normal olarak kurban eti üç eşit parçaya bölünür. Bir parçası aile ve gelen misafirler için, kalanı da fakir ve fukaraya dağıtılmak için kullanılır (K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 7, K.Ş. 13).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri, Kurban Bayramı sabahı diğer Müslümanlarda olduğu gibi bayram namazına gitmezler. Kurban Bayramı günü sabah veya akşam Kurban Cemi yapılır. Burada kurban ile ilgili muhabbetler yapıldıktan sonra normal olarak yapılan cem ritüeli bugün de yapılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Kurban Bayramı'nda kesilecek kurbanı 3-4 saat öncesinden su ve tuz verilir. Kesileceği vakit gözleri kapatılır. Yönü kibleye doğru çevrilerek kanı oraya aksın diye önceden kazılmış çukurun yanına başı gelecek şekilde yatırılır. Kesen kişi tarafından üç defa "Ya Hakk! Ya Muhammed! Ya Ali!" denir. Bunun yerine üç defa "Allahu Ekber" de denilebilir. Alevi kültüründe kesilen bütün kurbanlar bu şekilde kesilmektedir. Kesilen kurbanın normal şartlarda hiçbir kemiği kırılmamalıdır fakat günümüzde artık bu olgu işlevsiz hale gelmiştir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri, Sünni kesimden farklı olarak, Kurban Bayramı boyunca istediği gün kurban kesebilir. Sünnilerde bayramın birinci gününden başlayıp üçüncü günde güneşin batmasına kadar kurban kesilebilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 6, K.Ş. 8).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri ile Sünni kesimin Kurban Bayramı kutlamasında pek bir fark yoktur. Farklar ifade ettiğimiz gibi kurbanın kesilmesi esnasında edilen dualar, bayram sabahı Sünni kesim gibi bayram namazına gidilmemesi ve kurbanı kesme zaman aralığıdır.

Kurbanlar kesildikten sonra eş dost ve akraba ziyaretleri gerçekleşir. Ailenin ve komşunun en yaşlıları ziyaret edilir. Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öpülür. Kurban Bayramı boyunca ziyaretler devam eder. Böylece Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Kurban Bayramı kutlanmış olur.

4.2.1.3. Ramazan Bayramı

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Ramazan Bayramı kutlanmamaktadır. Ramazan ayı boyunca tutulan orucu bir ceza olarak görmekteirler. Özellikle Ramazan ayının on dokuzuncu günü Hz. Ali'nin vurulması daha sonrasında ayın yirmi birinde Hakk'a yürümesi dolayısıyla Muaviye'nin başa geçip şeker dağıtarak meydana geldiklerine inanıldığı için Adıyaman Ağuiçen Alevileri Ramazan Bayramı'nı kutlamamaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 17).

4.2.2. Milli ve Yerel Törenler

4.2.2.1. Aziz Dede Anma Töreni

4.2.2.1.1. Aziz Dede Kimdir

Aziz Dede'nin soyu Ağuiçen Ocağından gelmektedir. Adıyaman İli Merkeze bağlı Bulam köyünde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte ölüm tarihi 1966'dır. Apaziz Dede Ağuiçen Ocağından olup, Hasan Efendi'nin dört çocuğundan biridir. Keramet sahibi ve Ehl-i Beytten olduğu söylenmektedir. Hem zahiri hem de batını yönü gelişmiş bir zattır. Kardeşlerinden biri genç yaşta iken vefat etmiş, diğerleri de Adıyaman Ağuiçen Ocağına "dedelik" yapmış olan Hasan Dede ve Güzel Dede'dir.

Aziz Dede ciddi bir dergâh, medrese eğitimi almamıştır. Büyük ağabeyi olan Güzel Dede'den dini eğitim almıştır. Faal olarak cem töreni yönetmemiştir. Bir halk dervişidir. Kendisi sağ iken halk arasında "Allah'ın divanesi" olarak tanımlanmıştır. Zalim olduğuna kanaat getirdiği kişilerin sofrasında hiçbir zaman oturmamış, daima mazlumların yanında olmuştur. Yaşamı boyunca mütevazı bir hayat sürdürmüştür. İnsanlar arasında dil, din, ırk, mezhep farkı gözetmemiştir. Halk arasında birleştirici yapıcı tavrı böyle ifade edilmektedir: Sünni Osman gelmiş, "Gel kuzum demiş." bağrına basmış, Hıristiyan Sarkis gelmiş, "Gel kuzum demiş." bağrına basmış, Alevi Ali gelmiş, "Gel kuzum demiş." bağrına basmıştır. Böyle bir gönül eri olarak görülmektedir.

Aziz Dede pozitif bilimlere inanan bir kişidir. Kendisinin yanına şifa için gelen kimseleri hem kendi duasıyla, el sürmesiyle tedavi etmiş hem de onları "Ben de hastalanınca doktora gidiyorum, sizler de gidin." diye telkin etmiştir (K.Ş. 29). Günümüzde Aziz Dede Türbesini herkes ayrı bir amaç uğruna ziyaret etmektedir:

hastalıklarına şifa bulmak, üniversiteyi kazanmak, iş güç sahibi olmak, cin çarpmasından kurtulmak, romatizma hastalığından kurtulmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak için vs.

Aziz Dede sağken dedeliğin aksayan yönlerine sitem etmiş, sömürü düzenini değiştirmeye çalışmıştır. Aziz Dede diğer dedeler gibi köy köy gezip “çıralık” istememiştir. İnsanlar kendisi onun ayağına getirmiştir. Hiçbir zaman mal, mülk, para istememiştir. Kendisine verildiği vakitse harcamadan, kullanmadan dağıtmıştır. Dünya malından vazgeçmiş, mülkiyetle bağını tamamen koparmıştır.

Aziz Dede Türbesi günümüzde Alevi-Bektaşî dergâhına dönüştürülmektedir. Dergâh içerisinde cemevi, kütüphane, üç katlı hizmet binası ve kubbeli türbe vardır. Dergâhın ana girişinde “İyilik edin şüphesiz Allah, iyilik edenleri sever (Bakara Suresi, 195)”, “Yoksulları, mazlumları sevin, onların yanında olun(Hz. Muhammed)”, “Ben bana kötülük yapana da iyilik yaparım, kötüler kötülük yapmaktan vazgeçmezler diye ben niye iyilik yapmaktan vazgeçeyim (Hz. Ali)” sırasıyla ayeti, hadisi ve Hz. Ali’nin sözü yazmaktadır. Girişin sol tarafında kütüphane ve onun hemen üst tarafında da cemevi yapılmaktadır. Yukarı çıkıldığı zaman Aziz Dede’nin türbesi bulunmaktadır. Bu türbenin ana girişinde de şöyle “Bu türbede Hakk Muhammed Ali yolunun eri, adalet, merhamet, sevgi şefkat ve umut ışığı, bilge insan irfan ve keramet sahibi, gönül gözü açık, mürşidi kâmil gönüller sultanı ‘Ap Aziz’ yatmaktadır” yazmaktadır.

Türbenin önünde çok büyük bir ağaç bulunmaktadır. Türbenin içerisi daha yapım aşamasındadır. Kubbe türbenin hemen üstüne inşa edilmiştir. Türbenin içerisinde ziyaretçilere hitaben şöyle yazmaktadır:

Ey gönüller sultanı Apaziz’in ziyaretçisi;

Duaların kabul olsun, Hakk Muhammed Ali yardımcın olsun, muradın her neyse hayırlı ise gerçek olsun, Apaziz Sultan ve tüm veliler, evliya ve enbiyalar muradının gerçek olması için yüce yaratana duacı olsun. Bu ziyaret dertlerine deva, hastalıklarına şifa için hayırlı bir vesile olsun.

Ey Can;

Çikolata parasını bu Hakk Muhammed Ali mekânının yapılmasına veren küçük çocuklara, başta tütün üreticileri olmak üzere tüm çiftçilere, esnaflara,

emeklilere, işçilere, memurlara, tıpkı Miraçtan inen iki cihan nuru Muhammed Mustafa'nın(S.A.V) söylediği gibi “yoksullar ve yoksulların hizmetinde olan” tüm canlara hepimiz teşekkür borçluyuz. Şükranlarımızı sunuyoruz. Biz burada emeği geçen herkese dua ediyoruz.

Ey can;

Sen de dua et, dua et ki duan hizmet edenlere manevi ödül olsun. Dünya iyiliklerle dolsun. Sen de hizmet et ki dua alsın. Güzel ve iyilik dolu bir dünyaya katkı yapmış olasın. Senin de mutlaka ödülün olacaktır, bunan inan.

Ey Can;

Huzurunda bulunduğumuz gönüller sultanı Apaziz;

Tıpkı tüm Ehl-i Beyt yolunun erenleri gibi, Kırıklar Meclisindeki ulular gibi, hak yemeyen, mazlumların ve masumların yanında; zalimlerin karşısında olan, paylaşan, dayanışmaya önem veren, ayırım yapmayan, tüm insanları aynı nazarda gören, eşitlikçi, barışçı, bilime önem veren, dünya mülkünü amaç olarak görmeyen, yaşamın kaynağını dünyadaki tüm varlıklara; insan, hayvan, bitki ve tüm doğaya sevgi duymakta gören insanlık aşığı bir velidir.

Ey ziyaretçi can;

Ziyaretin mübarek olsun. Cenab-ı Hakk seni korusun, yar ve yardımcın olsun. İki cihan nuru Muhammed Mustafa (S.A.V) , Şah-ı merdan Ebu Turab Aliyel Mürteza ve onların Ehli Beyti şefaatçin olsun.

Türbenin arkada kısmındaki tepede dilek ağacı bulunmaktadır. Buraya gelen ziyaretçiler dileklerini diledikten sonra kabul olması için bu ağaca bez parçası bağlamaktadır. Bu tepeden halk toprak alıp çok yönlü bir şekilde kullanmaktadır. Bunların başında o toprağın serpiştirildiği mekâna, yılan, karınca, böcek türleri, akrep vs. haşerenin girmemesine inanılması gelmektedir. Adıyaman Ağuichen Alevileri öldüğü zaman bu topraktan bir avuç alınıp mezarının üzerine atılmasını istemektedir.

4.2.1.1.2. Aziz Dede'yle İlgili Anlatılan Efsaneler ve Menkıbeler

Aziz Dede İle İlgili Efsaneler

Efsane kelimesi birçok dilde birbirine benzer şekilde yazılmaktadır: İngilizcede “legend”, Fransızcada “leğende”, Almanca “legende”(ayrıca sage),

İtalyancada “leggenda”, İspanyolcada “leyenda” şeklindedir (Sakaoğlu,1992: 9). Efsanenin bilim dilindeki karşılığı mythos’tur ve kelimenin aslı Yunancadan gelmektedir (Örnek, 1971: 190).

Efsane, milletlerin sözlü hafızasında yüzyıllarca yer almış, nesilden nesle aktarılmaya değer görülmüş, son yıllarda yok olma tehlikesi sebebiyle yazıya aktarılması gereken anonim sözlü edebiyat türlerinden biridir.

Zehir İçme Efsanesi

Osmanlı Devleti zamanında “şeyhler, evliyalar, dedeler” varmış. Bu kişilerin hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu araştırıp “berat” verilecekti. Aziz Dede’nin babası Hasan Efendi’ye de zehir vermişler. “Eğer sen gerçek dede isen zaten o zehri içersen ölmezsin” denilmiş. Hasan Efendi zehir dolu bardağı orada bulunan insanların yanında içmiş. İttikten sonra sağ elini bardağın üzerine tutup parmaklarından o zehri tekrardan bardağa akıtmış. Hasan Efendi’nin türbesi Adıyaman’ın Çelikhane ilçesinin Bulam köyündedir (K.Ş. 29).

Zehir İçme Efsanesi-2

Aziz Dede’ye düşman olanlardan biri bir gün kendisine zehirli su getirmiş ve sen Ağuiçensin yani zehir içen ailesindensen diyerek elindeki suyu içmesini söylemiş. Aziz Dede “Medet ya Rabbim” dedikten sonra zehirli suyu içmiş ve biraz zaman geçtikten sonra parmaklarından bal damlamaya başlamıştır (Doğan, 2014:97).

Ateşe Atılma Efsanesi

Hükümet yetkilileri, Aziz Dede’ye: “Senin ne kerametın var, göster bize” der. Aziz Dede sesini çıkarmaz. Bunun üzerine hükümet yetkilileri büyük bir fırının içine odun atıp Aziz Dede’yi de içene koyarlar. Sabah olup fırın açıldığında Aziz Dede’nin fırının kapısında titreyerek durduğunu görürler. Hükümet yetkilileri Aziz Dede’yi çıkarırlar “sen ocak sahibisin bizleri affet” derler (K.Ş. 32).

Kıbrıs Savaşı Efsanesi

Aziz Dede, Türklerle Rumlar arasındaki Kıbrıs Savaşına katılır. Savaş sırasında Beş Parmak Dağları’nın tepesine koca tankı götürür. Bunu gören komutanı ve arkadaşları çok şaşırır. “Sen bu tankı nasıl oraya çıkarttın?” diye sorarlar. O ise hiç sesini çıkarmaz.

Aradan yıllar geçtikten sonra Aziz Dede'nin komutanı olan Yüzbaşı, Yedioluk köyüne gelir. Burada "Aziz" diye birinin varlığını sorar. Köylüler onu Aziz Dede'nin türbesine götürürler. Meğerse Aziz Dede ölmüş olduğu halde Kıbrıs Harekâtına katılmıştır. Yüzbaşı köylülere "tank" olayını anlatır.

Aziz Dede'nin keramet sahibi olduğunu anlayan Yüzbaşı üç yıl üst üste Aziz Dede'nin Türbesinde kurban keser (K.Ş. 32, K.Ş. 33, K.Ş. 34).

Tabut Efsanesi

Aziz Dede öldükten sonra mezarının başına gelen bazı kimseler onun ermiş olmadığını, "Eğer ermiş olsaydı kerametini gösterirdi." derler. Köylüler bunu dedikten sonra Aziz Dede'nin tabutu bütün köylünün gözleri önünde üç defa yerinden havaya sıçrar. Bunu gören köylüler Aziz Dede'ye mezar yerine türbe yaptırırlar. Onun türbesini kutsal sayıp, türbesine adaklar adarlar (K.Ş. 35).

Aziz Dede'yle İlgili Menkıbeler

"Menkıbe yahut menakıb, tasavvuf tarihinde, sufilerin izhar ettikleri harikulâde olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler manasında tahminen IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Pek yaygın olmamakla beraber bu sebeple, keramet kelimesinin çoğulu olan keramet de menkıbe veya menakıb yerine kullanılmıştır. Şu halde menkıbelerin esasını kerametler teşkil etmektedir (Ay, 2009)".

Menkıbeler üslup bakımından efsanelere çok benzerler. Ancak farklı bir türdür. Bu farkları kısaca sıralarsak:

- Veli-keramet bağlamında kutsanırlar. Efsanelerde veli-keramet ilişkisi ve kutsanma yoktur; sadece inanma vardır.
- Menkıbelerde genellikle bir tek keramet motifi bulunur.
- Menkıbeler, zamanı ve mekânı aşağı yukarı belli olan kısa anlatılardır.
- Velilerin kerametleri veli öldükten sonra da devam eder. Dolayısıyla veli-keramet bağlamında kutsanan bu anlatı yaşamaya devam eder (Artun, 2006:99).

Aç Kurtlar Menkıbesi

Adıyaman'ın Sincik ilçesinde ikamet eden biri Yedioluk köyünden geçerken yanında bulunan iki arkadaşına der ki: “Bu köyde Aziz Dede diye biri vardır. Gelin gidip bir elini öpelim, duasını alalım, öyle geçip gidelim.” Yanındaki arkadaşları: “O Rafızı'nın ne duasını alacağız, hadi gidelim” deyip küçük görmüşlerdir. O da der ki: “O sizin gözünüzde Rafızı benim gözümde ise bir Ehl-i Beyttir, ben sizin gibi düşünmüyorum, gidip bir duasını alacağım.” Arkadaşları: “Biz yavaş yavaş gidiyoruz, sen de işin bitince bize yetişirsin” derler. Sincikli gelip Aziz Dede'nin elini öper ama Aziz Dede kendisinin hemen gitmesine müsaade etmez. Aziz Dede der ki: “Gel kal, bizimle yemek ye.” Sinciklinin de karnı açtır, oturur karnını doyurur, tekrardan kalkar Aziz Dede'nin elini öper müsaade ister. Aziz Dede: “Evladım yemeğini yedin, sen bu gece vakti gitme, bizimle kal” der. Sincikli gitmekte ısrar edince Aziz Dede şöyle: “Evladım gitme, gece vakti iki tane kurt senin gideceğin güzergâhtaki pınarın başında seni bekliyor. Eğer gidersen seni öldürecekler” der. Bunun üzerine Sincikli havanın da iyice karardığını görünce korkunun da etkisiyle gitmekten vazgeçer. Sabah olunca yoluna devam eder.

Aradan uzun yıllar geçmiştir. Kendi memleketindeki o iki arkadaş Hacca gidecektir. Gelip Sincikliden helallik almak için “Bizim sana karşı büyük kusurumuz vardır bizi affet.” derler. Sincikli de ısrarla “Sizin bende hakkınız yok, ne hakkınız olabilir?” demiş. Bunun üzerine yıllar önce birlikte yolculuk yaptıkları vakti hatırlatıp şöyle: “Hani Yedioluk köyünün oraya geldiğimizde, sen Aziz Dede'nin yanına gittin, senin üzerinde de yüklü miktarda para vardı. İşte biz o zaman çok art niyetliydik. Seni köyün aşağısındaki pınarın başında gün ağarana kadar bekledik ama sen gelmedin. Biz birlikte oraya kadar gitseydik seni öldürüp orada bulunan uçuruma atacaktık fakat sen Aziz Dede'yi görmeye gidince plan değişti ve uygulayamadık kendi kendimize ‘Ya bu anladı ya da bir engel oldu başka bir yoldan gitti’ dedik” demişler. Devam etmişler: “Biz buna niyetlenmiştik, gerçekleştiremedik ama yine de günaha girdik bizlere hakkını helal et” demişler. O da: “Beni öldürememeniz ne benim kerametim ne de sizin insanlığınız, o sizin Rafızı dediğiniz Aziz Dede'nin kerametidir. O bu olayı önceden gördü ve beni uyardı fakat insanlar öldürecek demedi, “Seni pınarın başında iki kurt bekliyor” dedi. Meğerse o iki kurt sizlermişsiniz (K.Ş. 29).

Çay Şekeri Menkıbesi

Bir gün Aziz Dede evinde otururken yanındaki kişiye “Falanca eve git biraz çay iste, canımız çay çekti içelim.” demiş. O kişi denilen eve gidip çayı istemiş. Ev sahibi de kendi kendine “Ben bugün şehirden kendime yüz gram çay aldım, ailemle içeceğim. Aziz Dede’ye çay yok derim” demiş. Aradan zaman geçmiş ev sahibi çayı demlemek için koyduğu yerden çıkarınca bakmış ki çay yerinde yok, onun yerine toprak var. O zaman anlamış ki Aziz Dede’ye yalan söylediği için o çay yok olmuş yerine toprak gelmiş (K.Ş. 34).

İki Kardeş Menkıbesi

Kaynak kişimizin anlattığına göre; uzak diyarlardan iki erkek kardeş Aziz Dede’nin yanına geldi. Bu kişilerden biri evli çoluk çocuk sahibi diğeri ise bekârmiş. Evli olan dermansız hastaymış. Evli olmayan kardeş, Aziz Dede’ye “Abimin hastalığını al onun çocukları var, ben ölsem de sıkıntı olmaz” demiş. Buna Aziz Dede “sen daha gençsin, bekârsın” demiş. Daha sonra Aziz Dede dua etmiş. Sabah uyandıklarında bekâr olan kardeş ölmüş, evli olan ise sağlığına kavuşmuş (K.Ş. 27, K.Ş. 29).

Ağaç Kesme Menkıbesi

Yedioluk köyünden bir kişi Aziz Dede’nin türbesinin önündeki ağacın çok büyüdüğünü düşündüğünden dolayı kesmek istemiş. Köylüler bu kişiye “Aziz Dede’nin ağacıdır, kesilmez, müdahale edilmez.” deseler de ikna edemezler. Bir gün bu kişi ağacı kesmek için türbenin yanına gider. Baltayı ilk vuruşunda bölgede büyük bir deprem meydana gelir. Kişi orada tövbe eder. Köylüler ve kesmeye giden kişi depremin Aziz Dede tarafından yapıldığına kanaat getirirler (K.Ş. 27, K.Ş. 29).

İple Bağlanma Menkıbesi

Köylünün biri Aziz Dede’nin ağabeyi olan Güzel Dede’ye “Gelin bu delinizi alın bu köyden, gelip her yeri geziyor bizi rahatsız ediyor.” demiş. Güzel Dede de Aziz Dede’ye “gitme kardeşim gel evinde otur” demiş. Aziz Dede de buna karşı çıkararak gezmeye devam etmiş. Bunun üzerine Güzel Dede, Aziz Dede’yi sağlam bir ip ile evin

içine açamayacağı biçimde bağlamış. Güzel Dede kalkıp köyün aşağısında bulunan tarlasına çalışmak için evden çıkmış. Tarlasına yakınlaşınca karşı köyden birinin geldiğini fark etmiş. Kişi yanına geldiğinde hoşbeş ettikten sonra “Güzel Dedem, kardeşin Aziz Dede nereye gidiyordu.” der. Güzel Dede, şaşkınlıkla onu nerede gördüğünü sorar. Gelen kişi çok uzak bir yeri söyler. Güzel Dede hemen dönüp eve gider. Bakar ki ip açılmıştır, Aziz Dede de yerinde yoktur. Bunun üzerine Aziz Dede’nin gezmelerine karışılmaz (K.Ş. 35).

Rüyaya Gelme Menkıbesi

Adamın biri tarlada tütün ekeceği zaman sert toprak parçasına denk gelmiş, zorlayınca da bu toprak parçasından iri bir parça gözüne girmiş. Adamın akrabaları onu alıp Adana’ya hastaneye ameliyat ettirmeye götürmüşler. Burada adamın rüyasına Aziz Dede girmiş ve ona: “Evladım eğer ameliyat olursan gözün kör olacak, olmazsan kendiliğinden bir süre sonra iyileşecek” demiş. Adam bu rüyaya aldırış etmeyip ameliyat olmuş. Ameliyatın sonunda gerçekten de gözü kör olmuş (K.Ş. 30).

“Ziyaret” Olma Menkıbesi

Aziz Dede sağken onun yanından bir grup insan geçer. O da “Bulamlılar siz nereye gidiyorsunuz” der. Geçen insanlar “biz Hacı Yusuf ziyaretine gidiyoruz” derler. Bunun üzerine Aziz Dede, onlara “hayvanlarını bağlamalarını ve içeriye gelmelerini” söyler. İçeride “Hacı Yusuf burasıdır, artık buraya gelin” der. Oradakiler “sana kurban olalım tamam artık buraya geliriz” deyip kurbanlarını onun yanında keserler, lokmalarını orada dağıtırlar. En son Aziz Dede’nin elini öperler. Aziz Dede de eliyle sırtlarını sıvazlayıp “Hakk yoldaşınız olsun” deyip gönderir. Onların arasında “sinir hastalığı” olan kişi eve gidince bir müddet sonra sağlığına kavuşur (K.Ş. 32).

4.2.1.1.3. Türbe ve Ziyaretleri Ziyaret Etme Adabı

Alevilerin nüfus olarak yoğun olduğu yerlerde türbe ve yatırlara büyük önem verilmiştir. Halk tarafından sevilen din büyüklerinin mezarları, sevenleri tarafından türbe haline getirilerek duygusal boşalmanın olduğu kutsal mekânlara dönüştürülmüştür. Yöre Alevilerinden türbe ve yatırlara kurban kesmeye gücü yetenler kurban keserler, gücü yetemeyenler bütçelerine uygun lokma getirip dileklerinin kabulü için dua ederler. Alevi anlayışına göre türbede yatan kişinin evliya

olduğu kabul edildiğinden o kişiye saygı sevgiden dolayı Alevilerce kutsal kabul edilen özel gün ve gecelerde niyaz edilir (Rençber, 2014:217).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ziyarete gelen kişi öncelikle giriş kapısının sağına ve soluna niyaz eder. Kapının sağına ve soluna yapılan niyaz Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yapılmaktadır. Kişi eğer niyazı direkt kapıya yapıyorsa bu Hz. Ali'yedir. Secdeye eğiliyorsa da Hz. Fatma'ya niyazdır.

Kişi türbenin bulunduğu odanın kapısından girdiğinde yine niyaz eder. Burada türbenin ayak kısmını öpüp niyaz eder, sonra orta kısmı öpüp niyaz eder, daha sonra da baş kısmını öpüp niyaz eder. Bunu türbenin etrafını üç defa dönerek tekrarlar. Bu dönme işlemini kimisi ayakta yürüyerek, kimisi de dizlerinin üstüne çöküp sürünerek yapar. İşlemlerden sonra kişi türbenin başında dua eder. Duasının kabul olması için türbede yatan kişiden yardım ister.

Bütün türbelerin baş kısmına asılı bulunan tesbih de türbe ziyaretinde önemli bir yere sahiptir. Dua eden kişiler duasının kabul olup olmayacağını anlamak için bu tesbihe başvururlar. Duasını ettikten sonra orada bulunan tesbihin herhangi bir habbesini belirler. Daha sonra imameden başlayarak ikişerli olmak kaydıyla belirlediği habbeye doğru sayar. Eğer belirlediği habbe çift bir sayıya denk gelmişse duasının kabul olacağına inanır. Tek sayı gelirse de duasının kabul olmayacağına inanır.

Türbeden çıkılacağı vakit, türbenin içerisinde bulunan ve "türbe taşı" olarak adlandırılan "siyah taş" niyaz edilir. Bu taş, orada yatan zatın mezar taşı olarak görülür. Taşın siyah olması ise türbenin gerçekliğini gösterir. Türbeden çıkarken türbeye sırt çevrilmez, geri geri çıkarılır.

4.2.1.1.4. Aziz Dede Anma Töreni

Aziz Dede anma etkinliği 2006 yılından beri her yıl mayıs ayının son pazar günü yapılmaktaydı. Bu tarih civar köylerde yapılan tütün hasadına denk geldiği için ve üniversite öğrencilerinin sınav haftası nedeniyle son 3-4 yıldır haziran ayının üçüncü haftasına alınmıştır.

Etkinlikte, Aziz Dede'nin değerlerinin bilinmesi, yüceltilmesi, halk arasında yaygınlaşması, toplumsal bir düzen, toplumsal bir dayanışma, kucaklaşma oluşması amacı güdülmektedir.

Aziz Dede anma etkinliği cumartesi akşam halkın gelmesiyle başlar. Gelen halk, kendi arasında saz çalar, deyiş okur ve semah döner. Gelen kişiler burada sabahlar. Bu serbestlik pazar sabahı saat 10.00'a kadar sürer. Bu saatten sonra artık resmi etkinlik başlamış olur. Dede Aziz Türbesini Koruma ve Güzelleştirme Başkanı'nın halka yaptığı açılış konuşmasıyla başlar. Daha sonra protokolden kimseler söz hakkı isterlerse halkı selamlama, inançsal ve barışa yönelik konuşma yapılıır. Bu konuşmadan sonra on iki hizmet erkânının tam olarak yürütülmediği cem töreni yapılıır. Cemin bitiminde dede tarafından lokma duası verilir.

Lokmalar dağıtııldıktan sonra tekrardan zakirler deyiş okur, halk bu deyişlerin ahenginde semah döner. Akşama doğru artık halk yavaş yavaş dağılıır. Zakirler deyiş okuyacak kitle olmayınca artık saz çalmazlar böylelikle Aziz Dede'yi anma etkinliği son bulur.

4.2.2.2. Asker Uğurlama-Karşılama Törenleri

Askerlik Türk halkı için çok büyük bir öneme sahiptir. Delikanlılar askerlik çağına geldikleri vakit onları askere uğurlamak, askerlik dönüşü karşılamak Türk halkı arasında bir gelenek haline gelmiştir. Bu süreç delikanlının askere gideceği tarihin belli olmasından, askere yolcu edilmeden, şiirlere, türkölere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, askerden dönüşte karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemine dönüşmüştür (Artun, 2017:306). Bu gelenek Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de kendini göstermektedir.

Askerlik vakti yaklaştığında, askere uğurlanacak gencin ya eline ya da başına kına yakılıırdı. Günümüzde bu geleneğe çok nadir rastlanmaktadır (K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12). Bu süreçte delikanlı üzülmessin, kendini buna hazır hissetsin diye akrabaları, komşuları ve ailesi elinden gelen gayreti göstermektedir. Bundan dolayı askere gitme zamanı yaklaştığında onu yemeğe, eğlencelere davet ederler. Akrabalar ve yakın çevre bir ay kalınca askere gidecek gence bir gün belirler ve "Bugün bizim misafirimizsin kimseye söz verme." derler. Asker olan gencin son güne kadar hiç boş günü olmaz her gün bir yere davete gider.

Gencin davet edildiği ailenin maddi durumuna göre keçi, koyun veya horoz kesilmektedir. Güzelce yemek hazırlanmaktadır. Yemek yendikten sonra gencin cebine askerde harçlık yapması için para koyulmaktadır. Adıyaman Ağuiçen

Alevilerinde, askere gidecek gence ilk olarak “Vatanına, milletine, bayrağına ihanet etme.” öğüdü verilir (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12).

Evlere davetler bittikten sonra “asker gecesi” düzenlenmektedir. “Asker gecesine” yalnızca erkekler katılmaktadır. Askerlik çağına gelmiş gençler ve yaşlı büyük kişiler katılmaktadır. Bu gece de yemekler yenmekte, içecekler içilmektedir. Kimisi kola, meyve suyu vs. kimisi de alkollü içecekler içmektedir (K.Ş. 12). Aynen bu geceye benzer bir gece de bir hafta önce yapılmaktadır. Bu geceye sadece askere gidecek gençler ve bunların arkadaşları katılmaktadır. Maddi durumu iyi olan biri yemekleri, içecekleri ayarlamaktadır. Bu gece de genel olarak ya hindi ya da horoz kesilmektedir. Bu gecede genel olarak içki içilmektedir (K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12, K.Ş. 17).

Askere gidecek gencin maddi durumu yok ise köy ahalisi veya komşular onun için para toplar. Genç askerliğine yakın köydeki bütün evleri tek tek gezer asker olacağını söyleyip herkesten helallik alır. Toplanan bu para köyün bir büyüğü tarafından gencin askere uğurlanacağı gün cebine koyulmaktadır.

Genç, vedalaşma işini yakın çevre ile son gece yapar. Aile efradıyla da zaten ya şube de ya da otogarda vedalaşmaktadır. Varsa gencin sözlüsü veya nişanlısı otogara gitmez. Öncesinde müsait bir zamanda vedalaşır. Askerin arkadaşları otogarda vedalaşır. Köy ahalisi bir traktöre veya minibüse binerek otogara gider. Bu konvoyda davullar çalınır, halaylar çekilir. Askerin morali yüksek tutulsun, gözü arkada kalmasın diye hiçbir anne ağlatılmaz (K.Ş. 10, K.Ş. 12).

Oğlunu askere gönderecek aile özel olarak bir somun ekmeği alır. Gence bu ekmek ısırtılır. Genç, askerden gelene kadar bu somun evde saklanmaktadır. Yapılan bu uygulama “Benim oğlum yaşıyor, daha kısmeti var geri dönecek, ekmeğine kaldığı yerden devam edecek.” manasını taşımaktadır (K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12, K.Ş. 17). Genç askerden döndükten sonra bu ekmek ıslatılıp kuşlar yesin diye yüksek bir yere koyulur.

Askere gidecek gençler, aileleri, akrabaları, komşuları ve arkadaşları tarafından davul zurna eşliğinde halaylar çekilerek uğurlanırlar.

Askere gidecek gencin özel bir eşyası, bu eşya genelde yüzük olur. Bu yüzük, ağabeyi varsa o, yoksa babası tarafından ya cepte taşınır ya da bir sandığın içinde askerden gelene kadar saklanır (K.Ş. 12).

Gence ait sevdiği bir kıyafetten bir parça kesilir. Kesilen bu parça anne veya baba tarafından ceketinin iç cebine rahatlıkla ulaşacak şekilde dikilir. Genç, her özleğinde bu parça çıkarılıp koklanarak hasret giderilmektedir (K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12).

Asker dönüşünde köyde silah sıkarak karşılarlar. Terhisten dönüldüğü vakit ailenin maddi durumuna göre canı kaç tane kurban kesmek isterse kesilir. Bu kurbanlar önceden hazırlanıp Dede gelir bu kurbanların duasını verir. Kesilen kurbanlar lokma yapılıır. Eş, dost, akraba, komşu davet edilir. Herkes bu lokmadan faydalanır.

Asker, dönüşünde hediyeler getirir. Getirilen bu hediyeler gömlek, fincan, yüzük ve benzeridir. Genel olarak askerden geldikten sonra nişan yapılmaktadır. Evlendirilmesinin sebebi; kötü yola düşmesin, gözü dışarda olmasın, ailesine, eşine, dostuna sadık olsun diyedir.

Askerde arkadaş olduğu kişilerle askerden sonrada ilişkiler devam ettirilir. Hatta asker arkadaşının ailesi ile kız alıp vermeler bile olur. Böylelikle aralarındaki bağlar çok kuvvetli olur.

Askere aynı dönemde giden arkadaşlar birbirine “tertip”, “kardeş” derler. Tertibinden sonra terhis olan gence ailesi kötü tepki gösterir. Babası çok kızar “neden böyle oldu, sen neden bunu bize layık gördün” gibi sitemkâr sözlerde bulunur (K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 12).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde askerden firar eden kişiye hain gözüyle bakılır. Bir insanda gurur varsa askerlik görevini bitirmelidir (K.Ş. 12).

4.2.3. Mevsimlik Törenler

4.2.3.1. Nevruz Törenleri

Nevruz, Türk dünyasında, ortak kültürel değer olması yönüyle önemli bir yere sahip olup, Türklük dünyasında ve Anadolu’da ortak inanmalarla ortak heyecanlarla yüzyıllardır Türk kültürüne özgü özelliklerle kutlanılmaktadır (Artun, 2017:311).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerde nevruz, Hz. Ali’nin doğum günü, Hz. Ali ile Hz. Fatma’nın evlendiği gün; doğanın yeşillenmesi, yenilenmesi, bereketin ve bolluğun göstergesi; barışın ve huzurun simgesi olarak kutlanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş.

2, K.Ş. 3). Ayrıca Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde “Sultan Nevruz” olarak da ifade edilmektedir.

Nevruz, miladi 21 Mart'ta kutlanılmaktadır. Nevruz zamanı halk birlikte eğlenceler düzenler. Bu eğlenceler kırsal alanda yapılmaktadır. Doğa yenilediği için buranın güzellikleri arasında kutlanılır. Nevruz günü mezarlıklar ve türbe ziyaretleri yapılır. Buralarda insanlar dua ederler. Nevruz günü kırgın ve dargın kimse olmaz. Dini bayramlarda olduğu gibi Nevruz bayramında da kırgınlar ve dargınlar barıştırılır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Nevruz günü yakılan ateş nuru temsil eder. O nurun devamlı yollarını aydınlattığına inanılır. Bu yakılan ateşin üzerinden atlanır, etrafında semah dönülür. Nevruz günü kırlara çıkılır. Birlik beraberlik içerisinde eğlenceler düzenlenir. Nevruz günü herkes yumurta kaynatılır. Kaynatılan bu yumurtalar yeşillikler beraber tüketilir (K.Ş. 2).

Nevruz günü yapılan bütün lokmaların hastalıklara şifa, dertlilere deva olacağına inanılır. Genel olarak yapılan lokmalar dede tarafından duası verildikten sonra herkese eşit bir şekilde dağıtılır. Nevruz zamanı yapılan lokmalar genel olarak sebze ve yeşilliklerden yapılmaktadır. Adıyaman Ağuiçen Alevileri nevruz gecesi cemevinde toplanarak nevruz cemini yaparlar (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 5).

4.2.3.2. Hıdırellez Töreni

Hıdırellez halk arasında bahar bayramı niteliğinde kutlanılan mevsimlik bayramlarımızdandır. Türk kültürü içinde canlılığını koruyan geleneklerden biri de “Hıdırellez”dir. Hıdırellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, birtakım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Bu tarih kışın bitişi yazın başlangıcı, yılbaşı olarak kabul edilir (Artun, 2017:323).

Hıdırellez halk arasında Hızır ayı olarak bilinmektedir. Hızır, ab-ı hayat suyunu içmiş, darda kalanlara yetişendir. Darda kalan kişi ne konuda kalmışsa kalsın yetiş ya Hızır dediği zaman Hızır'ın yetişeceğine inanır. Hızır'ın arkadaşı da vardır. O da İlyas'tır. Hızır, karada darda olanlara yetişir, İlyas ise deniz yani suda darda kalanlara yetişmektedir (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 5).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri Hızır ve İlyas Peygamberlerin kutsallığına inanıp darda olanlara yardım ettikleri için, bu iki büyük şahsiyetin bulunduğu günü

kutsal kabul etmektedir. Hıdırellez mayıs ayının beşinci gecesini ile altıncı günü olarak kabul edilmektedir. Hızır orucu ise Şubattan itibaren başlar. Her yıl bu zamanda başlar kimisi üç gün kimisi beş gün kimisi ise yedi gün oruç tutmaktadır. Adıyaman Ağuiçen Alevileri genel olarak yedi gün tutmaktadır (K.Ş. 2).

Hıdırellez zamanı halk birlikte eğlenceler düzenler. Hıdırellez kış aylarına denk geldiği için buğday kavrulup gelenlere ikram edilir. Eski zamanlarda kıtlık hâkim sürdüğü için çerez bulunmazdı. Bunun yerine buğday kavrulur, çerez niyetine yenilirdi. Buğday kavurma geleneği buradan gelmektedir. Günümüzde buğday kavurma geleneği halen devam etmektedir.

Mahallenin veya köyün gençleri yaşlı kılığına girip kapı kapı gezerek kuruyemiş toplar. Girilen bu kılık, Hızır'ın tasviridir. Ak sakallı, ak saçlı yaşlı bir kişiyi tasvir etmektedir. Daha sonra toplanan bu yemişler karıştırılıp bütün köylüye dağıtılır. Haneler kömbe yöredeki adıyla "havra" yemeğini yapar herkese dağıtır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 15).

Hıdırellez günü kırgın, dargın kimse olmaz. Kırgınlar dargınlar bu bayramda barışır.

Hıdırellez zamanı damda bulunan bacanın etrafına her aile ferdi bir tane taş dizer. Sabah bu taşın altı kontrol edilir. Kimin taşının altında bir böceğe, bir canlıya rastlanırsa o kişinin ömrü boyunca bereketli bir yaşam süreceğine inanılır. Başka bir inanışta; kaşık, kişiler tarafından bacaya doğru atılır. Eğer bu kaşık düz bir şekilde düşerse kişinin rızkının açık olduğu, düşmezse rızkının kapalı olduğuna inanılır.

Hıdırellez gecesini herkes bütün kapılarını açık bırakır. Gece olunca Hızır evleri gezdiği ve bereket dağıttığına inanılır. Hatta kimileri evin girişine un serperek Hızır'ın gelip gelmediğini bile kontrol etmektedir. Bu, Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde yaygın bir inanıştır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 8, K.Ş. 11).

Hıdırellez gecesini herkes cemevinde toplanır. Cemevinin bünyesinde kişilerin yardımlarıyla yapılan kömbeler yenir. Daha sonra Hızır cemi yapılır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Araştırma sahamızda hıdırellez ile ilgili aşağıdaki anlatılara rastladık:

Bir padişahın iki tane veziri varmış. Bunlardan biri sağ kolun veziri diğeri ise sol kolun veziriymiş. Bu vezirlerin hanımı ile padişahın hanımı kardeşmiş. Padişah her

yıl düzenli bir toplantı yaparmış. Bu toplantıda kendilerine nasihatte bulunan bir yaşlı baba varmış. Günlerden bir gün yine bir toplantı yapılırken o yaşlı baba huzura gelmiş. Padişaha nasihatlerde bulunmuş tam ayrılacağı sırada şöyle demiş: “Padişahım, bizim suhuflarımızda şöyle bir şey yazar ‘bu gece yarısından sonra bir yıldız doğacaktır. Eğer bu yıldızı kim gördükten sonra yastığa baş koyarsa Allahu Teâla onlara bir evlat verecek ve bu evlatları ölümsüz olup ebediyete kadar yaşayacaktır’ haberin olsun” der. Bu esnada padişah ve iki vezirin gözleri fal taşı gibi açılır.

Akşam olur, padişah eve gittiği zaman yastığa baş koyar ve sanki zehirli bir yılan tarafından sokulmuş gibi sabaha kadar deliksiz bir uyku çeker. Bir bakar ki sabah olmuş. Ah vah eder ama iş işten geçmiştir. Bunu padişah yerine her iki veziri de uygulamıştır.

Vezirler sabah padişahın huzuruna gelirken birbirlerine sorarlar: “Vezirim sen dünkü yaşlı babanın dediklerini uyguladın mı? Evet, vezirim uyguladım. Sen uyguladın mı? Evet, ben de uyguladım. O zaman biz padişahın yanına gidelim eğer padişah uygulamışsa biz de uyguladığımızı söyleriz. Eğer uygulamamışsa biz de uygulamadık deriz” derler.

Padişahın huzuruna vardıklarında padişahın çok dalgın, üzüntülü olduğunu görürler.

Vezirler padişaha sorar: “Padişahım neyiniz var.”

Padişah: “Vezirlerim hiç sormayın, dünkü yaşlı babanın söylediklerini unuttum. Akşam yatarken bir yılan sokmuşçasına hiç uyanmadan uyumuşum, onun için çok üzgünüm” der.

Padişah bunlara: “Peki siz yaptınız mı?” diye sorar.

Vezirler: “Yok padişahım biz kale bile almadık” derler.

Tabi yıl döner Allah her iki vezire de erkek birer evlat verir. Sağ kol veziri oğlunun adını “Hızır” sol kol veziri oğlunun adını “İlyas” koyar.

Bir yıl geçtiği için tekrardan yaşlı baba o toplantıya gelir. Yine padişaha öğütlerde bulunur. Tam gidecekken şöyle der: “Padişahım suhuflarımızda şöyle bir şey ‘bu gece yarısı yine bir yıldız doğacak. Bu yıldızı da kim görüp yastığa baş koyup

uyursa Allah buna bir evlat verecek. Bu evlat ise dünyanın hepsine hükmedecektir' yazmaktadır" der. Yine padişahın ve vezirlerin gözleri fal taşı gibi açılır.

Akşam olup evlerine odalarına gittikleri vakit padişahın bu sefer bir çobanı çağırır. Çobana: "Falan yerde bir yıldız doğacak, sen bunu görür görmez gelip bana haber edeceksin" der.

Tabi bu sefer vezirler yatağa yattığı vakit, zehirli bir yılan tarafından sokulmuş gibi deliksiz bir uyku uyurlar.

Gece yarısından çoban bu yıldızı görür ve hemen padişaha haber verir. Padişah çobana altın verir ve gönderir. Yıldızı gördükten sonra uyur.

Sabah vezirler padişahın huzuruna çıkacağı vakit birbirlerine sorarlar: "Vezirim yaşlı babanın dediğini yaptın mı? İki de yapmadığını deliksiz bir uyku uyuduklarını dile getirirler."

Huzura geldiklerinde padişahı çok mutlu, huzurlu görürler. Vezirler sorar: "Padişahım sizi neşeli gördük, sebebi nedir" diye sorarlar.

Padişah: "İşte dün yaşlı babanın dediğini uyguladım. Bütün neşem bundandır" der.

Yıl döner Allah padişaha bir erkek evlat verir. Bunun da adını "İskender" koyarlar.

Bu üç bebek bu şekilde büyürler. Büyüyünce padişah ölür yerine oğlu geçer. Sağ kol vezirin yerine Hızır, sol kol vezirin yerine İlyas geçer.

İskender de babasının geleneğini sürdürüp her yıl toplantı yaparmış. Bu toplantıya o yaşlı baba gelmiş. Ama bu sefer çok çok yaşlıymış. Padişaha nasihatlerde bulduktan sonra: "Padişahım bizim suhflarımızda şöyle bir şey yazar 'Ab-ı hayat suyu vardır. Her kim bu sudan içerse ölümsüzleşir, ebedi yaşar' yazmaktadır" der.

Tabi İskender o kadar dünyaya hükmetmektedir. O kadar büyük, güçlü bir saltanatı var ki balıklardan dahi vergi almaktadır. Yaşlı baba bu suyun altı ay gece, altı ay gündüz olan bir ülkeyi geçtikten sonra falan bir mağaranın dibinde olan bir pınar olduğunu anlatır.

İskender bunun üzerine sağ kol ve sol kol vezirini alarak bu suyun peşine düşer. Gel zaman git zaman epeyce bir yol kat ederler. Tarif edilen mağaraya benzeyen bir mağaranın önüne gelirler.

İskender şöyle der: “Hızır senle İlyas içeri gidin bakın eğer öyle bir su varsa gelip bana haber edin ben de geleyim” der.

Hızır ve İlyas mağaranın içine girerler. Epeyce gittikten sonra mağaranın sonunda bir pınarın aktığını görürler. Hızır ve İlyas bu suyu içer içmez sır olurlar. Tabi İskender hala beklemektedir. Bayağı zaman geçtikten sonra bunlar neden gelmedi diye kendisi de mağaraya girer. Mağaranın yarısına kadar gider ve ondan sonrasında korkusundan gidemez.

Böylece Hızır ve İlyas ölümsüz olmuşlardır (K.Ş.1, K.Ş. 2).

Musa ile Hızır'ın Hikâyesi

Hz. Musa bir gün kendi ümmetine vaaz verirken şöyle: “Benden daha bilge bir insan var mıdır yeryüzünde” der. Çünkü Hz. Musa çok ilim sahibidir.

Ümmeti: “Yoktur ya Hz. Musa” der.

O esnada Allah tarafından bir seda gelir: “Ya Musa senin bilmediklerini bilen benim salih bir kulum daha vardır” der.

Musa: “Allah'ım bunun adı nedir, şanı nedir, beni bununla tanıştır ki ben de ondaki ilmi öğreneyim” der.

Allah: “Adı Hızır'dır ve tatlı deniz ile tuzlu denizin kesiştiği, birbirine karışmadığı yerde sen onu bulabilirsin. Onu bulmak için erzakını hazırla bu erzakın içinde pişmiş bir balık da olsun. Yola çık o balık nerede canlanırsa sen orada Hızır'ı bulabilirsin” der.

Hz. Musa bunu duyunca hemen yardımcısı Yuşa'ya erzakları hazırlamasını söyler. İki birlikte Hızır'ı aramaya çıkarlar. Epeyce gittikten sonra iki denizin birbirine karışmadığı yere gelirler. Orada bulunan bir kayanın üzerine otururlar.

Hz. Musa, Yuşa'ya: “Ben biraz uyuyayım. Sen de beni bekleme yemeğini ye, sonra beni uyandır, tekrardan yola devam ederiz” der.

Hızır, Hz. Musa uyuduktan sonra Yuşa sofrayı açar, elini yıkarken kendileriyle getirdikleri pişmiş balığa su değer. Balık orada canlanır ve denize girer. Hz. Musa'yı bu durum için uyandırmak istemez. İçinden: "Zaten Sultanım yeni uyudu, uyanınca söylerim" der. Aradan biraz zaman geçer Hz. Musa uyanır ama Yuşa olanları söylemeyi unuttur. Epeyce bir yol gittikten sonra Hz. Musa yorulur. Yuşa'ya: "Hele şu nimetlerimizi getir. Ben çok yoruldu. Yiyelim" der. Sofrayı açarlar ki balık yok. Hz. Musa balığı sorar. Yuşa da başından geçenleri anlatır: "Siz uyanınca söyleyecektim ama unuttum" der. Bunun üzerine hiçbir şey yemeden eşyalarını toplarlar ve geldikleri yoldan geri dönerler. Bakarlar ki o kayanın üzerinde "nur nazarlı, ak sakallı" birini görürler.

Hızır: "Selamunaleykum ya Musa" der.

Musa: "Aleykumselam ya Musa" der.

Hızır: "Ya Musa sen benim Musa olduğumu nereden biliyorsun" der.

Musa ise: "Benim sana Hızır olduğumu söyleyen zat bana söyledi" der.

Hızır, Hz. Musa'ya onunla arkadaşlık yapmak istediğini söyler. Hz. Musa ise Hz. Musa'ya: "Sen benim işime karışsın, sen benim işime karışacağı için ben seninle arkadaşlık yapmak istemem" der. Hz. Musa'nın amacı Hızır'ın ilmini almaktır. Hızır'da olan ilim Bâtını ilimdir. Hz. Musa ısrar eder işine karışmayacağını söyler ve Hızır'ı ikna eder.

Oradan karşıya geçmek isterler ve bir gemiye binerler. Hızır, biraz yol aldıktan sonra yavaş yavaş gemiyi keserle deler. Hz. Musa bu duruma çok şaşırır. Hızır'a: "ya Hızır bunlar bizi parasız gemilerine aldılar, bizi karşıya geçiriyorlar, neden bunların gemisini deliyorsun" der.

Hızır: "Bak Musa benim işime karışma, yoksa sen benimle arkadaşlık yapamazsın" der.

Gemi yol alamaz, iyice su almaktadır. Bunun üzerine gemi geri döner. Geri döndükten sonra oraya yakın olan bir köye giderler. Meydanda oynayan 7-8 yaşlarında birkaç tane çocuk vardır. Hızır bu çocuklardan birine tokat atar ve oracıkta öldürür.

Hızır: "Ya Hızır bu çocuklar burada kimseye zarar vermeden oynuyordu. Sen niye bu çocuğa vurup da öldürdün. Bize bir şey demedi" der.

Hızır: “Bak Musa benim işime karışma dedim ama sen karışıyorsun seninle arkadaşlığımı bitiriyorum” der. Hz. Musa yalvarır yakarır arkadaşlığı devam ettirir. Başka bir köye giderler. Artık gece iyice kararmıştır. Hangi kapıyı çalsalar onları kimse ne mihman eder ne de ekmek su verir. Tam köyün çıkışında şehirde çocukları okuyan dul bir kadının evi vardır. Bu kadının evinin duvarı da yıkılmak üzeredir. Hızır tutar bu dul kadının evini kendi elleriyle inşa eder.

Hz. Musa: “Bak ya Hızır bu köyde kimse bizi misafir etmedi, kimse bize yiyecek, içecek vermedi. Üstüne üstlük sen de bunlara iyilik yaptın” der. Bunun üzerine Hızır dayanamaz: “Ben seninle artık arkadaşlık yapamam bu üç etti işime karışıyorsun. Gel şimdi olanların gerçek yüzünü anlatayım sana” der.

Hızır: “Biz o gemiye bindik, o geminin sahipleri içinde bulunan fukaralardı. Onlar çocuklarının nafakası bu gemi ile kazanıyor. Eğer o gemiyi yaralamasaydım, yol almış olsaydı ileride korsanlar var o korsanlar hem gemiye el koyacaktı hem de mürettebatını öldürecek. Köye geldik öldürdüğüm çocuk, Allah dostu yaşı bir çiftin çocuğuydu. Eğer o çocuk ölmeyip büyümüş olsaydı o Allah’ın dostu ana-babasına çok küfür getirecekti. Ben bunu şimdiden öldürdüm ki Allah onlara yeni bir evlat versin. O evlat bunlara hayır işlesin. Ve en son bu köye geldik. Bu köyde sen kendin de gördün ki kimse bizi misafir etmedi. Köyün çıkışındaki evde dul bir kadın ve iki oğlu vardı. O çocukların geleceği, rızıkları o duvarın altında bulunan hazinededir. Eğer bu duvar tam yıkılmış olsaydı sen köylünün ne kadar gaddar, zalim olduğunu gördün. Bu çocukların rızıklarını alacaklardı. İşte ben düzelttim ki o çocuklar büyüsün sonra çıkarsın. O zaman kimsenin onlara gücü yetmeyecektir” der.

Daha sonra devam eder: “Musa senin ilmin de benim ilmim de hani gemiye bindiğimiz zaman yeşil bir kuş gelip orada biraz su aldı içti. İşte ikimizin ilmi Allah’ın ilminin yanında o damla kadar bile değildir” der (K.Ş. 1, K.Ş. 2).

Bu da yörede Hızır ile ilgili anlatılan bir diğer hikâyedir.

4.2.4. Kurban Törenleri ve Uygulamaları

Kurban, dini terim olarak; dinin emirlerini veya bir adağı yerine getirme için kesilen hayvana verilen isimdir. Kurban kelime manası olarak yakınlaşmak, yaklaşmak manasına gelir. İnsanlığın bilinen en eski zamanlarından beridir var olan, semavi dinlerde ve diğer dinlerde yaratmanın rızasını kazanmak için yapılan ritüellerdir.

Alevilikte kurban önemli bir yer tutmaktadır. Yatır, ocak ziyaretleri veya ibadetler sırasında kurban geleneği uygulanır (Yaman, 2012:225).

Kurban tarih boyunca bütün din ve kültürlerde görülen ortak bir ritüeldir. İnsanlar inandıkları doğaüstü güçlere, kendilerinin affolunması, kendilerine bereket ve bol kazanç ihsan edilmesi, azaplardan emin kılınmaları için adaklarda bulunmuşlar ve kurban kesmişlerdir. Bilindiği kadarıyla kurban, Hz. İbrahim'den itibaren uygulanan bir ibadet biçimidir (Rençber, 2014:116).

Kurban kesmekteki amaç insanların kendi nefislerini yola kurban etmesidir. İnsan kâinatta kutsal olduğu için kendi yerine bir hayvanı kurban etmektedir. Asıl kurban kişinin nefsidir. Yapılan bu kurbanın hiçbir sağlık sorunu olmamalıdır. Kör, topal, dişleri eksik olmamalıdır. Bir kurban ikrar verdiği zaman kesileceği gün ona tuz ve su verilir. Bu tuz kesilmeden üç dört saat önce verilmektedir. Kurban verilen su ve tuz onun sağlıklı bir şekilde kesilmesini ve etinin lezzetli olmasını sağlamaktadır. Bu kurban hazırlama aşaması her kurban için geçerlidir (K.Ş. 2).

Alevilik geleneğinde bütün kurbanlıklar dua verilmeden tığlanmaz. Alevi-Bektaşî geleneğinde kesme kelimesi yerine tığlamak kelimesi kullanılmaktadır (K.Ş. 1). Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde lokma yapılacak kurban eti pişirilip yemek yapılmadan dağıtılmaz. Eğer et hamken dağıtılsa yapılan kurbanın kabul olmayacağına inanılmaktadır (K.Ş. 29).

Adıyaman Ağuiçen Alevileri kurbanı çok önem verirler. Bundan dolayıdır ki birçok kurban çeşidi ortaya çıkmıştır. Bilinen Kurban Bayramı kurbanının yanında ikrar alma kurbanı, musahip kurbanı, ağız açma kurbanı, düğün kurbanı, adak kurbanı, muharrem kurbanı, Hıdırellez ve Nevruz kurbanı, düşkün kaldırma kurbanı vardır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 17).

Saymış olduğumuz bu kurbanların ne amaçla yapıldıkları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

4.2.4.1. Kurban Bayramı Kurbanı

İslam dinin, ekonomik açıdan hali vakti yerinde olanlara yapmalarını emretmiş olduğu kurban çeşididir. Bu konu hakkında tezimizin “Kurban Bayramı” bölümünde detaylı bilgiler verilmiştir.

4.2.4.2. İkrar Alma Kurbanı

İkrar, Hakk-Muhammed-Ali yoluna girmek için erenler meydanında, pir divanında, Hakk didarında ve Mansur darında verilen sözdür. İkrar, dede (pir, mürşit) tarafından alınır. Dedenin huzurunda darda duran kişilerin verdiği sözle alınmaktadır. İkrar verenler sözünden dönmezler. Dönerlerse düşkün durumuna düşerler. İkrar verenler cem erenlerine ikram etmek için lokma getirirler. Getirilen bu lokma genel olarak küçükbaş hayvandır. Ailelerin durumuna göre meyve, bisküvi gibi yiyecekler de lokma yerine geçebilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Kurban günü cem erkânı kurulmuştur. Meydana bir çul veya naylon serilir. Kurban meydana getirilir. Kurban ve kurban sahipleri meydanda pirin, mürşidin, dedenin huzurunda dururlar. Bu esnada kurbanın sağ ayağı kaldırılır ve kurbanı yapacak kişinin ayağı o ayağın yerine konur. Dede burada kurbanı gülbang verir. Daha sonra kurban meydana serbest bir şekilde bırakılır. Zakirler ya da dede tarafından duvazı imamlar okunur. Kurban o esnada dolaşır kimse müdahale etmez. Duvazlar bittikten sonra kurban, kurbancı tarafından dışarı çıkarılır. Gözleri kapalı ve baş kısmı doğuya gelecek şekilde yere yatırılır. Yere bir çukur kazılır ve kesilirken kanın bu çukura girmesi sağlanmaktadır. Kesilirken üç defa “Allahu Ekber!” ya da “Ya Hakk! Ya Muhammed! Ya Ali!” denilerek kesilir. Kesilen kurbanın kesinlikle kemikleri kırılmaz. Doğranırken eklem yerlerinden kesilir. Bu et kaynatıldıktan sonra kemikleri etten ayrılır. Bu kemikler derisinin içine koyularak toprağa gömülür. İnanca göre bu kurbanın dirileceğine inanılır. Bu kurban musahiplerin, ikrar verenlerin yerine kurban olduğu için en az onlar kadar değerlidir. Kurbanın etinden yemekler yapılır. Cemin sonunda dede dâhil herkese eşit paylaşılır. Musahip kurbanları ve ikrar kurbanlarına sadece daha önce kurban kesmiş kişiler katılabilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2).

4.2.4.3. Musahip Kurbanı

Musahip, arkadaşlık eden ve yol kardeşi olan anlamlarına gelmektedir. Musahip kardeşlerin ikrardan sonra eşleriyle birlikte görgüden geçmesi gerekmektedir. Görgü ceminde erenler meydanında, halk didarında, pir huzurunda, Mansur darında sorgudan geçerler. Yani bu yolun kurallarına göre görülürler ve musahip töreni yapılır. Orada kötülüklerden arınmaları için sözler verilmektedir.

Görgü ceminde yaptıkları tercüman kurbanları lokma olarak hazırlanır ve eşit bir şekilde orada bulunan herkese ikram edilir. Cemde on iki hizmet sahipleri üzerine

düşen görevi yerine getirmek zorundadır. Bu kurban musahip aileler tarafından ortak bir şekilde karşılanır. Musahip kurbanı da genel olarak küçükbaş hayvandır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4).

4.2.4.4. Adak Kurbanı

Araştırma sahamızda Adıyaman Ağuichen Alevilerinde en çok rastladığımız kurban çeşididir. Adak kurbanı Alevilikte çok önemli bir yere sahiptir. Bir temennide, duada, istekte, işin oluşumunda, hastalıkta, sağlıkta, kazada, bebek doğumunda, müjdede vs. kesilen kurbanlardır. Adak kurbanının olması için öncelikle bir olayın olması lazımdır. Mesela askere giden bir gencin arkasından: “Allah’ım oğlum sağ salim gelsin bir kurban keseceğim” ya da “ Allah’ım falanca işim doğru olsun, bir kurban keseceğim...” bunları uzatabiliriz. Böyle olayların ardından belirli mekânlarda kesilen kurbanlardır. Bazen kişi adağını söylediği zaman kesileceği yeri de belirtir. Adak vermeye yönelten iş olduktan sonra adak illa o vadettiği yerde kesilmektedir. Eğer kişi vadettiği adağı kesmezse başına kötü bir iş geleceğine inanır. Adak verilen bazı olaylar şunlardır:

- Çocuğu olmayanların çocuğunun olması için.
- Belirli bir işin rast gitmesi için.
- Kişinin askerden sağ salim gelmesi için.
- Hastalığı yenmesi için.
- Üniversiteyi kazanması için.
- Kötü bir olayın baştan def edilmesi için.
- Evlilik kısmetinin açılması için.
- Rızık kısmetinin açılması için.
- Ekinlerin kazasız belasız kaldırılması için.

Yapılan bu kurbanlar manevi bir güç, manevi bir ihtiyaç sağlamaktadır. İnsanın ruhunun dinlenmesi, rahatlamaı için böyle adaklara ihtiyaç vardır. Nasıl ki beden yorulduğu zaman dinlendiriliyorsa ruh da yorulduğu zaman böyle aktiviteler yapılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Adak kurbanlarına “nezir kurbanı” da denmektedir. Adaklar bazen ziyaretlere, türbelere, dergâhlara bağışlanabilir. Bu bağışlanma para olabileceği gibi kurbanlık hayvan da olabilmektedir.

4.2.4.5. Ocak (Temel) Kazma Kurbanı

Adıyaman Ağuiçen Alevileri bir temel atacakları vakit ilk kazma vurulmadan önce kan akıtırlar. Akıtılan bu kan fidye amaçlıdır (K.Ş.2). Çünkü burada bir afet, kaza meydana gelebilir. Bunun engellenmesi için önceden kurban kesilmektedir. Kesilen bu kurban, hayırlar getirsin, şerler def edilesin diye yapılmaktadır.

Temeli atan ailenin durumuna göre küçükbaş hayvan veya bir horoz kesilmektedir. Kesilen bu hayvan lokma yapıp kolu komşuya dağıtılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.4.6. Ölüm Kurbanı

Dardan indirme erkânı; Hakk’a yürüyenin yani vefat edenin ruhunun rahat etmesi, herhangi bir alacak vereceği varsa onun helal edilmesi için yakınları kurban keserek hazırlık yaparlar. Hakk’a yürüyen canın yakınları veya musahibi sağsa o, darda durur ve gelenlerden helallik alınmaktadır. Dualar okunur. Dardan indirme yolun kurallarına göre erkân yürütülür. Alevilikte öteki dünyaya herhangi bir sorun bırakılmamaya çalışılır (K.Ş. 1).

Hakk’a yürüdüğü üçüncü günü gelen misafirlere kurban kesilir. Kesilen bu kurbanın etinden lokmalar yapılır. Gelen misafirlere ikram edilir. Ölen kişinin üzerinde kolu komşusunun hakkı varsa o haklarından rızalık vermeleri istenir. Burada helallik alınır. Alevi inancına göre ölüm diye bir şey yoktur. Her ölüm yeni bir yaşamın başlangıcıdır. Allah’tan gelen bir nesne ölümsüzdür. Çünkü Allah da ölümsüzdür (K.Ş. 1, K.Ş. 2).

Bu kurbanın diğer adı da “rıızalık lokması”dır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.4.7. Düğün Kurbanı

Düğün, nişan, sünnet gibi merasimlerde gelen misafirlerin durumuna göre kesilen kurbanlardır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3). Yapılan bu kurban insanların yeni bir hayatın başlangıcı için attıkları ilk adımın huzurlu, sağlıklı ve hayırlı olması için kesilmektedir. Kesilen bu kurban düğün sahibi ve misafirleri ile birlikte yenilmektedir.

4.2.4.8. Muharrem Kurbanı

Muharrem orucunun on ikinci gününde kesilen kurbandır. Muharrem kurbanı bir şükür kurbanıdır. Muharrem ayında bütün peygamberler on gün oruç tuttuktan sonra şükür kurbanı kesmişlerdir. Kerbela olayından sonra bu durum matem yasına dönüşmüştür. Aynı zamanda Zeynel Abidin'in sağ kurtulmasına atıfta bulunarak günümüzde şükür kurbanı kesilmektedir. Çünkü Muharrem ayında oruç süresince Adıyaman Ağuiçen Alevileri et yemezler, bıçak kullanmazlar buna rağmen kurban keserler (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin Kerbela olayından sağ kurtulduğu için Allah'a hamdu senada bulunarak yapılır. Bu ayda kesilen kurban ailenin maddi imkânlarına göre değişmektedir. Kimisi büyükbaş veya küçükbaş kimisi de horoz kesmektedir. Kesilen kurbanların belirli özellikleri vardır. Bu kurban en az bir yaşını doldurmuş olmalı, herhangi bir sakatlığı olmamalıdır. Hastalıklı olmayan bir hayvan olmalıdır. Aileler birleşerek büyükbaş hayvan da kesebilir. Kesilen bu kurban lokma yapılarak fakirlere, komşulara dağıtılır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3).

4.2.4.9. Nevruz ve Hıdırellez Kurbanı

Hıdırellez ve Nevruz kurbanları gerek dinsel gerek kültürel olarak yapılan kurbanlardır. Hıdırellez, Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın 6 Mayıs'ta bir araya geldikleri günün adıdır.

Nevruz, İran takvimine göre yılın ilk günü ilkbaharın başlangıcı havaların ısındığı 21 Mart günüdür. Ayrıca Alevi inanışına göre Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilan ettiği ve Hz. Ali'nin doğduğu gündür. Adıyaman Ağuiçen Alevileri bugünlerde hali vakti yerinde olanlar küçükbaş, büyükbaş hayvan keserler. Bu kurbanlar genel olarak havra (kömbe) yapıp dağıtılır (K.Ş. 1, K.Ş. 3, K.Ş. 3).

4.3. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde Geçiş Dönemleri

“Bilindiği gibi insan yaşamında öne çıkan üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu geçiş dönemlerinin her biri kendi arasında alt bölümlere ve basamaklara ayrılmaktadır. Üç önemli geçişin etrafında birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlemler toplanmıştır. Söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir şekilde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu

belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı korunaksızdır (Örnek, 2016:183)”.

Biz de çalışmamızda Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin geçiş dönemlerini inceleyip, adetler, gelenekler, töreler ve törenlerin yörenin geleneksel kültürü oluşturmadaki rolü nasıl meydana getirdiğini göreceğiz.

Geçiş dönemlerinin sosyal ve psikolojik işlevleriyle birlikte ekonomik işlevine de dikkat çekmek gerekmektedir. Bu dönemde insanlar, kendileri, çocukları, diğer akrabaları ve geçiş töreni düzenlenen kişiler için olağandışı alışveriş yaparlar. Bu sayede bölgedeki ticaret de canlanır ve geçiş dönemlerinin kültürel olmasının yanında, ekonomik bir etkinlik olarak halk hayatında yer ettiği görülür (Artun, 2017:152). Doğumdan sonra aile ve yakın çevre tarafından takı takılmakta ve doğum yapan kadının ailesi tarafından bebeğin her türlü giyim, beşik vb. ihtiyaçları karşılanmaktadır. Evlenme sürecinde de erkeğin ve kadının ailesi arasında hediyeleşme, düğün hazırlıkları sürecinde çeyiz ve ev ihtiyaçları, yakın çevre tarafından takı takılması gibi ekonomik etkinlikler Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde görülmektedir.

4.3.1. Doğum

“Üç önemli geçişten ilki olan doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasına değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopyu sayısını arttırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Yaygın olan, ‘çocuk, ailede ocağı tütürür’ sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır (Örnek, 2016:184)”.

Doğum geçişi toplum içerisinde kadına duyulan saygınlığı arttırmaktadır. Bu geçiş onun aile, akraba ve toplum içerisinde bulunduğu konumu da sağlamlaştırır. Erkek ise “evlat sahibi” olmakla birlikte akrabaları, dostları arasında saygınlık değeri kazanıp geleceğe güvenle bakmaktadır (Artun, 2017:153).

Doğum geçiş dönemi aile arasında bağı kuvvetlendirir. Toplum arasındaki statüyü yükseltir. Çocuğu olmayan aileler toplum arasında hor görülmektedir. Bu

durum Dede Korkut Hikâyelerinden “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nda da görülmektedir. Hikâyenin şu bölümü; “Bir gün Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıyı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurduğunu. Kimin ki oğlu kız yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demıştır. Oğlu olanı ak otağa, kız olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kız olmayana Allah Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin (Ergin, 1995: 21-22)” toplum arasında çocuk sahibi olmanın önemini göstermektedir. Doğum öncesinde ve sonrasında beraberinde birtakım uygulamaları getirir.

Doğum, pek çok sözlü üründe geniş yer bulan önemli bir motif olma özelliği göstermektedir. Doğumla birlikte gelen adet, inanma ve bunlara bağlı olarak gelişen pratikler günümüz toplumunda da yerini korumaktadır. Yeni nesil bir anlamda adetleri uygularken bir diğer yönden de tıbbın sağlamış olduğu her türlü kolaylıktan faydalanmaktadır (Artun, 2017:154).

İnsan hayatının başlangıcı olan doğumla ilgili inançların, düğünle birlikte başladığı düşünülmektedir. Düğün günü yapılan birtakım uygulamalar bunu kanıtlar niteliktedir. Gelinin kucağına bir bebek verilmesi, gelinin narı yere vurup tanelerine ayırması gibi uygulamalar bu geçiş döneminin düğünde başladığını göstermektedir.

Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evredir. Bu evreler:

- 1) Doğum Öncesi
- 2) Doğum Sırası
- 3) Doğum sonrası (Artun, 2017:154).

Çalışmamızın bu bölümünde doğum geçiş dönemi etrafında gelişen uygulamalar, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası başlıkları altında incelenmiştir. Adıyaman Ağuichen Alevilerinde doğum etrafında gelişen pratik, inanç, uygulama ve büyüsel işlemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.3.1.1. Doğum Öncesi

Bu dönemin başlangıcını düğün zamanına kadar götürmüştük. Eşlerin evlenmeye karar vermesi ilk adımların atıldığı zamandır. Bir yuva kurmanın temel amacı çocuk sahibi olma isteğinden gelmektedir. Bu dönemi çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden, çocuğun doğumunun gerçekleşmesine kadar olan bölüm olarak gösterebiliriz.

Yaşamın başlangıç noktası olan doğum, yüzlerce âdetin, inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu adet ve inanmalar kadını gebe kalma istediğinden başlayarak etkisi altına alır. Gece kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanmaya, geleneğe, göreneğe uyması beklenir (Artun, 2017: 154).

Bu dönemde yapılan uygulamaların temel amacı sağlıklı bir şekilde çocuk sahibi olmaktır.

4.3.1.1.1. Kısırlığı Giderme - Gebe Kalma

“Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılar. Bu nedenle kadın gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla birlikte, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir (Örnek, 2016:185)”.

“Kadın, çocuk sahibi olarak toplum tarafından, eşi ve ailesi tarafından değerini kazanamazsa; kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremik, tutuk gibi adlar alır (Acıpayamlı, 1974: 13)”.

Kadın ve erkeğin herhangi bir korunma yöntemi olmaksızın düzenli cinsel ilişkiye rağmen bir yıl içerisinde çocuk sahibi olamama durumuna kısırlık denilmektedir. Kısır olan kadın veya erkek birtakım çareler aramak zorundadır.

“Kırsal alanda yaşayanların ekonomik durumlarıyla geleneklerine bağlılıkları ve bugün bile bu konuda doktora gitmeyi ayıp saydıkları göz önünde bulundurulursa, bu türden geleneksel çare ve sağaltmaların yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır (Örnek, 2016:186)”.

“Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin alkışını/duasını dilerdi. Dede Korkut boylarında da bu inancın örnekleri vardır. O zamanda Oğuz beyleri, göğe el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı, dileklerini geri çevirmezmiş ve çocuğu olmayanların bu şekilde dilekleri yerine gelirmiş. Yine bu boyda çocuk sahibi olmak isteyen anaların saçı olarak, (kuru çaylara) su saldığını görmekteyiz. Kimi destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır (Kalafat, 1995:84)”.

Günümüz toplumunda ve yaptığımız saha araştırmaları neticesinde çiftler bu sorunu gidermek için öncelikle tıbbi yöntemlere başvurmaktadır. Daha sonra buradan sonuç alınamayınca geleneksel yöntemlere yönelmektedirler. Geleneksel yöntemde ülkemizde birçok yerde değişik ve benzer uygulamalar görülmektedir.

Adana'da çocuğu olmayan kadına çeşitli bitkilerden ilaç yapılır. Ocakta soğan pişirilir, zeytinyağına batırılır, tülbentle satılır ve rahme konur. İkiz doğuran kadının gömleğinden geçirilir. Uçkuru kısır kadının beline bağlanır. Hacca gidenlere gömlek verilir, gömlek hacda yıkanır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bu göleği giyer (Başçetinçelik, 1998:29-33).

Samsun'un Canik İlçesinde, çocuk sahibi olmak isteyen kadın bir köy ebesine getirilir. Köy ebesi kadını iyice muayene eder, eğer rahmi ters dönmüşse, bir bez ya da tülbent top haline getirilip, dışarıdan sağ ya da sol kasık üzerine sarılıp, sıkıca bağlanır ve iki-üç gün o şekilde durduktan sonra kocası ile münasebette bulunması söylenir (Sönmez, 2019:35).

Erzurum yöresinde kadınlar gebe kalabilmek için geleneksel sağaltma yöntemleri ve halk hekimliğine başvurduğu görülmektedir. Yapılan sağaltmaların bazıları şu şekildedir: Bezirle pişirilen yumurta sıcak sıcak rahime konur. Bezirle un yoğurularak hamur haline getirilir, bu hamurda yapılan küçük fitiller rahim ağzına konur. “Işkın”ın kökü kaynatılarak içilir. Haşlanmış kabak buğusuna oturulur. Kaynamış süt içerisine tuğla parçası konularak buğusunda oturulur (Taş, 1996:188).

Toplumda erkeğin ön planda olduğu başka bir ifadeyle ataerkilliğin yoğun olduğu kesimlerde, problem genel olarak kadında aranır. Bundan dolayı, erkekten önce, kadının birtakım çarelere başvurarak kısırlık problemini gidermesi gerekmektedir. Bu türden çareleri başlıca üç kümede toplayabiliriz:

- 1) Dinsel-büyüsel nitelikli olanlar,
- 2) Halk hekimliği kapsamına girenler,
- 3) Tıbbi sağaltma alanına girenler (Örnek, 2016:185).

Bu yöntemleri şu şekilde detaylandırabiliriz:

1. Dinsel – Büyüsel Nitelikli olanlar:

Bu bölüm de kendi içinde çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yatır, türbe ziyaretine gidilir.
- Kurban adanır.
- Hoca ve büyücülere başvurulup muska vb. yazdırılır.
- Ağaçlara adak bezi bağlanır.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri kısırlığı gidermek için türbe, yatır ziyaretlerini çok yaparlar (K.Ş. 7, K.Ş. 13, K.Ş. 16). Kadın gebe kalamıyorsa Adıyaman merkeze bağlı Zey Ziyaretine gider. Burada çocuğunun olması için bir kurban adak eder. Kadın ziyaret gitmeden önce dileğinin kabul olması için kendisiyle küçük bir taş parçası götürür. Kurban kesildikten sonra duasını eder. Daha sonra ziyarette bulunan kayanın üzerindeki oyuklara doğru bu taş atılır. Eğer taş oyuğun içine girerse duanın kabul olacağına işarettir. Girmezse de duanın kabul olmayacağına işaret olarak görülür (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Ziyarette bulunan türbenin içerisinde çok büyük habbeli tesbih bulunmaktadır. Genellikle çocuğu olmayan kadınlar burada dua eder. Duasını ettikten sonra orada bulunan tesbihin herhangi bir habbesini belirler. Daha sonra imameden başlayarak ikişerli olmak kaydıyla belirlediği habbeye doğru sayar. Eğer belirlediği habbe çift bir sayıya denk gelmişse duasının kabul olacağına inanır. Tek sayı gelirse de duasının kabul olmayacağına inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Çocuk sahibi olmak isteyen ve çocuğu olamayan birinin kırkı çıkarılır. Bu kırk çıkarma işinin ehli yaşlı kadınlar vardı. Kırkı, aynen bebek kırkında olduğu gibi suyla çıkarır. Daha sonra “Tave” denilen taşın ziyaretine gidip orada çocuk istenir. Bu tave taşı ziyareti Adıyaman’ın Kâhta ilçesine bağlı bir köyde bulunmaktadır. Dünyaya

gelecek çocuk eğer taşı ziyaretten sonra doğmuşsa çocuğa normal olarak verilen adın sonuna “Gır” adı verilmektedir. Orada kurban kesilir. Lokma dağıtılır. Kişi çocuğunun olmasını diler (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 16, K.Ş. 8, K.Ş. 20).

Düşük yapan kadınlar için “Tave Kayası” denilen ziyarete götürülür. Bu taş oyuktur ve çocuğu düşük olan kadınlar bu taşın altından geçer. Eğer bu taşa geldikten sonra kişinin çocuğu olursa bu çocuğun adının sonuna “Gır” koyulur. Örneğin; Hamza Gır. Bu taşın yanına gidildiği zaman kişi duasını eder daha sonra taşın altından geçer. Ayrıca erkek çocuğu doğup büyümeden ölen kimselerde “tave”, “tabe” denilen koyu kahverengi renginde olan bir güvercin türünü beslerler. Bu güvercin beslenirse erkek çocuğun doğunca ölmeyeceğine inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde çocuğu olmayan kadınlar ocak sahibi kişilerin yanına gidip çocuğunun olması için muska yazdırırlar. Kadın muskayı sırtının sağ üst kısmına yani omuzun arkasına bir çengelli iğne yardımıyla takar. Yazılan bu muskayı kadın doğum yapana kadar üzerinden çıkarmaz. Kimi zamanda okunmuş üflenmiş bir yemiş verilir. Bu yemiş yenildikten sonra çocuğunun olacağına inanılır (K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Çocuğu olmayan kadınlar bilge kadın olarak bilinen köyün yaşlı kadının yanına gider. Yaşlı kadın onlara neler yapması gerektiği hakkında bilgi verir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 20).

Çocuğu olmayan evli çift ocak sahibi kimselerin evine gider. Eğer sorun erkekte ise kadın erkek bir gider. Sorun kadında ise kadın tek başına çare aramaya başlar. Ocak sahibi kimse kadının sırtına el sürerek dua eder. Daha sonra okunmuş bir yiyeceği evli çifte verir. Bu yiyecek yendikten sonra çocuğunun olacağına inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 20).

2. Halk Hekimliği Kapsamına Girenler:

Evlendikten bir süre sonra gebe kalmayan kadınların başvurduğu bir diğer alan ise halk hekimliğidir. Halk hekimliği geleneksel olarak önemli bir yere sahiptir. Günümüzde önemini tamamen yitirmemiştir. Halk tıbbın çözüm bulamadığı durumlarda ilk olarak halk hekimliğine başvurmaktadır.

Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde geleneksel yöntemlerin genellikle kadınlara yönelik olduğunu gördük. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinden yapılan bazı uygulamalar şunlardır:

Çocuğu olmayan kimseler yörede bulunan ve “pirik” adı verilen bilge yaşlı kadının yanına gider. Pirik çeşitli bitkilerden ilaç yapar. Yapılan bu karışım yenildikten sonra çocuğun olacağına inanılır. Yapılan bazı karışımlar yenildiği gibi bazı karışımlar da kadının rahimine sürülmektedir (K.Ş. 15, K.Ş. 16).

Çocuğu olmayan kadının bel kısmına bazı tedaviler uygulanır. Bunların başında bel çekme gelir. Bel çekme, işi bilen bir kişi tarafından uygulanır (K.Ş. 13, K.Ş. 18).

Yörede en çok karşılaştığımız halk hekimliği yöntemi buğu ile tedavi etmedir. Kadının çocuğu olmuyorsa büyük bir kazanın içine saman koyulur. Üzeri su ile doldurulup kaynatılır. Su kaynayıp saman üste çıkınca; kadın, su ılıdıktan sonra bu samanlı suyun içinde oturtulur. Oturan bu kadının bel bölgesindeki tıkalı damarları açılır. Bu işlemden sonra çocuğunun olacağına inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde kısırlık sorunu genel olarak kadında aranmaktadır. Buna rağmen erkekler içinde macunla tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Bu macunların içeriğinde; tereyağı, bal, pekmez, kuru üzüm, kuru incir, ceviz içi, fındık, fıstık, acı badem içi, badem gibi yiyeceklerin karışımıyla elde edilen macunlar erkeğe kuvvet olsun diye yedirilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, KK 18).

3. Tıbbi Sağaltma Alanına Girenler:

Doktora, ebeye ve hastanelere başvurulur. Kısırlığın çaresi tıbbi olarak aranır.

Gelenekse kesimde kısırlığı gidermek için yapılan uygulamaların dinsel ve büyüsel içerikli olduğu görülmektedir. Ne kadar modern toplumda doktora başvurulsa da yine de “kocakarı ilaçları”, “türbeler, yatırlar, ocaklar” işlevlerini sürdürmektedir.

4.3.1.1.2. Ağerme

Kadın, halk arasında kullanılan tabir ile “ağerme” aşamasına gelince, bazı şeyleri yapmaktan, özellikle de belirli nesnelere ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da

tam tersi belirli şeyleri yemeye özen gösterir (Örnek, 2016:187). Bu durumda kadının canı vakitli vakitsiz yiyecekler ister. Bu döneme “aşerme dönemi” denmektedir.

Halkımızın “aşerme” durumuyla ilgili adlandırma, anıştırma ve yaklaştırmaları da oldukça zengin ve renkli bir tablo çizmektedir. “Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tikslenme” demektir. Yermek fiilinin “beğenmemek”, “kötülemek” anlamları bilinmektedir. Bu deyimler giderek anlam değişmesine uğramış ve “gebe kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, anları tatmaktan kendini alamaması” anlamına gelmiştir (Boratav, 1973:146). Aşerme dönemine giren gebe kadına her istediğinin verilmesine özen gösterilir. Eğer gebe kadının her istediği verilmezse kendisinde veya doğacak olan çocukta hastalıkların, kusurların olacağına inanılır. Ülkemizde bu konuda değişik yerlerde farklı ve benzer uygulamalar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Samsun yöresinde hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse doğacak çocuğunda yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağına inanılmaktadır. Yine kadın aşerdiği dönemde kime zıt olursa çocuğunun o kişiye benzeyeceğine inanılmaktadır (Şişman, 2002:446)”.

“Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutumun nedeni halk arasında yaygın olarak söylenen ‘ye ekşiyi doğur Ayşe’yi’ tekerlemesinde de görülür. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun belirtisi olarak yorumlanır ve bu durum yine yaygın söyleyişle “ye tatlıyı doğur atlıyı” tekerlemesiyle açıklanır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, anıştırma ve yaklaştırmalardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşeriyor, aşeren, asıveren, aşeren, as çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, bası kel, bası döngün, bası bozuk, bası bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2000:134)”. Adıyaman Ağuiçen Alevileri “aşerme” kelimesinin yerine “hastalık yapıyor” tabirini kullanırlar (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 18, K.Ş.20).

Aşeren kadının canı/sütü genel olarak acı, ekşi, tatlı ve baharatlı yiyecekler çeker. Yenilenin içilenin cinsiyete etki ettiğine inanıldığı için, gebe kadın baharatlı yiyecekler yemekten kaçınır. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde aşerme durumunda, gebe kadının canı değil de sütün istediğine inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, KK 13).

Aşerme esnasında gebe kadının canı/sütü olduk olmadık her şeyi çekmektedir. Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde en çok aşerilen yiyecek ve içecekler şunlardır: Baklava, kadayıf, yöreye has olan peynir helvası, halka tatlı, incir reçeli, vişne reçeli; kavun, karpuz, erik, elma, turşu; kırmızı et, kömbe, hitap en çok aşerilen yiyeceklerdir. Ayrıca olmadık zamanda başka evlerden gelen yemek kokuları da gebe kadını etkilemektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş.20).

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde kadın gebe kaldığı zaman, sütünün istediği şeyler ailesi ve yakınları tarafından karşılanmaya çalışılır. Aşeren kadın istediğini yemediği takdirde çocuğun zayıf ve kusurlu doğacağına inanılır. Gebe kadın ciğer yemekten kendini sakınır. Eğer ciğer yerse bebeğin vücudunda lekelerin olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş.18, K.Ş. 20).

Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde aşerme zamanı sadece yiyip içmek değil; gebe kadının güzel, çirkin kişilere, maddelere, hayvanlara vs. bakması bile çocuğu etkileyeceğine inanılmaktadır. Bundan dolayı Adıyaman Ağuiçen Alevleri gebelik döneminde güzel şeylere bakmaya özen gösterilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

4.3.1.1.3. Bebeğin Cinsiyet Tayini

“Gebeliğin önemli hususlarından biri de doğacak olan çocuğun cinsiyetini önceden tahmin etmektir. Bu durumda birinci dereceden aile bireylerinin kız ya da erkek çocuğu istemesinin dışında ailenin bulunduğu, toplumun, cemaatin veya grubun da istekte ağırlığı da söz konusudur (Örnek, 2016:189)”.

Geleneksel kültürümüze baktığımız zaman doğacak olan ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu durum günümüz toplumunda zayıfladığı görülmektedir.

Bebeğin cinsiyet tayini daha düğün zamanı kendini hissettirir. Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde düğün sırasında gelinin kucağına erkek bebek verilir. Böylece ilk çocuğun erkek olması istenmektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

Ocak erkek çocuktan devam ettirildiği için çocuğun erkek olması istenmektedir. Geleneksel kültürde köylerde yapılan işlerin hepsi insan gücüne dayalıydı. Bundan dolayı da aileler erkek çocuk istemektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 15, K.Ş. 18). Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde erkek çocuğu olmayan ailelere “kör ocak”

denmektedir. Erkek çocuğun önemini vurgulayan şu atasözüne rastladık: “Çocuğun erkek olursa evinin kilidi başkalarına kalmaz, eğer kız olursa evinin kilidi başkalarına kalır.” Bu sözden de anlaşıldığı gibi erkek çocuk soyun sopun devam ettirilmesi için çok önemli görülmektedir. Günümüz toplumunda kız çocukları hor görülmemektedir. Bu durumu ifade eden şu atasözüne rastladık: “Erkek kapının kilididir. Kız ise evin huzurudur, bereketidir.”

Bu bakımdan geleceğin annesi doğuracağı çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı birtakım inançlarla da yüklüdür. Bunlar geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarılarak etkilerini sürdürmektedir. “Analoji”ye dayanan, büyüünün mistik görüşün bildiğini ilkeleriyle açıklanan bu türden inanç ve pratiklerden birkaç örneğini şöyle sıralayabiliriz:

- Adak ve kurban adanır.
- Yatırlara, ziyaretlere, türbelere gidilir.
- Hocalara başvurulur, muska ve tılsım yazdırılır.
- Kadın cinsel birleşme sırasında sağına yatar, sağından kalkar.
- Gelinin yatağına, oğlan çocuğu yuvarlanır.
- Evlendiği gün, kadının kucığına oğlan çocuğu verilir.
- Ağaca taş atılarak “kızı boşladım, oğlana başladım” denilir.
- Son doğan kızın adı “Yeter”, “Döndü”, “Döne”, “Durdu”, “Kafiye” vb. konulur.
- Oğlan doğuruluncaya kadar doğum yapılır (Örnek, 2016:190).

Adıyaman Ağuichen Alevilerinde de bu inanç ve pratikler görülmektedir. (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Gebelik sırasında bebeğin kız mı erkek mi olacağı üzerine gebe kadının fiziki değişiklikleri gözlenir ve bazı pratikler uygulanır (Artun, 2017:166).

“Tekirdağ”da bebeğin cinsiyetini tayin etmek için ateşe tavuk ödü atılır. Öd patlarsa erkek, patlamazsa kız olacağına inanılır. Bebek annesinin karnında çok tekme

atarsa erkek olacağına inanılır. Yine bir bardan suya biraz süt damlatılır, süt dibe çökerse erkek, üstte kalırsa kız olacağına inanılır (Artun, 1998:4-28)".

"Samsun'da hamile kadın güzelleşirse kız çocuğu; yüzünü sis basar, çirkinleşirse erkek çocuğu dünyaya getireceğine inanılır. Anne karnındaki çocuk üç ayda canlanırsa(çabalarsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna inanılır. Yine bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa erkek olduğuna, sol tarafta çabalarsa kız olduğuna işarettir (Şişman,2002:447)".

Adıyaman Ağuichen Alevlerinde gebe kadının karnı sivri ve dışa doğru büyüyorsa çocuğun erkek, kadının karnı yayvan ve yuvarlak olursa; kalçası geniş ve yuvarlak şekilde geliyorsa kız çocuğu olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Cinsiyet tayininde gebe kadının karnındaki çocuk karında yürüyormuş hissi verirse erkek, eğer karında kayıyormuş hissi verirse kız çocuğu olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Kadın gebe iken yüzü çirkinleşip yüzünde lekeler oluşuyorsa çocuğun kız, tam tersi güzelleşip yüzü aydınlık bir görüntüye bürünüyorsa çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 8, K.Ş. 15, KK 18, K.Ş. 20).

Bazı durumlarda gebe kadın rüyasında çocuğuna bir pir, dede, türbe veya aile büyüklerinden birinin gelip isim verdiği söylenir. Bu rüyalar erkek çocuk sahibi olanlar tarafından görülmektedir. Gebe kadın rüyasında erkek çocuk, erkeklerle ilgili rüya gördüğü zaman çocuğunun erkek, kızlarla ilgili rüyalar gördüğü zaman çocuğunun kız olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13). Rüyada altın gören gebe kadın çocuğunun erkek olacağına inanır.

Günümüz modern toplumunda gebe kadın çocuğunun cinsiyetini tıbbi yardım olarak kolaylıkla öğrenebilmektedir. Yukarı da bahsettiğimiz inanç ve uygulamalar ise Adıyaman Ağuichen Alevleri arasında sıklıkla görülmektedir.

4.3.1.1.4. Gebe Kadının Kaçınmaları

Gebelik süresinde gebe kadının kaçınması gereken bazı durumlar vardır. Bu durumlara Anadolu coğrafyasının her köşesinde rastlamak mümkündür. Çocuk daha anne karnındayken dış etkilere karşı birtakım olumlu veya olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak çocuğunun olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı

eylemlerden kaçınır, tam tersi bebeği olumlu yönde etkileyecek bazı eylemleri de yerine getirir (Artun, 2017:169).

“Anadolu’nun hemen her yerinde gebe kadının birtakım kaçınmaları ve uygulamaları vardır. Çünkü çocuk anne karnındayken annenin bazı davranışlarının çocuğu olumlu ya da olumsuz etkilediğine inanılmaktadır. Bu dönemde birtakım “analojik” sözlü eylemler vardır ki, bunlardan kaçınmak ya da bunları yerine getirmek gerekmektedir (Örnek, 2016:192)”.

“Gebe kadının yediği şeylerin, sık sık baktığı insanların, hayvanların da çocuğun huyuna, vücut yapışma, yüz özelliklerine etkide bulunacakları sanılır. Bunun için, doğacak çocukta kusur niteliğinde bir iz bırakması mümkün olan şeyleri yemekten, böyle kimselere bakmaktan, böyle hayvanlarla karşılaşmaktan çekinir kadın. Hele kusurlu, sakat kimselerle alay etmesi son derecede tehlikeli bir davranış sayılır; bunun sonucu olarak çocukta aynı kusurun, sakatlığın olacağına inanılır. Çalınan şeyler, gizlice alınan yiyecek nesnelere de aşerme halinde olsun olmasın, doğacak çocukta bir iz bırakacaktır, denir (Boratav, 1984: 146-147)”.

“Bu kaçınmaların temelinde, anne ile karnındaki çocuğunun arasında, sıkı bir yazgı birliği, bir özdeşlik olduğu tasarımı yatmaktadır. Fikir çağrışımları ve “analojik” düşünceyle beslenen bu tür kaçınmalar sadece geleceğin annesinin davranışlarını değil aynı zamanda onun yakınlarını da ilgilendirmekte, giderek grubun benimsediği ve uyguladığı birer kaçınma kalıbı durumuna gelmektedir (Örnek, 2016:192)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde, karındaki çocuk ilk defa ne zaman kıpırdarsa ve kadının karşısında o an kim olursa o kişiye benzeyeceğine inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18).

Gebelik esnasında içkili içeceklerden kesinlikle uzak durulur. İçkinin çocuğun düşmesine neden olduğuna inanılır (K.Ş. 8, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş.20).

Gebe kadına ağır iş yaptırılmaz. Gebelik süresince gönlü hoş tutulur. Hüznleneneği ortamlardan uzak tutulur. Cenaze yerlerine götürülmez. Kırkı çıkmamış çocuk sahibi kadınlarla karşılaşılmaz. Onların olduğu yerlere gidilmez. Kırkların birbirine musallat olacağına inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

Gebe kadın, gebelik ayıya, tavşana, maymuna vs. ürkütücü hayvanlara bakmaz. Gebe kadın çirkin insanlara bakmaz, güzel insanlara bakar. Gebelikte

gözünün gördüğü güzel ve çirkin olan her şeyin çocuğunu etkileyeceğine inanır. Çirkinine bakılmışsa çocuğun çirkin, güzele bakılmışsa çocuğun güzel olacağına inanılır. Gebe kadın güzel kokular koklamaya gayret eder (K.Ş. 7, KK, 8 K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Gebe kadın, gebelik süresince saçlarını kesmez. Eğer saçlarını keserse çocuğunun kel olacağına inanılır. Gebe kadın sırt üstü uyumamalıdır. Sırt üstü uyursa karabasanların geleceğine inanılır. Gebelik süresince kapı eşiğine oturmaz. Zaten Alevilikte eşik kutsal olduğu için bundan kaçınılır. Mümkün mertebe gebe kadın yalnız bırakılmaz, yalnız kalınca korkacağı düşülür (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

“Gebe kadın diğer kadınlardan farklı bir ruh haline bürünür. Onun endişeleri ve korkuları vardır. İçinde bulunduğu kültür değerlerine göre “geçiş” dönemlerinin önemli aşamalarından birini yaşamaktadır. Karnındaki çocuğu ile kendi arasındaki etkilenme mekanizması toplum içerisinde önemli bir yere sahip olup işler ve geçerli haldedir (Örnek, 2016:193)”.

4.3.1.2. Doğum Sırası

Gebe kadınların doğum sırasında karşılaşacağı güçlükleri gidermek, onların daha rahat bir doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır. Bu inanma ve pratikler doğumun rahat geçmesine yöneliktir (Artun, 2017:170).

“Doğumun kolay geçmesi için eski Türk topluluklarında birtakım pratikler uygulanmaktadır. Altay Türklerinde ve Kırgızlarda tecrübeli bir ebenin ve oymaktan diğer kadınların doğuma yardım ettiğini görmekteyiz. Altaylarda doğumun kolay olması için çadırın tam ortasına bir direk yerleştirilir. Direğe bir urgan bağlanır. Urganın bir ucu da duvara bağlanır. Bu urgan lohusanın koltukları arasından geçirilir. Böylece kadına musallat olan kötü ruhlardan korunacağına inanılır (İnan, 1986:169)”.

“Tekirdağ’da doğum sırasında, çocuk çabuk doğsun diye teneke çalınır. Doğum zamanı doğuma yardımcıların dışında kimseye haber verilmez; aksi halde annenin çok acı duyacağına inanılır. Doğum sırasında çamaşırlar ters ise yüzü çevrilir. Elbiselerin düğmeleri açılır. Doğum sırasında doğum kolay geçsin diye örgülü saçlar çözülür. Aynı günde doğan çocuklar birbirine gösterilmez (Artun, 1998:4-28)”.

Buraya kadar açıkladıklarımız doğum öncesiyle ilgili olanlardır. Bundan sonrası da doğum denilen, insan yaşamının başlangıç aşamasıdır. Doğum aşaması çok zor ve ağırlı geçmektedir. Bunların kolaylaştırılması, hızlandırılması için birtakım pratik uygulamalar da burada meydana gelmiştir.

Sedat Veyis Örnek'e göre, bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır. İşte bu amaçla doğum sırasında:

- Kadının saç bağları çözülür.
- Kilitli kapılar, kilitli sandıklar, kapalı pencereler açılır.
- Kolay doğum yapmış kadınlar, gebe kadının sırtını sıvazlar.
- Kuşlara yem serpilir.
- “Tanrı düğümlediği düğümü çözer”, “biz göçtük, sen de göç” gibi dileklerde bulunulur.
- Silah atılır.
- “Fadime Ana Otu” su içine konulup, su kadına içirilir.
- Çeşitli “vefk”ler(tılsımlar) kullanılır.
- Üstü yazılı tuğla parçaları, saksılar kadının ayağı altına konup, kadına kaldırılır (Örnek, 2016: 195-196).

Yapılan bu uygulama ve pratikler doğumun kazasız, belasız, kolay bir şekilde geçmesini sağlamak içindir. Bunlar ve bunlara benzer bazı uygulamalar da Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde görülmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde, doğumun kolay geçmesi için gebe kadın bu süreçte bol bol yürütülür. Kilo almamaya dikkat edilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Doğum geleneksel kültürde pirik denilen yaşlı bilge kadın tarafından yapılmaktadır. Bu kişi doğuma başlamadan önce “El benim değil, Fatma Ananın elidir” der. Doğum odasına bu kadın dışında daha önce doğum yapmış tecrübeli kişiler, gebe kadının kadın akrabaları katılır. Doğum odasında; sabun, ılık su, temiz bez gibi

malzemeler bulunur. Pirik doğum başlamadan gebe kadını motive edici konuşmalarla rahatlatır. Doğumu haber veren sancılar başladığı zaman gebe kadın çokça yürütülür. Doğum anı geldiği zaman kadın dizleri üstünde durma ve uzanma şeklinde iki tip doğum şekline hangisi uygunsan o yaptırılır. Pirik kadının başında durur, gebe kadının saçlarını midesi bulansın, ıkinsın diye ağzına koyar. Pirik bir yandan da hamile kadının kuyruk kemiği tutar. Doğum zorlaştığı zaman sabun ve ılık su yardımıyla kadının karın ve rahim bölgesine ovalayarak masaj yapılır. Hamile kadın bu şekilde doğumu gerçekleştirir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 20).

Doğum esnasında gebe kadının teri kendi saçıyla silinir. Bu şekilde gebe kadının yüzündeki lekelerin gideceğine inanılmaktadır (K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Doğumu zorlaştıran durumların başında gebe iken gezilmemesi, pasif durumda kalınmadır. Eğer gebe iken bolca gezilir ve pasif durulmazsa doğum yapması kolay olmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

Çocuktan sonra gelen, yörede “çocuğun arkadaşı” olarak adlandırılan “eşin” çıkması çok önemlidir. Bu parçanın çıkması için yapılan bazı uygulamalar vardır. Bunlar; yağ iyice kızartılır, daha sonra bu parçanın ucu yağın içine koyulur. Koyulduktan sonra çocuğun arkadaşı da düşer. Bu uygulama ile parça çıkmadığı zaman doğum yapan kadına gazyağı içirilir. Gazyağı içirildikten sonra bu parça düşer. Eğer parça düşmeyip yukarı çıkarsa kadının ölümü ile sonuçlanır. Bundan dolayı çok önemlidir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Doğumu gerçekleştiren kadına hediyeler verilir. Bu hediyeler genelde bir miktar para, bir top kumaş, havlu, sabun gibi şeylerdir.

4.3.1.3. Doğum Sonrası

“Doğum sonrasında yapılan uygulamalara Anadolu’da hatırı sayılır derecede önem verilmektedir. Doğum yapan kadının ve çocuğun korunması için birtakım tedbirler alınır. Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve pratik vardır. Göbek kesme, yıkama ve tuzlama sırasında da bu inanç ve pratikler uygulanmaktadır (Artun, 2017:172)”.

4.3.1.3.1. Çocuğu Göbeği ve Eşi

Örnek'e göre, nasıl gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğunu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi(plasenta) ya da "sonu" arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki doğan çocuğu göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerideki uğraşını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişı güzel atılmaz.

Çocuğun göbeği:

Cami duvarına, cami avlusuna gömülür (dinci olsun diye).

Okulun duvarına, bahçesine gömülür, atılır (okuyup adam olsun diye).

Ahıra gömülür ("malcı", hayvan sever olsun diye).

Evin içine bir yere gömülür (evde kalsın, gözü dışarda kalmasın diye).

Suya atılır (kısmetini dışarıda arasın, huyu su gibi temiz olsun diye).

Dikiş makinesinin gözüne konur (terzi olsun diye) (Örnek, 2013:197-198).

Doğum sonrasında annenin çocuğunu etkileme gibi inanışlar sona ermiş olur. Bundan sonra ki süreçte çocuğu başka etkilemeler beklemektedir. Bu etkileşimin en başında çocuk ile göbek ve eşi gelmektedir. Doğum sonrasında çocuktan sonra gelen eş, Adıyaman Ağuiçen Alevileri tabiriyle "çocuğun arkadaşı" vardır. Bu da aynen göbek gibi alınıp bir yere gömülmektedir.

Çocuğu etkileyeceğine inanılan en önemli inanç göbek ve plasentadır. Çocuk doğduğu zaman ilk iş olarak göbek kesilir. Göbek, dört parmak uzunluğu bırakılarak bir makas, jilet yardımıyla çocuktan ayrılır. Dört parmaklık kısım kendi arasında düğümlenir ve kuruyup kendisi düşene kadar o kısma karışılmaz. Bu kısım ile ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. Göbek bağı ve plasentanın gittiği gömüldüğu yerin kişiye hayat boyu etki edeceğine inanılmaktadır. Bununla ilgili Sir James George Frazer, "Altın Dal – Büyü ve Din Hakkında Bir Çalışma" adlı kitabında "sempatik büyü" kavramını ortaya attı. Bu teoriye göre ilgili inançlar şöyle yapılmaktadır:

"Kars ve çevresinde çocuğun göbeği küçük çakı ile kesilir. Çakı yıkanmadan doğum yapan kadının yastığının içine konulur. Çocuğun göbeği kuruduğu anda çakı yastıktan çıkarılarak yıkanır. Bu inancın temelinde koruyucu ruhu memnun etme yatmaktadır. Çakı, çocuk ve anne için alkarsından korunmak için yapılmaktadır. Kötü

ruhun etkisinden kurtulmak için çakı yastığın altına konulmaktadır.” (Kalafat, 1995:92).

“Samsun’da bebekler dünyaya geldikten sonra göbeği tekbirle kesilir. Kesilme işleri erkek bebeklerde göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerinde ise sol memesine kadar ölçülerek yapılmaktadır. Erkek bebrğin kesilen göbeği malcı olması için ahıra, kızınki ise mutfakçı olması için mutfağa atılır.” (Şıman, 2002:449).

“Tekirdağ’da ise bebek doğunca yıkanır, teri kokmasın diye tuzlanır. Ebenin bebeği yıkadığı suya para atılır. Ebe bebeğin damağını üç kez kaldırır. Çocuk yıkanırken nazar değmesin diye bütün komşular sırayla su dökerler. Çocuk doğunca göbeğine bir miktar kahve ve çörek otu konur ve çocuğun göbeği cami veya okul damına atılır.” (Artun, 1998:4-28).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de şu inanışlar vardır: Göbek gömüldüğü yere göre çocuğa mesleki bir başarı sağlamaktadır. Genel olarak göbek okul bahçesine gömülmektedir. Eğer buraya gömülürse çocuğun okuyup, bu alanda bir meslek sahibi olacağına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Çocuğun gelecekte zengin olması için göbek bağı ahıra, tarlaya veya bir iş yerinin bahçesini gömülür (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Sahada yaptığımız araştırmalarda bunlar dışında başka inançlara rastlamadık. Hatta göbeğin normal olarak çöpe atıldığını da derledik (K.Ş. 16).

Günümüz modern dünyasında doğumlar hastanelerde yapılmaktadır. Bu türden işlemler hastane doğumlarında söz konusu değildir.

4.3.1.3.2. Çocuğun Tuzlanması ve Vücudunun Kesilmesi

Çocuk doğduktan sonra ilk iş olarak tuzlanması gerekmektedir. Önce normal olarak bir defa üstten yıkanır. Daha sonra tuzlu su yapılarak yumuşak bir bez yardımıyla bu su çocuğun bedeninin her yerine sürülür. On beş dakika kadar bekletildikten sonra tekrardan temiz suyla yıkanır. Bu işlemden sonra çocuğun yüzündeki tüyler dökülsün diye anne sütü çocuğun yüzüne sürülür (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 20). Tuzlama işleminden sonra çocuğun teninin kötü kokması engellenmiş olur.

Bu aşama tamamen bittikten sonra en önemli inanca gelinir. Çocuğun kırkı dolmadan önce sırt ve karın bölgesine jilet yardımıyla ince ince çizikler atılarak kanaması sağlanır. Kanama biraz devam ettikten sonra çocuğun annesi tarafından kendi sütü kanayan bölgelere sürülür. Biraz bekletildikten sonra çocuk yıkanır ve artık tuzlama ve kan akıtma işlemi tamamlanmış olur. Kan akıtılmasının sebebi; çocuk anne karnındayken sırtında ve karın kısmında küflenmiş, kötü kan birikmektedir. Bu kötü kanın deri altında ilerleyen zamanlarda bazı hastalıklara sebebiyet verdiğiğine inanılmaktadır. Bu işlem ile bu kötü kandan ve sebep olacağı hastalıklardan korunmuş olunur (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş.18, K.Ş. 20).

4.3.1.3.3. Çocuğun Bakımı

Çocuğun sağlıklı büyümesi için yapılan birtakım uygulamalar vardır. Çocuk tuzlanıp yıkandıktan sonra kendisi için yapılmış tahta beşiğe yatırılmaktadır. Yapılan bu beşiğe özel bir döşek hazırlanır. Bu döşegin üzerine bir bez serilir. Bu bezin de üzerine muşamba veya muşamba tarzı bir şey serilir. Muşambanın da üzerine tekrardan bir bez serilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 18).

Bebeğin kundaklanması için geleneksel kültürde “höllük toprağı” kullanılmaktaydı. Günümüz modern kültüründe höllük toprağı herhangi bir hastalık veya özel durum yoksa kullanılmamaktadır. Bebek toprağı için iki kenarı birbirine dikilmiş bir bez hazırlanır. Bezin içine koyulacak toprak çocuk doğmadan önce hazırlanmıştır. Bu toprak genellikle tepelerin yamacında bulunan ince, temiz, beyaz topraktır. Toprak güzelce rüzgârda elendikten sonra iyice kavurulur. Belli bir ısıya gelinceye kadar soğutulur. Daha sonra topraklı kundak için hazırlanmış bezin alt tarafına doldurulur. Bebeğin belden aşağısı buraya koyulduktan sonra birazcık da toprak bebeğin pipisinin olduğu yere koyulur. Daha sonra bebek komple kundaklanır, beşiğe koyulur. Kundağın üzerine de bez serilir. Bebek düşmesin diye beşiğin üzerinde bağlanır. Böylece bebek höllük toprağında kundaklanmış olur.

Annenin sağlık durumuna göre kendisi de bazı durumlarda höllük toprağına koyulmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş.20).

Çocuğa ilk defa emzirileceği zaman ağzı açılınsın, emmeyi bilsin diye ağzına tereyağı sürülür. Bazen tereyağı yerine şekerli su verilir. Bundan sonra emzilir. Bu uygulamalara rağmen çocuk ememiyorsa bir kaşğın içine anne sütü sıkılarak oradan

verilir. İlk emme işini kız çocukları hemen yapar, erkek çocuklarda ise durum değişkenlik göstermektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş.15).

4.3.1.3.4. Bebeğin Nazardan Korunması

İslam ülkelerinde, bu arada Türkiye’de de nazar inancı çok yaygındır. İslam ülkelerinin hemen hepsinde, insanların bir bölümünün nazardan öldüğü inancına rastlamaktayız. Biz de halk arasında söylenen “Deveyi kazana, insanı mezara” deyimini, nazarın öldürücü gücünü açığa vurmaktadır (Örnek, 2016:232). Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de “Mezarın yarısı nazardır.” sözüne rastladık.

“Bebeğe nazar değmesinden çekinilerek bazı uygulamalara başvurulur. Bunun için çocuğa nazar boncuğu veya çengelli iğne takmak, çocuğun ilk “kakalı bezi”nde var olduğuna inanılan güçten yararlanılmaktadır. Çocuğun ilk kakalı bezi, kutsal bir nesne gibi kırk gün saklanmakta, kötü etkileri uzaklaştıracağına, yaraları iyileştireceğine inanılmaktadır. Kapıya asılan soğanlı iğne, kırmızı kurdele de kapıdan gireceğine inanılan kötü güçlerin girmesini engellemek içindir (Başçetinçelik, 1998:54)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde yeni doğan bebek kırkı çıkana kadar gözünde nazar olduğuna inanılan kişilere gösterilmez. Bebeği görmek isteyenler kendileriyle yeni doğan bebeğin ihtiyaçlarına binaen hediye getirirler. “Gözünüz aydın, Allah analı babalı büyütsün, hayırlı olsun, geçmiş olsun” gibi dileklerde bulunurlar. Bebeği göstermek istemeyen aile “işte çocuk yeni uyudu, geceden beridir uyumuyor, huysuzlaşmış, birazcık hasta” gibi bahaneler üreterek gelen misafirlere göstermemeye çalışırlar (K.Ş. 7, K.Ş.8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Anneyi ve bebeğini nazardan korumak için, nazar boncuğu, cevşen, kenerik ağacı parçası, altın takılır. Bunlardan altın balmumu ile saça yapıştırılır. Geriye kalan materyaller ise çengel iğne ile çocuğun sırtına takılır. Bebek, göze güzel görünmesin diye yırtık elbiseler giydirilir. Bebeğin atleti ters giydirilir. Yapılan bu uygulamalar da nazarı önleme amaçlıdır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

4.3.1.3.5. Çocuğa Ad Koyma

“Türklerde ad vermenin köklü bir geleneği vardır (Gülensoy, 1994:17; Ögel, 1991: 60-61)”. “Ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur (Artun, 2017:175)”.

İvgin, ad verme ile ilgili şunları söylemektedir:

“İslam’dan önceki dönemlerde her Türk boyunda ad verme ile ilgili değişik uygulamalar oluyordu. Türk destanlarının en eskisi Oğuzname’de Oğuz Han’ın kendi adını bizzat aldığı yazılıdır. Oğuz Han daha beşikte iken konuşmaya başlamış ve-Benim adım Oğuz’dur-diyerek herkesi şaşırtmıştır. Manas Destanı’nda da Manas doğunca babası Yakup Han ziyafet veriyor ve bu ziyafet sırasında çocuğa ad veriliyor. Eski Türklerde çocuklara doğduğu sırada, çevrelerine gördükleri eşyalardan, beğendikleri insanlardan veya o sırada olan olaylardan birinin adı verilirdi. Örneğin; güneşin doğuşu sırasında dünyaya gelenlere Gündoğmuş, Güngördü, Akkoyaş, Akgün gibi isimler verilirken; kurtların köyleri bastığı sırada doğan çocuklara Kurt, Kurtgeldi, Börübeg, Börübay gibi isimler verilirdi (İvgin, 2000:143)”.

Eski Türklerde her bir isim yurt aksakalı tarafından yiğitliğe, güzel bir olaya, bağlı bulunan onguna göre isim verilmekteydi. Sonraki devirlerde kabul edilen dinler isim koyma merasimlerini etkilemiştir. Müslüman ailelerde Kur’an-ı Kerim açarak, Hıristiyanlarda ise kilise İncil açarak isim verme merasimleri yapılmaktadır. Bu durum halklar arasında Müslüman, Hıristiyan, Budist isimlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Yoloğlu, 1999:95).

Gökyay, eski Türklerde ad vermeyle ilgili şunları söylemektedir:

Eski Türklerde oğul buluş yaşına geldikten sonra bir kahramanlık göstermeğe çalışırdı ve bir kahramanlık gösterdiği gün cemiyet tarafından milli bir ad verilirdi. Çocuğa ad verilmesi için töreye göre bir kahramanlık yapması şarttı. Ancak bu şart yerine getirildikten sonra çocuk adını alabilmektedir.

Bu konuda Dede Korkut Hikâyelerinde geçen ifadeler konunun anlaşılmasını sağlayacak mahiyettedir.

Buna göre:

“Meğer Hanım, Bayındır Hanın bir boğası ve bir buğrası vardı.

Ol boğa, katı taşa boynuzun vursa un gibi öğütürdü.

Bir yazın, bir güzün boğayla buğrayı savaştırırlardı.

Meğer Sultanım, yine yaz oldu, boğayı saraydan çıkardılar.

Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tuttular.

Gelip meydan ortasında koyuverdiler.

Dirse Hanın oğlancığı, üç ordu uşığı meydanda aşuk oynarlardı.

Oğlancıklara kaç dediler.

Üç oğlan kaçtı.

Dirse Hanın oğlancığı kaçmadı.

Ak meydanın ortasında baktı durdu.

Boğa, oğlana sürdü geldi.

Diledi ki onu helak ede.

Oğlan, yumruğuyla boğanın alnına katı çaldı.

Boğa götün götün gitti.

Boğa oğlana sürdü geri geldi.

Oğlan gene boğanın alnına yumruğuyla katı vurdu.

Oğlan bu katla boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı.

Boğayla oğlan meydanda bir hamle çekiştiler.

Boğa iki arka bacağının üstünde durdu.

Ne oğlan yendi, ne boğa oğlanı yendi.

Oğlan yumruğunu çekti.

Boğa düşüp tepesinin üzerine dikildi.

Oğlan bıçağa el vurdu, boğanın başını kesti.

Oğuz beyleri oğlanın üstüne yığınak oldular, övdüler.

Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad kosun dediler.

Dede Korkut, ona “Boğaç” adını verdi” (Gökyay 1973: 6-7).

Dede Korkutun bu hikâyesinde “Boğaç” adının bir kahramanlık sonucunda verildiği görölmektedir.

Geleneksel kültürde çocuğa ad koyma uygulamaları genel olarak dinsel törenle yapılmaktadır. Dünyaya gelen çocuğun ömrü boyunca bu adı taşıyacağı düşünöldüğünde, sıradan bir olay olmadığı göröür. Bunun için bazı inanç ve

uygulamaları da beraberinde getirir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çocuk doğduktan sonra 3-5 gün içinde düzenlenen tören ile ad konulmaktadır.

Çocuğa verilen adın şöyle ya da böyle bir ad olmasında çeşitli etmenler rol oynamaktadır. Ad hiçbir zaman gelişi güzel seçilmez (Örnek, 2016:207).

Çocuğun adı herhangi bir özel durum yoksa -rüyada verileceği adı görme, ziyarete gidip oranın adını alma gibi- ailesi ve aile büyükleri tarafından bir isim seçilir. Çocuğa konulacak adda doğduğu zaman, ay, mevsim; aile büyükleri, kimi kişilere duyulan hayranlık; gelenekler, görenekler, inançlar vb. etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynamaktadır.

Bu etmenler göz önünde bulundurulduğunda, yörede yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde şu isimler; Ali, Mehmet, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zeliha, Elif, Basri, Haydar, Hasari, İmam, Rıza, Kemal, Mustafa Kemal, Mahmut; bunların yanında yörede bulunan ziyaret, türbe, yatır isimleri; ocak sahibi dedelerin isimleri ve en önemlisi Ehl-i Beyt isimleri çocuğa konulmaktadır. Bunların yanında bir de hiç konulmayan isimler vardır bunlar: Osman, Ebubekir ve Ömer'dir. Bu isimler İslam'da dört büyük halifelerin üçünün ismidir. Bilindiği üzere dördüncü büyük halife Hz. Ali'dir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri bu üç kişinin Hz. Ali'nin halifelik hakkını aldığına inandığı için bu isimleri kullanmazlar (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çocuğa isim verme töreni şöyle gerçekleşir:

Çocuğun ailesi tarafından törenden önce isim belirlenir. Amcaları, halaları, dayıları, teyzeler ve yakın akrabalar eve davet edilir. Çocuğun varsa dedesi, yoksa amcalardan, dayılardan yaş olarak büyük kimse, onlar da yoksa babası tarafından isim konulur. Çocuk aile büyüğünün kucağına verilir. Aile büyüğü ayağa kalkar ve kıbleye döner, bebeğin kulağına eğilir, ne isim verilecekse o ismi üç defa söyler ve: "senin adın budur" der. Böylelikle çocuğa isim verilmiş olur. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çocuğun kulağına ezan okunması işlemi yoktur (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13).

Çocuğa ad verme töreni, baş okutma cemi olarak da yapılmaktadır. Bu işlem muhabbet erkânında, pir huzurunda yapılır. Yapılan bu tören şöyle gerçekleşir:

Dede, çocuğu kucacağına alır. Sonra şöyle devam eder: “Pirimiz üstadımız Hakk Muhammed Ali, Hacı Bektaş-ı Veli ömrünü uzun canını sağlıklı, rızkını bereketli eylesin. Hayırlı evlatları sevdirep mutlu etsin. Çocuğun tüm dünya insanlarına faydalı olmak üzere yetiştirilsin.” Şeklinde dualar eder. Bu duadan sonra kulağına üç defa: “falan oğlu falan veya falan kızı falan” deyip ondan sonra ya Hakk ya Muhammed ya Ali pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli desturu pir diyerek salavat getirir. Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Mustafa, Allahumme Salli Ala Seyidine Aliyel Murtaza, Allahumme Salli Ala Seyidine Hasanul Muşteba, Allahumme Salli Ala Seyidine Şah Hüseyini Kerbela, Allahumme Salli Ala Seyidine Zeynal Abidini Aba, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Bakırî Baha, Allahumme Salli Ala Seyidine Caferi Rehnema, Allahumme Salli Ala Seyidine Musayı Kazım, Allahumme Salli Ala Seyidine Ali Sultan Rıza, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Taki, Allahumme Salli Ala Seyidine Aliyel Naki, Allahumme Salli Ala Seyidine Hasanul Askeri, Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammed Mehdi vesairi zaman” diyerek kulağına gülbenk okur. Daha sonrasında: “Hakk Muhammed Ali pirimiz üstadımız Hacı Bektaş-ı Veli ömrünü uzun canını sağlıklı, rızkını bereketli eylesin. Hayırlı evlatları sevdirep mutlu etsin. Sendeki doğacak evlatları tüm dünya insanlarına faydalı insan olarak yetişsin” şeklinde dualar okur.

Çocukları düşük olan kadınlar, gittikleri ziyaretten dolayı çocuklarına koyacakların adın sonuna “gır” ismini koymaktadırlar.

Abdurrahman, eski Türklerde ad ve ad vermenin kutsallığıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Eski Türklerde adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Mesela: Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak(temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamını taşırdı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna “Tanrı nazarı değdi.” zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını Tanrı nazarından korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını “Niyazi”, “kepek”, “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi. Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa “Adı ağır gelmiş” diye önceki adını basit

manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giydirerek Tanrı nazarından korurlardı. Bunların dışında yine erkek çocuğunun olmasını isteyenler ise doğan kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek çocukların adlarını koyarlardı. Bütün bu gelenekler halen Türkiye ve Türkmenistan'daki Türk halkları arasında pek genel olmasa da kısmen devam ettirilmektedir (Abdurrahman, 2004:125)".

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bir daha çocuklarının olmasını istemeyen kişiler en son doğan çocuklarına; Döne, Döndü, Bes, Soney, Songül, Yeter, Son gibi adlar koymaktadırlar (K.Ş. 7, K.Ş. 8, KK 13). Bu kız isimlerinden anlaşılacağı üzere yörede son olarak erkek çocuk doğmuşsa bunun son çocuk olmasını istememektedirler. Bunun hiç son manasına gelen erkek ismi ortaya çıkmamıştır.

Doğan kız çocuklarından sonra erkek çocuk isteyen aileler bebeğine "İsaf, Yeter" isimlerini koymaktadırlar. Allah isafi kabul etsin, erkek çocuk versin diye bu isimler koyulur (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13).

Çocuklara verilen adların en büyük işlevi, çocuğun yaşamını etkileyecek olmasına inanılmasıdır. Üst üste birkaç çocuğu ölmüş veya düşmüş aileler çocuklarına yaşatma gücü olduğuna inanılan şu adlar koyulur: Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar (K.Ş. 7, K.Ş. 13).

Yapılan bütün bu işlemler, adlara yüklenen manalar çocuğa verilecek adın ne kadar kutsal olduğunu vurgulamaktadır.

4.3.1.3.6. Loğusalık – Loğusa Ziyaretleri

Yeni doğum yapmış, doğumdan sonra yataktan daha kalkmamış kadına "loğusa" denir. "Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına: "loğusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nevse" gibi adlar verilmektedir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadına yaygın bir ifadeyle "loğusa" denmektedir." (Örnek 2000: 143). Adıyaman Ağuiçen Alevileri de yeni doğum yapmış kadına "zeristani" denmektedir. Loğusanın başına gelecek olumsuzluklardan etkilenmemesi, korunması için bazı inanç ve pratikler ortaya çıkmıştır. Loğusalık dönemi doğumdan sonraki kırk günü kapsamaktadır. Bu kırk gün içinde loğusa kadın dış etkilere karşı savunmasıdır. Bundan dolayı bu dönemdeki kaçınmalar loğusa kadın ve çocuk için önemlidir.

“Doğumdan sonra loğusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da loğusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Loğusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır (Başçetinçelik 1998:59)”.

“Tekirdağ’da loğusa kadına bir hastalık gelmemesi için herhangi bir yerine kırmızı kurdele takılır. Çocuk doğunca loğusa kadına çorba içirilir. Loğusa kadın kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Loğusa kadın yalnız bırakılmaz. Loğusa kadını ziyarete gelenler süt, sütlü yiyecekler ve çorba götürürler. Ziyarete gelenlere kırmızı renkli loğusa şerbeti ikram edilir (Artun 1998: 4 – 28)”.

Doğumdan sonra kadının fizyolojik yapısında sarsılmalar meydana gelmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için kadın fiziki durumuna göre doğumdan hemen sonra yatakta üç ile on gün arasında dinlenir. Bu süreçte doğum yapmış kadına iyi bakılmaktadır. Yakınları ve ailesi tarafından el üstünde tutulur. Her ihtiyacı yakınları tarafından karşılanır. Sütünün bol olması için beslenmesine dikkat edilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Loğusa döneminde kadına ve çocuğa “kırklı” adı verilmektedir. Doğumdan sonraki kırk gün içerisinde loğusa kadın ve kırklı çocuk evde tek başına bırakılmaz. Loğusayı ziyarete gelenler süt, süt ürünleri, çorba ve tatlı getirirler (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de loğusa kadına “paluk, bulambaç, haside” denilen, un, su, yağ ve pekmezden yapılan bir tür bulamaç yedirilir. Bulamaçta esas olan üzüm pekmezi kullanılmaktadır. Bu bulamaç loğusa kadına süt yapsın diye yedirilmektedir. Loğusa kadına pekmez şerbeti içirilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Eski dönemlerde loğusa kadın da aynen bebeklerde olduğu gibi “höllük toprağına” konulurdu (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13).

Adıyaman Ağuichen Alevlerinde loğusa kadının sütü bol olsun diye pekmez, ceviz, bal, süt ürünleri ve hamur işleri yedirilmektedir. Bunlara rağmen eğer loğusa kadının sütü artmıyorsa şu yol izlenilmektedir:

Loğusa kadının sütü bol olsun diye buğday yarması pişirilir. Loğusa kadın, pişirilen bir tas yarmayla, başında incir ağacı olan en yakın pınara, akarsuya yürür. Yürürken attığı her adımda yere bir yarma bırakır. İncirin başına geldiği zaman kalan yarmanın birazını yer birazını da suya atar. Ve incir ağacına şunu: “Bu yarmalar senin olsun sen de bana sütünü ver” dedikten sonra arkasına bakmadan eve döner. Genel olarak gidilen incir ağaçlarının kökleri suyun içerisindedir. Yörede pınar başlarında incir ağaçları bulunmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 18).

Annenin hiç sütü olmadığı zamanlarda, çocuk komşuları tarafından emzirilir. Süt ile çocuğun kişiliği arasında kurulan bağdan dolayı komşulardan kim efendi, sessiz, sakın, akıllı ve eli bol ise onun emzirmesi istenmektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

4.3.1.3.7. Kırk Basması – Kırklama – Kırk Gezmesi

Loğusa kadınla çocuğun doğumdan sonra kırk gün içinde hastalanmasına kırk basması denmektedir. Doğumdan sonraki kırk gün çok önemlidir. Bu kırk günde loğusa kadın ve çocuk; hastalıklardan, nazardan büyüsel güçlerden korunmak için çeşitli önlemler alınır. Bu önlemlerin başında anne ve çocuğu dışardan gelen kişilere karşı korumak gelmektedir. “Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarı çıkmasına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik, 1998:73-74)”.

“Çocuğun kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Bu uygulama bölgelere göre değişiklikler gösterir. Buna kırk hamamı da denmektedir. Kırklama, loğusa ile çocuğu, gebeliğin ve loğusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan pratiktir (Acıpayamlı 1974: 77)”.

“Tekirdağ’da kırk basmaması için çocuğun kırk gün dışarı çıkarılmaması, loğusa kadınların yeni gelinleri ziyaret etmemesi, loğusaların karşılaşmaması, karşılaştıkları takdirde iğne değiştirmeleri gerekir. Bunun yanında loğusanın yastığının altına soğan, bıçak, makas; bebeğin yanına ayna ve süpürge konur (Artun 1998: 10)”.

“Tekirdağ'da kırkinci gün bebek elden ele dolaştırılır, dereden toplanan kırk küçük taş yıkama suyuna atılır. Bebek yıkanınca taşlar suyla beraber dışarı atılmaktadır (Artun 1998: 10)”.

“Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Anne ve çocuk için hassas olduğuna inanılan bu kırk günün sonunda ise, törenle ana ve çocuk kırklanır. Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda, artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçleri azalmıştır. Toplumun her kesiminde, benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır (Başçetinçelik, 1998: 80)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde de şu uygulamalar yapılmaktadır:

Doğumdan sonraki kırk gün içerisinde meydana gelecek hastalıklardan loğusa kadını ve çocuğunu kırk basmasından korumak için bu süre zarfında anne ve çocuğu dışarı çıkarılmazlar (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18). Yeni doğan çocuk nazardan ve kırk basmasından korunması için sadece belirli kimselere gösterilir. Dışardan gelen kişilere çocuk kolay kolay gösterilmez.

Loğusa kadın ve kırklı çocuk evde tek başına bırakılmaz. Bırakılmak zorunda kalındığı vakitse yanına ev süpürgesi koyulur. Bir soğan ve bir çuvaldız yanına bırakılır. Bu korku giderilmezse onu ölüme kadar götürebilir. Korkan kadın, korku ocağı olan ziyarete götürülür. Ziyaretin içerisinde bulunan bez parçası kadının başının altına koyulur. Böylelikle kırk basması geçirilir. Kadın korktuğu zaman yastığının altına bıçak, ekmek ve soğan koyulur. Böylece kadın korkusunun olmayacağına, olsa bile bu materyallerle korunacağına inanır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

Çocuğun kırkı çıkmadan çocuk evden çıkarılmaz, komşulara götürülmez, dede evlerine götürülmez. Kırkı çıkmamış kadın ise etrafta kırklı bir kadın yoksa dışarı çıkabilir. Eğer iki kırklı kadın birbirine rastlamışsa birbirine kendi çenge iğnelerini veririler ve şöyle derler: “Senin kırkın sana, benim kırkım bana.” Şu an günümüzde kırk kalkmış. Hastanede kırk kişi aynı anda doğum yapıyor. Ama köylerde hala devam etmektedir. Kırklı bir aile dışarıyla bir şey vermez (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Bebeğin kırkı çıkmadan eve un, et eve dışarıdan getirilemez. Bu eşyaların dışardan geldiği vakit kırk çarpması olacağına inanılır. O yüzden doğumdan önce bu gibi yiyecekler temin edilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 16, K.Ş. 20).

Kırklı bebeğin elbisesi, bezi, toprağı yabancı veya sevmeyenleri tarafından çalınınca o bebeğe ve anneye kırk çarpacağına inanılır. Bundan dolayı bebeğe ait olan eşyalara göz kulak olunur. Bebeğin kıyafetleri dışarı asılmaz (K.Ş. 7, K.Ş. 13, K.Ş. 16).

Kırklı anne misafirlığe gidemez ama ona misafirlığe gidilebilir. Kırklı iki kişi birbirinin evine gitmez. Eğer giderlerse giden kişinin kırkı gittiği evin kırklısına çarpar. Kırk çıkana kadar bebek dışarı çıkarılmaz (K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Kırklı iki aile birbirine bir şeyler götürmez, almaz. Bu eşyalardan kırk çarpacağına inanılır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Kırklıyken kadın ve bebeği yıkanmaz (K.Ş. 7, K.Ş. 8).

Kırklı anne ve bebek evde tek başına çok zor durumda değillerse bırakılmaz. Kimi kırklı anne korkar kimisi korkmaz. Korkanlar için hocadan muska yapılır ve yastığının altına koyulur. Aynı şekilde bir demir parçası da lohusa kadının yastığının altına koyulur (K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde kırklama şöyle yapılmaktadır:

Doğumun üstünden kırk gün geçtikten sonra çocuk su ile yıkanır. Kırklamayı yapacak kişi elini on, yirmi, otuz, kırk diyerek her defasında suya daldırır. Daha sonra o suyla o çocuk yıkanır. Yıkanırken şöyle denir: “Kırk kendine gitsin, sen bize kal”. Çocuğun kırkının yapıldığı gün anne de aynı su ile yıkanarak kendi kırkını çıkarır. Susuz kırklama yoktur. Çocuğun kırkı çıkarıldıktan sonra giymiş olduğu kıyafetler bir daha giydirilmez. Başka bir çocuğu dünyaya geldiği zaman kırkına kadar ona giydirebilir. Yoksa da bu kıyafetleri başka bir aileye verir (K.Ş. 7, K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Kırkı çıkarılacak bebek ve anne aynı ayda banyoya girer anne bebeği kucağına alıp kaşıkla birer birer sayarak kırk oluncaya kadar üzerine su döker. Aynı anda kendisi de yıkanır. Bu suyu daha sonra evin içine biraz serpererek evin bütün kapılarını açar. Böylece kırkın tamamen çıkması sağlanmış olur (K.Ş. 8, KK 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20)

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde kırklama işlemi kız çocuğunda otuz beşinci gün erkek çocuğunda ise kırkinci gün yapılmaktadır. Bunun sebebini sorduğumuzda ise kadınların ömrünün erkeklere nazaran daha kısa olduğunu dile getirdiler. Bu sebepten dolayı kadınların kırkları 35. gün yapılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Kırklama işlemi, çocuk ve annenin üzerindeki nazarın, pisliği, hastalığın kaldırılması ve önlenmesi için yapılmaktadır.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde kırklama sadece lohusa kadın ve çocuğuna uygulanmamaktadır. Aynı zamanda kırk basmasına uğramış ve bu nedenden dolayı çocuğu olmayan kadınlara da yapılmaktadır. Bu kırklama işlemi ise işi bilen yaşlı bilge kadın tarafından bebeklere uygulanan kırklama ile aynı şekilde yapılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13).

Anne ve çocuğu kırktan sonra dışarı ilk çıktığı zaman büyükanne ve büyükbaba olmak üzere büyüklerin eli öpmeye gider. Gezmeye çıkılmadan önce çocuğun alnına is sürülür. Çocuğun üzerine biraz un serpilir. Gidilecek yere varılınca biraz soğan kabuğu biraz tuz çocuğun başının etrafında çevrilir. Bu malzemeler ateşin içine atılır. Çocuk, eğer nazara gelmişse nazar edenlerin gözü çıksın diye dua edilir. Yakılan malzemeler çıkardıkça nazarın çıktığına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18).

4.3.1.3.8. Albasması

“Türk folklorundan, Al, Albastı, Alkarısı, Alkarısı, Alanası, Alkızı, Alki, Albız, Almıs gibi tabirlerle, doğum esnasında ve sonrasında, lohusa kadınlara ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir. Bu inanç, Çin Seddi’nden Balkanlar’a, Buz Denizi’nden Hindistan’a kadar yayılmış olan bütün Türk topluluklarının folklorunda yaşamaktadır. Bu ruhun lohusa kadınlara musallat olma şekli, Kırgız, Kazak, Özbek, Kürt, Azeri, Kerkük, Balkan, Kıbrız ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatı ile aynı şekilde, aynı motif ve özelliklere sahiptir (Turan, 1992:77)”.

“Alkarısı, loğusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kâbustur. Kâbusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebilirmiş. Bu yüzden lohusa

kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan loğusayı al basarmış. Bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş (Örnek 2000:148)”.

“Halk kültüründe birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların tekin olmayan yerler, örenler, mezarlık gibi yerlerde olduğuna inanılır (Boratav 1984: 74–75)”.

“Eski Türklerden günümüze kadar Al karası, Albastı, Albis, Almis adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı albasarmış, bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. İnanışlarda albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun için loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takar, loğusaya kırmızı şeker götürülür (İnan, 1995:171)”.

“Alkarısının varlığına inanılan her yerde, korunmak için de değişik çarelere başvurulmuştur. Kars'ta, özellikle geceleri, loğusa hanımı yalnız bırakmazlar, geceleri ışığı sürekli yakarlar, hasta yalnız kaldığı zamanlarda ise, ağzına sakız vererek onun uyumasına engel olurlar. Elazığ'da loğusanın başucuna su, süpürge ve Kuran konur, yakasına iğne türü bir şey takılır ve yanında sürekli bir erkek (eşi veya yakın akrabalarından bir erkek) bekler. Elazığ'ın bazı bölgelerinde ise kadının başına soğan, demir çubuk ve Kuran konulmaktadır. Anadolu'nun birçok bölgesinde loğusanın başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar ve hastaya kırmızı şeker hediye ederler. Çünkü alkarısının kırmızı rengi hiç sevmediğine inanılır. Manisa'nın Karacaoğlanlı köyünde, kapının ağzına kazma kürek konulmaktadır. Bir şişin üzerine, elma, portakal, üzerlik, çörek otu ve mavi boncuk, kırmızı bir kurdeleyle bağlanıp, loğusanın başına bırakılır. Çukurova bölgesinde de benzer tedbirler alınır. Çocuğun veya loğusanın yastığının altına soğan, ayna, tarak, ekmek, bıçak, hamaylı koyarlar, yüzünü kırmızı bir örtü ile kapatıp, yatağına da bir iğne takarlar. Ayrıca loğusanın bulunduğu yerdeki bütün suların ağzını kapatırlar. Çünkü al karısı, bazen de kuş şeklinde gelip, suya boncuk atar ve o esnada çocuk ölür (Öztelli 1952: 506)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri de albastıdan korunmak için şu inanç ve pratikleri uygulamaktadır:

Albasması Adıyaman Ağuiçen Alevilerinden “halbastı” olarak tabir edilmektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20). Albasması lohusa kadın ve çocukların kırk döneminde en büyük tehlike olarak görülmektedir. Lohusa kadın ve çocuğa kötü bir ruh veya olağanüstü bir güç tarafından hastalık bulaştırdığına inanılmaktadır.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde albasmasından korunmanın ilk yöntemi lohusa kadının ve çocuğun yatağına veya kendisine “kırmızı” bir örtü örtmektir. Örtünün dışında kırmızı kurdele takılır ve kırmızı giysiler giydirilir. (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18).

Lohusa kadın ve çocuğun yatağının yanına ev süpürgesi koyulmaktadır. Yastıklarının altına bir demir parçası veya demirden makas konulur (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Albasması lohusa kadının korkmasıyla oluşmaktadır. Albasmış bir kadının tedavisi için ona et verilmez. Onun giysileri Adıyaman merkeze bağlı Şambayat kasabasına götürülür. Burada albasına tedavi olan bir ocaklı aile vardır. Götürülen giysiler orada okutulur, üfletilir. Daha sonra kadına giydirilir. Böylelikle albasmış kadının iyi olacağına inanılır. Lohusa kadına albasmışken yıkanmaz. Yağlı yiyecekler yedirilmez (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Albasması genellikle doğum esnasında ve plasentanın düşmemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Albasması durumunda kadının kanı eksilir, sütü eksilir, halsiz olur, uyuyamaz (K.Ş. 7, K.Ş. 8).

Albasmasını önlemek için ortaya çıkan inanç ve uygulamaların amacı, çocuğa ve annesine zarar verecek olan albastının uzaklaştırılarak ve etkisiz hale getirmektir. Yukarıda belirttiğimiz önlemlerin içerisinde dinsel ve büyüsel önleyici güçlerin olduğuna inanılmaktadır. Nitekim sahada yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde bu önlemleri uygulayıp hastalıktan kurtulan kişilere rast geldik.

4.3.1.3.9. Çocukluk Çağı Genel İnanç ve Uygulamalar

“Çocuğun sağlıklı büyümesi, doğuştan ya da sonradan olan özürlerin giderilmesi için birtakım geleneksel sağaltma pratikleri ve işlemlerinin uygulanması halkımız arasında oldukça yaygındır (Örnek, 2016:227)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çocuk bir yaşına kadar tahta beşikte uyutulur. Mevsimsel durumlara göre gündüzleri salıncakta da yatılır. Salıncak ya da beşik boş iken kesinlikle sallanılmaz. İnanca göre eğer sallanırsa çocuğun başının ağrıyacağına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18).

Çocuklar hasta olduğu ve korktuğu zaman hocalara gidilir, muska yaptırılır. Bu muska sırtına çengel iğne ile yapıştırılır. Çocuğa nazar değmesin diye soğana bir iğne batırılır. Bu da bebeğin yastığının altına konulur (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 16).

Çocuk uykudayken gülerse meleklerle oynuyor, ağlarsa melekler dövüyor diye inanılmaktadır. Bebeğin tırnağı hiç kesilmez. Uzadıkça kendi kendine dökülür. Şimdiki çocukların tırnakları dökülmüyor. O yüzden kırkı çıkınca ve tırnakları uzunsa kesilebilir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 18).

Erkek çocukları ölen aileler, erkek çocuğu doğunca 7 yaşına kadar hiç çocuğun saçını kesmez. Kesildiği vakit kesilen saç tartılır ve kaç gramsa ona göre berbere onun karşılığında para verilir. Bu verilen para çocuk ölmesin diyedir. Diğer şekil normal çocuklarda saç uzadığı zaman ailelerin isteğine bağlı olarak kesilmektedir (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 15, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Çocuk yaşı gelmesine rağmen hala konuşamıyorsa ağzına yöreye en yakın olan ziyaretin kilidi ile hafiften vurulur. Ziyaretlere, türbelere gidilir. Burada dualar edilir. Ailenin durumuna göre kurban kesilir veya normal lokma yapılır. Çocuğun konuşması için niyazda bulunur Böylece dilinin kilidi açılacağına ve konuşabileceğine inanılmaktadır. Dili hala açılmamışsa, dilin altındaki bağ kesilir. Zaten bu bağ kesilmezse dili peltek olmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15).

Normal süre içinde yürümeyen ya da yürümesi geciken çocuğa annesi yürümesini kolaylaştıracak bir aletle devamlı uygulama yaptırılır. Bunun yanında yatırlar ziyaret edilir, ocak sahibi kimselerden dua alınır, nefesinden yardım beklenir. Yürüyünce sık sık düşen çocuk için de dayısı gelir çocuğun ayağında olan bir terliği

topuk kısmında bıçakla kesmiş gibi yapar. Böylelikle çocuğun yürümeyi öğreneceğine inanılır (K.Ş. 7, K.Ş.8, K.Ş. 13, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Çocuğun, normalden fazla salyası akıyorsa yine çocuğun dayısının ayak topuğu hafiften çocuğun ağzına sürülür. Böylece salyanın azalacağına inanılmaktadır (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16).

4.3.1.3.10. Diş Hediği (Buğdayı)

“Doğumdan sonra çocuğa uygulanan âdet ve inanmaların bir kısmı da; ilk dişin çıkmasında uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu’da bu törenler; diş buğdayı, diş hediği, diş bulguru gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsız çeyizine ‘maya’ olarak saklanır (Boratav 1984: 155)”.

“Türkmenlerde çocuğun diş çıkarma zamanında hedik kaynatılır ve komşulara gönderilir. Komşulardan, hediyeye olarak diş çıkan çocuk kız ise boncuk, erkek ise para gelir (Yalman 1993: 65)”.

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızda genellikle bir törenle kutlanır (Örnek, 2016:225). Yapılan bu törenle değişik görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu görüşlerin içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkat çekmektedir. Ayrıca yapılan bu törenlerde yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanında çıkacak olan dişlerin sağlam olması isteği yer alır.

Genel olarak “diş hediği” denilen bu tören Adıyaman Ağuichen Alevilerinde de görülmektedir. Tören şöyle yapılmaktadır:

Bu tören için çoğunluğunu buğdayın oluşturduğu nohut ve mısır bir kazana koyularak haşlanır. Haşlandıktan sonra içerisine ayrı bir yerde kızartılmış yağ, ince ince doğranmış soğan ve salça karışımı koyulur. Törene önceden davet edilmiş misafirlere ikram edilir. Törene gelen herkes hediği yedikten sonra bebeğe hediyelerini verirler. Yapılan hedikten komşulara da götürülür. Komşular boş tabağın içerisine para

veya hediye koyarak tabağı gönderir (K.Ş.7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 15, K.Ş. 16, K.Ş. 18).

Çocuk tepsinin içerisine oturtulur, çocuğun karşısına kalem, iğne-iplik, makas, bıçak gibi materyaller koyulur. Çocuk bunlardan hangisini seçerse gelecekteki mesleğini seçmiş olur (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 16).

Çocuğun dişi zamanı gelmesine rağmen çıkmıyorsa başına kına yakılır. Böylelikle dişinin çıkacağına inanılmaktadır. Dişi geç çıkan çocukların alın kemikleri ve damarlarının sert olduğuna inanılır.

Çocuğun ilk dişi düştüğü zaman o dişini, bacaklarını açıp bacaklarının arasından atarak şöyle: “Al bu çürük dişimi bana altından sağlam bir ver” der. Bu işlemden sonra çocuk o dişi alıp toprağın altına gömer (K.Ş. 7, K.Ş. 8, K.Ş. 13, K.Ş. 20).

4.3.1.3.11. Sünnet – Sünnet Töreni

Sünnet, kelime anlamı olarak lügatte: “1.Hz. Muhammed’in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz. 2. Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinim çepeçevre kesilmesi. 3. Sünnet düğünü” anlamlarına gelmektedir (Akalin, 2011:2181). Köken olarak incelediğimiz zaten sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve ilk anlamıyla “işlek yol” demektir. Arapça’ da bilinenin aksine sünnet operasyonun karşılığı sünnet sözcüğü değil, “hıtan” sözcüğüdür (Örnek, 2016:236).

Artun’a göre:

Çocuğunu sünnet ettirecek olan aile çocuklarının yaşı ve ekonomik durumlarına göre sünnet töreninin tarihini önceden belirleyerek hazırlıklara başlar. Aile, tören günü belirdikten sonra törenin bir hafta on gün öncesinden konuklara davetiye göndererek ya da okuyucu elçi göndererek törenin tarihini duyurur.Sünnet töreni hazırlıklarındaki önemli nokta sünnet olacak çocuk için yapılan hazırlıkların boyutudur. Çocuk törenden birkaç gün öncesinden hazırlanmaya başlanır. Sünnet giysisi tören hazırlıklarının en önemli bölümünü oluşturmaktadır Şehirlerde varlıklı aileler çocuklarını mücevherlerle süslemektedir. Kent merkezlerinde ön tarafında “maşallah” işlemeli mavi bir başlık geleneğin en yaygın giyim biçimidir. Köylerde ise sünnet çocukları yeni giysiler giymekte, boyun ve omuzlara çevre ve yağlık asılmakta, şapkanın arkasından ise gelin teli

sarkıtılmaktadır. Yine sünnet olacak çocuklar törenden birkaç gün önce veya aynı gün ata, arabaya, otomobile bindirilerek dolaştırılmaktadır ki bu geziye mahallenin öteki çocukları da katılmaktadır. Böylece sünnetin olacağı, bu gezintiyle halka duyurulmuş olur (Artun 2005:143).

“Dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek, 2016: 235-236)”.

Sünnet geleneği Hz. Muhammed'in sünnetli oluşu inancına dayandırılmaktadır (Artun, 2017:303). Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bu gelenek sağlam bir şekilde devam etmektedir. Bu gelenek, yanında başka geleneklerin de meydana gelmesine olanak sağlamıştır.

4.3.1.3.11.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı

Sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında herhangi bir kural yoktur. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde çocuğun kendisi bilmesinden başlayarak 10-12 yaşlarına kadar sünnet yapılmaktadır. Sünnet bazı hastalık durumlarında doğumdan hemen sonra yapılmaktadır. Günümüzde çocuğun korkmaması ve acı çekmemesi için çok küçük yaşlarda hastanelerde sünnet yapılmaktadır. Bu durumdaki çocuklar akranlarının sünnet törenine imrendiği için aileleri tarafından göstermelik sünnet töreni yapılmaktadır (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 21, K.Ş. 22). Bu durum şehirleşmenin artmasıyla orantılı olarak artmaktadır. Kırsal kesimde yaptığımız saha araştırmasında böyle bir duruma rastlamadık.

Adıyaman Ağuiçen Alevileri sünnet zamanı olarak ilkbahar ve yaz aylarını tercih etmektedirler. Gün olarak ise cumartesi ve pazar günleri tercih edilmektedir. Bunun yanında çocuğun okulu varsa sünnet töreni sömestr tatiline denk getirilmeye çalışılır.

4.3.1.3.11.2. Sünnet Töreni Hazırlıkları

Çocuğunu sünnet ettirecek aile çocuklarının yaşı ve ekonomik durumlarına göre sünnet düğününün tarihini önceden belirleyerek hazırlıklara başlar. Bu hazırlıkların sonunda aile düğün tarihinden bir hafta on gün öncesinden akrabalara, komşulara ve tanıdıklara davetiye göndererek düğün tarihini duyurur. Aile komşulara şeker, akrabalara davetiye kartı vererek düğüne davet etmektedir. Köylerde bu durum

“okuyucu”nun köy ahalisini bilgilendirmesiyle yapılmaktadır. Düğüne ne kadar çok kişi çağırılırsa düğün sahibinin itibarı o kadar artar. Bundan dolayı düğüne eğer köydeyse köyün hepsi, mahalledeyse mahallenin hepsi davet edilmeye çalışılır. Sünnet düğünü de diğer düğünlerde olduğu gibi dargın aile ve kişilerin barışması, toplumsal ve siyasal ilişkilerin iyileştirilmesinde önemli rol oynar (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Hazırlıkların başında konukların ağırlandacağı yeri belirlemek en başta gelir. Ailelerin maddi durumuna göre düğün salonu tutulur. İmkânlar yetersizse bir okul bahçesi veya evin önü salon yerine kullanılmaktadır. Düğün köy yerinde yapılacaksa evin önü veya okulun bahçesi bu iş için en uygun yerdir. İkinci hazırlık aşaması ise çocuğun sünnet odasını hazırlamaktır. Çocuğun yatağı, odası süslenir, donatılır. Çocuk hangi odayı seviyorsa orası sünnet odası yapılır. Bu oda sakın olmalıdır. Zaten maddi imkânlardan dolayı genelde her çocuğun kendine özgü bir odası yoktur. Bu yüzden sakın bir oda seçilir. Odasında süslemeler yapılır. Güzel sözler ve resimler asılır. Çocuk iyileşene kadar bu odada kalacağından dolayı sıkılmaması için süslerin yanına balonlar koyulur. Bu sözlerin bazıları şunlardır: “Azıcık ucundan”, “Oldu da bitti maşallah”, “Maşallah” vs. sözler asılır. Bu yazılar aynı zamanda sünnet arabasının süslenmesinde de kullanılır. Renkli süsler, sözler ve resimler çocuğa mutluluk verdiği için oldukça önemlidir (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21).

Çocuğun hazırlanması sünnet düğününden birkaç gün önceden başlar. Ebeveynler çocuklarını bu duruma aylar öncesinden psikolojik olarak hazırlar. Çocuğun sünnet düğününde giyeceği kıyafet törenin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Maddi durumu iyi olan aileler çocuklarına değerli taşlarla bezenmiş sünnet kıyafeti yaptırırlar. Durumu yetersiz olanlar ise genel olarak mavi beyaz renklerden oluşan klasik sünnet kıyafeti yaptırırlar. Çok daha yetersiz olanlar ise normal temiz bir kıyafet giydirirler. Bu kıyafet ortak noktaları ise ön tarafından bulunan büyük harflerle yazılan “Maşallah” yazısıdır. Bu kıyafetler; beyaz gömlek, mavi papyon, mavi beyaz desenli pelerin, başlık, mavi kuşak ve mavi pantolondan oluşmaktadır. Sünnet işleminden sonra pantolon yerine mavi çizgili beyaz bir etek giydirilir. Buna sünnet eteği denmektedir. Adıyaman’ın genelinde bu renkler tercih edilmektedir. Bütün bu kıyafetler çocuğun kirvesi tarafından alınmaktadır. Çocuğun ailesi ise kirveye takım elbise almaktadır (K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Sünnet düğünü düzenlemeden, sadece kestirme işlemini yaptırarak, istenirse bir mevlit okutturulup bu işi kısa yoldan çözümleyen aileler de vardır. Bunlar daha çok yoksul ya da orta gelirli ailelerdir. Ayrıca sünnet düğünü sırasında kurban kesildiği de bilinmektedir (Örnek, 2016:245).

Son hazırlık olarak ise çocuk sünnetten önce iyice temizlenerek yıkanır.

4.3.1.3.11.3. Sünnet İşlemi ve Sünnetçi

Sünnet, cinsel organın uç kısmındaki derinin çepeçevre kesilmesidir. Bu işlem için sünnet yapılacak odanın ortasına üst üste iki tane halı yastığı koyulur. Çocuğun kirvesi bu yastıkların üzerine oturur. Çocuk da kirvenin kucağına oturtulur. Burada kirvenin görevi çocuk sakinleştirmek ve çocuğu bacaklarının iki yana açmaktır. Kirve bir yandan da çocuğun kollarını tutmaktadır. Çocuğun kafası dışarıda kalacak şekilde üzerine çadır şeklinde bez tutulur. Çocuk sünnet işlemine bakıp korkabilir. Bu şekilde çocuk bakmak istese dahi bakması engellenmiş olur. Oda da bulunanlar çocuğa sakinleştirici sözler söyler. Kesim işlemine başlamadan ve kesim esnasında “Allahu Ekber! Allahu Ekber!” denilerek tekbir getirilir. Kesim işlemi sırasında çocuğun ağzına alabildiğince lokum koyulur. Oda da bulunan kişiler “oldu da bitti maşallah” diye bilinen tekerlemeyi söyler (K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Sünnetçi kesimi bitirip, cerrahi müdahaleyi yaptıktan sonra çocuk kirvesi tarafından yatağına götürülür.

Sünnet işlemi Adıyaman genelinde hemen hemen aynı şekilde yapılmaktadır. Sünni kesim ile Alevi kesim arasında fark yoktur. Sünnet işlemini eski zamanlarda berberler, fenni sünnetçiler yapmaktaydı. Günümüzde artık bu işlemi sağlık memurları yapmaktadır (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Günümüz kültüründe bazı çocuklar önceden sağlık memurlarına sünnet ettirilip daha sonra uygun bir zamanda düğün töreni yapılmaktadır. Bu durum hızlı bir şekilde artmaktadır.

4.3.1.3.11.4. Sünnet Töreni

Kirve aldığı malzemeleri düğün evine getirir. Sünnet evinde bu malzemeler sünnet çocuğuna giydirilir. Kıyafetler giydirildikten sonra süslenmiş araba ile konvoy eşliğinde çocuğa şehir tutu atılır. Çocuğun keyfi her zaman hoş tutulur. Bu arabadan her hâlükârda sünnet düğünü olduğu anlaşılır. Bu gezinti sırasında şehre veya sünnetin

olduğu yere en yakın ziyarete, türbeye gidilir. Orada dualar edilir güzel temennilerde bulunulur. Sünnetin dini boyutu düşünüldüğünde hayırlı bir iş yapılmaktadır.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde bütün düğünler nasılsa sünnet düğünleri de aynı önem gösterilerek yapılmaktadır. Davul, zurna ve orkestra dediğimiz çalgılar çalınmaktadır. Bu çalgılar eşliğinde misafirler geleneksel oyun havalarını oynar. Düğün günü sona doğru gelindiğinde kesim işlemine geçilir. Kesim sırasında besmeleler, ilahiler, dualar okunur. Adıyaman genelinde düğünlerin hepsi yemekli olur. Gelen misafirler asla aç bir şekilde gönderilmez. Misafire çok önem verilir. Düğünlerde yapılan yemekler genelde kuru fasulye, kavurma ve pilavdır (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Eğer bu yemekler evde hazırlanacaksa öncesinde hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklar düğüne gelecek misafirlere göre büyüklüğü ve türü seçilen bir hayvanı kesmekle başlar. Aslında bu kan akıtma işi hayırlı bir işe girişildiği için yapılmaktadır. Günümüz düğünlerinde düğün salonları tutulduğu için bu hazırlık aşamaları yapılmamaktadır. Tutulan salonda yemekler hazırlanır (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Maddi olarak durumu yetersiz olan aileler çocuğuna özel bir sünnet düğünü tertip edemez. Böyle durumlarda bir yakının düğününde (ağabey, abla veya yakın bir akraba) çocuk aradan sünnet edilir. Bazen de belediye, hayır kuruluşları vb. tarafından toplu sünnet merasimi tertip edilir. Bu merasimde maddi durumu iyi olmayan, öksüz vs. çocuklar sünnet edilir. Gönülleri hoş olsun diye çocuklara hediye verilir, bir çeyrek altın takılır (K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Adıyaman genelinde yapılan hemen her düğünde, arabalar süslenerek araç konvoyu halinde Abuzer Gaffari türbesi ziyaret edilir. Evlenmelerde gelin arabası, sünnet merasimlerinde ise sünnet olacak çocuğun bulunduğu araba en önde olmak kaydıyla, zılgıtlar çekilerek, kornalar çalınarak, genç kızların ve erkeklerin ellerindeki rengârenk mendilleri sallamalarıyla, büyük bir coşku ve heyecan içerisinde, türbeye gidilip dualar edilir ve aynı coşku ile geri dönülür. Bu durum ilçelere, köylere göre değişmektedir. İlçeye ve köye yakın olan bir türbe ziyaret edilir. Burada hayır duaları edilir. Daha sonra aynı coşku ile düğün alayının yanına gelinir (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

4.3.1.3.11.5. Hediye – Armağan

Tören karakteri taşıyan bu önemli “geçiş dönemi” pratiği çeşitli hediyelerle süslenmektedir. Hediye konusunda ülkemizin her yanında geçerli bir kural yoktur. Yöresel özellikler, toplumun geleneklerine sıkı sıkıya bağlılığı ya da gevşekliği hediyelerin çokluğu, azlığını ve türünü belirler (Örnek, 2016:248). Bu hediyelerin değişmez noktası sünnet edilen çocuğun odak noktası olmasıdır. Bunun yanında sünnet edilen çocuğun, anne ve babasına da hediyeler verilmektedir. Çocuğun kirvesi tarafından çocuğa, çocuğun anne ve babasına, çocuğun birinci dereceden akrabalarına da hediyeler verilmektedir. Çocuğun ailesi tarafından da kirveye ve kirvenin ailesine hediyeler verilir. Kirvelik kurumunun ne denli önemli olduğunu buradan anlayabiliriz.

Düğüne konuk olarak çağrılan kişiler aileye yakınlık derecesine göre hediyeler vermektedir. Bu hediyelerin en başında çocuğa altın takmak gelir. Altının yanı sıra çocuğa oyuncaklar verilir. Çocuk yataktayken çocuğa para takılır. Hediye alma kervanına düğün çalgıcıları ve sünnetçi de katılır. Düğün esnasında çalgıcılara para atılır. Sünnet işlemi bittikten sonra sünnetçi sünnet malzemesini koyduğu tepsiyi başta kirve olmak üzere sünnet odasında bulunanlara uzatır. Bu şekilde kimin gönlünden ne koparsa sünnetçiye verilir. Sahada yaptığımız araştırmalarda gördüğümüz kadarıyla sünnetçiye ve çalgıcıya gömlek de hediye edilmektedir (K.Ş. 2, K.Ş. 14, K.Ş. 17, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

4.3.1.3.11.6. Kirvelik

Türk halk kültüründe kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile grubu arasında kurulan “hısımlığa” verilen isimdir (Artun, 2017:306). Kirve, esas itibarıyla, sünnet töreninin masraflarını kısmen olsun yüklenecek, tören sırasında misafirleri karşılayacak, ağırlayacak, sünnet işleminde çocuğu kucağına alıp teselli edip çırpınmasına engel olacak ve hayatın geri kalanında kirve olduğu aileyle kan bağı varmışçasına akrabalık kuracak kimsedir.

Adıyaman Ağuçen Alevilerinde, sünnet gelenekleri ile kirvelik, birbirinden ayrı düşünilemeyen iki kavramdır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyasında, halen canlı bir şekilde yaşatılmakta olan kirvelik kurumu, aileler arasında akrabalık bağı kuran ve insanlar arasındaki dayanışmayı arttıran en güçlü sosyal bağlardan birisidir.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde kirvelik geleneksel kültürde babadan kalmaz. Bir aile kirve olunmuşsa devamında gelen nesil de o aile kirvelik bağı kurar. Tabi bu durum kişilere göre değişkenlik gösterir. Kimisi atadan kalma kirve yerine başka kirve seçebilir (K.Ş. 17, K.Ş. 21, K.Ş. 22). Kirvelik aşamasının en başı kirve seçimidir. Kirve seçilirken aileye yakın, saygın ve toplumca sevilen birilerinin olmasına özen gösterilir. Düğünden bir ay öncesine kadar kirve seçimi belirlenir. Kirvesini seçen aile seçtiği ailenin evine gider aileye: “ Biz sizi kirve olarak görmek istiyoruz, bize kirve olmak ister misiniz?” denir. Seçilen aile istemezse kirve olmayabilir. Bu tamamen onlara kalmış bir durumdur. Şayet kabul edilirse seçen aile onlara şu teklifi sunar: “Maddi imkânınız var mı?, yoksa bizler size destek çıkalım” denir. Genelde kirveliği kabul eden herkes bu maddi gideri bildiği için bu teklifi geri çevirir. Kirvelik seçiminde bu teklifi sunmak hoş karşılanır. Kirve olarak kimi seçtiyseniz, seçtiğiniz aileye veya kişiye ne kadar değer verdiğinizi gösterir. Bu teklif “biz sizi maddiyat için değil maneviyat için seçtik” manasını taşır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 17, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Kirvelik, arkadaşlık, dostluk arasındaki bağı kuvvetlendirir. Kirve olunan kimse ile aile arasında çok yakın bir akrabalık bağı kurulur. Bu bağı o kadar kuvvetlidir ki çocuğun akrabaları bile artık seçilen aileye “kirve” diye hitap eder. Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde kirvelik çok önemlidir.

Kirvenin sünnet öncesinde, sonrasında ve sünnet sırasında şu görevleri vardır:

Düğüne bir hafta kaldığı vakit yörede “reel” denilen alış-veriş yapılır. Çocuğun sünnet elbiseleri, aile fertlerine hediyeler ve elbiseler alınır. Sünnet olacak çocuğun ailesi de kirve tarafına bu gibi hediyeler alır. Çocuğun odasının süslenmesi için süsleme materyalleri vs. alınır. Bu alış-veriş lokum ve tatlılar da dâhildir.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde düğün günü kirvenin evine düğün alayı şeklinde gidilir. Misafirler düğün evindeyken bu işlem gerçekleşir. Kirvenin evinde çocuğun kıyafetleri giydirildikten sonra düğün alayı şeklinde çocuğun evine gelinir. Düğün alayına davul, zurna eşlik ederek çalgı çalınır. Kirvenin evi yakınsa yürüyerek gidilir değilse araçlarla gidilir. Geleneksel kültürde köylerde düğün alayı at üzerinde kirvenin evine giderdi. Düğün yerine geldikten sonra çocuk bir yere oturtulur. Eğlence yeniden başlar insanlar davul, zurna ve orkestra eşliğinde oyunlar oynanır (K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 5, KK 21, K.Ş. 22).

Kirve düğünde aynen düğün sahibi gibidir. Her şeye koşturur, misafirlerle ilgilenir, yemekle ilgilenir, çayla ilgilenir yani kısacası düğün sahibi ne yaparsa kirve de onu yapar. Hiçbir farkı yoktur. Bu yüzden kirvelik ilişkileri çok gelişmiştir.

Sünnet esnasında kirve çocuğu sakinleştirme ve tutma işlemini yapar. Çocuğa kendi elleriyle lokum verir, çocuğun moralini yüksek tutar. Genelde halı yastığı dediğimiz yastıklar ortaya alınır, kirve bu yastıkların üzerine oturur. Çocuk da kirvenin kucağına oturtulur. Halk arasında: “Sen kimin kucağına oturdun.” tabiri de kullanır. Bu tabir senin kirven kim manasını taşımaktadır. Bu işlem sırasında çocuğun üzerine çarşaf çekilir. Kafası dışarıda kalacak şekilde, çocuk kesim işlemini görmesin diye böyle yapılmaktadır. Kirve çocuğun ellerine tutar ağzına lokum tıkar. Kalan lokumlar misafirlere ikram edilir (K.Ş. 2, K.Ş. 8, K.Ş. 17, K.Ş. 21).

Kirve sünnetten birkaç gün sonra aileyi, çocuğu ziyarete gider. Bu ziyaretten bir hafta sonra kirve, bir tepsi baklava alarak misafirlige gider. Bu ziyarette mutlu olsun diye çocuğa hediyeler alır. Çocuk iyileştikten sonra çocuk tarafı kirveyi ziyarete gider. Onlar da aynı şekilde baklava alıp gider. Kirvelik ilişkileri hemen hemen her şeyde karşılıklıdır. Tabi bu karşılıklılık menfaat üzerine değildir. Her şey gönül rızası, gönül hoşluğudur. Aralarındaki samimiyet ve sevgi üzerine kuruludur. Kirvelik aradaki arkadaşlığı, dostluğu pekiştirir. İki tarafı da aileleştirir (K.Ş. 8, K.Ş. 21, K.Ş. 22).

Kirve olan aileler kardeş gibi olur. Kendi aralarında kız verme, kız alma olamaz. Bu durum dinimizde yoktur ama geleneksel kültüre bağlılık bunu gerektirir. Kirvelik ilişkileri, düğün bittikten sonra daha sıkı devam eder. Aile işi olduğu zaman şu şekilde örnekle karşılaşmaktayız: Düğün, taziye vs. işlerde kirve aileyi temsil eder. Oraya gelmek zorundadır. Diğer misafirler gibi gelip gitmez, aynen ev sahibi gibi misafirlerle ilgilenir, ev sahibinin yaptığı her işi kirve de yapar. Kirvelikte kan bağı olmasa da aile gibi olunmuştur. Aslında kirvelik kısaca şudur: kan bağı olmaksızın, bir kişiyi –aileyi- akraba gibi görmektir. Öyle kirveler vardır ki kardeşten bile ötedir (K.Ş. 2, K.Ş. 17, K.Ş. 21, K.Ş. 22)

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde “kirvelik”, “musahiplik” kurumu kadar kutsal görülür. Musahiplikte olduğu gibi yardımlaşma ve ailelerin birleşmesi söz konusudur. Kirve olunan aileden kız alınmaz, kız verilmez. Kirve olunan kişilerin

kanları birleşmiş sayılır. Bundan dolayı birbirinden kız alıp, verme mümkün görülmez. Eğer bu kuralın dışına çıkan olursa toplumda “düşkün” ilan edilir.

4.3.2. Evlenme

Evlenme, reşit olan bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile, hayat kurmak için yasalar çerçevesinde birleşmeleridir. İnsan hayatının ikinci geçit dönemi olan evlenme, hem kızın hem de erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli aşamasını meydana getirmektedir. Aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür (Örnek, 2016:255). Çünkü ailenin sosyal yapının temeli olması evlenme olayına büyük önem kazandırmıştır. Diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi evlenme geçişi özellikle tören, adet, inanç, gelenek ve görenek bakımından ön plana çıkmaktadır.

“Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur (Başçetinçelik 1998: 110)”.

“Toplumların tarihsel boyutları, gelenek görenekleri, yerleşimleri, ekonomik yapıları ve üretim ilişkileri, kısacası kültürlerini yansıtan her şey evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplumda bir grup kendi yapısına uygun şekilde evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek evlenme biçimlerini de önlemeye çalışmaktadır (Örnek, 2014: 255)”.

Anadolu'da değişik evlenme biçimlerine rastlanır. Bunlardan kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. Kız kaçırma olayındaki evliliklerde kız ya gönüllüdür, isteyerek kaçar ya da gönülsüz olduğu halde, oğlan tarafından kaçıılır. Kimi zaman kıza ait bir şeyin kaçırılması, kız kaçırmakla eş tutulur. Hakkâri'de "dezmâl" kaçırması denilen bu âdete göre; kız çeşmede, yolda ya da evdeyken delikanlı kızın başörtüsünü zorla çözüp kaçıır. Başörtüsü kaçırılan kız gerçekten kaçırılmış sayılır ve oğlan ailesi kızın ailesiyle anlaşmak zorunda kalır (Örnek 2000: 186).

Sezen, evlenme çeşitlerini belirtmiştir:

“Görücü usulü ile evlenme, kız kaçırma, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma, başörtüsü kaçırma yoluyla evlilik, beşik

kertme evliliği, taygeldi evlilik, kuma getirme evliliği, berdel evliliği, kepir (yaban değişimi) evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme, baldızla evlilik, içgüveysi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldubitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, oç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilân yoluyla eş seçme (evlenme), tercihli evlilik, yabacı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi evliliği, dul evliliği, tanışıp anlaşarak evlenme, televizyon evliliği (Sezen, 2005: 185)”.

“Dede Korkut Hikâyelerinde de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanmaları, çok eski bir gelenektir. Çocuklar daha beşikte iken, aileler, ileride çocuklarını birbirleriyle evlendirmek için, beşiklere birer kertik atarak, karşılıklı söz vermektedirler. Böylece, çocuklar daha çocuk yaşta iken, kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Genellikle, ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirmek isteyen aileler arasında bu tür evlilikler olmaktadır. Ancak, kimi zaman gençler büyüdüklerinde (kız veya oğlan) böyle bir evliliğe karşı olabilmekte ya da ailelerden biri sözünden dönebilmektedir. Bu durumda, aileler arasında sürtüşmelere ve gerginliklere yol açmaktadır (Örnek 2000:187)”.

“Ataerkil kabile ve aşiret dönemlerinde, evliliklerin kız kaçırma suretiyle olduğu görülmektedir. Gökalp, Türklerde evliliğin endogamik olduğunu belirtir. Gökalp, bunu il aşaması için söylemekte ve endogamiyi Türklerde kadın-erkek eşitliğinin temeli saymaktaydı (Gökalp 1995:142)”.

Evlilik kurumu daha önceleri bireylerin anne ve babasının onay verdiği kişilerle kurulurdu. Bu onay verilmezse bireyler kaçarak evlenme yoluna giderdi. Günümüzde anne ve babalar bireylerin kararlarına onay verdikleri için kaçarak evlenme oranları bu doğrultuda azalmıştır. Toplumun içinde bulunduğu ekonomik yapısı, yerleşim düzeni, üretim ilişkileri gelenekleri, görenekleri, töreleri, adetleri evlenme biçimlerini belirlemektedir. Bu doğrultuda Adıyaman Ağuışen Alevilerinde de birçok evlenme biçimine rastladık: Kız kaçırma, beşik kertmesi, berdel, görücü usulü, iç güveysi, yakın akraba evliliği, çok eşli evlilik.

Adıyaman Ağuışen Alevilerinde görülen evlilik adetleri şunlardır:

Berdel, iki ailenin başlık vs. sorunlarını ortadan kaldırmak için hem kızı hem oğlu bulunan ailelerin karşılıklı olarak çocuklarını evlendirme suretiyle

gerçekleştirilen evlenme biçimidir. Bir aileye bir kızını verdiği zaman aynı aileden oğluna kız alınmasıdır. Yaptığımız araştırmalar neticesinden berdel biçiminde evliliğin sağlıklı olmadığını gördük. Ailelerden biri ne şart koşarsa diğer tarafta aynı şartı koşturmaktadır. Evlenen çiftlerden birinin geçimi olmazsa diğerinin geçimi de zora girmektedir. Yaşamın her anında kıyas mevcuttur (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Kan bedeli olarak kız alıp verme biçiminde evlilik de vardır. Kan davası dediğimiz durumdan dolayı iki ailenin arası bozursa düzeltilmesi için bir aile diğer aileye kızını verir. Böylece iki aile akraba olur. Aralarında bulunan husumet unutulur. Bu tip evlenmeler yörede bulunan kâmil insanların teklif edilmesiyle gerçekleştirilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş.6, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde iç güveysi biçimindeki evlenmeye iyi gözle bakılmaz. Kız tarafının erkek evladı yoksa manevi yardım amaçlı iç güveysi olunabilir. Diğer şekil maddi imkânlardan dolayı iç güveysi durumuna başvurulmaz. Yörede bu tip evlenmeye rastlamadık (K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 26).

Birbirini seven iki ailenin çocukları aşağı yukarı aynı vakitte dünyaya gelecekse aralarında anlaşıp çocuklarını büyüdüğü zaman birbiriyle evlendirme sözü verilir. Bu tip evlenme biçimine beşik kertmesi denir. Bu evlenme biçimi artık görülmemektedir.

Günümüzde değişen toplumla birlikte evlenme biçimleri de değişmiştir. Eskiden görücü usulü evlilik ön plandayken bugün görücü usulü evlilik yok denecek kadar azdır. Bunun yerini tanışarak evlenme almıştır. Bu durum Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde de görülmektedir. Bireyler tanışıp anlaşarak evlenmeden yanadır. Teknolojiyle beraber okuma oranı arttıkça görücü usulü evlenmeler azalmıştır. Cep telefonu ve diğer haberleşme araçları sayesinde bireyle kolayca görüşüp anlaşabilmektedir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20).

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde tek eşlilik hâkimdir. Eskiden nadir de olsa çok eşlilik görülmüştür. Çok eşlilik, boşanma durumları kişileri düşkün durumuna düşürmektedir. Kişiler ancak ölümle ayrılır. Kişinin eşi vefat ettiği zaman ancak başka biriyle evlenirdi. Kız kaçırma, kaçarak evlenme olayına iyi gözle bakılmaz. Kaçarak evlenen kişiler aileleri tarafından dışlanır. Çok nadir olarak aileleri tarafından kabul görülür ve barışılır (K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Günümüzde artık Sünnilerden de kız alıp, verilmektedir. Eskiden böyle bir şey mümkün değildi (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 20, K.Ş. 23).

Geleneksek kültürde evlilik yaşı erkeklerde askerlik dönüşü, kızlarda ise buluş çağına girmiş olmak esas alınmaktadır. Günümüzde bu yaş sınırı tamamen kalkmış, belirli bir yaş aralığına sığdırmak mümkün değildir. Yörede ev halkından erkeklerden yaşı büyük olan erkek, kızlardan da yaşı büyük olan kız ilk önce evlenir. Bu durum günümüzde değişmiştir.

Evlenmek isteyen marifetli kişi kesinlikle babasını karşısına alıp: “Beni evlendir.” diyemez. Bunu belli etmenin başka yollarını arar. Evlenmek isteyen erkek birey yakın bir arkasına, annesine veya kız kardeşine bu isteğini dile getirir. Söylediği kişi de uygun bir dille bunu oğlanın babasına söyler. Bu durum kızlar için de aynıdır (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 23).

4.3.2.1.Kız Bakma – Kız Görme

Kız bakma, kız görme âdeti erkeğin bir kız beğenmesi sonucu aileye açması ve ailenin kadınlarının bir bahane ile kızın evine gidip kızın incelenmesiyle olur. Bir başka durum ise, evlenme yaşına gelen erkeğin istediği ya da beğendiği bir kız yok ise ailenin kız araştırmasıyla olur. Her iki durumda da ailenin kararları son derece önemlidir (Artun, 2017:201).

Geleneksel kesimde, evlenme işine giriş “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar (Örnek, 2016:263).

Toplumumuzda, gelin olacak kızın huyunun suyunun bilinmesi çok önemlidir. Bundan dolayı öncelikle bilinen çevreden yani akrabadan, komşudan ve yakın çevreden kız aranmaya başlanır. Oğluna kız arayan anne gelin adayında bazı özellikler arar. Gelin öncelikle güzel olmalı daha sonra ev işlerinde maharetli olmalı, temizliğe dikkat etmeli, eşe dosta karşı güler yüzlü olmalı, evine gelen misafirleri hoş bir şekilde ağırlamalıdır. Topluma girdiği zaman oturup kalkmasını bilen, büyüğünü, küçüğünü gözeten, marifetli, yemek yapmayı bilen, hoş görülü, temiz, namuslu olması gözetilir (K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, KK 20, K.Ş. 23, K.Ş. 25).

Aile evlilik çağına gelmiş oğluna kız aramaya çıkmadan önce oğlunun daha önceden benimsediği biri var mı yok mu diye sorar. Eğer varsa önce o kızın ailesi ile irtibata geçilir. Durum olumsuzlukla sonuçlanırsa oğlan için kız arama çalışmaları başlar. Günümüzde evlilik yaşına gelmiş bireyler görücü usulünün dışında birbirlerini bulmaktadır (K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 23, K.Ş. 26). Oğlanın ailesi gelin adayını bulduktan sonra ailesinin ağzını aralar. İki tarafta olumlu yaklaşırsa kız ve oğlan birbirini tanışınlar diye görüştürülür. Bu görüşme de olumlu geçerse aileler birbirlerini araştırma, soruşturma sürecine girer. Kızsa da erkeğe de kapı komşularına, akrabalarına, tanıdıklarına ailenin ve çocuğunun ahlakı ve marifeti sorulur. Sorulan komşular vs. samimi dostsa: “Bu kişiyi almayın veya alın kızınızı verin veya vermeyin.” der. Genel olarak olumlu cevaplar alındığı zaman şöyle: “Bu kızın veya erkeğin üstüne kimse yok” denilerek övülür.

Bu araştırma safhasından sonra aileler birbirlerine olumlu veya olumsuz yanıt verirler. Olumlu olduğu zaman iki tarafında uygun olduğu bir zamanda kız isteme işlemi gerçekleştirilir.

4.3.2.2.Kız İsteme – Söz Kesme

Bu âdetin tüm yörelerde hala işlediğini ve oldukça saygın olduğunu görmektedir. Kimi yörelerde kız isteme söz kesme âdeti birlikte yerine getirilirken kimi yörelerde -bu kişilerin maddi güçlerine de bağlı olarak değişmekte- ayrı zamanlarda yerine getirilir. Kimi yerlerde de söz kesme nişan yerine geçmekte fakat bu daha çok şehir merkezlerinde gözlemlenmektedir (Artun, 2017:202). Adıyaman Ağuichen Alevilerinde de bu durumlar görülmektedir. Genel olarak söz kesimi ile kız isteme merasimi ayrı yapılmaktadır.

“Söz kesimi dünürçülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarına daha geniş bir çağrılı huzurunda yine sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme”, “kız bitti” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır. Söz kesmeye bazı yörelerde küçük nişan adı da verilmektedir. Kızın verilmesi kesinleştikten sonra oğlan evinden getirilen bir başörtü ile yüzük kıza takılır. Kızın başı bağlanmış, sözü kesilmiş, etrafa böylece duyurulmuş olur. Bugün oğlan evinin getirdiği lokum, bisküvi dağıtılır, şerbet içilir” (Örnek 2000: 191).

Adıyaman Ağuichen Alevilerinde söz kesme işlemi şöyle yapılmaktadır:

Tarafların birbirini beğenmesinden sonra kız istemeye gidilir. Kız istemeye görücü olarak giden anne, kız kardeş, teyze, hala, yenge, komşu kadınların yanı sıra baba, amca, köyün/mahallenin ileri gelenleri gider. Kız istemeye gelen aile hürmetle karşılanır. Kız evindeyken normal sohbetlerin ardından dünürçülerin en yaşlı ve itibarlı olanı “Allah’ın emri, Peygamberin kavli, cemaatin marifetiyle geldik ki kızınızı isteyelim” der. Kız tarafı da şöyle: “Allah yapmışsa ben de yapmışım. Hayırlı uğurlu olsun” der (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 6, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19).

Kız istemeden sonra söz için belirlenen bir günde dört beş kâmil insan eşliğinde kız evine gidilir. Söz kesmede başlık, takı, ev eşyası, çeyiz, nişan günü üzerine konuşulup ortak kararlar alınır. Eskiden kız evi bu eşyaların yazıldığı bir liste hazırlardı. Bu listede takı, mobilya, beyaz eşya, halı yorgan, yastık vs. gibi ev eşyaları yazılırdı. Bu eşyaların hepsi erkek evi tarafından alınırdı. Duruma göre bu liste çoksa erkek evi itiraz edip, yanında kâmil insanlarla birlikte listenin ağırlığı konuşulurdu. Erkek tarafı da listede oynama yapar geri gönderirdi. Kız evi “İşte bizim yapacaklarımız bu kadar bundan ötesini yapamayız” derdi. Bu liste söz zamanı verilirdi. Hatta bu liste yüzünden çok kişi evlilik işinden vazgeçmiştir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş.19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 26). Günümüzde her iki tarafta yapılacak olan eşyanın kendi çocuğuna yapıldığının bilincinde olduğu için ailelerin maddi gücü neye yetiyorsa liste dayatılmadan onu yapmaktadır.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde başlık parası kalkmıştır. Onun yerini “Süt parası”, “amca, dayı parası” adı altında gönül hoşluğu olsun diye küçük meblağlar verilmektedir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 26).

4.3.2.3.Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır. Günümüzde nişanlar artık aile arasında tatlı yiyip yapılmaktadır. Bu durum toplumda “Nişan yapmadık, aile arasında tatlı yedik” sözünü ortaya çıkarmıştır. Bu durumun yanında nişan törenini eski usullere göre yapanlarda vardır. Genel olarak aile arasında yapılan nişanlar ön plana çıkmaktadır.

Nişanlılık, evlilik aşamasında bir ara dönemdir. Nişanlılık her iki tarafın birbirini tanıması, yeni kurulacak yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir (Örnek 2000: 190–191).

“Nişan töreninde, kız tarafı ve oğlan tarafı kıza takılar takarlar. Tören aile arasında veya geniş bir davetli arasında yapılır. Eskiden yapılan yemekli nişan törenleri, son yıllarda yerini pastalı ve şerbetli törenlere bırakmıştır. Geleneksel kesimde evlerde yapılan törenlerde kadın erkek ayrı eğlenirken, salonda yapılan törenlerde kaç-göçe önem verilmemektedir (Başçetinçelik 1998:141)”.

“Nişan kararlaştırıldığı biçimde yemekli, davullu, eş, dost, komşu ve akrabalar çağırılarak “toy” denilen bir yemek ve eğlenceyle yapılır. Oğlan evinin kız için aldığı çeyiz ve takılar misafirlerin duyabilecekleri şekilde ilan edilir. Adına “kırkım” denir. Nişanda bu tören yapılır ki evlenecek çifte para, eşya, takı vb. vererek yardımda bulunulur (Artun 2000: 108)”.

Nişan âdeti genel anlamıyla görücü usulü evlenen gençlerin birbirlerini tanımaları maksadıyla oluşturulmuş bir adet olsa da birçok yörede, bu süreç içinde gençlerin görüşülmedikleri gözlemlenmiştir (Artun, 2017:205). Bu durum eskiden Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de mevcuttu. Görücü usulü evliliklerde nişan safhasında gençler birbiriyle görüşemezdi. Günümüzde adet tamamen kalkmıştır. Gençler nişanlıken çok rahat görüşmektedir (K.Ş. 11, K.Ş. 20 K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Yörede nişan gelenekleri şöyledir:

Nişanlılık süresi kısa tutulmaya çalışır. Çünkü bu süre zarfında olan bayramlarda ve kız evi ziyaretlerinde hediye almak, geline altın takmak gibi yaptırımlardan kurtulmuş olunur. Erkek evinin maddi durumu, askerlik, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm gibi durumlar nişanlılık süresini etkileyen etmenlerdir.

Nişan töreninin tarihi iki aile tarafından belirlendikten sonra davetiye aşamasına geçilir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde nişana davet şeker dağıtma ile gerçekleşmektedir. Aileden biri veya yakın bir akraba komşulara, akrabalara, dostlara şeker dağıtarak nişan tarihini ve yerini söyler. Bu dağıtma işini yapan kişiye hediye olarak bir top kumaş, gömlek, havlu gibi küçük çaplı hediyeler verilir. Günümüz nişanlarında şeker dağıtma âdeti yok. Direkt telefonla haber verilmektedir. Düğün davetiyelerinde dağıtıldığı gibi nişan davetiyelerinde “halat” dağıtılmaz. Halat, düğün davetiyesinin yanında gönderilen çeşitli hediyelere yörede verilen addır. Nişanda takılan takıların miktarını, çeşidini akrabalık mesafesi belirler. Yakın akrabalar genel

olarak altın takarken uzak akraba ve yakınlar bir miktar para takmaktadır (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Yörede nişan genel olarak pazar günü yapılmaktadır. Yapılan bu nişanlarda masrafları erkek tarafı karşılar. Nişan günü gelen misafirlere baklava ve baklavanın yanında yenilmesi için yoğurt ikram edilir. Nişan törenlerinde yemek verilmez. Bu kültür Adıyaman'ın her yerinde mevcuttur. Yapılan nişan töreni normal düğün töreninde olduğu gibi çalgılı ve oyunludur. Nişan töreni bir gün sürmektedir. Düğün töreni ise eskiden üç gün günümüzde ise bir gün sürmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 6, K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 20, KK 25).

Nişan töreninde dede varsa dede, dede yoksa iki ailenin de onayladığı yörede sevilen ve sayılan bir aile büyüğü tarafından, kız ve oğlana kırmızı kurdeleyle birbirine bağlı yüzükler takılır. Yapılan dualar eşliğinde bu kurdele yine aynı kişi tarafından kesilir. Nişan töreninin sonlarına doğru gelen misafirler takılarını gelin ve damada takar (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 25).

Nişanlılık durumu bazen bozulabilmektedir. Taraflar anlaşmaması sonucunda nişan atılmaktadır. Bu bozulmanın ardından eğer erkek tarafı nişanı bozmak istemişse nişanda kıza yapılan takılar verilmez. Eğer kız tarafı bozmak istemişse erkek tarafının takıları iade edilmektedir. Bu durumda erkek tarafı yörede bulunan birkaç kâmil insanla birlikte kız tarafına gider. Durum konuşulur ve takılar ya iade edilir ya da edilmez (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 20, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Düğünden önce başlık parası ve takılarla birlikte konuşulan “mihir” parası Adıyaman Ağuışen Alevilerinde görülmemektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Günümüzde sözden hemen sonra düğün de yapılmaktadır. Törenli nişanların sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Maddi durumu iyi olan aileler nişanlarını törenli yapmaya gayret göstermektedir. Yapılan bu nişanla birlikte aileler çocuklarının birlikteliğini akrabalarına, dostlarına, komşularına duyurmuş olur.

4.3.2.4. Düğün

Düğün, evlenme geçiş döneminin en önemli safhasını oluşturmaktadır. Düğünde amaç, evlenen çiftin evliliğinin çevreye ilan edilmesidir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Sonbahar, harman işlerinin sona ermesi, kış

hazırlıkların tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 2013: 176). İnsanları bir araya getiren, kişiler arasındaki ilişkilerin, sosyal bağların pekişmesini sağlayan, insanların evliliklerini, mutluluklarını ilan ettiği törenlere “düğün” denmektedir. Düğünlerde amaç bireylerin evliliklerini ilan etmek, toplumun gözünde bunu tasdik etmek, kutsamak, kutlamaktır. Düğünler tüm kültürlerde görülmektedir. Düğün törenleri Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir.

Düğünün hangi tarihte olacağına iki aile bir araya gelerek ortak bir karar alırlar. Bu kararı genel olarak erkek tarafı alır, kız tarafına da uygunsuz onay verir. Nişandan sonra alınan bu karar, nişan ile aralığı çok uzun olabileceği gibi çok kısa da olmaktadır. Bu tamamen ailelerin maddi durumu, oğlanın askerliği ve çalışma durumu, gurbetteki yakın akrabaların gelememesinden dolayı gecikebilir. Anadolu coğrafyasında düğünler genel olarak sonbaharda yapılmaktadır. Çünkü sonbahar; bağ bahçe, hasat, harman gibi işlerin sona erdiği tarihtir. Bu tarihten sonra aileler belirli bir kazanç da sağlamıştır. Bu kazançla düğün masrafları sağlanabilir. Günümüze baktığımız zaman düğünler genel olarak havaların ısınmasıyla yani ilkbahar ve yaz aylarında yapılmaktadır (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde düğün davetiyesinin yanında yörede “halat” denilen hediyeler verilmektedir. Bu hediyeler genel olarak; gömlek, el ve yüz havlusu, çorap, top kumaştır. Bu hediyelerin hepsi davetiye ile dağıtılır. Hediyelerin hangisinin verileceği ise yakınlık derecesi belirlemektedir. Yakın akrabalara gömlek veya top kumaş, uzak akraba, eş dosta ise çorap ya da havlu verilmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde “halat” olarak verilen hediyeye göre davetliler takı takmak zorundadır. Eğer takı takmak istenmiyorsa “halat” geri çevrilir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20).

Düğüne davet için erkek tarafı kız tarafının da davetiye ve halatlarını karşılar. Davetiye basılmadan önce kız tarafına kaç adet istendiği sorulur, halatlar ona göre ayarlanır. Düğüne davet okuntusunu eskiden maddi durumu olmayan biri para karşılığı dağıtırdı. Hem erkek evi hem de davetiyeyi dağıttığı evler kendisine para veya küçük çaplı hediyeler verirdi. Bu durum günümüzde değişmiştir. Davetiye ve halatları ya aileden biri ya da yakın akrabalarından biri dağıtır. Davetiyeyi dağıtan kişinin akliselim olmasına dikkat edilir. Bu kişi kendisine verilen davetliler listesini gezerek kimin kızının kimin oğluyla evleneceğini, çeyizini götürüleceği günü, kına gecesini, düğün

gününü ve tüm bunların nerede yapılacağını söyler. Düğünlere ekseriyetle erkek tarafı katılır. Kız tarafından birinci dereceden akrabalar katılmaktadır. Eskiden düğünler kapı önlerinde yapılırdı. Günümüzde düğün salonları tutulmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 11, K.Ş. 28, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

4.3.2.4.1. Düğün Hazırlıkları

“Anadolu’nun pek çok yöresinde düğünden önce düğün ekmeği pişirilir. Yozgat’ta oğlan evinin yaptığı ekmeğe “düğün ekmeği”; kız evinin yaptığı ekmeğe “kına ekmeği” denir. Düğün ekmeğinde hamur açıcı olarak şen tabiatlı, güzel sesli, şen kadınlar çağrılır. Def çalarak türkü söyleyerek hamur yoğrulur. Aşçılar bir döküm ekmek açtıktan sonra ekmek tahtalarını kenara çeker, kalan bezeler etrafında halay çekerler. Damar geldiğinde ona yağlı bazlama pişirir, bahşiş alırlar. Düğün ekmeği hamur az da olsa çabuk bitirilmez. Akşama kadar oyunlarla manilerle devam eder. Kız evinde yapılan ekmekte de oyunlar, şenlikler olur. Bolluk olsun diye gelin oynatılır. Damada yağlı bazlama gönderilir (Özbaş 1962: 2650-2651)”.

Düğün tarihinin belirlenmesinden sonra bu tarihe yakın birtakım hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıkların başında düğüne bir hafta kala yapılan ekmek gelir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde düğün zamanı yenilmesi için yörede “ev ekmeği, sac ekmeği” denilen oklava ile incecik açılıp, sac ateşinde pişirilen ekmek yapılmaktadır. Yapılan bu ekmeğin maliyetini erkek tarafı karşılar. Eskiden kolu komşu gelip bu ekmeği yapardı. Bu ekmek yapma işi bazen günler sürer. Ekmek yapma esnasında köylüler veya komşular ekmek yapılan yere gelir ve kendisine bir “taplama(ev ekmeğinden çokça kalın ve küçük olan ekmek türü)” yapılmasını ister. Yapılan bu taplama için gönül hoşluğu olsun diye ekmek yapan kızlara hediye veya para verilirdi. Bu taplamanın yanında tereyağı, pekmez, çökelek, yoğurt, peynir, ayran gibi yiyecek ve içeceklerde ikram edilirdi. Bu gelenek yörede çok yaygındı. Köyün yarısı kadarı taplama yaptırmaya gelirdi (K.Ş. 6, K.Ş. 7, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 26).

Düğün yemeği için domates, biber, salatalık, bulgur, kuru fasulye gibi erzaklar erkek evi tarafından hazırlanır. Köylü de kendi arasında bu erzaklar için yarımda bulunurdu. Çünkü eskiden yapılan düğünler üç gün sürmekteydi. Düğün yemeği cuma günü öğleden sonra, cumartesi günü hem öğleden sonra hem de akşam, pazar günü de öğleden sonra olmak üzere en az dört defa verilirdi. Bu öğünlere kız

evinde verilen yemekler de dâhil olur. Komşulardan kaşık, çatal, bıçak, tabak istenirdi. Hatta bazen düğün yemeği için köylülere çağrıda bulunurdu “İşte herkes kaşığı kendisiyle getirsin” gibisinden (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Kız evinin yemek hazırlığı erkek evi gibi uzun sürmezdi. Çünkü onların misafirleri çok az olur ya da misafirlerin hepsi erkek evine gelirdi. Erkek evi bir keçi, koyun gibi bir hayvanı kız evine gönderir bundan yemek yapmaları istenirdi. Kız evinin maddi durumuna göre diğer erzaklar da gönderilirdi. Durumu iyiyse sadece kesilecek hayvan gönderilirdi. Bu yemek kına gecesine için yapılırdı. Kına gecesine gelen misafirler bu yemeği yerdi. Bütün masraflar düğün evi tarafından karşılanırdı (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, KK 19, KK 24, K.Ş. 26).

Günümüzde bu hazırlıkların yapıldığını görmek çok zordur. Geleneksel kesimde bu hazırlıkları az da olsa görmek mümkündür. Düğün yapan aileler ya hazır yemek getiriyor ya da düğün salonunda yemekli düğün yaptırıyor.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde düğünden önce “reel” adı verilen alışveriş yapılır. Bu alışverişte kızın ve erkeğin gerekli eşyaları alınır. Alışverişte kıza alınan eşyaların ücretini erkek tarafı, erkeğe alınan eşyaların ücretini ise kız tarafı öder. Bu alışverişe kız tarafından; gelin, annesi, kız kardeşi, küçük erkek kardeşi, erkek tarafından; damat, annesi, kız kardeşi

Bayrak asma âdeti, derlenen birçok yörede benzerlik göstermektedir. Bayrak asma, düğünün başladığına işaretler ve bayrak indirildiğinde son gün olan gerdek tamamlanmış olur. Birçok yerde gerdeğin başarılı olmasıyla bayrak indirilirken silahlar sıkılmakta, etrafa duyurulmaktadır (Artun, 2017:208). Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bayrak asma âdeti vardır. Bayrak, düğünden bir önceki gün asılır ki burada düğün olacak haberi gösterilsin. Bayrak direğinin ucuna bolluk ve bereketi simgeleyen “nar” koyulur. “Narın” bulunmadığı zamanlarda “soğan” koyulmaktadır. Düğün esnasında bu bayrağı indirip damada, sağdıca veya damadın babasına kim götürürse bayrak karşılığı para ister. Bu adet günümüzde de devam etmektedir (K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde sağdıçlık önemlidir. Sağdıç ve yenge gelin ve damada her türlü yardımcı olmaktadır. Yörede sağdıcin diğer adı “musav”dır. musav seçilecek kişi evli veya bekâr olabilir. Musav damadın ailesi ve damat tarafından sevilen bir kimse olmalıdır. Musavlar aynen düğün sahibi gibidir. Düğüne

gelen misafirleri karşılar, damadın her an yanında ve yardımcısı olur. Eskiden musavin en büyük görevi damadı hazırlayıp gelin odasına götürmesiydi. Günümüzde bu görev yapılmamaktadır. Gelin ve damat eski kültürde ilk defa bu odada birbirini görmekteydi. Musav damadı gelinle orada tanıştırır. Gelin ve damada birbirlerini sevmelerini, artık evli olduklarını, birbirine saygı göstermelerini gibi öğüt verici konuşmalar yapar. Daha sonra gelin ve damadı yalnız bırakır (K.Ş. 1, K.Ş. 5, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20).

Araştırma sahamızda rastlamadığımız fakat Artun'un çalışmasında yöreye ait olduğu belirtilen bir gelenek de şöyledir: Sakal öpme âdeti, Adıyaman ve Şanlıurfa'da görülür. Adıyaman'da düğünün başlangıcında damat, yakın arkadaşlarını, yakın akrabalarını Perşembe gecesi kendi evine tatlı yemeye çağırır. Bu olaya yöre ağzında "sakal öpme" denir. Tatlı yendikten sonra damat ve yakın arkadaşları yöresel oyunlar oynarlar. Bu oyundan sonra herkes kendi evine giderken damat gelenleri pazartesi günü yapılacak olan düğününe davet eder. Bu arada kız evi ve erkek evi düğün hazırlıklarına başlarlar. Pazartesi gecesi damadın tüm arkadaşları, oyunlar, şarkılar, türküler söylerler. Fakat bunlar yapılırken Adıyaman yöresine özgü davul zurna eşliğinde halk oyunları, halaylar çekerler. Bu olayların hepsi kız evinde de gerçekleşir (Artun, 2017:209).

4.3.2.5.Çeyiz Götürme – Çeyiz Gösterme

"Arapça "cihaz"dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde kız çocukları ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyiz olarak ilk önce yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalar hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırı, giysiler, kilim, halı, bakır kap kacak kıza verilen eşyaların arasındadır. Kızın ailesinin ekonomik gücü ve günümüzün yaşam koşulları kızın çeyizini de etkilemektedir. Bugün yukarıda bahsettiğimiz eşyaların dışında ailenin ekonomik gücünün yettiği ölçüde kızların çeyizine elektrikli ev aletleri de yer almaktadır (Başçetinçelik, 1998: 167-173)".

"Çeyiz asma, çeyizi sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız

evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur (Başçetinçelik 1998: 168)”.

Anadolu'nun birçok yerinde çeyiz sergileme geleneği vardır. Çeyizin tören havası içinde sergilenmesinin amacı delil tespitidir. Yani boşanma durumunda anlaşmazlık çıktığı zaman kızın eşyasının ispatı için şahit hazırlanmış olmaktadır (Artun 2005:123).

Artun'un araştırmasına göre:

“Tekirdağ'da kız evinin, düğün tarihinden önce çeyiz adı verilen birtakım eşyaları hazırlayıp alması âdettir. Düğünden bir müddet önce damat ve gelin kendi yakınlarından birkaç kişiyle giyecek ve ev eşyası almak için alışverişe çıkarlar. Buna “çeyiz düzme” denir. Çeyiz damat evine davul zurna eşliğinde bayrakla götürülür. Çeyiz taşınırken sandığın üzerine oturma i vardır. Bahşiş alınmadan kalkılmaz. Bu arada gelinlik alınır veya diktirilir. Kızın çeyizi tamamlanınca konu komsuya gösterilir. Çeyiz düğüne bir hafta kala ve alay gününde oğlan evine gönderilir. Çeyiz oğlan evinde duvarlara asılır, masalar üzerinde sergilenir”.

“Bu hazırlık tamamlanınca düğüne birkaç gün kala veya birkaç gün önce adına “okuyucu” ,“fike” , veya “yiğitbaşı” adı verilen genellikle fakir ve dul bir kadın, komsuları, hısımlarını ve diğer köylüleri tek tek gelin hamamı, hamam gecesi, ana kınası ve kız kınası için çağırır. Okuyucu kadının sepetinde yaşlılar için kına ve gençler için kırmızı kurdeleyle bağlı tel bulunur. Köyün yaşlı kadınlarına birer fincan kına verir. Genç kızları kız kınası için yapılacak olan peksimet yapımı için kız evine çağırır. Okuyucu kadına çağırıldığı evlerden mendil, havlu, kumas, para ve yiyecek gibi seyler verilir. Köy kâhyası da muhtelif yerlerde bağırarak düğünü ilan eder (Artun, 1998:4-28)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde; kızların çeyizi önemli bir yere sahiptir. Kız daha küçükken bu eşyalar toparlanmaya başlanır.

Çeyiz göstermeye yörede “sergi” denmektedir. Çeyiz sergisi düğünden birkaç gün önce başlar. Kız tarafının yaptığı çeyizlik eşyalar bir odaya sergilenecek şekilde dizilir. Kız evi çeyizi serdiği vakit akrabalarına, kolu komşuya “kızımızı gelin ediyoruz, çeyizini serdik, dilerseniz buyurun gelin bakın” diye haber verilir. Gelinin

çeyizini görmek isteyenler kesinlikle eli boş gitmez. İlla yanında hediye götürür. Böylelikle varsa eksikleri tamamlanmış olur. Burada işlemlerin örnekleri alınır. Eşyaların güzelliği kontrol edilir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Çeyiz alma işlemi kına gecesinden bir gün önce yapılmaktadır. Kızın çeyizini almaya erkek evinden işi bilen kişiler gider. Eski gelenekte çeyiz almaya at ile gidilirdi. Günümüzde bu tamamen değişmiş at yerine pikap türü araçlarla gidilmektedir. Pikabın arkasına davul zurna ve erkek evinden çeyizi almaya giden kişiler biner. Erkek evinden başlayıp çeyiz tamamen yüklenip erkek evine getirilene kadar davul ve zurna susmaz. Çeyiz alınmadan önce kız evinin önünde oyunlar oynanır. Çeyiz sandığı alınacağı vakit kız tarafından kişiler bu sandığı vermezler. Sandığı vermeleri karşılığında erkek tarafından para talep edilir. Bunun miktarı belli değildir. Kimin gönlünden ne koparsa o verilmektedir (K.Ş. 6, K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24).

4.3.2.6.Kına Gecesi

“Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de “kına gecesi”dir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, güveye de kına yakıldığını biliyoruz. Erkek evinde toplananların düzenledikleri gecede, kız evinde bir tepsi içerisinde gelen kına, sağdııcı tarafından eline yakılır. Gerek kızın, gerekse erkeğin eline kına yakma gelenekselliğin ağırlığını duyurduğu yerlerde uygulanmaktadır (Örnek, 2016: 268-269)”.

“Türk-İslam geleneğinde; hem sağlık, hem güzellik, hem de törensel açıdan özel bir yeri olan ve Dede Korkut Hikâyelerinde de sözü edilen kına, Türk inanç sisteminde adanmış olmanın da işaretidir. Bunun içindir ki; “vatana kurban olsun” diye asker adayına, “Allah’a kurban olsun” diye kurbanlık koçlara, “eşine kurban olsun” diye geline kına yakılır. Anadolu’nun her tarafında yaygın olan kına yakma geleneği, Anadolu dışındaki Türklerden; başta Kıbrıs Türkleri olmak üzere, Bulgaristan Türkleri, Gagavuz Türkleri ve Karay Türkleri ile Azerbaycan Türklerinde de vardır (Kalafat 1994:37)”.

“Tekirdağ’da kına âdeti çok yaygındır. Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterme inancına göre kına işaretini taşıyan canlı cansız tüm varlıkların kutsallığına inanılır, onlara dokunulmaz. Bunlara dokunana uğursuzluk geleceği

inancı yaygındır. Bunlar adanmış bir tür koruma altına alınmışlardır. Bu inançlardan dolayı adak hayvanlarına, askere uğurlanacak delikanlılara ve gelin olacak kıza yakılmaktadır (Kalafat, 1990:51)”.

Tekirdağ’da cuma günü kız evinde “ana kınası” yapılır. Kız evinin çok yakınları gelir. Bir kadın erkek kılığına girerek çeşitli şakalar yapar, beğendiği kızları öper. Gecenin sonuna doğru kıza kına yakılır. Ertesi gün “kız kınası” yapılır. Kız gelinlik giyer. Kaynana gelinin yüzünü açar, başından bozuk para şeker serper (Artun 1983: 13–18).

Adıyaman Ağuichen Alevilerinde kına şöyle yapılmaktadır:

Düğünden bir önceki günün gecesinde yapılmaktadır. Bu gün genelde cumartesidir. Erkek tarafı kına için samimi olduğu kişilere ricada bulunur. Bu kişiler dört erkek ve dört kadından oluşmaktadır. Bu sayı daha az veya daha çok olabilir. Seçilen bu kişiler kına gecesi davul zurna eşliğinde kız evine gider. Gelin ve güveyin evleri eğer aynı köyün, mahallenin içindeyse yürüyerek gidilir. Değilse duruma göre araba, traktör, at, eşek veya katırla gidilir. Erkek evinden gelen bu kabile kız evi tarafından kapıda karşılanır. Oyun havaları eşliğinde yöreye özgü oyunlar oynanır. Giden bu kişiler o gece orada misafir edilir. Sabahına kız çeyizi ile birlikte alınıp düğün evine getirilir (K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 20).

Kına gecesinde organize edilen her şeyi erkek tarafı karşılamaktadır. Getirilen çalgıcılardan tutun yakına kınaya kadar karşılanır. Kına gecesi genel olarak kadınlar katılır. Günümüzde kadınlar kadar erkekler de katılmaktadır. Çalgılar eşliğinde kadınlı erkekli oyunlar oynanır. Kına gecesinde gelin kırmızı tonlarında gelinlik giyer, erkek ise koyu renkli takım elbise giyer. Gelinin sırt örtüsü kırmızı olur, damadın ise sırt örtüsü yeşil olmaktadır. Bu yeşil örtü Türk Bayrağı simgelerini üzerinde barındırmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 5, K.Ş. 11, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Kına gecesinin sonuna doğru gelin ve damat düğün alayının ortasına oturtulur, gelinin üzerine kırmızı bir örtü örtülür. Burada kızlar önceden yoğrulmuş kınaları iki avucuna koyup üzerine mum dikerek gelin ve damadın etrafında türküler, maniler söyleyerek dönerler. Bu esnada sağdıç da gelin ve damadın avucuna kına yakar. Eskiden damada kına yakılmamaktaydı. Günümüzde damadın serçe parmağına veya az da olsa avuç içine kına yakılmaktadır. Gelinin avuç içlerine kına yakılacağı zaman ellerini açmaz kaynanadan veya kayınbabadan takı ister. Kaynana hazırladığı

altını sağdıca verir. Daha sonra gelin avuçlarını açar. Bu altın genelde çeyrek altın türüdür bilezik veya yüzük de hediye edilmektedir (K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 26). Kına gecesinde küçük paketlerde kına hazırlanır. Bu kına gelen misafirlere hediye olarak dağıtılır.

4.3.2.7. Gelin Getirme – Gelin Alayı

“Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüzünlü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik, 1998:199)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde gelin alma düğünün son günü yapılmaktadır. Erkek tarafı ve yakınları kız evine kızı almaya gider. Gelinin evi yakınsa düğüne gelenlerin çoğu davul zurna eşliğinde gelini almaya gider. Gelen grup kız evinin önünde halay çeker yöreye özgü oyunlar oynar. Gelin baba evinden çıkacağı zaman babasının, annesinin ve ağabeylerinin elini öper. Helallik ister. Bu duygusal ortamda gelin ister istemez ağlamaktadır. Onu teselli edenler ise erkek tarafından gelenlerdir. Eski zamanda gelin ata bindirilip götürülürdü. Günümüzde arabalar ile gelin getirilmektedir. Ata bindirildiği vakit biri atın yularını tutar, birer kişi de gelinin sağında ve solunda gelin düşmesin diye yürürdü. Eğer düğün köy yerindeyse davul zurna eşliğinde gelin köyün etrafında bir defa dönecek şekilde gezdirilirdi. Bu işlemde sonra erkek evine gelinirdi. Gelin buraya geldiği vakit kadınlar hep bir ağızdan “zılgıt” çeker (K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20).

Gelin eve geldiği vakit kapıdan içeri girmez. Damadın babasına: “Geline ne verdin, ne veriyorsun, ne vereceksin” gibisinden sorular sorulur. Damadın babası ise: “falanca bağı verdim, falanca tarlayı verdim, şu kadar davar verdim” gibisinde hediyeler verirdi. Bu konuşmadan sonra gelin evin içene girer. Önceden hazırlanmış gelin odasına götürülür. Buraya genç bekâr kızlar gelir. Türküler söyleyip, oyunlar oynar (K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 23, K.Ş. 25).

Gelin ayrı bir köyde veya uzakta ise çeyiz yola çıktığı zaman yanındaki davul ve zurna düğün evine varana kadar çalar. Düğün evine yaklaşıldığında orada bulunan davul zurna ekibi çeyize doğru yürüyüp karşılıklı davullar zurnalar çalınır. Yukarıda belirttiğimiz işlemler burada da yapılır (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 24).

Adıyaman Ağuiçen Alevlerinde günümüzde gelin alma şöyle yapılmaktadır; erkek tarafı sabah erken kalkar, dışardan gelen misafirlerine kahvaltı verir. Damat, sağdıç ve işi bilen kızlar gelin evine gider. Gelin arabayla alınıp hazırlanması için kuaföre götürülür. Bu sırada gelinin yakın arkadaşı ve ailesin birkaç kız kendisiyle gider. Gelin kuaföre bırakıldıktan sonra damat da kuaföre gider.

Tüm bunlar olduğu zaman erkek evinde davul zurna ve orkestra çalmaktadır. Günümüz düğünlerinde bu üç çalgı bir arada çalınmaktadır. Davulun sesini duyan komşular düğüne gelir. Öğlene kadar diğer davetli misafirler de gelir. Gelen her misafir için davul zurna ekibi karşılama yapar. Düğün sahibi ile birlikte gelen misafirlere doğru giderek hoş geldin makamı çalınır. Davulcu ve zurnacının boynuna hediyelik kumaş asılır. Düğün yerine kirve geldiği zaman ise kirvenin ayaklarının önünde bir keçi kesilir. Buna karşılık kirve de kendisiyle illa bir keçi veya koyun getirmektedir. Düğün evinde halaylar kurulus, oyunlar oynanır. Gelin ve damat kuaför işlerini bitirdikten sonra fotoğraf çekilmeye gider. Bu işlem de bittikten sonra gelin ve damat düğün alayının yanına gelir.

Eski düğünler üç gün sürdüğü için bu işlemlerden sonra gelin baba evine götürülürdü. Günümüzde düğün tek gün içerisinde yapılmaktadır. Düğün alayının yanında gelin arabadan inmez. Gelen misafirler gelin ve damadı gezdirmek için arabalarına binerler. Gelin arabası en başta olmak üzere konvoy şeklinde şehrin içinde tur atılır. Köyde ise orada tur atılır. Düğün Adıyaman merkezdeyse “Abuzer Gaffari ve Mahmut Ensari” türbeleri ziyaret edilir. Burada gelin ve damat türbe içerisinde dua ederler. Daha sonra tekrardan düğün alayının yanına gelinir. Gelin arabasının önü

mahallede çocuklar tarafından kesilir, yolun açılması için damattan ve sağdıçtan para istenir. Ancak para verildikten sonra yol açılır. Gelin ve damat arabadan indiği zaman üzerlerine şeker atılır. Düğün yemeği vakti gelmiştir. Düğünde önce erkeklere yemek verilir. Daha sonra kadınlara ve çocuklara yemek verilir. Yemek yendikten sonra takı merasimi başlar. Gelen misafirler aldığı halata göre takı takar, para verir. Bu takılar ve paralar iki kişi tarafından not edilir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Eski düğünlerde tüm bunlar olduğu zaman damat hala düğünde değildir. Damat ancak takı töreninden sonra arkadaşları tarafından tıraş edilir, yıkanır ve düğüne getirilirdi. Düğüne gelen damadın üzerine avuç dolusu un atılırdı. Damat bu undan kurtulmak için var gücüyle neresi olursa olsun koşardı. Sadece kendi evine gidemezdi. Çünkü gerdek zamanına kadar damada kendi evine girmek yasaklanır (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6).

Akşam olunca damadın arkadaşları tarafından köyde bir oda hazırlanırdı. Meyveler, çerezler, içecekler hazır edilirdi. Damat ve arkadaşları burada muhabbet eder. Gece olunca damadın sağdıç "yeter artık biz kalkalım" deyip damadı alıp gerdek odasına götürürdü (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6).

4.3.2.8.Gelin İndirme

"Gelin alma işlemi düğünün 2. günü yapılan kınadan sonra, asıl düğün gününde gerçekleştirilir ve gelin alma düğün adetlerinin sonuncusudur. Gelin alma âdetine bazı bölgelerde "gelin indirme" de denir. Gelin alınır, erkek evine getirilir, zifaf odasına çıkarılır ve düğün biter. Gelin alma geleneği bugün hala nüfus yoğunluğu fazla olan yerlerde de görülmekte, birkaç küçük değişiklikle birlikte yaşatılmaktadır (Artun, 2017:218)".

"Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün, başına "saçı" saçılır. Her devirde bu saç, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kıymız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan 1995: 167)".

Gelini baba evinden alıp erkek evine getirene kadar geleneksel kültürümüzde birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar baba evinden başlayıp zıfaf odasına girinceye kadar devam eder. Bu uygulamaların amacı evlenecek çiftin mutlu olması, bazı engelleri aşması ve evliliğinin uzun sürmesi içindir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bu uygulamalar şöyle yapılmaktadır:

Gelin indirme işlemi yörede kuşak bağlamayla başlamaktadır. Gelinin erkek kardeşi tarafından gelinin beline kırmızı renkte kuşak bağlanır. Gelinin erkek kardeşi yoksa bu işlemi babası yapmaktadır. Erkek kardeşi gelinin koluna girip kapıya kadar ona eşlik eder. Kapının çıkışında gelinin çıkarılmasına aileden birileri izin vermez. Burada amaç kapıyı kapatıp erkek tarafından para almaktır. Daha sonra gelin arabaya bindirilir. Burada gelinin babası damada “oğlum kızımı önce Allah’a sonra sana emanet ediyorum” der. Gelin konvoy halinde düğün evine getirilir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, KK 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 26).

Gelin burada arabadan inmez, düğüne gelen misafirler de arabalarına binerek düğün gezisi tamamlanır. Geziden sonra tekrardan erkek evine getirilir. Burada gelin arabadan inmez. Kaynana ve kayınbabadan indirmelik veya üzengilik olarak adlandırılan bir hediye vermek zorundadır. Bu hediyeler ailenin maddi durumuna göre değişmektedir. Yörede genel olarak koç, keçi, tarla, bilezik, kolye, küpe tarzı takılar hediye olarak verilir (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 19, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Gelin ilk arabadan indiği zaman yüksekçe bir yerden üzere şeker atılır. Atılan bu şekerler evinin tatlanması için atılmaktadır. Gelin evin kapısına gidene kadar zılgıt çalınır. Kapının önünde de birtakım uygulamalar vardır. Bunların başında gelinin bir bardağı veya testiye kırması gelir. Kırılan bardak nazarların, kötü gözlerin giderilmesi içindir. Gelin kapının önünde bulunan paspasa ayağını sürer. Bundaki amaç ise gelinin ayağının tozunu silip yeni bir sayfa açtığıdır. En son kapıdan gireceği zamana ise kaynana ve kayınbabanın kollarının altından geçer. Gelin böyle yaparak onların himayesinde olduğu ve sözlerin çıkmayacağı manasını verir (K.Ş. 10, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 24, K.Ş.26).

Gelin evin içine girdiği zaman önce müsait bir yere oturtulur. Buraya genç kızlar gelip türküler söyleyip oynarlar. Burada gelinin kucağına erkek bir bebek verilir. Verilen bu bebeğin erkek olmasına dikkat edilir ki gelinin de ilk çocuğu erkek olsun.

Gelin daha sonra erkek çocuğunu kucağına veren kişiye hediye verir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20).

Yapılan bütün bu uygulamaların amacı mutlu, huzurlu bir aile ortamı oluşturmak içindir.

4.3.2.9.Nikâh – Gerdek

“Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurların huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için geçerli saymaktadır. Yasa gözünde geçersiz olmasına karşın, imam nikâhı denilen “dini nikâh” da halen yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler medeni nikâhın yanı sıra, sonradan bir de dini nikâh yaptırarak, evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta kimi durumlarda sadece dini nikâh yaptırmakla yetinilmektedir (Örnek, 2016: 272)”.

“Nikâhtan sonra bir araya gelecek çiftin kalacağı yere “gerdek evi”, “gerdek damı”, “gerdek odası” gibi adlar verilmektedir. Sağdııcı ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak getirilen güvey, gerdek odasına sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerde güvey başkalarıyla birlikte namaz kıldıktan sonra, ilahiler arasında gerdeğe sokulur. Geline güveyin karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfaf gecesi” denmektedir. Kentlerde, özellikle son on-on beş yıldan bu yana, maddi olanakları elveren kişiler, gerdek gecesini ya evlerinin dışındaki bir otelde ya da başka bir kentte geçirmektedirler. Buna yaygın adıyla “balayına çıkma” denmektedir. Bu, giderek kent adetleri arasında yer almaktadır (Örnek, 2016:273)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde dini nikâh ikinci planda olup dede veya dede ailesinden biri tarafından kıyılmaktadır. Resmi nikâh ise düğünden önce kıyılmaktadır. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde dini nikâh şöyle kıyılmaktadır:

Evlenecek kişiler şahitlerin huzurunda dedenin erkânında durular. Dede: “Fahri kâinat Muhammet Mustafa’ya salavat Allahumme Salli Ala Seyidine Muhammet, La İlahe İllallah Muhammedun Resullullah” denildikten sonra “Niyet ettim bu her iki canımızın nikâhlarını kıymaya, Cenab-ı Hak yollarını sağlıklı, geleceklerini mutlu eylesin” der.

Dede: “Allah’ın emriyle Muhammet Mustafa’nın kavliyle İmamın Ehl-i Beyt’in mezhebi üzerine bu her iki canlarımızın nikâhını niyet ettik kıymaya. Allah’ın emriyle, elçisi Hz. Muhammet Mustafa’nın kavliyle, imamın Ehl-i Beyt mezhebi üzerine sizin nikâhlarınızı niyet ettik kıymaya, Allah yollarınızı sağlıklı, geleceğinizi mutlu eylesin. Yolumuzda boşanmak yoktur. Cenab-ı Hakk kimsenin yuvasını dağıtmasın. Şimdi iyi düşünün kararınızı verin” der. Bunları dedikten sonra ilk önce geline: “Kararını verdin mi? Baban annenden onayını aldın mı?” gibi sorular sorulur. Daha sonra aynı şekil erkeğe de sorulur. İlk kıza evlenmeyi kabul ediyor musun sorusu sorulur sonra erkeğe. İkisi olumlu cevap verdikten sonra dualar tekrar okunur.

Dede orada bulunan tanıkları şahit göstererek onları birbirine eş ilan eder.

Dede tekrar: “Allah sizleri mutlu etsin, bu yaşamınızı mübarek eylesin, bu nikâh kutlu kılınsın, dünya ve ahiret isteklerinize kavuşasınız, aranızdaki sevgi ve saygı daim olsun, fitne fesat ayrımcılık aranızda girmesin. Aranızdaki saygı ve sevgi Hz. Âdem ile Hz. Havva anamız gibi olsun, Hz. Ali ile Hz. Fatma Anamız gibi olsun, Hz. Peygamberle Hz. Hatice Anamız gibi olsun” diye dua eder.

Orada bulunan diğer canlar bu dualara “Allah Allah” diyerek cevap verir.

Dede: “Hz. Muhammed’in şefaatine nail eyleye, on iki imamın, on dört masum-u pakların katarından, didarından ayırmaya, üçlerin, beşlerin, yedilerin, on iki imamın, on dört masum-u pakların, on yedi kemerbestlerin, kırkların yüzü suyu hürmetine yüce Allah bu canlarımızın kıydığımız nikâhını kabul eyleye. Duası bizden kabulü yüce Allahtan ola” der ve Fatıha Suresini okutarak nikâhı bitirir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 14).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde nikâh kıyılmadan önce geline verilen “mıhr” yoktur (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 3, K.Ş. 4, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 14, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25, K.Ş. 26).

Eskiden gerdek odası damadın kız kardeşleri tarafından hazırlanırdı. Damadın kız kardeşi yoksa yakın akrabaları bunu yapardı. Hazırlanan bu oda için evin köşe yeri seçilirdi. Günümüz yatakları olmadığı için yere döşek serilirdi. Yatağın ve yorganın iki ucuna şeker koyulurdu. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Şeker koyulmasının sebebi gelin ve damat birbirini sevsin, birbirine şeker gibi tatlı olsunlar diyedir (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde eskiden damadı gerdek odasına sağdıçı götürürdü. Sağdıç burada gelin ve damadı tanıştırır. Artık evli olduklarını, birbirlerine saygı sevgi göstermelerini öğüt eder (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 14, K.Ş. 18, K.Ş. 19). Günümüzde böyle bir gelenek artık kalmamıştır.

4.3.2.10. Düğün Sonrası

“Düğünün bitmesine rağmen düğünle bağlantılı düğün sonrasındaki geleneksel uygulamaların devam ettiği görülmektedir (Artun, 2017:222)”.

Eskiden gerdek sabahı erkek evinde bayram havası hâkim olurdu. Aileden kişiler damada şaka yoluyla “Kurt musun, tilki misin?” diye soru sorardı. Damat kurdum dediği zaman gerdeğin başarılı olduğu anlaşılırdı. Buna benzer olarak “Yukarıda mısın, aşağıda mısın?” diye de sorulurdu. Eğer damat yukardayım dediği zaman gerdek başarılır geçmiş demektir (K.Ş. 10, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 19, K.Ş. 23, K.Ş. 24, K.Ş. 25).

Gerdek gecesinden bir hafta-on gün sonra gelinin ailesi gelip kızını eve götürür. Kız baba evine gideceği zaman erkek tarafı onlarla birlikte hediyeler gönderir. Gönderilen bu hediyeler aile fertlerine özel olurdu. Örnek verecek olursak geline: “Bu top kumaşı annene ver, bu gömlek babanın, bu çorap kardeşinin” denilirdi. Gelin baba evinde bir hafta kadar kaldıktan sonra bu sefer de erkek tarafından damadın annesi, kız kardeşi, yengesi gibi kişiler gidip kızı getirirdi. Aynı şekil kız tarafı da erkek tarafına hediyeler gönderirdi (K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 24, K.Ş. 26).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde eskiden düğünden sonra gelin ve damat baba evinde kalıyorsa asla birbiriyle asla konuşmazdı. Kaç yıl geçerse geçsin bu durum değişmezdi. Gelin ve damat büyüklerinin yanında çocuklarını sevemezdi, oynayamazdı. Gelin ve damat birbiriyle konuşursa çok ayıp ve terbiyesizlik olarak görülürdü (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş. 19, K.Ş. 20, K.Ş. 23, K.Ş. 24, KK 25, K.Ş. 26).

Erkek kaynak kişimizin direkt ağzından derlediğimiz bir olay şöyledir: “Bir gün evde babamla oturuyorduk. Oğlumda kenarda minderin üzerinde uyuyordu. Hanımım o esnada evde değildi. Birden oğlum ağlamaya başladı. Ağladıkça ağladı. Ben hiç üzerine gidemedim. Çocuğumun bir ara sesi kesildi. Buna rağmen babamın yanında oğluma bakamadım. Şimdilerde öyle değil eskiden bu durum iyi değilmiş.

İnsan çocuğunu herkesin yanında sevebilmelidir.” Kaynak kişimizin anlattığı bu olay büyüklerinin yanında çocuğuna dokunamamanın, çocuğunu sevememenin ne kadar ciddiye alındığını göstermektedir (K.Ş. 4).

Düğün sonrasında gelin, kocasının ailesinden büyüklerle konuşmazdı. Buna yörede “Gelinlik yapma” denmektedir. Biraz zaman geçtikten sonra aile büyükleri gelini yanına çağırır ve hediye verip “Artık benimle konuş.” derdi. Bu hediye verme olayından sonra gelin artık aile büyükleriyle konuşmaya başladığı (K.Ş. 1, K.Ş. 4, K.Ş. 6, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 18, K.Ş.19, K.Ş. 23, K.Ş. 25).

4.3.3. Ölüm

“Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Örnek, 2016:285)”.

“Eski Türkler can ve ruh mefhumunu genel olarak tın (nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir." Ancak genel olarak "insanın ölürken canının bir kuş gibi uçup gittiği varsayılır: Orhun Kitabeleri'nde ölmek; uçmak, uçup gitmek olarak anlatılmıştır. Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine “kuşu uçtu” ifadesi kullanılmış (İnan 1995: 25)”.

“İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmıştır. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında tın (nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar ruh-can kavramını tın, kut ve sür şeklinde, Altaylılar tın, süne ve kut sözcükleri ile ifade etmişlerdir. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamlarına da gelmektedir. Tın bütün canlılarda bulunur ancak süne yalnızca insanlara özgüdür. Altaylılara göre insanın yula adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü

şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar üzüt, demişlerdir (İnan, 1995: 176-177)”.

“Ölümlle ilgili âdet ve inanmalarda, korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte, ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda; ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Eski kültürlerden beri, bütün toplumlarda bir "öte dünya" tasarımı olmuştur. Buna göre, ölen kişi öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir. Gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımlarıyla da beslenmiş ve desteklenmiştir. Ölümle ilgili yapılan uygulamaların bir bölümünde de; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını, zarar vermesini engellemek amacıyla yapılan işlemler görülür. Bu işlemlerin uygulanmasının kökeninde, ölenin isterse dönüp gelebileceği, arkada bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu egemendir. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek, sarsılan toplumsal ilişkileri düzenlemek ve onların yeniden topluma katılmalarını sağlamak amacıyla da bir dizi uygulama yapılmaktadır. Bunların toplum yaşantısına olumlu katkıları olmakta, uygulanan bu âdet ve inanmalarla komşuluk ilişkileri tazelenmekte ve sağlanmaktadır (Örnek 1971: 108–109)”.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, insan yaşamının sonu olarak görünse de gerek eski Türk dinlerinde, gerekse İslam dininde bir sonun başlangıcı olarak görülmektedir. İnsanlar bu dünyayı misafirhane olarak görüp asıl öldükleri zaman sonsuz hayatlarının başlayacaklarına inanmaktadır.

Ölüm çevresinde birçok inanma, âdet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlev kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar üç grupta toplanmaktadır.

1. Öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak.
2. Öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak.
3. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak.

“Dünyadaki bütün varlıklar için ölüm hem kaçınılmaz hem de sarsıcı bir sonudur. Ölen bir insan tekrar dünyaya gelemediği için ölümün mahiyeti ve sonrası hakkında ancak ilahi dinlerin verdiği bilgiler kadar malumat sahibi olabilmekteyiz.

İlahi dinlere göre ölüm; ahiret âlemi olarak adlandırılan bir başka boyuta/mekâna geçişi simgelemektedir. Bu anlamda ölüm, ölümsüzlüğün geçiş kapısı olarak da değerlendirilebilir(Şişman, 2002: 460)”.

“Ölüm kaçınılmaz bir sonudur. Türkiye’de ölüm adet ve işlemleri zengin bir görünüm sergiler (Artun, 2017:229-230)”. Bu adet ve işlemleri üç grupta inceleyeceğiz: ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

4.3.3.1.Ölüm Öncesi

“İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesnelere ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır (Başçetinçelik 1998: 244)”.

“Hayatın son durağı olan ölüm, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilmeyen bir geçiş dönemidir. Ölüm insanı o kadar çaresiz kılar ve korkutur ki insanlar çevresindeki olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. İnsan bunun için kendine ölümü sezdiren olaylardan ve nesnelere uzak durmuştur (Örnek, 2000:208)”.

4.3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler

“Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik, değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir belirtisi saymaktadır (Örnek, 2016:286)”.

Örnek’e göre ölümü düşündüren önbelirtiler şunlardır:

“Halk inanmalarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, hayvanlarla ilgili olanlar büyük yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır”.

“Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen birtakım inanmaların temelinde de ölüm korkusu yatmakta, bunlar halk tarafından çoğu zaman ölümün önbelirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelenmektedir. Ancak, evde ve ev eşyasındaki "gıcırdama", "çıtırdama", "kütüleme", "kırılma", "çatlama" gibi fiziksel olaylarla beklenmedik bir sırada "kapı ve pencere çalınmasına" bağlanan bu gizli korku, sadece ölümün değil, aynı zamanda başka felaketlerin de yaklaştığına işaret sayılmaktadır. Özellikle acı ve ekşi yiyeceklerle kimi mutfak malzemesini geceleyin komşuya vermekten kaçınmada ölüm korkusundan çok, eve gelecek başka bir felaketin, en çok da verilen şeyin bereketinin ve uğurunun kaçacağı, nazar degeceği inanması yatmaktadır”.

“Ay ve güneş tutulması, yıldız kaymaları, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylar da halk inanmalarında çoğu zaman ölüme önbelirti sayılmaktadırlar. Ay ve güneşin tutulmasını korku verici bir olay olarak yorumlayan halk düşüncesi, yeryüzüyle gökyüzü arasındaki sıkı dinsel ilişkinin analogik sonucu, yeryüzünde de gökyüzündekine benzer korku verici olaylar beklemektedir”.

“Bilinçaltında biçimlenen çeşitli görüntülerin simgesel birtakım çağrışımlarla da desteklenerek, gerek düşü gören, gerekse yakınları için, bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması oldukça yaygındır. Halk düşüncesi çoğu zaman düşle gerçek arasına keskin bir çizgi çekmemektedir. Öyle ki düşünde, örneğin manda ya da kazan gören biri, mandanın ve kazanın düş yorumlarında ölüm motifi sayılışlarını hatırlayarak etkilenmekte ve tedirgin olmaktadır”.

“Hastada görülen bir takım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Hastanın "gidici" olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, ona göre hazırlığa girilmektedir. Her ne kadar "çıkılmamış candan ümit kesilmez"se de, bu atasözü, çoğu zaman kuru bir avuntudan öteye gidememekte, ölümün gerektirdiği bir takım hazırlıkların yapılmasını önleyememektedir”.

“Ölüme işaret sayılan belirtiler arasında tabut, kazma, kürek, kazanla ilgili inanmaların yanısıra cesetle ilgili olanlar da vardır. Cesetle ilgili belirtilerden hem başkalarının ölüp ölmeyeceği, hem de ölenin yazgısı hakkında bilgi edinilmeye çalışılmaktadır (Örnek, 1971: 15-36)”.

“Ölümü düşündüren belirtiler birçok yörede benzerlik göstermektedir. Maraş'ta hasta ölümden söz açarsa, hoca, müftü isterse; Sivas'ta borçlarının verilmesini isterse öleceğine inanılır. Divriği'de gece evden kara kazan çıkması,

Sivas'ta rüyada görülen genç ağacın kuruması, Urfa'da rüyada zamansız yaprak dökümünün görülmesi ölümün olacağına işarettir (Kalafat, 2007: 339)".

“Güneşin batışı saati ve o saatten sonrası için Anadolu ve Azerbaycan Türklüğünde şer vakti denir. Bu saatten sonra birçok iş yapılmaz ertesi güne bırakılır: “Akşamın şerrindense, sabahın hayrı” denir. Mesela defin yapılmaz, fide ekilmez, dışarıya sıcak su dökülmez, sofraya bezi silkelenmez. Altay Türk kültür coğrafyasında yeni alınan veya yaptırılan eve içinde yaşayacak olan insanlar yerleşmek üzere girmeden evvel bir kedi sokarlar. Kedi, evi dolandır ve evin en iyi ve en güvenli yerinde yatar. Evde kalacak olanlar karavat/karyolalarını buraya koyarlar. Yeni eve sahiplerince yerleşilmeden evvel onda kedi dolaştırma inancı Türk kültürlü halklardan Başkurtlar da ve hem Müslüman ve hem de Hıristiyan Tatarlarda da vardır. Oğuz Türklerinde kedinin tekin olmadığı onda bazı özel güçlerin olduğuna inanılır ve “Kara pişik tekin değildir” denir. Onun etrafında birtakım inançlar oluşmuştur. Mesela bazı kara kedilerin dilinin mühürlü olduğu gibi (Kalafat 1999: 19-20)".

Adıyaman Ağuışen Alevilerinde ölümü düşündüren inanışların başında hayvanlarla ilgili olanlar gelmektedir. Eski inanışa göre köye Azrail geldiği zaman, köyde bulunan köpekler ulurdu. Kimin evinin önünde köpek zamansız ulursa o evden yakın bir zamanda ölü çıkacağına inanılırdı. Adıyaman Ağuışen Alevilerinde baykuşun ötmesi iyiye yorulmaz, uğursuzluk olarak görülür. Baykuş bir evin yakınında öttüğü zaman o evden birinin öleceğine inanılır. (K.Ş. 1, K.Ş. 2, KK 5, K.Ş. 14, K.Ş. 27, K.Ş. 26, K.Ş. 28).

Ölümü düşündüren inanışlar arasında rüyalar da vardır. Kişinin rüyasında birinin öldüğünü görmesi, gördüğü kişinin ömrünün uzayacağına işarettir. Kaynak kişimiz rüyayla ilgili bu kısa hikâyeyi anlattı: “Peygamber Efendimiz zamanında biri rüyasında dişinin çekildiğini görür ve rüyasını aynen Efendimize anlatır. Efendimiz, ona bir oğlunun olacağını söyler. Daha sonra kişi rüyasını bir başkasına daha anlatır. Anlattığı kişi bu rüyadan hareketle bir oğlunun öleceğini söyler. Daha sonra adamın dediği çıkar ve bir oğlu ölür. Adam, Efendimizin yanına gider ve durumu anlatır. Efendimiz, ‘ben de biliyordum bir oğlun ölecek ama ben hayırlısını istedim’ der.” Bundan dolayı insanlar birbirine rüya anlattığı zaman “Allah hayırlısına çevirsin” demektedir (K.Ş. 5, K.Ş. 9). Rüyasında ölümü hisseden kişiler çok tedirgin olur bunun için lokma çıkarır.

Adıyaman Ağıuçen Alevilerinde aileden biri öldüğü zaman perşembe gecesi dışarıya yemek lokma olarak çıkarılır. Ölen kişi her Perşembe gecesi evin önüne gelir. Eğer yemek çıkarılmışsa karnı tok şekilde mezarlığa gider. Eğer yemek çıkarılmamışsa aç bir şekilde mezarlığa gittiğine inanılır (K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Adıyaman Ağıuçen Alevilerinde ölen kişinin bedeni, öldükten sonra yumuşaksa bu ölüye hayırsız gözle bakılır. Ev sahibi bu durumdan çok korkar, tehlikeli olarak görür. İnanışa göre cenaze yumuşak olduğu zaman ölen kişi kendisiyle birilerini daha götürecektir. Bunu önlemek için cenazenin altında siyah renkli bir tavuk kesilmektedir. Eğer cenazenin bedeni sertleşmişse bu normal olarak karşılanır (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 26, K.Ş. 28).

Canlılar için kaçınılmaz bir son olan ölüm, insanları farklı inançlara sürüklemiştir. Bu inançlar bazen hayvan davranışları bazen rüyalar ve tabiat olayları kimi zaman da hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikler olmuştur. Bu inançlar günümüzde devam etmekte, ölüme dair önbelirtiler insanlara işaret olmaktadır.

4.3.3.1.2. Ölümünden Kaçınma İşlemleri

“Çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle ölüme önbelirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra, yerine getirmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar da vardır. Ölenle ilintili kimi araç-gerecin, davranışın ve durumun ölüm getireceği korkusunda temellenmektedir. Bu korkudan kurtulmak, daha doğrusu ölümü uzaklaştırmak, saptırmak ve etkisiz kılmak için, halk inanmalarına göre, birtakım uygulamalara, kaçınmalara dikkat etmek gerekmektedir (Örnek, 2016: 291-292)”.

“Halk kültüründe ölümü uzaklaştırmak, etkisiz hale getirmek ya da ölüm ruhunu yanıltmak için birtakım uygulamalara, kaçınmalara özen gösterilmekte; bunların yerine getirilmemesi durumunda ölüm olayının gerçekleşeceğine inanılmaktadır (Çıblak, 2005: 194)”.

Adıyaman Ağıuçen Alevilerinde yukarıda bahsettiğimiz gibi bir evin üstünde veya civarında baykuş ötüyorsa o evde ölüm olacağına inanılmaktadır. Bunu

engellemek için öten baykuşu oradan uzaklaştırmak gerekmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11).

Biri ölüm döşeğindeyse onun yerine ölsün diye hayvan kurban edilmektedir. Bu hayvan, ailenin maddi imkânına göre değişkenlik gösterir. Genel olarak yörede keçi kesilmektedir. Büyükbaş hayvan veya horoz da kesildiği olmuştur. Kesilen bu hayvandan sonra kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır. Hatta şu olaya bile şahit olunmuştur. Bir kimse Allah'a vaatte bulunuyor, işte "Allah'ım babamın hastalığı geçsin en kıymetli hayvanımı sana kurban edeceğim" dedikten sonra kişi ahıra gidiyor ki Allah'a vaat ettiği hayvanı kapının önüne gelmiş ve sahibine doğru böğürüyor (K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 9, K.Ş. 26, K.Ş. 27).

Bazen de hayvan kurban edilmeden önce hayvanın kulağı kesilir ve ölüm döşğinde olan kişinin alnına kulaktan akan kan sürülür. Hasta iyileştikten sonra kulağı kesilen hayvan kurban edilip, lokma olarak dağıtılır (K.Ş. 5, K.Ş. 6, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 28).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde hayvan kurban etme inancının yanında kutsal makamların ölümü engellediğine de inanılmaktadır. Ölüm döşğinde olan hasta ziyaretlerin veya kutsal sayılan şahsiyetlerin(dede, pir, şeyh, ocakzade) yanına götürülürdü. Burada dualar edilir, yanına gidilen şahıstan dualar istenirdi. Böylece ölüm hastalığının geçeceğine inanılırdı (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 26). Kaynak şahısın kendisi aynen şöyle anlattı: "Ben, ölüm döşğindeydim. Aklıma Hacı Yusuf Ziyareti ve Kamber Dede'nin evi geldi. Beni ikisinden birine götürün dedim. Beni Kamber Dede'nin evine götürdüler. Kamber Dede'nin soyundan gelen biri değil de hanımı bana şifa diledi el sürdü. Buna benim gönlüm, inancım razı olmadı çünkü hanımı, Kamber Dede'nin soyundan gelmiyordu. Aynı gün beni Hacı Yusuf Ziyaretine götürdüler. Bu ziyarete inancım tamdı. Ondan sonra eve geldik 24 saat geçtikten sonra iyileştim."

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde eskiden insanlar çok hasta olduğu zaman, ölüm döşğindeyken evin bacasına sarmaşık gibi dikenler koyulurdu. Bunun yapılmasının sebebi Azrail'in bacadan girdiğine inanılmasıdır. Böyle yapılırsa Azrail'in gelmesi engellenmiş olup kişinin ölümünün ertelendiğine inanılırdı (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

4.3.3.2.Ölüm Sırası

4.3.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

“Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda “hasbir” adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zenzem suyu damlatılır. Basında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir (Yardımcı, 1993:547-559)”.

“Tekirdağ’da ölüm duyulunca komsular ölü evinde toplanarak ölenin yakınlarının acılarını paylaşırlar. Ölüm uzaktaki akraba ve yakınlarla duyurulur. Son yıllarda belediye hoparlörüyle duyuruluyor. Camide selası verilir. Eskiden ölümü duyurmak için tellal bağırtılmış. Ölüm sonrası ölünün ayakkabıları sokak kapısının önüne konur. Bunu görenler evde ölü olduğunu anlarlar. Ayakkabılar biri alıncaya kadar durur (Artun, 1998:4-28)”.

“Adana ve çevresinde, ölmek üzere olan kişiye, gelenek ve göreneklere göre ve İslami inanışlara göre, son görevler yerine getirilmeye çalışılır. Hastada, ölümün yaklaştığı hissedilince, imanlı gitmesi için ya hemen bir hoca çağrılır ya da Kuran okunmaya başlanır. Hastaya “Kelime-i Şehadet” getirtilir. Ağzına sürekli, damla damla su verilir. İnanışa göre, su verilmezse şeytan onu kandırır ve inkâra davet edermiş. Odada bulunanlar, hastanın, ruhunu kolay teslim etmesi için yüksek sesle konuşmazlar (Başçetinçelik, 1998:341)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölüm sırasında yapılan işlemler şunlardır:

Ölümüne kesin gözle bakılan birinin başında ölene kadar durulur. Eğer gece ölürse aile büyüklerinden biri sabaha kadar yanında durur. Büyük biri yoksa genç biri de durabilir. Ölüm döşeğindeyken başında Kur’an okunur. Kur’an okumayı bilen biri yoksa normal olarak başında dua edilir (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 12, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Ölüm döşeğindeki birine mutlaka su verilir. Suyu içemediği için temiz bir bez ıslatılarak dudaklarına sürülür. Ölüm anında kişinin boğazı kuruduğu için bu işlem yapılmaktadır. Bu işlemi, Aleviliğe dayandırırsak şöyle: “Hz. Hüseyin sudan mahrum bir şekilde öldüğü için günümüzde ölenlere su verilir. Hz. Hüseyin gibi susuz

kalmasın, murada kavuşsun” diyebiliriz (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11).

Ölüm döşegindeki kimseye “Söylemek istediğin bir şey var mı?” diye sorulur. Onların son istekleri çok önemlidir. Yapılması mümkün olan bir şeye illa yerine getirilir. Olgun insan, kâmil insan ölüm anındayken evdekilere vasiyet eder, iyi nasihatlerde bulunur (K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Kişinin öldüğü ayaklarından başlayarak soğumasından, kalbinin atıp atmadığına bakılmasından, nefes alıp-verdiğinden anlaşılmaktadır. Ölen kişinin yüzünün, ayaklarının, genel olarak vücudunun rengi değişir. Bu durumlara bakılarak kişinin ölüp ölmediği anlaşılmaktadır (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 28).

4.3.3.2.2. Ölüm Sonrasında Yapılan İşlemler

4.3.3.2.2.1.Ölümün Duyurulması

“Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada komşular ve ölü sahipleri gerekli yerlere olayı haber verirler. Bu iş küçük yerlerde adam çıkarıp “haber okutmak” ve eşe dosta haber vermekle olur. Eskiden kasaba ve köylerde haber için tellallar çıkarıldığı gibi, özel habercilerin de kullanıldığı görülmüyordu. Giderek bu tür haberleşmenin, özellikle tellal çıkartmanın azaldığını söyleyebiliriz (Örnek, 2016: 291-292)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölümün duyurulması komşu köylere elçi gönderilerek yapılırdı. Seçilen elçi komşu köylere gider: “Falan kişi ölmüştür, haberiniz olsun” derdi. Köyün içine haber vermeye gerek kalmazdı. Zaten ağlama seslerinden herkes ölü evine toplanırdı. Günümüzde ölümün duyurulması belediyenin anonsu ile yapılmaktadır. Ölen kişinin yakın akrabalarından başlayarak “falanca falancanın falancası” şeklinde tüm şehre anons edilir. En sonunda da ne zaman gömüleceği ve taziye adresi söylenmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 12). Alevilerde ölen birinin ardından “dünyasını değiştirdi”, “göçtü”, “don değiştirdi”, “uçtu” gibi tabirler kullanılmaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 4, K.Ş. 5, K.Ş. 11).

4.3.3.2.2.2.Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

“Ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de hijyenik endişeler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır (Örnek, 2016: 294)”.

Ölümün ardından yapılan uygulamaların kimisinde ölen kişiyi canlı olarak görme, korunma amacı ve inancı varken kimisinde de mensubu bulunulan dinin ve gelenek göreneklerin etkisi vardır. Bu uygulamaların içerisinde; ölen kişinin çenesinin bağlanması, gözlerinin açık olması halinde kapatılması, başparmakların birbiri üzerine getirilip bağlanması ve kible yönünde yatırılması yer almaktadır (Açık, 2004:143).

Ölen kişilerin gözlerinin açık gitmesinin sebebi; bu dünyada hasret çektiği birisinin olması ya da ölüm döşeğindeyken görmek istediği birini görememesidir. Bu kişiler için “hasreti var, hasretini görememiş, gözleri kıvrık gitmiş, çoluk çocuğa hasret çekmiş, dünyaya doyamadan gitmiş, gözü arkada kaldı, uzakta görmek istediği, kızı, oğlu var, çocuklarına doyamadı, gözü açık gitti” gibi ifadeler kullanılır (Altun, 2004: 324-325).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de bu tür yaygın işlemler yapılmaktadır. Kişi öldükten sonra üzerinde elbiseler yırtılarak çıkartılır. Üzerinde bulunan yorganın nevresimi yırtılıp çıkarılır. Bu yırtılan nevresim içerisi çıkarıldıktan sonra tekrardan ölünün üzerine örtülür. Daha sonra ölünün karnına bıçak, demir, makas vb. metal bir parça konur. Konulan bu metal ölenin şişmemesi içindir.

Bir diğer inanışa göre de ruhun rahat çıkmasını sağlaması içindir. Ölünün bulunduğu oda sıcaksa kapı pencereler açılır, soğukta kapatılır. Odanın bütün perdeleri kapatılır. Ölen kişinin gözleri açıksa, gözü arkada kalmasın diye gözlerinin kapatılması gelmektedir. Ölen kimsenin, dünyada murat ettiği fakat gerçekleştiremediği bir şeyler olduğu için gözleri açık ölmektedir. Bu işlemden sonra ölünün çenesi, ayak başparmakları bağlanıp yüzü kibleye doğru çevrilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

“Türk halk inançlarına göre; ölüyü acele gömmekte, misafirlere yemek yetiştirmekte ve alınan borcu ödemekte acele etmekte hayır vardır. Sakıncalı bir durum yoksa güneş battıktan sonra ölü gömülmez, ertesi sabaha bırakır (Turan, 1982:546)”.

Kişi gece ölmüşse başında sabaha kadar beklenir daha sonra sabah gömülür. Öğlen ölmüşse karanlık olmadan gömülmesi gerekmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde uzaktan gelecek birini bekleme durumu yoksa ölünün evde bekletilmesi hoş karşılanmaz. Ne kadar erken gömülürse o kadar makbuldür (K.Ş. 12, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

4.3.3.2.3.Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

“Yukarıda belirtilen ön hazırlıktan sonra gömme için gerek dinsel, gerekse geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç önemli işlemden geçmektedir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı. Her üç işlemin çevresinde dinsel olanların yanı sıra, birçok geleneksel adet ve inanma da kümelenmekte, bunlar çoğu zaman da ön plana geçmektedir (Örnek, 2016: 295)”.

“Ölüyü gömmek için öncelikle, dinsel, geleneksel kurallar içinde yıkamak gereklidir. Yıkama isini ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları, bu isi bilen insanlar yaparlar. Ölü yıkama isi evin içinde, bahçesinde, camide, hastanede yapılmaktadır (Altun, 2004:327)”.

“Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar, “dini bütünler” tarafından yıkanır. Ölü yıkanırken, yıkayana yardım eden bir iki kişiye ölünün yakınlarından ve komşularından kimileri de bulunur. Genellikle yıkama sırasında az kimse bulunmaktadır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Kadının yıkandığı yerde erkek, erkeğin yıkandığı yere kadın bulunmaz. Büyük kentlerde yıkama işi mezarlıkların gasilhanesinde yapılmaktadır. Daha önce belediye cenaze işleri müdürlüğüne ödenen belli bir para karşılığında yıkama işiyle görevli kimseler ölüyü yıkarlar. Çoğu küçük kentlerde, ilçelerde ve köylerde bu iş ücret karşılığında yapıldığı gibi “sevabına” da yapılır. Ancak ölü sahipleri yıkayıcılara para ya da ölenin giysilerini vererek onları memnun etmeye çalışırlar (Örnek, 2016: 297)”.

“Halk arasında, kişinin sağlığında kefeni alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine de rastlanmaktadır (Artun, 2017:299)”.

“Kent Bektaşileri ölü gömülmesi işine “sırlama” adını verirler. Gece gerek bu kesimde gerek Anadolu’nun kimi Alevi kesimlerinde ölüm için “Hakk’a yürümek” terimi kullanılır. Asya’daki Batı Türklerinde ölüm için “şunkar olmak”(şunkar, şahin türünde bir kuş) kullanılıyor. Eski Türk inancına göre kişi öldükten sonra uçan bir ruh biçimine girmektedir. Cennet için “Uçmağ” adının kullanılması da bundan gelmiş olsa gerektir. Böylece öldükten sonra biçim değiştiren ruh için Anadolu Aleviliğinde bugün bile “don değiştirmek” terimi kullanılır (Birdoğan, 2015:338)”.

“İslamiyet’te ölünün eşyalarıyla gömülmesi görülmezken Tunceli yöresinde ölüyle birlikte onun eşyalarının da gömüldüğünü, ayrıca mezara yatak, yorgan gibi eşyaların koyulduğunu görmekteyiz. Bu, ölen kişinin gittiği yerde bunlara ihtiyaç duyacağı düşüncesinden gelmektedir (Kalafat, 2005: 203)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölüyü yıkama işine “aklamak ve paklamak” denmektedir. Ölüyü yıkamak cinsiyete göre değişmektedir. Erkek ölmüşse erkek, kadın ölmüşse kadın tarafından yıkanmaktadır. Ölen kişinin ailesinden biri yıkama işinde ehil ise o da yıkayabilmektedir. Ölü köylerde evin önünde yıkanmaktadır. Günümüzde mezarlıklarda, hastanelerde gasilhanelerde bu işlem yapılmaktadır. Eskiden, evin önünde müsait bir yerde yıkanır. Bahçede uygun bir yerin dört tarafını çarşafı kapatılarak içinde yıkanmaktadır. Ölü ne sıcak ne de soğuk suyla yıkanır, ölü yıkama suyu ılık olmalıdır.

Ölü yıkanırken dedeler tarafından gülbanglar okunmaktadır. Bu gülbanglar, özellikle Ehl-i Beyt isimleri anılarak okunmaktadır. Ölü yıkanırken her su döküldüğünde “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” üçlemesi yapılmaktadır. Ölüyü yıkayan kimseye para ödemek zorunlu değildir. Ama gönül hoşluğu olsun diye hediye veya bir miktar para verilmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölü yıkama şöyle yapılmaktadır:

Ölü öncelikle yüz kısmından başlanarak yıkanır. Daha sonra bel altı temizliği yapılır. Temizleme işlemi bittikten sonra makatına pamuk tıkanır. Ağzı açılmasın diye kafası alt çene ile bir bez yardımıyla bağlanır. Aynı şekil bacakları açılmasın diye de ayak başparmakları bir bez yardımıyla bağlanmaktadır. Erkek kefeni 3 kadın kefeni ise 5 parçadan oluşmaktadır. Ölü yıkamada 3 eldiven kullanılır. Birinci eldiven ile kafa kısmı, ikinci eldiven ile orta kısım, üçüncü eldivende ise alt kısım yıkanmaktadır. Ölen

kişinin ağzına burnuna su verilir. Ölüyü yıkamak için su eskiden köy meydanında bulunan çeşmelerden alınırdı.

Ölüyü yıkamak için eldiven, sünger, lif, sabun ve tas kullanılır. Kefenleme için beyaz bez kullanılır. Kefenin üzerinde herhangi bir dikiş olmamalıdır. Kefenin dışında yine kefen bezinden kesilmiş bezle; baş, gövde ayak olmak üzere üç bölgeye bağlantı atılır. Bağlanılan bu bağlantılardan tutularak ölü mezarın içine koyulur. Ölü kefenlendikten sonra kefenine gül suyu sürülür (K.Ş. 2, K.Ş. 12, K.Ş. 14, K.Ş. 27).

Ölen kişi ölmeden önce kendi alın teriyle kazanmış olduğu parayla kefeni alır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11).

Başka bir kaynak kişi yıkma işlemini şöyle anlatmaktadır: Ölünün cinsiyetine göre erkek erkeği, kadın kadını yıkamaktadır. Ölünün dışkısı çıkarılması için bir eldiven kullanılır. İkinci bir eldivenle hasta tamamen yıkanmaktadır. Üçüncü eldiven ile ise abdest verilmektedir. Ölü yıkanırken ilk önce makattan pisliği temizlenmektedir. Daha sonra göğsünden başlayıp “Allah Muhammet Ali” diyerek vücudun her yerine su dökülmektedir. Bu işlemlerden sonra başı yıkanmaya başlanmaktadır. Daha sonrasında vücudun önce sağ sonra sol tarafı yıkanmaktadır. Ölü yıkanırken Nas, Felak ve İhlas sureleri okunmaktadır. Ölünün ağzına burnuna abdest suyu verilmektedir. Abdesti de verildikten sonra kefenlenme işlemine başlanmaktadır. Erkek kefeni üç, kadınların kefeni de beş parçadan meydana gelmektedir. Kefenlendikten sonra ayak kısmına, bel kısmına ve baş kısmı kefenden yırtılan parçalar ile bağlanmaktadır. Kefenin üzerine gül yağı, gül suyu gibi kokulu maddeler sürülmektedir. Ölü yıkanırken tas, bez, eldiven pamuk gibi materyaller kullanılmaktadır (K.Ş. 14).

Cenaze namazı kılındıktan sonra gömüleceği yere götürülür. Mezarlığa götürülürken yolda en az üç defa durdurularak Fatiha suresi okutulmaktadır.

Cenaze mezara koyulduktan sonra baş ve ayak kısmına sarılan parçalar açılır. Cenazenin yüzü kibleye dönsün diye sol omzunun altına biraz toprak koyulur. Sal taşları dizildikten sonra mezarlık kapatılır. Hoca sırtını kibleye döner bütün canlar da hocanın karşısına geçer. Burada telkin verilir. Daha sonra: “Allah rahmet eylesin. Mekânı cennet olsun. Miracı mübarek olsun. Allah sabır versin sizlere, herkes hakkını helal etsin” denir. Bunlar dindikten sonra mezarın başından ayrılır (K.Ş. 14).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölü tabutsuz bir şekilde gömülmektedir. Tabut yerine yörede “sülüm” adı verilen tahtadan yapılmı merdiven kullanılmaktadır. Kefenlenmi cenaze bir battaniyenin içine sarılıp bu merdivenin üzerine konulmaktadır. Cenazenin üzerine ölen kişinin cinsiyetini tayin etmek için kıyafetleri koyulmaktadır. Ölen, erkekse gömleği, kadınsa yazması koyulmaktadır (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 26, K.Ş. 27).

Cenaze mezarlığa İslami usullere göre baş tarafı batıya gelecek şekilde koyulmaktadır. Kabrin içinde cenazenin vücudu ve yüzü sağ tarafa yani kibleye bakacak şekilde ayarlanmaktadır. Cenazeye toprak gelmesin diye sal taşı yerine tahta yardımıyla kapatılır. Bu tahtanın üzerine de çalı çırpı, kuru ot atılır. Bu şekilde toprağın cenazeye ulaşması engellenmiş olur. Toprak atmaya, mezarı kazmak için ilk kim kazmayı vurmuşsa o başlar. Devamında yakın akrabalar olmak üzere çoğu kimse mezara toprak atar. Bunu fiziki olarak kişiye son görevmiş gibi yaparlar (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 14, K.Ş. 28).

Cenaze gömüldükten sonra imam mezarın kible tarafına, ahali ise mezarın diğer tarafına geçer. İmam burada on iki imamın adlarını kullanarak dua eder, Kur’an okur, telkin eder, ahaliden helallik ister. İmamın dışında dua bilen, Kur’an okuyan varsa onlar da okur. Telkin İslamiyet’in esası olduğu için verilmektedir (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14).

Eskiden ölü gömüldükten sonra mezarın başında ateş yakılıp, üzerine diken konulurdu. Bunun sebebi yeni gömülen ölüyü mezardan çıkarıp yiyen “canavar”dan korumak içindir (K.Ş. 2, K.Ş. 9, KK 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28). Günümüzde cenazeyi gömme işleminin bittikten sonra bu uygulamalara rastlanılmamaktadır. Gömme işi bittikten sonra mezarlığın başında kimse beklememektedir.

Başka bir kaynak kişinin anlattığına göre cenaze namazı şöyle yapılmaktadır: Dede tarafından halka cem oluşturulur. Hakk’a yürüyen kişi dedenin önünde durur. Dede: “Desturu Pir Bismi Şah Allah Allah! Ya Hakk ya Muhammed ya Ali! Hakk’a yürüyen(ölenin adı söylenir) canımız, durduk sana duaya, yüzümüzü döndük kibleyi insana, uyduk Hakk Muhammed Ali ve on iki imama, yücelerden yüce ya Hakk, can kiblesine döndük düşündük, yaratılanı gördük yaratana inandık, yaratamı insanı kâmilde bulduk, enelhakk olduk bağışla bizi ya Hakk! Sana yürüyen, sana uçan, sana doğru uğurladığımız, sana doğru yolladığımız bu canımızı üçlerin, beşlerin, yedilerin,

on iki imamın, on yedi kemerbestlerin, kırkların yetmiş iki şehidi şühedanın, abidlerin, müritlerin, âşıkların, sadıkların, erenlerin, evliyaların, velilerin, nebilerin, bilgelerin ve ariflerin yüzü suyu hürmetine bağışla. Ya Hakk ya Muhammed ya Ali!” der.

Daha sonra: “Hakikat abdestini aldık. Günahımız, sevabımız boynumuzda geldik. Medet mürüvvet Şah’ım darına durmaya geldik. Ezelden seyrettik biz bu âlemi, güneş doğmadan ay doğmadan, günden aydan ezelden. Bu mülke gelmiş gitmiştik ezelden. Günahlarımızı, sevaplarımızı bir mizanda tartmışız ezelden. Kur’an’ımız ışıktır handan ezelden, cananı gördük hoş olduk, özümüzü bildik ol olduk, ana rahmine düştük kandan ezelden... Gerçeğe Hü... ya Hakk ya Muhammed ya Ali!” der.

Dede bu gülbangları verdikten sonra tekrardan devam eder: “Hakk’a yürüyen bu can kâinatın temsilcisiydi. Hakk ile buluştu, yaratana kavuştu. Yeni bir dona, yeni bir cana ve bin bir cana karıştı. Bu can ölmeden evvel binlerce kez ölmüş, binlerce kez dirilmişti. Bu canın ervahı Hakk’a yürüyecek, bedeni ise toprağa dönecektir. Bedeni, canlı cansız her nesneye sinecek, kâinat durunca bu canımız da duracak bu canımız canan içinde” der.

Dede devam eder: “Değerli canlar... Hakk’ı ve hakikati özünde bilen, bu nedenle enelhakk diyen, yetmiş iki millere bir nazarla bakıp eline, diline, beline sahip olmayı kendisine ilke edinen; dini sevgi, kabesi insan, kitabı bilim olan, üçlerin, beşlerin, yedilerin, on iki imamın, on dört masumu pakların, on yedi kemerbestlerin, kırkların, yetmiş iki şehidi şühedanın, abidlerin, müritlerin, âşıkların, sadıkların, erenlerin, evliyaların izinden ayrılmayan bu canımız aramızda yaşadı, yiyip içti, konup göçtü. O şimdi gerçek dünyada bizler ise fani dünyadayız. Hakk’a göçen canımız üzerinde sizlerin maddi veya manevi haklarınız olabilir. Eğer varsa maddi ve manevi haklarınızı helal ediyor musunuz?” der. Orada bulunan herkes dile gelir varsa hakkını ister bu hak mutlaka çözülür. Yoksa da herkes “helal olsun” der.

Helallikten sonra saz eşliğinde on iki imamın adı anılarak cenaze defnedilir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde “Allahu Ekber” kavramı yoktur. Onun yerine “ya Hakk ya Muhammed ya Ali” kullanılmaktadır (K.Ş. 2).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde cenazeye birlikte kullanılmamış bir battaniye gömülmektedir. Ölen kişi trafik kazası kanlı bir olayla ölmüşse üzerinde bulunan kanlı giysiler de cenaze ile birlikte gömülmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 14, K.Ş. 26).

Günümüzde Sünni kesimden etkilenmiş Alevi kesim vardır. Birbirinden etkilenme durumu yaşamın her alanında etkisini gösterdiği gibi cenaze namazında da kendini göstermektedir. Sünniler gibi cenaze namazı kıldırılan Alevi kesiminde, Sünnilerden farklı olarak cenaze namazını kıldırın imam dualarında Alevi kesimin inanç kavramlarından kesitler okumaktadır. Bunların başında on iki imamın adının geçtiği dualar gelmektedir.

4.3.3.3.Ölüm Sonrası

Cenazenin gömülmesinden sonra ölü evinde yapılan uygulamalar, yas, cenaze adına düzenlenen belirli günler ve günlerde verilen yemekler, mezarlık ziyaretleri, ölünün geride bıraktığı eşyalar, ölümün ardından ilk bayram, mezar taşı, ölü yemeği gibi inanç ve uygulamaların yapıldığı bölümü oluşturmaktadır.

“Ölünün arkasından yas tutulur. Bu süreyi dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenir. Baş sağlığına gelindiği sürece ölünün yakınları eski düzenlerine dönmezler. Bu süre içinde bazı şeylerden kaçınılır. Bunlarda birkaçını şöylece sıralayabiliriz: Renkli süslü giysiler giyilmez, eğlencelere gidilmez. Makyaj yapılmaz. Varsa düğün sünnet, nişan ertelenir veya törensiz yapılır. Yasta evde beklenir. Ölünün ardından şerbet yapılır, para dağıtılır (Artun, 1998: 4-28)”.

4.3.3.3.1. Cenaze Evi

“Ölü gömüldükten sonra, ölünün sahipleri ve yakınları cenaze evine gelirler. Ölünün evden çıktığı gün Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun kimi yörelerinde evde yağ kokutulur. Bu amaçla, helva pişirilir, helvayı yiyenlerin "hayır duası" alınır (Tacemen 1995: 615)”.

“Eski Türkler, ölü gömüldükten sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlar, ateşe rakı serperler, yemek atarlar, ateş tanrısının bu rakı ve yemekleri ölüye ulaştıracağına inanırlardı. Sonra mezardan dönenler ölünün çıktığı eve gelir, topluca yemek yer ve rakı içerlerdi. En yakın dost ve akrabalarından birkaçı bu evde üç gün misafir olur, geceleri kimse uyumazdı. Her yemekten önce ateşe yemek ve rakı atarlardı (İnan 1995: 185–186)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde cenaze eviyle ilgili adetler şunlardır:

Cenazeyi gömme işlemi bittikten sonra orada bulunan kişiler cenaze evine geçer. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölü gömüldükten sonra ölen erkek ise mezarın başında bir müddet bekleme yoktur, kadın ise yarım saat kadar iki kişi mezarın başında beklemektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerine göre kadınlar erkeklere göre zayıftır, ilk gömüldüğü zaman korkmasın diye yanında iki kişi beklemektedir. Cenaze evine, uzaktan gelen kişiler bir müddet bekledikten sonra giderler. Yakın akraba, kolu komşu ise eskiden yedi gün cenaze evinde kalırdı. Bu, günümüzde üç güne inmiştir. Eskiden yedinci günün ortasında yapılan tören günümüzde üçüncü günün sonlarına doğru yapılmaktadır (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 11).

Günümüzde cenaze evinin yerini belediyenin yapmış olduğu taziye evleri almıştır. Burada kadınlar ve erkekler ayrı ayrı oturmaktadır. Taziye evine gelen kişiler, cenaze sahiplerine “Başınız sağ olsun, Allah sabır versin, Allah rahmet eylesin, hepimizin gideceği yer, Hakk’ın yoludur, gelen gider.” gibi sözler söylerler. Taziye ziyarete gelen misafirler cenaze evine yardımda bulunmak amacıyla kuru çay, şeker getirirler. Yakın akrabalar ise taziye zamanı gelenlere verilen yemeğin masraflarını üstlenirler. Bu yemek öğlen ve akşam olmak üzere günde iki defa verilmektedir. Bu yemeğin masrafını kimse üstlenmezse cenaze sahipleri yapmaktadır. Günümüzde bu yavaş yavaş kaldırılmaktadır. Adıyaman Belediyesi tarafından cenaze evlerine sadece birinci dereceden akrabalara yetecek kadar iki öğün yemek yardımı yapılmaktadır (K.Ş. 2, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Taziye evine gelen kişiler girişte cenaze sahipleri tarafından karşılanır. Daha sonra kendilerine uygun bir yer bulup otururlar. Ülkemizin genelinde görülen ve “El-Fatiha çektirmek” olarak adlandırılan durum Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde görülmemektedir. Gelen misafirler sadece başsağlığı diler. Cenaze evinde Kur’an okuma geleneği zayıftır. Gelen misafirlere mutlaka çay ikram edilir. Uzaktan gelmişse karınları doyurulur.

4.3.3.3.2. Belli Günler

“Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün “kırkinci”, “elli ikinci” günleriyle “yılı” gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber, “üçüncü” ve “yedinci” günlerde de ölen kişi belli bir biçimde anılmaktadır. Aslında belirli sayıların karşıladığı bu tür günler, söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler,

giderek birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar başka halkların halkbilimlerinde de önemli bir kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örnek, 2016:303)”.

“Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunlar içinde sıklıkla görüleni ölünün "kırkınıcı", "elli ikinci" günleriyle halk arasında "sene-i devriye" adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır (Başçetinçelik 1998: 277)”.

Yakını ölen kişi, üçüncü veya yedinci günü halkı yemek hazırlayarak davet ederdi. Göktürk kitabelerinde buna “yuy” denilirken günümüzde ise buna “kırk hayrı” denilir (Eröz, 1996:100).

Divanü Lügat-it Türk’te de ölü aşısı; yoğ ve yoglamak tabiriyle geçmektedir. Yoğ; “ölü gömüldükten sonra, üç veya yedi güne kadar verilen yemek” iken yoglamak ise “ölü için yemek vermek” manasına gelmektedir (Divanü Lügat-it Türk Tercümesi, 1998: 143-309).

“Anadolu’da “ölü yemeği” ya da “ölü ası” değişik adlarla anılır. Bunlar; “kırk ekmeği, kazma takırtısı, ölünün kırkı, kırk yemeği, can ası, zıkkım yemeği, can helvası, hayır, ölü yemeği, kazma-kürek helvası, hayat yemeği” şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca, ölü yemeği yerine sayılan, ancak onun gibi ziyafet niteliği taşımayan yiyecekler de vardır. Bunlar; “semsek, köcülü, ölü çöreği, hamur-yağ-soğan, meyve, lokma, can helvası, yoğurt-ekmek ve çay” dan oluşur (Örnek, 1979:88-89)”.

Erman Artun, anma günleri ile ilgili inanç ve uygulamaları şöyle sıralamıştır:

- a) **İlk Gecesi:** “Ölünün defnedildiği günün ilk gecesi tanıdıklar gelir, genellikle aksam namazı ile yatsı arasındaki süre içinde Kuran okunur, dualar edilir, mevlit okutulur. Bu gecede ölü sahipleri genellikle yemek hazırlamazlar, bu işi komsuları üstlenirler. Bu gece aynı zamanda bas sağlığı dileme anıdır”.
- b) **İlk Cuma:** “Defini takip eden ilk perşembe akşamı ilk gecede olduğu gibi tören icra edilir. Bazı aileler, bu günden sonra yastan çıkarlar”.

- c) **Haftası:** “Definden yedi gün sonra, yukarıdaki gibi icra edilen anma gününe denir”.
- d) **Kırkı:** “Definden kırk gün sonra icra edilen anma günüdür”.
- e) **Elli ikisi:** “Ülkemizin her yerinde olmasa da büyük bir bölümünde bu gün de yukarıdakiler gibi İslami geleneğe göre icra edilir”.
- f) **Kara Bayram:** “Definden sonra rast gelen ilk dini bayram (Ramazan veya Kurban), Kara Bayram olarak adlandırılır. Bu bayramda ölü sahibi, dışarı çıkıp başkaları ile bayramlaşmaz. Başkaları kendilerine gelir, ama bu buluşmada bayram havası görülmez, sanki ilk günkü gibi acılar içinde ağlaşılar. Ev sahibi, bayramlarda görülen seker veya tatlı ikramı yerine, çay veya acı kahve ikram eder”.
- g) **Yıl dönümü:** Ölünün yıl dönümü gününde, bir anma gerçekleştirilir (Artun, 2017: 238-239).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de ilk gece, kırkı, kara bayram, yıl dönümü anmalarının yanı sıra ölümün üçüncü gününde de tören düzenlenmektedir.

Ölümün ardından üçüncü gün “ağız açma günü” olarak adlandırılır. Yaşlı aile üç gün boyunca yemek yiyememiştir, cenaze evi tarafından yemek yaptırılır. Yemeğin yanında illa helva da ikram edilir. Akrabalara, komşulara haber verilir. “Buyurun ağız açma yemeğine, sizler yemezseniz biz de yemeyeceğiz” denilir. Burada amaç yaşlı ailenin yanında olmaktır. Ölenle ölmeyeceği, insanın mecburi ihtiyaçlarını gidermesi gerektiği gösterilmektedir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 12, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Cenazeyi gömme olayının ardından ilk defa üçüncü gün “ağız açma günü”de yemek yenildikten sonra mezarlık ziyareti yapılır. Yaşlı aile, akrabalar, komşular öğle vakti cenaze evinde toplanarak önce yemek yerler daha sonra toplu bir şekilde mezarın başına giderler. Burada Kur’an okumasını bilen birileri varsa Kur’an okunur. Ölen kişinin birinci dereceden akrabaları ve sevenleri mezarın başında ağlayıp feryat ederler. Onlarla birlikte gidenler ise hüznü aileyi teselli ederler. Bu ziyaret kısa tutulmaya çalışılır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14, K.Ş. 26).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde eskiden “eğni” adı verilen ölü aşı yapılırdı. Bu yemek cenazeye has bir yemektir. Eğni, kesilen kurban etinin yanına nohut, soğan ve su ile birlikte yapılan sulu bir yemektir (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10).

Cenaze evine ilk bir hafta çok yoğun baş sağlığına gelinir. Daha sonrasında ölünün kırkı çıkana kadar da yaslı aile ziyaret edilir (K.Ş. 12, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerde ölen erkeklerin kırkı ölümünden sonra kırkıncı gün, kadınların kırkı ise ölümünden sonra otuz beşinci gün yapılmaktadır. Bunun neden farklı olduğunu sorduğumuzda “erkeklerin ömrü kadınların ömründen uzundur ve kadınlar eksik(güçsüz, zayıf, korunmaya muhtaç) olarak görülür, bundan dolayı kadınların kırkı erken yapılır” cevabını aldık (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, KK, 12, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Ölünün kırkı geldiği zaman önceden yakın eş, dost, akraba, komşuya kırkın yapılacağı tarih ve yer söylenir. Ailenin maddi durumuna göre lokma hazırlanır. Kırk dedenin Kur’an okumasıyla başlar daha sonra duvazı imamlar okunur. Dualar bittikten sonra yemekler yeni, yapılan şerbet ve çay ikram edilir (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 12, K.Ş. 27). Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde “mevlit” okutma geleneği yok denecek kadar azdır.

Başka bir kaynak şahsın anlattığına göre “kırk” şöyle yapılmaktadır:

Ölünün ardından kırk gün boyunca her gün “Yasin Suresi” okunur. Kırkıncı gün olduktan sonra öncesinde cenaze sahibi dostlarına akrabalarına ölünün kırkının düzenleneceğini haber eder. Herkes davet edilir. Bu gün lokma yapılır. Duruma göre kurban kesilir.

Hoca, yemekten otuz dakika önce Yasin Suresini okur, Arş Suresini okur, dualar eder. Bu esnada ölen kişinin adı sıkça anılır. Lokmalar yendikten sonra şerbet ve çay ikram edilir. Herkesten helallik istenir. Kırk geleneği Hz. Muhammed’den kalmadır (K.Ş. 14).

4.3.3.3. Ölü Yemeği

“Değişik adlarla karşımıza çıkan “ölü yemeği”, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili adet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek bir yanıla ölenin öte dünyada da yaşamını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanıla da ölüm olayına eşlik eden “geçiş” törenlerinin gerekliliğini açığa vurmaktadır. Çünkü ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için, dinsel kuralların ve işlemlerin

yanı sıra geleneksel olanların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Ters durumlarda ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılmaktadır (Örnek, 2016:304)”.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölü yemeğine “ölü lokması” denmektedir. Ölü lokması ölümün ardından üçüncü, kırkıncı gün ve yılında verilmektedir. Verilen bu lokma ailelerin maddi durumuna değişiklik göstermektedir. Genel olarak kuru fasulye ve pilav verilmektedir. Eskiden evlerde pişirilen bu lokma günümüzde yemek şirketleri tarafından hazır olarak getirilmektedir (K.Ş. 5, K.Ş. 12, K.Ş. 14, K.Ş. 26, K.Ş. 28).

Ölen kişinin ardından bir yıl boyunca devamlı cuma geceleri evden bir kişilik yemek çıkarılır. Çıkarılan bu yemeği ölen kişinin rızkı olduğuna inanılır. Bundan dolayı yemeğin muhtaç kişilere verilmesine dikkat edilir (K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 12, K.Ş. 26, K.Ş. 27).

“İslamiyet öncesi adet ve inanmalarda görüldüğü gibi, ölünün ruhuna yemek verilmesi ya da öte dünyada da tıpkı bu dünyada olduğu gibi yemek yediği düşüncesi, günümüz toplumlarında da görülür (Artun, 2017:243)”.

Ölen kişi devamlı evin içindeymiş gibidir. Ölen kişinin hayrına dostları, akrabaları çağırıp yemek yani lokma verilir.

4.3.3.3.4. Yas

Yakınını kaybeden bir insanın bu olay karşısında duyduğu tepkiler şaşkınlık, isyan ve acıdır (Örnek, 1971:82).

“İkel toplumlardan günümüze kadar gelen toplumlarda, ölüm karşısında çaresiz kalan insanın, birtakım tepkilerle acısını dile getirdiğini görürüz. Göktürklerde, ölümün ardından, geride kalanların bıçakla, yüzlerini keserek, akan kanla birlikte gözyaşı döktüklerini, saçlarını kestiklerini, dul kadınların saçlarını kesmesinin yas işareti olduğunu, kadınların ağıt söyleyip ağlarken, yüzlerini duvara dönüp ters oturduklarını ve elbiselerini ters giydiklerini, çok yaygın bir olarak da ölenin atının kuyruğunun kesildiğini yazılı kaynaklarda görmekteyiz (İnan, 1995:176)”.

“Yas, sevdiği bir kişiyi kaybeden insanın acısını içinde yaşadığı topluluğa karşı davranışlarıyla, giydikleriyle belli etmesidir. Yas süresince gerek kadın gerek erkek, aile bireyleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Yas tutanlar genellikle,

renkli ve süslü giysiler giymez, gezmeye ve eğlenceye gitmez, yıkanmaz, tıraş olmaz, radyo ve televizyon açmazlar. Komşuları ve akrabaları da, yası olanlara saygı gösterir, onun acısına ortak olmaya çalışırlar (Başçetinçelik 1998: 286)”.

“Anadolu'da yas süresi, ölenin yakınlığına, genç veya yaşlı oluşuna, erkek veya kadın oluşuna, kişiliğine, toplumsal yerine, ölüm biçimine göre değişmekte ve üç günden başlayarak yıllarca sürebilmektedir. Anadolu insanının yas giyiminin rengi karadır. Çok seyrek olarak da ak giyildiği, elbiselerin ters çevrilip giyildiği olur. Yaşlı olmanın bir diğer belirtisi de saçların kesilmesidir. Gaziantep dolaylarında Türkmen ve Baraklarda ölenin yakın akrabası kadınlar saçlarını keserler. Yasın kaldırılmasında, yas giysileri, kara yazmalar çıkarılır, al veya ak yazmalar bağlanır, giysiler düzeltilerek düzü giyilir. Şanlıurfa'da ve Erzincan'da, ölümden bir hafta veya on gün sonra komşular ölü evini hamama çağırır. Zara'da, komşu kadınlar, yaşlı ailenin kadınlarını evlerine çağırır, yıkarlar. Merzifon'da ve Kayseri'de, ölümden kırkıktan sonra, komşular ve akrabalar ölü evini hamama götürürler. Çorum'da, ölümden kırkıncı gününden sonra, ölü evi "acımız sönsün" diye hamama gider. Şanlıurfa ve Siverek'te, kırk gün sonra ölü evi, komşularını hamama davet eder (Örnek 1971: 81–87)”.

“Ülkemizde ölenin ardından “yas tutma”nın süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlandırılmamakta, bu süre üç gün ile birkaç yıl arasında değişmektedir. Yas süresinin “üç gün”, “bir hafta”, “bir ay”, “kırk gün”, “altı ay”, “bir yıl”, ve “bir yıldan çok” olarak sınırlandığı zaman birimleri içerisinde en yaygın olması, kırk rakamının dinsel ve büyüsel niteliğiyle bağlantılıdır (Örnek, 2016:307)”.

“Ölüm hadisesinin üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerinde yılında kurban kesilir, aş verilir. Bu gelenek Türkiye’de “ölü aşı”, “üç hayrı”, “yedi hayrı”, “kırk hayrı”, “yıl hayrı” gibi isimlerle yaşamaya devam etmektedir (Eröz 1985: 67-68)”.

Yas süresi ölen kişinin yaşına göre değişkenlik göstermektedir. Ölen kişi genç ise yasin süresi çok uzun olur, yaşlı ise bu yas kısa sürer. Kadınların yas süresi erkeklere göre daha uzundur. (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 14, K.Ş. 26).

“Yas süresince gerek kadın, gerek erkek, gerekse ailenin öteki üyelerini birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Genellikle renkli ve süslü şeyler giyilmez; süslenilmez; gezmeye, eğlenceye gidilmez; yıkanılmaz, tıraş olunmaz. Bu arada nişan, düğün, sünnet vb. törenler ya ileri bir tarihe alınır ya da sessiz sedasız yapılır. Komşular ve akrabalar da ilişki derecelerine göre, birtakım şeylere dikkat ederek yaslı

ailenin acısına ortak ve saygılı olmaya çalışırlar (Örnek, 2016:308)”. Yas süresince televizyon açılmaz. Bu durum yaşlı aile ile birlikte komşularda da görülmektedir, günümüzde etkisini azaltmıştır.

Yas süresince koyu renkler giyilmekle birlikte yas giyiminin rengi karadır. Kadınlar kıyafetlerine dikkat eder. Yas süresince aynı kıyafeti giyen kadınlar vardır. Erkekler ise kırk gün boyunca saç sakal tıraşı olmazlar. Yas süresince yıkanılmaz. Bu, on, on beş günden aylarca yıkanmamaya kadar uzayabilir. Yıkanmamanın nedeni, ölen kişinin ardından duyulan üzüntü ile kendini dünya hayatından soğutmaktır (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 10, K.Ş. 11, K.Ş. 14).

Ölümden sonraki ilk bayram hüznü geçer. Evde bayram havası olmaz. Aile bayram ziyaretine gitmez, ziyaret edilir. Eş dost, akraba tekrardan ziyarete gelip başsağlığı diler, avutucu sözler söyler (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 26, K.Ş. 27, K.Ş. 28).

Genel olarak kırk dolunca kişiler kendileri yastan çıkarlar. Yas süresi kırk günü geçerse yakın akrabalar, eş dost kederli ailenin yastan çıkması için müdahale ederler. Evin erkekleri tıraş olunması için berbere götürülür. Kadınlar ise teselli edilerek yastan çıkarılmaya çalışılır (K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 9, K.Ş. 11, K.Ş. 14, K.Ş. 28).

4.3.3.5. Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Simgeler

“Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri atalar "kültü"dür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi (Ocak 1992: 10-14)”.

“Mezar taşı dikme âdeti eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalmadır. Arap-İslam ülkelerinde mezar taşına rastlanmaz. Mezarlara taş dikilmesi İslam coğrafyasında sadece Anadolu’da vardır. Ruhun ölmezliğine inanıldığı için “ölüm” kelimesi yerine “dünya değiştirdi”, “göçtü”, “don değiştirdi”, “hakka yürüdü” gibi terimler kullanılır (Artun, 2017:241)”.

Eski Türklerde ayrıca mezarlara bayrak asma geleneği vardır. Bu gelenek, Anadolu’da da görülmüştür (özellikle evliyaların ve büyük kişilerin mezarlarında). Mezarlara bazı Türkler bayrak veya bez asmışlar; daha eski proto-Türk geleneklerini

saklayan Türkler ise, at perçemli tuğlar asmışlardır. Bazıları da, yalnızca ölü veya yas evine asmışlar. (Kalafat 2000:199).

“Türkiye’de mezarlıkların büyük bir bölümü terk edilmişliğin ve bakımsızlığın en ilkel çizgisindeyken, çok az bir bölümü de temiz, derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünümündedir. Köylerde, ilçelerde ve illerin çoğundaki dağınık ve bakımsız mezarlıklara karşılık özellikle büyük kentlerdeki kimi mezarlıklar Batı Ülkelerindeki benzerlerinden hiç de aşağı kalmayacak kadar bayındır ve iç açıcıdır (Örnek, 2016: 322)”.

Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve birtakım otlar kullanılmaktadır. Mezarların başucuna ağaç dikmek, üzerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentler için söz konudur. Mezarların süslenmesinde en çok selvi, akasya, asma, çam, iğde, kavak ağaçlarıyla gül, zambak, karanfil, menekşe ve sümbül çiçekleri; pelin, arapsaçı gibi otlar kullanılmaktadır (Örnek, 2016:324).

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde mezarlıklar yörede genel olarak köye giriş yolunun üzerinde kurulmuştur. Böylece gelen gidenlerin yol üzerindeki mezarlığı, ölenleri hatırlatmasını sağlamaktadır (K.Ş. 1, K.Ş. 2, K.Ş. 5, K.Ş. 14).

Mezar taşına yörede “balig” adı verilmektedir. Mezar taşında ölenin ismi, ölüm tarihi, doğum tarihi yazmaktadır. Bunların yanı sıra “Fatıha” istekleri, şiirler, özlü sözler, beyitler, ölüm nedeni vb. yazılmaktadır. Sahada yaptığımız araştırmalar neticesinde, mezar taşlarının üzerine ölenlerin resimleri ve Hz. Ali’nin Zülfikar’ının resmi de çizildiği görülmektedir.

Kimi mezar taşlarında süsleme olarak kuş figürü, çiçek figürü görülmektedir. Ölüm tarihlerinde sonsuzluk işaretinin kullanıldığı mezarlar da vardır. Mezarlarda kullanılan taşlar kişilerin ekonomik durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bunlar; alçı taşı, mermer taşı, granit taşı, betondur. Maddi imkânı iyi olanlar çok ihtişamlı mezarlar yaptırmışlardır.

Mezar, ölümün ardından yıl dönümü, bayram, bayram arifesi, kandil, yılbaşı günleri ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret sırasında kişiler kendileriyle “lokma” diye adlandırdıkları bisküvi, gofret, şeker, lokum, kuruyemiş vb. götürerek orada bulunanlara dağıtmaktadır, geriye kalanları ise mezarlığın üzerine koymaktadırlar. Bu günlerin haricinde mezar ziyareti her zaman yapılabilir.

SONUÇ

“Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmamız sırasında konuyla ilgili önce yazılı kaynaklar incelenip daha sonra sahada yapmış olduğumuz derlemelerle elde edilen bilgiler neticesinde sonuçları aktarmaya çalıştık. Bu açıdan çalışmamız sözlü geleneğin hâkim olduğu Alevi toplumunda toplanan bilgilerin herkes tarafından tanınabilir bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda Tunceli, Malatya, Diyarbakır, Sivas, Elazığ, Amasya ve Kahramanmaraş’ta yaşamını sürdüren Ağuiçen Alevi Ocağı’nın Adıyaman’da yaşayan taliplerinin inanç, ibadet ve halkbilimlerine dair bilgileri ele alınmıştır. Ağuiçen Alevilerinin Adıyaman merkezi, Adıyaman İlinin Çelikhane İlçesine bağlı Pınarbaşı(Bulam) beldesidir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri Adıyaman’ın dağlık bölgelerinde ikamet ettikleri için bugüne kadar halk bilimlerine dair sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Son yirmi yıldır şehirleşme oranlarında büyük bir artış gözlemlenmiştir. Ağuiçen Alevileri, başta Adıyaman’ın Merkezi olmak üzere buraya bağlı köylerde var olan “Üryan Hızır” ve “Kureyşan” Ocaklarıyla birlikte karışık bir biçimde yaşamını sürdürmektedirler. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin halkbilimine dair bilgilerini toparlamak çalışmamızın esas amaçlarından biridir.

Peygamberin vefatı sonrasında ortaya çıkan kimin halife olacağı sorunu, Alevi-Sünni meselesinin ilk tohumlarını atmıştır. Alevilere göre Hz. Muhammed daha sağlığında birçok kes damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali’nin yerine geçeceğini vurgulamıştır. Alevilerin inandıkları Gadiru Humm meselesine de dayanarak Hz. Ali’nin, Hz. Peygamber’den sonra halife olması gerektiğini savunmuşlardır. Hz. Ali taraftarlığı başlamış, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman’dan sonra halife olan Muaviye’nin oğlu Yezid’in tertiplelediği “Kerbela Olayı”ndan sonra tamamen siyasi ve itikadi olarak ayrılık başlamıştır. Bu ayrılık yüzyıllardır süren inanç ve kültür olarak

farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Çalışmamızda Adıyaman Ağuiçen Aleviliğini tanıtır bir yandan da bu farklılaşmayı anlaşılır kılmak amaçlanmıştır.

Alevi-Bektaşî toplumu, sosyolojik açıdan kapalı bir toplum görünümünde olduğu için Sünnî çevrelerce tam anlamıyla tanınmamıştır. Çalışmamızda öncelikle Aleviliğe ve Aleviliğin doğuş noktasına değinerek Aleviliğe has inanç kavramları üzerinde durduk. Aleviliğin temel ibadeti “Cem Töreni”dir. Adıyaman Ağuiçen Alevileri cem ibadetini Adıyaman Merkez Yeni Mahallesi ve Yunus Emre Mahallesinde bulunan cemevlerinde yapmaktadırlar. Şehirleşmeyle birlikte Aleviler bağlı oldukları ocak dedelerinden uzaklaşmışlardır. 1990’lı yıllarda cemevlerinin kurulmasıyla burada tekrardan ocak dedelerinin himayesine girmeye başlamışlardır. Adıyaman’da cemevleri ibadet yeri olarak kullanılmanın dışında; taziye evi, düğün salonu, lokma törenleri vs. olarak da çok yönlü bir şekilde kullanılmaktadır. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde her perşembeyi cumaya bağlayan gecede “cem ibadeti” yapılmaktadır. Cem törenlerinde Şamanizm, Budizm ve Maniheizm’den unsurlara rastlanmaktadır. Ayrıca cem törenini yöneten dedenin Alevi toplumunda ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde kurban ve adağın yaşamın her alanında var olduğunu, ne denli önemli bir yer teşkil ettiğini saha çalışmalarımızda gözlemledik. Mevsimlik, milli ve yerli törenlerin kutlamalarına katılıp bu törenlere canlar arasında verilen önemin büyüklüğüne tanıklık ettik. Nevruz ve Hıdırellez’e dair inanç ve kutlamalarda yapılan hazırlıkların her aşamasına ayrı önem verildiğini gördük. Aziz Dede’yi anma etkinliğinin Alevi halkını nasıl bir araya getirdiğini; yardımlaşmanın, kucaklaşmanın, eğlenmenin ve mutluluğun nasıl meydana geldiğine ve bunların yanında cem ibadetinin açık alanda nasıl yapıldığına şahit olduk.

Günümüzde gelişen teknoloji ile beraber ortaya çıkan iletişim ağı kültürel alanda da kendini göstermektedir. Sosyolojik, ekonomik, küreselleşme, nüfus ve köyden kentlere göç vs. değişimler kültürün değişmesinde ve gelişmesinde etkili olmaktadır. Yaptığımız araştırmada da bu değişimler Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde gözlemlenmiştir. Bu değişim bazı kültürel öğeleri yok etmekle birlikte kimisini de değiştirip geliştirmektedir. Bu açıdan nesiller arası çatışmalar meydana gelmiştir. Elli yaş ve üzeri derleme yaptığımız kaynak şahıslarımızda bu çatışma problemini sıklıkla dile getirilmektedirler.

Çalışmamızın son bölümü “geçiş dönemi” diye adlandırdığımız, insanoğlunun bir konumdan başka bir konuma geçişini sağlayan evrelerdir. Bu evreler doğum, evlenme ve ölümdür. Bu evrelerin yaşanılan toplumun kültürel kodlarını kendi içerisinde barındırmaktadır. Kültürel kodlar beraberinde töre, tören, inanç, uygulama, pratikler, dinsel ve büyüsel işlemleri taşımaktadır. Geçiş dönemlerindeki kültürel kodlar hayata bir hareketlilik katmakta ve her zaman değişerek yoluna devam etmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde de geçiş dönemi halk kültürü öğelerinin çoğu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

İnsanoğlunun ilk geçiş dönemi doğum ile başlar. Bu başlangıçla birlikte tören, töre, telaş, kaygı, inanç ve uygulamalar, pratikler ve büyüsel işlemler baş göstermeye başlar. Teknolojinin artmasıyla birlikte yirmi yıl öncesinde görülen uygulamalar günümüzde azalmıştır. Yirmi yıl önce çocuğu olmayan bir kadın büyüsel ve dinsel işlemler yaparken günümüzde bunun yerini bilimin gelişmesi sonucu tıbbî yöntemler almıştır. Adıyaman Ağuiçen Alevileri de günümüzde bu tip durumlarda öncelikle tıbbi başvurup netice alınmayınca geleneksel uygulamalara yönelmektedirler. Bu uygulamalar; ocak sahibi kimselerin, ebelerin, türbelerin, yatırların yanına gitmek; dua etmek, dua almak, muska yazdırmak olarak sıralanabilir. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında yapılan uygulamaları ve geleneksel yapıyı tamamen sürdüren bazı ailelere kırsal kesimlerde rastladık.

Doğum geçiş döneminde bir ara geçiş dönemi olan sünnet işlemi tören olarak yapılır. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ve yöredeki diğer toplumlarda karşımıza çıkan kirvelik kurumunun birçok yapıcı yanı vardır: aile bağlarını güçlendirme, kırgınlıkları ortadan kaldırma, aile dışından birini/birilerini aileye dâhil etme, güçlü kimselerin nüfuzundan faydalanma vs. Kirvelik, kan bağı olmaksızın iki ailenin akrabadan öte kardeş gibi olmasıdır. Bu kurum günümüzde de etkinliğini sürdürmektedir. Maddi imkânı olan aileler çocuklarına sünnet töreni düzenlemekte ve kirvenin kucağında sünnet ettirmektedir. Saha araştırmamızda maddi imkânı olup da kirvesiz ve törensiz sünnet olan erkek çocuğuna rastlamadık. Günümüzde sünnet işlemi hastanede yapılan ve göstermelik olarak tören düzenleme âdeti de görülmektedir. Sünnet törenleri, ailelerin bir nevi erkek çocuğunu topluma tanıtmaya amacı gütmektedir.

Geçiş dönemleri içerisinde değişimin ve hareketliliğin yoğun olarak yaşandığı dönem evlenme evresidir. Evlenme geçiş dönemi sosyal açıdan önemli bir yer

tutmaktadır. Geleneksel kültürümüzde, evlenme sürecinin her aşamasında çok çeşitli inanç, pratik ve uygulamalar görülmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde iki binli yıllarda görücü usulü evlilik görülürken günümüzde görücü usulü evlilik yok denecek kadar azdır. Çok eşliliğe karşı olmakla beraber bu tip evliliklere de rastladık. Berdel, beşik kertmesi, kaçarak evlenme günümüzde Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin arasında yok denecek kadar azdır. Düğün merasimleri ve burada yapılan uygulamalar, etkinlikler düğünü anlamlandıran unsurlardır. Düğünün beraberinde getirdiği halk bilimsel pratik ve uygulamaların, iki binli yıllara nazaran kendini değiştirerek koruduğunu gözlemledik. Başlık parasının yerini “süt parası, amca-dayı parası” gibi çeşitli uygulamalar almıştır. Başlık parasındaki bu değişim çeyiz alma, ev dizme uygulamalarında da değişime sebep olmuştur. Verilen başlık parasıyla çeyiz alınmaması, erkek evinin eskiye oranla çeyiz almada daha fazla rol almasına sebep olmuştur. Kız tarafı da yapılan çeyizin kendi kızının rahata varması için yapıldığının farkına varmasıyla ve günümüz teknoloji çağının gereğini yerine getirmek için eskiden yapılan çeyizlere ek olarak oturma odası, bulaşık makinesi, küçük mutfak aletleri vs. yapmaktadır. Evlenme olayında kız isteme olayıyla başlayan pratik ve uygulamalar gerdek gecesine kadar sürmektedir. Bu uygulamaların temel amacı yeni kuracak olan ailenin zararlı etkilerden ve nazardan korunması, gelinin yeni ailesine bereket ve mutluluk getirmesi amacı güdülmektedir.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölümle ilgili Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde tıpkı doğum ve evlenme geçişlerinde olduğu gibi birçok adet, inanma, töre, tören, pratik ve büyüsel işlemler görülmektedir. Çalışmamızda bu, inanç ve uygulamalar, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olarak ayrılıp açıklanmıştır. Ölüm geçiş dönemi etrafında gelişen inanç ve uygulamalar eski Türk inançlarından kaynaklanan uygulamalar ile birçok benzerlik göstermektedir. Bu gelenek ve görenekler İslami kimliğe büründürülerek yaşatılmaya devam ettirilmektedir.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde ölüm için “dünya değiştirme, Hakka yürüme, don değiştirme” terimleri kullanılmaktadır. Ölüm normal karşılanmakta, cenazenin defnedilmesi Alevi-Bektaşî geleneğine göre yapılmaktadır. Ölene ve yakınına büyük saygı gösterilmektedir. Ölenin ardından kırk gün boyunca ölü evinde ve komşularında televizyon ve radyo açılmaz; düğün, nişan, sünnet töreni varsa uzak bir tarihe ertelenir. Ölümünden sonra ilk yedi günü yoğun olmakla beraber kırk gün boyunca eş-dost, akraba ve komşular tarafından ziyaret edilir. İlk bayram “kara bayram” olarak adlandırılır ve

bayram havasında geçmez, tekrardan başsağılığına gelinir evde taziye evi havası olur. Ölümün üçüncü ve kırkıncı günü lokma yapılır, insanlar davet edilir. Ölen kadın ise lokma üçüncü günü ve otuz beşinci günü yapılır.

Adıyaman Ağuiçen Alevilerinde mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilmektedir. Ölümün ardından mezar ilk defa üçüncü gün ziyaret edilir. Daha sonraları perşembe günleri başta olmak üzere ziyaret edilir. Kandillerde, bayram arifelerinde, bayramlarda, yılbaşında ve ölümünün yıl dönümünde ziyaret edilir. Bu ziyaret sırasında kişiler kendileriyle “lokma” diye adlandırdıkları bisküvi, gofret, şeker, lokum, kuruyemiş vb. götürerek orada bulunanlara dağıtmaktadırlar, geriye kalanları ise mezarlığın üzerine koymaktadırlar. Böylece ölenlerin ruhlarının daha rahat edeceğine inanılmaktadır. Adıyaman Ağuiçen Alevileri mezar taşına “balig” demektedir. Eski Türklerde kağanların, kahramanların ve ünlü kişilerin mezarları üzerine öldürdükleri düşmanları temsilen heykel veya taşlar diktikleri, eğer taş bulamazlarsa ağaçtan yapılmış heykel veya kazıkları bu maksatla kullandıkları ve bu şekilde dikilen taşlara balbal dendiği bilinmektedir. Adıyaman Ağuiçen Alevilerinin mezar taşlarına verdikleri isim benzerliği açısından bu konu ile ilgili detaylı bir araştırma yapılabilir. Mezar taşlarında ölen kişilerle ilgili simgeler, yazılar olup ölen kişinin fotoğrafının resmedildiği mezar taşlarında da artış gözlemlenmektedir. Mezarlar ve taşları maddi imkânlar doğrultusunda çok ihtişamlı yapılmaktadır. Bu durum geride kalan kişilerin ölen kişiye görevi olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, sosyolojik açıdan yarı kapalı bir toplum görünümü arz eden, farklı oldukları için tepki toplayan Adıyaman Ağuiçen Alevileri Türk kültüründe var olan inanç ve uygulamaları devam ettirmektedirler. Sahada yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde görülüyor ki Adıyaman Ağuiçen Alevileri Anadolu Aleviliğinin önemli bir parçasıdır. Günümüz teknoloji çağında geleneksel kültür öğelerinin değişerek kaybolma tehlikesi göstermektedir. Bundan dolayı halk bilimsel çalışmalara her zamankinden daha çok ihtiyacımız vardır. Çalışmamızın temel amaçlarından birini de bu husus oluşturmaktadır. Yapmış olduğumuz bu çalışmayla Türk kültürüne bir nebze de olsa katkıda bulunabildiysek ne mutlu.

KAYNAKÇA

A. Yazılı Kaynaklar

Abdurrahman, V. (2004). “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, Milli Folklor, 61.

ACIPAYAMLI, Orhan (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

AÇIK, F. (2004), “Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri” Milli Folklor, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61.

Adıyaman Valiliği (2004), “Adıyaman Turizm Rehberi” Adıyaman Valiliği Yayınları, Ankara.

AKALIN, Şükrü –vd. (2011), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara.

ALTUN, I. (2004), Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.

ARTUN, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmalar, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.

ARTUN, E. (2017), Türk Halkbilimi, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana.

ARTUN, E. (2010), Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ARTUN, E. (2005), Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

AY, A. (2005), Efsane ve Menkıbe Üzerine Karşılaştırma Denemesi, Milli Eğitim Dergisi.

BALCIOĞLU, Neriman Refik (1952), Anadolu’da Cinler, Periler ve Devlere Dair İnanışlar, Türk Folklor Araştırmaları, II, 35.

BAŞÇETİNÇELİK, A. (1998). Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

BEKKİ, S. (1996). Türk Mitolojisinde Kurban, Akademik Araştırmalar Dergisi,

Sayı. 3, 16-28.

BİRDOĞAN, N. (1990), Alevilik Anadolu'nun Gizli Kültürü, Kaynak Yayınları, İstanbul.

BİRDOĞAN, N. (1995), Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, İçerik-Köken, Mozaik Yayınları, İstanbul.

BORATAV, P. N. (1995), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BORATAV, P.N. (1973), Yüz Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BORATAV, P. (2000). Halk Edebiyatı Dersleri. TTTV Yayınları, İstanbul.

BOZKURT, F. (2009). Buyruk, Kapı Yayınları, İstanbul.

BOZKURT, F. (2008). Semahlar, Kapı Yayınları, İstanbul.

BOZKURT, F. (2005), Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik, Kapı Yayınları, İstanbul.

ÇIBLAK, N. (2005), Mersin Tahtacıları, Ürün Yayınları, Ankara.

ÇİÇEK, Y. (1999), “Kur'an'da İsrâ ve Mirac”, Mirac Sempozyumu, (Sempozyum Bildirileri, 17 Aralık 1995); Şinasi Gündüz, Y. Ünal, E. Sarıkçıoğlu, İstanbul.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2015), Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2003). Türk Halk Kültüründe Memortalar ve Halk İnançları.

Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇORUHLU, Y. (2013), Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, F. (1996), Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

DİNÇAL, A. (1997), Alevilik- Bektaşilik ve Notaları ile Semahlar, Cem Matbaası, Ankara.

DOĞAN, F. (2014), Adıyaman'ın Manevi Gülleri ve Yed-i Eminleri, Çevik Matbbası, Adıyaman.

DOĞAN, H. v.d. (2012), Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine, Kömen Yayınları, Konya.

Ebu ZEHRA, M. (1993), Mezhepler Tarihi, (çev. S. Kaya), İstanbul: Birim/Şura Yayınları.

EKİCİ, M. (2013), Halk Bilgisi Derleme ve İnceleme Yöntemleri, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

ELİADE, M. (2006), Şamanizm, İmge Kitabevi, Ankara.

- ERGİN, M. (2004). Dede Korkut Kitabı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERÖZ, M. (1996), Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERÖZ, M. (2014), Türkiye’de Alevilik ve Bektaşılık, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- FIĞLALI, E. R. v.d. (2002), “Ali”, D.İ.A., C.II, Ankara.
- FIĞLALI, E. R. (1995), Ana Hatlarıyla Alevilik, Günümüzde Alevilik ve Bektaşılık, Türkiye Diyanet Vakfı. Ankara.
- FIĞLALI, E. R. (1984), İmamiyye Şiası, Şelçuk Yayınları, İstanbul.
- GÖKYAY, O. Ş. (1973), Dedem Korkutun Kitabı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınevi, İstanbul.
- GÖLCÜK, Ş. v.d. (2011), Kelam, Tekin Kitabevi, Konya.
- GÖLPINARLI, A. (1990), Mü’minlerin Emiri Hazret-i Ali, Derin Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI, A. (1992), Alevî ve Bektaşî Nefesleri, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- GÖLPINARLI, A. (2016), Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- GÜZEL, A. (2009), Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İNAN, A. (1995), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İVGİN, H. (2000), “Ad verme Geleneği Afyonkarahisar’daki Uygulamalar”, V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyon.
- KALAFAT, Y. (1996), İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- KALAFAT, Y. (2000), Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, ASAM Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT, Y. (2007), Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT, Y. (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnanışlarının İzleri, Ankara Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, M. C. (2005), Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik, Kumsaati Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, E. (2008). Anadolu Aleviliği, Berfin Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, S. (2016), Alevilik-Bektaşılık Geleneği ve İslam, İz Yayıncılık, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, F. (1976), Türk Edebiyatındaki İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

OCAK, A. Y. (1992), Menakıbnameler, Ankara.

OCAK, A. Y. (1996), Babailer İsyanı, Dergâh Yayınları, Ankara.

OCAK, A. Y. (2000), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul.

OCAK, A. Y. (2009), Geçmişten Günümüze Alevi- Bektaşî Kültürü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

OĞUZ, Ö. v.d. (2012), Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.

ÖGEL, B. (2003), Türk Mitolojisi C.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ÖRNEK, S. (1971a), Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 218, Ankara.

ÖRNEK, S. V. (1971b), 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ÖRNEK, S. (2016), Türk Halk Bilimi, Bilgesi Su Yayınları, Ankara.

ÖZ, B. (1997), Bektaşîlik Nedir? Der Yayınları, İstanbul.

ÖZ, G. (1995), Özkaynaklarından Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları, Can Yayınları, Ankara.

ÖZBAŞ, H. (1962), “Yozgat’ta Çiğdem Pilavı”, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 153.

ÖZKIRIMLI, A. (1996) Alevilik Bektaşîlik, Cem Yayınevi, İstanbul.

ÖZKIRIMLI, A. (1993), Alevîlik-Bektaşîlik, Toplumsal Bir Başkaldırı İdeolojisi, Cem Yayınevi, İstanbul.

PASLI, C. (2006), Türk Aleviliği, Gündönümü Yayınları, İstanbul.

RENÇBER, F. (2014a), Hakk Muhammed Ali Aşkî “Adıyaman Alevileri”, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.

RENÇBER, F. (2014b), Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı:71.

RENÇBER, F. (2013a). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 34.

RENÇBER, F. (2013b). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 35.

SAKAOĞLU, S. (1992), Efsane Araştırmaları, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.

SAMİ, Ş. (1978). Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları, akt. A. Özkırmılı, (1990), Alevilik-Bektaşîlik, İstanbul: Cem Yayınevi.

SARIKAYA, M. S. (1997), “Anadolu Aleviliğinin Oluşumu”, AKEV Akademi Dergisi.

SEZEN, L. (1993), “Erzurum Şehir Folkloru”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

SUCU, M. (1985), Adıyaman İli ve İlçeleri, Önder Matbaası, Adana.

SÖNMEZ, F. (2019). Samsun İli Canik İlçesi Geçiş Dönemi Adetlerinde Görülen Kültürel Değişimler, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

ŞENER, C. (1997), Şaha Doğru Giden Kervan Alevilik Nedir, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

ŞIŞMAN, B. (2002). Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar, Erdem Dergisi, AKM Yayınları, Ankara.

TURAN, Ş. (1994), Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınları, Ankara.

TEMEL, A. R. (1999), “Hadiserle Mirac”, Mirac Sempozyumu, (Sempozyum Bildirileri, 17 Aralık 1995), İstanbul.

ÜZÜM, İ. (1997), Günümüz Aleviliği, İsam Yayınları, İstanbul.

ÜZÜM, İ. (2004), Küresel Kaynaklarına Göre Alevilik, Horasan Yayınları, İstanbul.

ÜZÜM, İ. (2017), Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İsam Yayınları, İstanbul.

YAĞINLI, A. A. (2013), Adıyaman Merkez Ağzı ve Kültürü, Adıyaman Belediyesi Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Adıyaman.

YALÇINKAYA, A. (1996), Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:17, Ankara.

YAMAN, A. (1968) Alevilik Nedir, Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.

YAMAN, A. (1998). Alevilik Nedir, Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

YAMAN, A. (2004), Alevilikte Dedelik ve Ocaklar, Karacaahmet Sultan Kültür ve Tanıtım Derneği Yayınları, İstanbul.

YAMAN, A. (2012), Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap Yayınevi, İstanbul.

YARDIMCI, M. (1993), “Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili”, 2. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana Ofset, Adana.

YAVUZ, Y. Ş. (1994), “Mehdi” Maddesi. Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul.

YAZICI, M. (2014), Alevilik Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi, Çıra Yayınları, İstanbul.

YILDIZ H. (2004), Anadolu Alevîliği: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme, Araştırma Yayınları, Ankara.

YOLOĞLU, G. (1999), Türk Aile Merasimleri, Akm Yayınevi, Ankara.

B. Sözlü Kaynaklar

K.Ş. 1	Ali Büyükşahin	1944	Çelikhan/ Bulam	Lisans	İnşaat Mühendisi	Adıyaman
K.Ş. 2	Mustafa Alkan	1958	Adıyaman/ Çamgazi	Lisans	Dernek Başkanı	Adıyaman
K.Ş. 3	Garip Bozkurt	1966	Adıyaman		Çiftçi	Adıyaman
K.Ş. 4	Rıza Tanrıverdi	1960	Adıyaman/ Merkez	Lise	Dernek Başkanı	Adıyaman
K.Ş. 5	Mahmut Arslan	1941	Adıyaman/ Merkez	Yok	Çiftçi	Adıyaman
K.Ş. 6	Fatma Arslan	1950	Adıyaman/ Merkez	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 7	Zeynep Çalışkan	1940	Adıyaman/ Börkenek Köyü	Yok	Ev Hanımı	Börkenek
K.Ş. 8	Filiz Çalışkan	1977	Adıyaman/ Yarmakaya Köyü	İlkokul	Ev Hanımı	Börkenek
K.Ş. 9	Aziz Güven	1963	Adıyaman/ Paşamezra	Lisans	Öğretmen	Adıyaman
K.Ş. 10	Hüseyin Çalışkan	1933	Adıyaman/ Yarmakaya Köyü	Yok	Çiftçi	Börkenek
K.Ş. 11	Mustafa Ülgür	1936	Adıyaman	Okur- yazar	Çiftçi	Adıyaman
K.Ş. 12	Kureyş Önel	1962	Adıyaman/ Durukaynak Köyü	Yok	Serbest Meslek	Adıyaman

K.Ş. 13	Fatma Etyemez	1953	Adıyaman/ Çamurlu Köyü	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 14	Mithat Büyükşahin	1948	Adıyaman/ Çelikhan	Ortaokul	Dede	Adıyaman
K.Ş. 15	Medine Özbek	1965	Adıyaman/ Doyran Köyü	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 16	Nazife Aslan	1951	Adıyaman/ Kâhta	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 17	İbrahim Aktemir	1997	Adıyaman/ Yaylakonak Köyü	Lise	Öğrenci	Adıyaman
K.Ş. 18	Zeynep Çil	1955	Adıyaman/ Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 19	Müslüm Çil	1951	Adıyaman/ Yedioluk	İlkokul	Çiftçi	Yedioluk
K.Ş. 20	Telli Bilen	1946	Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 21	Bektaş Küçük	1992	Adıyaman	Lise	Berber	Adıyaman
K.Ş. 22	Hasan Çelik	1980	Adıyaman	Lise	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 23	Cem Gerçek	1995	Adıyaman	Lisans	Öğrenci	Adıyaman
K.Ş. 24	Said Çiftçi	1959	Adıyaman	İlkokul	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 25	Seydi Işık	1939	Adıyaman	Yok	Çiftçi	Adıyaman
K.Ş. 26	Fatma Işık	1944	Adıyaman	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 27	Said Turhan	1940	Adıyaman	İlkokul	Emekli	Adıyaman

K.Ş. 28	Şeyho Bilen	1967	Yedioluk	İlkokul	Muhtar	Yedioluk
K.Ş. 29	Zeki Akdağ	1961	Malatya	Lisans	Dernek Başkanı	Yedioluk
K.Ş. 30	Mahmut Çavuş	1983	Adıyaman/ Kömür	Lise	Elektrikçi	Yedioluk
K.Ş. 31	Hanım Turhan	1953	Adıyaman	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 32	Hanım Tağral	1942	Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 33	Mehmet Çelik	1956	Yedioluk	İlkokul	Esnaf	Yedioluk
K.Ş. 34	Hasari Çelik	1969	Adıyaman	Lise	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 35	Ali Gülmez	1957	Adıyaman	Yok	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 36	Şehriban Yıldız	1951	Adıyaman	Yok	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 37	Zeynep Aslan	1949	Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 38	Siti Ocak	1964	Adıyaman	İlkokul	Emekli	Adıyaman
K.Ş. 39	Reyhan Oğuz	1961	Börkenek	Yok	Ev Hanımı	Börkenek
K.Ş. 40	Hüseyin Tutar	1954	Adıyaman	İlkokul	Emekli	Adıyaman
K.Ş. 41	Zafer Aslan	1984	Adıyaman	Lise	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 42	Şehnaz Görmez	1976	Adıyaman	İlkokul	Ev Hanımı	Adıyaman
K.Ş. 43	Veysel Hazar	1963	Adıyaman	Okur- yazar	Esnaf	Adıyaman

K.Ş. 44	Ercan Tanrıverdi	1946	Yedioluk	Yok	Emekli	Yedioluk
K.Ş. 45	Hazal Demir	1966	Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 46	Özkan Güler	1979	Adıyaman	Lisans	Öğretmen	Adıyaman
K.Ş. 47	Süleyman Önek	1948	Börkenek	Yok	Emekli	Adıyaman
K.Ş. 48	Ali Şimşek	1986	Adıyaman	Lise	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 49	Mahmut Çavuş	1962	Adıyaman	Okur- yazar	Çiftçi	Adıyaman
K.Ş. 50	Haydar Yaman	1955	Yedioluk	Yok	Çiftçi	Yedioluk
K.Ş. 51	Fatma Çetin	1942	Yedioluk	Yok	Ev Hanımı	Yedioluk
K.Ş. 52	Atilla Gürbüz	1987	Adıyaman	Lise	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 53	Mehmet Kaya	1946	Adıyaman	Yok	Emekli	Adıyaman
K.Ş. 54	Ali Rıza Taş	1976	Adıyaman	İlkokul	Esnaf	Adıyaman
K.Ş. 55	Merdan Kabalık	1981	Adıyaman	Lise	Çiftçi	Adıyaman

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Mustafa KILIÇ

Uyruğu: TC

Doğum Yeri: Adıyaman/Merkez

Doğum Tarihi: 20.04.1993

Medeni Hali: Bekâr

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: 2016-2019, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı

“Adıyaman Ağuışen Alevilerinde İnançlar Törenler ve Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme”

Lisans: 2012-2016, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Ortaöğretim: 2007-2011, Adıyaman Atatürk Lisesi

İlköğretim: 1999-2007, Adıyaman Karacaoğlan İlköğretim Okulu

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-mail: kilicmustafaa@hotmail.com

VITAE

PERSONAL INFORMATION

Name and Surname: Mustafa KILIÇ

Place of birth: TC

Place of Birth: Adıyaman / Center

Date of Birth: 20.04.1993

Marital Status: Single

EDUCATION STATUS

Master Degree: 2016-2019, Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Folk Literature

“An İntestigatıaon on Beliefs, Ceremonies and Transition Periods in Adıyaman Augıçen Alevis ”

Undergraduate: 2012-2016, Adıyaman University, Faculty of Arts and Sciences, Turkish Language and Literature

Secondary Education: 2007-2011, Adıyaman Atatürk High School

Primary School: 1999-2007, Adıyaman Karacaoğlan Primary School

CONTACT INFORMATION

E-mail: kilicmustafaa@hotmail.com